

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE DİYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI VE DİNLERARASI DİYALOG**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Orhan YILMAZ

**Enstitü Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Din Sosyolojisi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ

HAZİRAN - 2007

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİNDE DİYANET İŞLERİ
BAŞKANLIĞI VE DİNLERARASI DİYALOG**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Orhan YILMAZ

**Enstitü Ana Bilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Din Sosyolojisi**

Bu tez 26.06.2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

**Doç. Dr. A. Vahit İMAMOĞLU
Jüri Başkanı**

**Doç. Dr. Mustafa AKÇAY
Jüri Üyesi**

**Yrd. Doç. Dr. A. Faruk KILIÇ
Jüri Üyesi**

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Orhan YILMAZ

15.05.2007

ÖNSÖZ

Ülkemiz son yıllarda daha da önem kazanan Avrupa Birliği Süreci ile çok önemli bir tarihi dönem yaşamaktadır. İşte bu kritik dönemde “Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinlerarası Diyalog” konusunu ele alıp Diyanet İşleri Başkanlığı’nu ve Başkanlığın dinlerarası diyalog çalışmalarını din sosyolojisi açısından incelemenin önemli olduğu ve bu süreçte bunun bir gereklilik olduğu düşünüldüğü için yapılan bu çalışmaya; gerek konu seçimi, gerekse konunun şekillenmesi noktasında rehberlik yapan, bununla birlikte çalışmam süresince bana sürekli yol göstererek bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Yine bugünlere ulaşmamda büyük emekleri olan aileme, hocalarıma ve arkadaşlarıma minnettar olduğumu belirtmek isterim. Ayrıca yaptığım ziyaretlerde ve telefon görüşmelerinde yardımlarını esirgemeyen Diyanet İşleri Başkanlığı Dış ilişkiler Daire Başkanlığı’nda görev yapan bütün hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Son olarak, çalışmam sürecince her zaman yanımda olan Sayın Kahraman YAMAN’a, Sayın Kamuran AKIN’a, Sayın Enes KILINÇ’a ve Sayın Yahya AYDIN’a da sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Orhan YILMAZ

15 Mayıs 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	v
SUMMARY	iii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi.....	6
1.2. Dinlerarası Diyalog Kavramı ve Tarihçesi	11
1.3. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi ve Türkiye.....	22
BÖLÜM 2: AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI	43
2.1. Avrupa Birliği Süreci ve Diyanet İşleri Başkanlığı	43
2.1.1. Din Eğitimi ve Öğretimi	46
2.1.2. Sosyal Hayat ve Din	48
2.2. Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hedef ve Politikaları.....	52
BÖLÜM 3: DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE DİNLERARASI DİYALOG	55
3.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Dinlerarası Diyaloga Bakışı.....	55
3.2. Libya'da Yapılan Diyalog Semineri ve Diyanet İşleri Başkanlığı.....	56
3.3. Vatikan'da Diyanet İşleri Başkanı ve Papa Buluşması.....	64
3.3.1. Diyanet İşleri Başkanının İslam Enstitüsünü Ziyareti	66

3.3.2. Diyanet İşleri Başkanının Diyalog Konseyi Başkanıyla Görüşmesi	68
3.3.3. Diyanet İşleri Başkanının Doğu Kiliseleri Başkanıyla Görüşmesi	71
3.3.4. Diyanet İşleri Başkanının Vatikan Dışişleri Bakanıyla Görüşmesi	74
3.3.5. Diyanet İşleri Başkanının Büyük Jübile Komitesi Başkanıyla Görüşmesi...	75
3.4. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Dinlerarası Diyalog Şube Müdürlüğü	77
3.5. Diyanet'in Dinlerarası Diyalogla İlgili Yaptığı Uluslararası Toplantılar	78
3.5.1. II. Din Şurası	79
3.5.2. Uluslararası Avrupa Birliği Şurası	87
3.5.3. İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinlerarası Diyalog Toplantısı	97
3.5.4. İstanbul Toplantısı (Boğaziçi Deklarasyonu)	100
3.5.5. İnanç Turizmi Günleri Toplantıları	102
3.5.6. III. Din Şurası	103
3.6. Diyanet'in Katıldığı Diyalogla İlgili Uluslararası Toplantılar ve Zirveler	111
3.7. Papa Temsilcisinin Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Ziyareti	121
3.8. Ermeni Patriğin Diyalogla İlgili Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Ziyareti.....	122
3.9. Diyaloga Zarar Veren Gelişmeler	123
3.9.1. Karikatür Krizi ve Diyanet İşleri Başkanlığı	123
3.9.2. Papa 16. Benedict'in Konuşması ve Diyanet İşleri Başkanlığı	134
3.10. Papa 16. Benedict'in Türkiye Ziyareti ve Diyanet İşleri Başkanlığı	142
SONUÇ	159
KAYNAKÇA	165
ÖZGEÇMİŞ	175

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AP	: Avrupa Parlamentosu
APB	: Avrupa Para Birliği
AT	: Avrupa Topluluğu
ATİB	: Avusturya Türk İslam Sosyal Yardımlaşma Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
COMECE	: Avrupa Toplulukları Piskoposlar Komisyonu
COREPER	: Daimi Temsilciler Komitesi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİTİB	: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EA	: Avrupa Akreditasyon Birliği
ECB	: Avrupa Merkez Bankası
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GB	: Gümrük Birliği
İHL	: İmam Hatip Lisesi
İKÖ	: İslam Ülkeleri Konferansı Örgütü
İLİTAM	: İlahiyat Lisans Tamamlama
KEP	: Katılım Öncesi Ekonomik Program
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KPK	: Karma Parlamento Komisyonu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
PİSAİ	: Papalık Arap ve İslam Araştırmaları Enstitüsü

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCRG : Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
TÜRSAB : Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

Tezin Başlığı: Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinlerarası Diyalog	
Tezin Yazarı: Orhan YILMAZ	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ
Kabul Tarihi: 26.06.2007	Sayfa Sayısı: vi (ön kısım) + 175 (tez)
Anabilimdalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilimdalı: Din Sosyolojisi
<p>Toplumsal yapısı, kültürel yapısı, ileriye dönük idealleri ve medeniyet tasavvuru bakımından Avrupa Birliği Süreci, Türkiye’yi doğrudan etkileyen önemli bir süreçtir. Son yıllarda daha da önem kazanan bu süreçte Türkiye çok önemli bir tarihi dönem yaşamaktadır.</p> <p>İşte bu yaşadığımız önemli süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı, Avrupa Birliği üyeliğinin ülkemiz için yararlı sonuçlar ortaya çıkaracağını düşünmektedir. Bu yeni süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hedefi, uyum çalışmalarına katkıda bulunmak, hizmet politikalarını gözden geçirerek uyumu kolaylaştıracak boyutlara ulaştırmak, bu süreçte dini yönden toplumumuzun beklentilerine cevap verebilecek hizmet ve faaliyetleri tespit etmek, görevlilerini doğan yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek hale getirmek için gerekli eğitim çalışmalarını gerçekleştirmek, bununla birlikte Avrupa Birliği normları ve İslami açıdan ortaya çıkabilecek muhtemel problemleri çözüme kavuşturmadır.</p> <p>İslam başta olmak üzere bütün ilahi dinlerin mesajlarında insanlığın huzur ve barışını sağlayıcı yönde önemli unsurların bulunduğunu, gerek tarihte ve gerekse günümüzde din farklılıklarından beslenen birtakım olumsuzlukların aslında dinlerin özünden değil, bağlılarının yanlış yorumlamalarından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla dünya barışı ve insanlığın mutluluğunu sağlamak için bütün insanların sağlıklı iletişim, diyalog, hoşgörü ve birbirlerini anlamaya gerekli önemi vermesi gerekmektedir. Dünyada geleneksel diyalog bir seçenek değil, bir zorunluluk olarak önümüze koymaktadır.</p> <p>Dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli olan ve 83 yıllık bir ‘Cumhuriyet Kurumu’ olan Diyanet İşleri Başkanlığı, “Dinler Arası Barış Olmadan Dünya Barışı Bir Hayaldir” şeklinde sloganlaştırdığı dinlerarası diyalog çalışmalarına çeşitli etkinliklerle hız vermiştir. Zira barış ve sevgi dini olan İslamiyet’in mükemmelliği ortadadır. Böylesine mükemmel bir din ve mensupları açısından karşılıklı diyalog çalışmalarının endişe edilecek bir yönü olmamalıdır.</p>	
Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği Süreci, Diyanet İşleri Başkanlığı, Dinlerarası Diyalog, Dünya Barışı, İnanç ve Hoşgörü.	

Title of the Thesis: Presidency of Religious Affairs and Dialogue Between Religions in the European Union Process	
Author: Orhan YILMAZ	Supervisor: Assistant Prof. Dr. Ahmet Faruk KILIÇ
Date: 26.06.2007	No. of pages: vi (pre text) + 175 (main body)
Presidency: Philosophy and Religion Sciences	Subfield: Sociology of Religion
<p>European Union process in terms of social structure, cultural structure, ideals for the future and thought of civilization is an important process that affects Turkey directly. In this process, that became more and more important in the last years, Turkey is living a very important historical period.</p> <p>In this important process, Presidency of Religious Affairs thinks that membership of European Union will provide beneficial results to our country. In this new process, contributing to adaptation efforts, reviewing the serving policies and making them easier for the adaptation, determining of serving and activities that will meet our community's expectations in terms of religion, accomplishing the education courses to bring its employees to reply to the new necessities and solving the possible problems that may occur in terms of European Union and Islamic Aspect are the goals of Presidency of Religious Affairs. This Presidency will have its personnel gain needing facilities.</p> <p>It is possible to mention that there are important components supplying the peace and the presence of the humanity in the messages of all hymn religions, first of all Islam, and also some negativities fed from the religious differences nowadays or in the past are in fact the results of the wrong comments of the believers not the origins of the religions. Consequently, All of the people must take effort for communication, dialogue, tolerance and understanding each other to provide the peace of world and the happiness of the humanity. The last point come in the world is to consider the dialogue not as a choice, to consider it as a obligatory.</p> <p>Presidency of Religious Affairs, which is in charge of clarifying the society about the religion and which is a association of republic for 83 years, parallel with these developments in the world, accelerated the dialogue between the religions by the slogan of "Peace of world is a dream without the peace between the religions". Because Islam, which is a peace and mercy religion, is a perfect religion. In terms of such a perfect religion, its members should not worry about dialogue efforts. Corresponding dialogue studies must not make this perfect religion and its believers anxious.</p>	
Keywords: European Union Process, Presidency of Religious Affairs, dialogue between religions, peace of the World, belief and tolerance.	

GİRİŞ

Günümüzde bilim, sanayi ve teknolojinin etkisiyle küreselleşen dünyamız iyice küçülmüştür. Ülkeler arasındaki bilgi akışı ve karşılıklı etkilenme olayı bir sitede oturan aileler arasındaki ilişki kadar hızlanmıştır. Fertler, aileler, toplumlar ve ülkeler bir araya gelerek birlikler, paktlar ve bloklar oluşturmaktadırlar. 21. yüzyıla girerken dünya gündeminde yerini alan bu organizasyonlardan biri de Avrupa Birliği'dir.

Avrupa Birliği, ortak amacı paylaşan ve ortak değerler etrafında toplanan ülkelerin kendi aralarında meydana getirdiği büyük bir birliktir. Bu birliğin teşekkülünde ekonomik piyasaların entegrasyonu kadar siyasi ve sosyal bütünleşme hedefi de vardır. Avrupa Birliği'nin amacı, üye ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal birlik içinde bütünleşmesini sağlamaktır. Adalet, içişleri, araştırma, yenilik, bilgi toplumu, bölgesel politika, çevre, dış ilişkiler, dış ticaret, eğitim, öğretim, gençlik, enerji, ekonomik-parasal ilişkiler, genişleme, gıda güvenliği, işletmeler, görsel-işitsel politikalar, güvenlik, dış politika, genel sağlık, insan hakları, insani yardım, istihdam politikası, kalkınma ve kültür başlıkları altında faaliyetlerini sürdüren Avrupa Birliği çeşitli kurumları ve kendine özgü yapısıyla devasa bir entegrasyondur. Avrupa Birliği başlangıçta bazı sınırlı ekonomik birleşmeleri hedeflediği halde, bugün uluslararası bir yapı oluşturmakta ve büyük bir entegrasyon şeklinde uluslararası arenada yerini almaktadır. Bu devasa entegrasyonun yasaları, parlamentosu, çeşitli kurumları, eğitimi, sosyal hayat anlayışı ve güvenlik felsefesi vardır.

Avrupa Birliği'ni benzeri ekonomik birlikler veya işbirliği yaptığı kuruluşlardan ayıran en büyük özellik kurumsal yapısıdır. Birliği yöneten kurumlar şunlardır: Demokratik yollarla seçilen Parlamento, Üye Devletleri temsil eden ve Bakanlardan oluşan Konsey, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Doruğu, Antlaşmaların koruyucusu olan Komisyon, Topluluk hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı ve Birliğin Mali yönetimini izleyen Sayıştay. Ayrıca ekonomik, sosyal ve bölgesel çıkar gruplarını temsil eden çeşitli danışma kurulları vardır.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM)

kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992) Avrupa Birliği'nin hukuki temellerini meydana getirir.

Çalışmanın Amacı

Türkiye, AET'ye ortaklık için ilk defa 31 Temmuz 1959'da başvurdu. 12 Eylül 1963'te Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliği'ne götürecektir ve nihai amacı tam üyelik olan ortaklığın tesisine ilişkin Ankara (Ortaklık) Antlaşması imzalandı. 14 Nisan 1987'de Türkiye, AT'ye Roma Antlaşması'nın 237. maddesi, AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine dayanarak tam üye olmak üzere başvuruda bulundu. 10 Aralık 1999'da Helsinki'de toplanan AB hükümet veya devlet başkanları Türkiye'ye 'aday statüsü'nü vermeyi kabul etti ve nihayet 16-17 Aralık 2004'te AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyinin Brüksel'de yapmış olduğu Zirve Toplantısında Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini müzakereleri açmak için yeterli ölçüde karşıladığına karar verildi ve 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlaması öngörüldü ve müzakereler öngörülen tarihte başladı.

Avrupa Birliği'ne dahil olan ülkelerin dini durumu gündemden düşmeyen ve hep tartışılan bir konu olmuştur. Bu konunun ve tartışmanın merkezinde, birliğe dahil olan ülkelerin Hıristiyanlığı din olarak benimsemiş olması vardır. Genelde Avrupa Birliği'ne dahil ülkeler, Hıristiyanlığın bir mezhebini, bir grubunu veya bir anlayışını benimsemiş; kimliklerinin oluşmasında da bu benimseyişin etkisi olmuştur. Bundan dolayı Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde farklı gerekçelerle de olsa, öne hep din farklılığı çıkarılmıştır. Bu bile dinin ve din anlayışının, toplumlarda ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bunun için insanların birbirlerini anlaması ve birbirlerini kabullenebilmesi, öncelikle hem kendi dinini hem de muhatabının dinini doğru bilmesini gerekli kılmaktadır. Doğru bilmenin yolu da diyalogdan, özellikle dinlerarası diyalogdan geçmektedir.

Aslında AB, din kültürüne yabancı ve uzak değildir. Çok tanrılı eski Grek dinlerinden tutun da Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam Dini'ne varıncaya kadar zengin bir din kültürü, üye ülke halkları tarafından kabul edilmiştir, özellikle Hıristiyanlığın Katolik, Protestan ve Ortodoks mezheplerine mensup büyük kitleler oluşmuştur. Aralarında tartışmalar, gerginlikler hatta savaşlar bile oldu. Bu yüzden kilise Avrupa'da önemli bir otoritedir. Çünkü o, modern çağın beraberinde getirdiği bazı önemli hizmetleri de üstlenmiştir.

Halkın inançları dışında eğitim-öğretim, sağlık, öğrenci yurtları, gençlik ocakları, sakat ve yaşlı grupları başta olmak üzere çeşitli sektörlerde katkıda bulunmaktadır. Özellikle demokrasi ve insan haklarının ele alınmasında önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Bu yüzden AB ülkeleri sosyal hayatta din faktörünü dışlama yerine ondan yararlanmaya çalışmaktadırlar. Olumsuzluk zincirini oluşturan yoksulluğu, maddeciliği, ırkçılığı, çevre kirliliğini, savaş ve silah üretimini, AIDS ve diğer sağlık sorunlarını ve ailelerin parçalanması sonucu sahipsiz kalan çocukların geleceğini korumak için dini değerler ile onun ürünü olan her türlü ahlaki, ruhi, gelenek ve göreneklerden yararlanmayı bir fırsat olarak değerlendirmektedir. Önyargıyla yola çıkarak Avrupa'nın manevi değerleri reddettiğini söylemek doğru değildir. En azından günümüz insanının bilim ve düşünce özgürlüğü bakımından ulaştığı seviye bu tür yanlışlıklara izin vermemektedir. O halde, AB ilişkilerinde İslam Dini söz konusu olunca neden bazı endişe ve tereddütlerle zihinler kurcalanıyor? Bu konuda doğru, bilimsel ve objektif değerlendirmelere ihtiyaç vardır.

Ülkelerin kendi koşullarını Avrupa Müktesebatına uygun hale getirme çalışmalarına 'uyum süreci' adı verilmektedir. Helsinki Zirvesinden sonra ülkemizin bütün kurumları, söz konusu bu uyum sürecine katkıda bulunmak amacıyla yoğun bir gayretin içine girmiştir. Toplumun din konusunda aydınlatma ile görevli Anayasal bir kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığı da bu konuda üzerine düşen katkıyı yapma çabasını göstermektedir. 1970'li yıllardan itibaren en kalifiye elemanlarını Avrupa Birliği ülkelerindeki işçilerimizi dini konularda aydınlatmak üzere Avrupa'ya gönderen Diyanet İşleri Başkanlığı, bu konuda ülkemizin diğer kurumlarına oranla daha geniş bir tecrübe birikimine de sahip görünmektedir. Bu durum Avrupa Birliği'ne entegrasyonda, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı avantajlı bir konuma yükseltecektir.

Ülkemiz son yıllarda daha da önem kazanan Avrupa Birliği Süreci ile çok önemli bir tarihi dönem yaşamaktadır. İşte bu kritik dönemde "Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinlerarası Diyalog" konusunu ele alarak bu konuyu din sosyolojisi açısından inceleyen bu çalışmayla amaçlanan, hem teorik alanda bilimsel olarak bir şeyler ortaya koyabilmek, hem de pratik alanda faydalar sağlayabilmektir.

Çalışmanın Önemi

Diyanet İşleri Başkanlığı, Avrupa Birliği Sürecindeki faaliyetlerini dinlerarası diyalog konusu ile beraber yürütmektedir. Dinlerarası diyalog konusu da Avrupa Birliği Sürecinde

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlediği şura ve diğer din mensuplarıyla yapılan toplantılarla, Türkiye ve dünyanın çeşitli ülkelerindeki üniversitelerde düzenlenen seminer ve panellerle iyice gündeme oturmuştur. Papa 16. Benedict'in 12 Eylül 2006 konuşması ve karikatür krizi gibi dinlerarası diyaloga zarar veren gelişmelere rağmen devam eden dinlerarası diyalog çalışmalarında kat edilen ve bundan sonra kat edilecek mesafeler dünyadaki ortak problemlerin çözümüne, dolayısıyla da dünya barışına büyük katkı sağlayacaktır.

Türkiye laik ve demokratik yapısıyla ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi bir kurumu bu bünye içerisinde tutmakla, hem İslam dünyası için hem de Batı için özgün bir model sunmaktadır. Din ile birlikte, dini devreye katarak ve dinin desteği ile kalkınma, gelişme Cumhuriyetin önemli bir projesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı din hizmetlerinde üç ayağa dayanmaktadır. Birincisi, İslam dininin açık ve doğru bilgisi. İslam'ın kaynakları Kur'an ve Sünnet'tir. Diyanet İşleri Başkanlığı bu zeminde ve bunlara dayanarak bilgi sunmaktadır. İkincisi, Cumhuriyetimizin temel ilkeleri ve laikliktir. Üçüncüsü de, modern dünyanın geldiği nokta, birikimleri, ihtiyaçları ve beklentileridir.

İlk aşamada Misak-ı Milli sınırlarında din hizmetlerini yürütmek vazifesiyle kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı, 1960'ların sonlarına doğru Türkiye'den Avrupa'ya göçün başlamasına paralel olarak yurtdışındaki soydaşlarımıza da din hizmeti götürmeye başladı. 1980'lerden sonra ise Avrupa'daki soydaşlarımıza din hizmetlerini en iyi şekilde sunma noktasında müşavirlik ve ataşelik ihdası, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda hizmet kalitesinin arttığı bir dönemi beraberinde getirdi.

Günümüzde ise din, birey ve toplum ilişkileri açısından İslam Alemleri dünya tarihinde hiç geçmediği yeni bir süreç ve tarihi bir dönemden geçmektedir. Medeniyetler Çatışması tezi ile kimi çevrelerce İslam'ın korku dini olarak sunulması ve gerilim unsuru olarak gösterilmeye çalışılması, Diyanet İşleri Başkanlığı'na yeni görevler yüklemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na; Avrupa İslam'ından 'ılımlı' İslam'a, İslamofobidan terörle İslam'ın yan yana gösterilmeye çalışılmasına, yine İslam Dini'nin bir şiddet dini olduğu şeklindeki asılsız ve dayanaksız yakıştırmalara, intihar bombacılarından çatışma ve savaş bölgelerine, Müslümanların Batı ile entegrasyonundan medeniyetler ittifakına kadar küresel, daha çetin ve son derece önemli görevler düşmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada genel olarak Genel Sosyoloji ve Din Sosyolojisi metotlarından yararlanılmıştır. Bu çalışma yapılırken ilk olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kendi kurumsal bünyesinde hazırlanan kaynaklar ele alınıp, konumuzla ilgili bölümleri incelenmiştir. Bununla birlikte 'Genel Sosyoloji' ve 'Din Sosyolojisi' alanında yazılan kaynak eserler de incelenmiştir. Ayrıca 'Avrupa Birliği' ve 'Dinlerarası Diyalog' konusuyla ilgili kitaplar ele alınmış, bunun yanında çeşitli gazete ve dergilerdeki makaleler de incelenmiştir.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluşu ve Tarihsel Gelişimi

Diyanet İşleri Başkanlığı, 3 Mart 1924 tarihinde 429 Sayılı Kanunla Başbakanlığa bağlı bir teşkilat olarak kurulmuştur (Bulut ve Tetik, 2002:5-7).

Osmanlı Devleti'nde geleneği temsil eden İslam şeriatı yanında padişah iradeleriyle biriken bir hukuk esasen vardı (Berkes, 2002:169). Din işleri ise, Meşihat Makamlığı'nca Şeyhülislam eliyle yürütülürdü. Daha sonra 1920 yılında Ankara'da kurulan Meclis Hükümetinde Meşihat, "Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti" adıyla "Bakanlık" olarak yer almış, 1924'e kadar da bu statü aynen devam etmiştir. Din hizmetlerinin politikanın dışında ve üstünde tutulması gerçeğinden hareketle inanç ve ibadetlerle ilgili bütün hükümlerin ve işlerin yerine getirilmesi için 3 Mart 1924 tarihinde Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti kaldırılarak (Kongar, 2006:113), 429 sayılı Kanunla, Başvekalet bütçesine dahil ve Başvekalete bağlı Diyanet İşleri Reisliği, bugünkü adıyla Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur (Güler, 1994:6).

3 Mart 1924 tarihli Şer'iyeye ve Evkaf ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekaletlerinin ilgasına dair 429 nolu kanunun, Şer'iyeye ve Evkaf Vekaletinin ilgası bunun yerine Diyanet İşleri Reisliği'nin tesis edilmesi ile ilgili maddeleri şunlardır:

Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti'nden muamelatı nasa dair olan ahkâmın teşrii infazı Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği Hükümete aid olup dini mübini İslâmın bundan maada itikadat ve ibadeta dair bütün ahkâm ve mesalihin tedviri ve müessesatı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makarrında bir umuru Diyaniye Riyaseti (Diyanet İşleri Reisliği) makamı tesis edilmiştir.

Madde 2- Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti mülğadır.

Madde 3- Umuru Diyaniye Reisliği, Başvekilin inhası üzerine Reiscumhur tarafından nasb olunur.

Madde 4- Umuru Diyaniye Riyaseti Başvekalete merbuttur. Umuru Diyaniye Riyasetinin bütçesi Başvekalet bütçesine mülhaktır. Umuru Diyaniye Riyaseti Teşkilatı hakkında bir Nizamname tanzim edilecektir.

Madde 5- Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde bilcümle cevami ve mesaciti şerifenin ve tekkaya ve zevayanın idaresine imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve kayyımların ve sair müstahdeminin tayin ve azillerine Umuru Diyaneye Reisi memurdur.

Madde 6- Müftülerin mercii Umuru Diyaneye Riyasetidir (Kılıç, 2005:105).

Böylece kaldırılan Şer'iyeye ve Evkaf Vekaleti'nin; tesis edilen Diyanet İşleri Reisliği'nde aşağı yukarı birebir temsil edilmesi sağlandı (Kılıç, 2005:112).

Yapılan bu düzenlemelerde amaçlanan, dinin bilimsel temeller üzerine gelişmesini arzulayan Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Mart 1924 tarihli TBMM konuşmasında da belirttiği gibi, din kurumunun yıpranmasını önlemek ve bununla birlikte dine mal olmuş hurafe ve yanılgılardan dini kurtararak dinin yücelmesini sağlamaktır (Kılıç, 2005:286-289).

Milli Mücadele Döneminde din, bütünleştirici ve kurtarıcı bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. 1920–1923 yılları arasında din; bütünleştirici ve kurtarıcı işlevinin yanı sıra yeni bir devletin kurulması sürecine de önemli katkılar yapmıştır (Kılıç, 2005:47).

İşte din faktörünün itici bir güç olarak kullanıldığı Milli Mücadele yıllarında büyük hizmetleri bulunmuş, idari tecrübesi olan ve uzun zaman Ankara Müftülüğü görevinde bulunan Börekçizade Mehmet Rıfat Efendi, 1 Nisan 1924 tarihinde Diyanet İşleri Reisliği'ne getirilmiştir (Tetik, 1994:15).

En yüksek devlet memuru maaşı alan Diyanet İşleri Reisine, bakanlara verilen kırmızı plakalı bir makam aracı tahsis edilmiş ve protokoldeki yeri de bu özelliklere göre belirlenmiştir. Diyanet İşleri Reisliği'nin merkez teşkilatı, kuruluşunun ilk yıllarında Heyeti Müşavere, Memurin ve Sicil Müdüriyeti, Müessesatı Diniye Müdüriyeti, Evrak Müdüriyeti ve Levazım Müdüriyeti birimlerinden oluşturulmuştur. 1927 yılında Tetkiki Mesahif Reisliği ile Teberrukat Heyeti Reisliği birimleri kurulmuştur. 5 Temmuz 1939 tarihinde kabul edilen 3665 sayılı kanunla da Reis muavini kadrosu ihdas edilmiştir (Son On Yılda Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002:8).

14 Haziran 1935 tarihinde kabul edilerek 22 Haziran 1935'de yürürlüğe giren 2800 Sayılı "Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun", Diyanet İşleri

Başkanlığı'nın ilk teşkilat kanunu olmuştur. Bu kanunla teşkilatın yapısı, kadro oluşumu, merkez ve taşra görevlilerinin nitelikleri ve tayin usulleri gösterilmiştir (Tarhanlı, 1993:44-45).

Türkiye'de, 1928–1948 yılları arasında devlet eliyle din adamı yetiştirilmemesi ve Müslüman halkın din eğitimi ihtiyacının karşılanmaması sonucu ortaya çıkan boşluk 1945'ten sonra başlayan siyasallaşma ve demokratikleşme süreciyle Türk Toplumunda dini tabanın oluşması, dinin yükselişini sağlamıştır (Türkdoğan, 2003:600-601).

20 Nisan 1950 tarihinde yürürlüğe konan 5634 sayılı Kanunla da Diyanet İşleri Başkanlığı günün şartlarına göre yeniden düzenlenmiştir. Kanuna göre merkez teşkilatındaki bazı birimlerin adları değiştirilmiş, mevcut yapıya 1 adet başkan yardımcılığı ilave edilmiş, hayrat hademesi ve yayın müdürlükleri olmak üzere 2 yeni müdürlük kurulmuştur. Ayrıca ilk defa “Gezici Vaizlik” ihdas edilerek bütün vaizler maaşlı kadroya geçirilmiştir. 1951 yılında ise ilk defa Yayın Müdürlüğüne bağlı Dini Yayınlar Döner Sermaye Saymanlığı kurulmuştur (Son On Yılda Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002:8-9).

1961 Anayasası; 154. maddesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nı bir Anayasa kurumu olarak düzenlemiş, genel idare içinde yer vermiş ve bu kurumun, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmesini öngörmüştür (Tarhanlı, 1993:48).

1961 Anayasası'nın öngördüğü doğrultuda 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun” ile Başkanlık yeni bir düzenlemeye kavuşturulmuştur (Şafak, 2004:8).

Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez teşkilatına bugünkü organik yapısını kazandıran ve Diyanet'in tarihi gelişimi içerisinde yeni bir dönemi başlatan da bu kanun olmuştur (Tarhanlı, 1993:50).

30.04.1979 tarihinde yürürlüğe giren 26.04.1976 tarih ve 1982 sayılı Kanunla, 633 Sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”da geniş çapta değişiklik yapılmış ve ilk defa on adet “Yurtdışı din hizmetleri müşavirliği” kadrosu ihdas edilerek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışında da teşkilatlanması sağlanmıştır (Tarhanlı, 1993:53).

Ancak 1982 sayılı Kanun, Anayasa Mahkemesi'nin 18.02.1979 tarih ve E.1979/25,K.1979/46 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Bu iptal sonucu, 633 sayılı Kanunun 1982 sayılı Kanunla değiştirilen maddeleri yürürlükten kalkmıştır. Ayrıca, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile çeşitli kanun ve kanun hükmünde kararnameler, 633 sayılı Kanunun bazı maddelerini hükümsüz kılmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı teşkilat kanununun yürürlükte kalan maddeleri ise, gerek Başkanlığın bugünkü teşkilat yapısına ve gerekse yürüttüğü hizmetlere cevap veremez durumdadır (Son On Yılda Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002:9).

1961 Anayasası'nda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın genel idare içinde yer alarak özel kanununda gösterilen görevleri yerine getireceği ifade edilirken, 1982 Anayasası'nda ise Başkanlığın görevlerini yerine getirirken uyması gereken kıstaslar belirtilmiştir (Tarhanlı, 1993:58).

Anayasamızın 136. maddesinde belirtildiği üzere Diyanet İşleri Başkanlığı, genel idare içinde yer alan bir kamu kurumu olup, "laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışmayı ve bütünleşmeyi amaç edinerek özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. İlgili kanunda da bu görevler, "İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek" şeklinde belirlenmiştir (Şafak, 2004:8).

Diyanet İşleri Başkanlığı, her türlü siyasi görüş ve düşüncenin üstünde kalarak milli birlik ve dayanışmayı temin etmeyi, kardeşlik, yardımlaşma ve fedakarlık başta olmak üzere Dinimizin yüce prensiplerini vatandaşlarımıza tanıtmayı, din konusunda halkımızı doğru bilgilendirmeyi, manevi ve ahlaki değerlere bağlılıklarını artırmayı amaç edinmektedir (Bardakoğlu, 2004:1).

Diyanet İşleri Başkanlığı; din hizmetlerini ifa ederken ve yönetirken mezhep, eğilim, kültür ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın toplumun her kesimine eşit hizmet sunmaya, kişilerin dinin gereklerini yerine getirme veya getirmeme özgürlüğüne saygılı olmaya büyük özen göstermektedir. Peygamberimizin 'müsamaha dini' olarak tanımladığı Yüce Dinimizin birlikte ve barış içinde yaşamayı kolaylaştıran hoşgörüsü de bunu gerektirmektedir. Din hizmetlerinin ifasında asırlardır devam eden dini tecrübenin, ameli ve fikri mirasın ortak paydasının esas alınması ve istikrarın korunması da,

toplumsal barışa ve dinin bütünleştirici işlevine atfedilen önemin bir parçasını teşkil eder. Diyanet İşleri Başkanlığı yurtiçinde il ve ilçe müftülükleri olarak, yurtdışında vatandaş ve soydaşlarımızın yaşadığı ülkelerde ise din hizmetleri müşavirlik ve ataşelikleri şeklinde teşkilatlanmış bulunmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı gerek merkez, gerekse taşra ve yurtdışı teşkilatlarındaki kadrolarıyla, yasal görev tanımına uygun olarak ve yukarıda zikredilen prensipler doğrultusunda işlevini başarı ile yerine getirmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapısı, sunduğu hizmetler ve gerçekleştirdiği faaliyetler çeşitli vasıtalarla halkımızın dikkat ve takdirine sunulmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, din işlerinin düzenlenmesi ve din hizmetlerinin sağlanmasına yönelik toplumsal bir ihtiyaca cevap olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, din işlerinde kamu düzenini kurma probleminde cevap ve din hizmetlerinin tatminkar bir şekilde verilmesine yönelik toplumsal talebi karşılamak için bir çözüm olarak kurulmuş olduğu da düşünülebilir. Burada, İslam'da ruhban sınıfının olmayışının Müslüman toplumlarda din işlerinin gelişigüzel yapıldığı veya din hizmetlerinin düzensiz bir şekilde sağlandığı anlamına gelmediği gerçeğini vurgulamak gerekir (Bardakoğlu, 2004:2).

Diyanet İşleri Başkanlığı bir kamu kurumudur: Yapısal olarak Diyanet bir kamu kurumudur; Diyanet, devlet mekanizması ve bürokratik sistemin parçasıdır. Devlet mekanizması da nicelik ve nitelik bakımından en önemli sosyal teşkilat şeklidir (Wach, 1990:341).

İşte Diyanet'in en önemli sosyal teşkilat olan devlet yapısı içindeki yeri ve bunun devletin laik yapısına aykırı olup olmadığı hukukçular ve akademisyenler arasında tartışıla gelen bir konudur.

Diyanet İşleri Başkanlığı bağımsız bir kurumdur: Din - devlet ilişkileri bağlamında, din ve devletin karşılıklı durumları tarihsel süreçte her toplumda farklılık arz etmektedir. Bu durum bazı toplumlarda din ile dünya işlerinin ayrılışı, bazı toplumlarda ise din hürriyeti yani devlet mekanizmasının vatandaşın din hürriyetini koruması şeklindedir (Bilgiseven, 1977:167). Her halin kendine has özellikleri olduğu gibi Türkiye'deki devletin dine müsamaha etmesi ve onu ferdi vicdanlara bırakması şeklindeki karşılıklı durumun da kendine has özellikleri vardır (Sezen, 1992:170).

Kuruluşundan bugüne kadar gerek yurtiçindeki, gerekse yurtdışındaki vatandaş, soydaş ve dindaşlarımıza din hizmeti vermekte olan Diyanet İşleri Başkanlığı, Anayasada belirtilen ilkeler doğrultusunda üzerine düşen görevleri yerine getirebilmek ve daha iyi bir hizmet sunabilmek için yoğun çalışma içerisindedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, bugünkü idari teşkilatlanmaya göre Müslümanların din işleri ile ilgili müessesenin en yüksek makamı konumundadır (Güngör, 1995:195).

1.2. Dinlerarası Diyalog Kavramı ve Tarihçesi

Kelime Anlamı

“İki veya daha çok kişi arasında konuşma” anlamına gelen diyalog kelimesi, Türkçeye Batı dillerinden geçmiştir. İngilizce ve Fransızca dialogue şeklindeki kelime bu dillere, ‘sohbet’ demek olan Latince dialogus ve Grekçe dialogos’tan girmiştir (Tuğlacı, 1985:604). Günümüz Arapçasında karşılığı hıvardır. Dilimizde diyalog karşılığında önceleri muhavere, mükaleme, mübahase ve musahabe gibi kelimeler kullanılmıştır. Şimdilerde ise söyleşi sözcüğü tercih edilmektedir (Tuğlacı, 1985:604).

Eflatun’un [Platon, M.Ö. 428 – 348] diyaloglarında felsefi, skolastik felsefede didaktik, tiyatrodan dramatik diyalog gibi türleri Batı dillerinde asırlardan beri kullanılmaktadır. Kelime günümüzde de değişik alanlar için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Doğu-Batı diyalogu, Kuzey-Güney diyalogu, politik diyalog, ekonomik diyalog, bilimsel diyalog, kuşaklararası diyalog, kültürlerarası diyalog, ekümenik diyalog, dinlerarası diyalog gibi ifadeler bunun örneğidir. Kişiler arasındaki söyleşinin içeriğini de belirten diyalog, bir anlatım tarzı olarak dini, felsefi ve edebi eserlerdeki karşılıklı söyleşiyi de kapsamaktadır (Aydın, 2003:207). Kur’an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes başta olmak üzere, pek çok metinde diyalojik anlatım tarzına rastlamak mümkündür. Mesela Yahudiler Hıristiyanlığı reddettikten ve Gnostikler bu dinin inançlarını zedeleyen görüşler ileri sürmeye başladıktan sonra, ilk kilise babalarından birisi olan Justin (M.S. 100-165), Trifo adlı hayali bir Yahudi’ye hitaben Trifo ile Diyalog (Dialogue with Trypho) başlıklı kitabını yazmıştır.

Geniş anlamıyla diyalog ise; iki ve daha fazla kişi arasındaki sohbet, bir insan ile bir nesne arasındaki ilişki veya alışveriş, fikirlerin veya düşüncelerin karşılıklı değişimi anlamında kullanıldığı gibi bilhassa içinde iki veya daha fazla karakter bulunan bir

tiyatro eserinde karakterler arasında karşılıklı sözler bütününe, bir film senaryosunda olayın akışı içinde oyuncuların söylenmesi istenen metne de denilmektedir (Aydüz, 2005:17).

Tarihte Dinlerarası Diyalog veya Dinlerarası İlişkiler Anlayışı

Dinlerarası ilişkiler, tarihin derinliğine inen bir geçmişe sahiptir. Eskiden bu ilişkiler, ya tarafların birbirini ret ve ilzam etmek düşüncesiyle bilginlerin münazaraya girişmesi, ya da bir alimin kendi dinini savunmak, karşı tarafı reddetmek için risale yazması şeklinde olmuştur. Tarihte bunun örnekleri çoktur. Hıristiyanlar, Hicri 1. Asırdan itibaren İslam'a karşı reddiyeler yazmışlardır. Yahya ed-Dimeşki'nin (öl. 132 H. / 749 M.) Disputatio Christiani et Sareceni (Hıristiyanlarla Müslümanlar Arasındaki İhtilaf) bunların en eskilerinden birisidir. Yazılı bir diyalog örneği olan, yani Müslüman ve Hıristiyan tarafların hayali karşılaşmasını anlatan eser, Hıristiyanlığı savunmaktadır. Kitapta; insanın hür irade sahibi olup olmadığı, teslis inancı, İsa'nın uluhiyeti, Kelam'ın mahluk olup olmadığı gibi teolojik konular tartışılmıştır. Dimeşki diyalogu, "bir tartışma ve sohbet ortamında İncilin gerçeklerini bildirmek ve muhatabı ikna etmek" anlamında kullanmıştır (Şimşek, 2003:2).

İslam tarihinde de Hicri II. Yüzyıl'dan itibaren diğer dinleri konu edinen reddiyeler, takip eden asırlarda, ed-diyarat ve el-milel, daha sonra el-milel ve'n-nihal türü eserler yazılmıştır. 'Milel' terimi hak, 'nihal' ise batıl dinleri ifade etmektedir (Tümer ve Küçük, 1997:19). Reddiyelerin başında, Halife Memun'un (813-33) yeğeni olan Abdullah b. İsmail el-Haşimi'nin (öl. 205 H. / 850 M.) Risale ila Abdi'l-Mesih ibn ishak el-Kindi adlı risalesi gelmektedir. Kindi, Halife Memun'un sarayında itibarlı Hıristiyan bir bilgindir. Haşimi Kindi'ye; "Ben sana birbirimize karşı tam itimat içinde bulunmamız, aynı fikir ve dinde olmamız arzusuyla bu tavsiyelerde bulunuyorum" demiş ve polemiği dostane bir atmosfer içinde sürdürmeye özen göstermiştir. O, Risale'nin bir yerinde Kindi'den, Baba-Oğul-Kutsal Ruh ve Haça tapmayı bırakmasını istemiş ve bunların hiçbir faydası olmadığını bildirmiştir (Aydın, 1989:43-44).

Hem Batı'da hem de Doğu'da tartışma disiplinleri geliştirilmiştir. Antik Grek felsefecileri bu maksatla 'diyalektik' üzerinde durmuşlardır. Zenon (M.Ö. 490-230) bu disiplini; "karşıt görüşlü kişilerin düşüncelerindeki çelişkinin tartışma yoluyla ortaya çıkması" diye tanımlamıştır. Diyalektiğin Arapça karşılığı 'cedel'dir. "Bir tezin

doğruluk veya yanlışlığını göstermek amacıyla yapılan tartışma kurallarından bahseden ilim” diye tanımlanan cedel, doğru bilgilere ulaşmaktan çok, bir görüş ve inancı kabul ettirmeyi veya hasmı susturmayı amaçladığı için, Müteahhirin uleması, her türlü tartışma kurallarını kapsayan ve daha çok gerçeği keşfetmeyi hedefleyen ‘münazara’yı tercih etmiştir. Genellikle; delil isteme, delili boşa çıkarma (nakz) ve iddiayı ispat etme (muaraza) tarzında uygulanan tartışma kuralları, bu disiplinde geniş şekilde incelenmiştir (Yavuz, 1993:VII/208-210).

Diyalektik anlayışıyla yapılan diyalogun bir örneği, Geronalı haham Nahmanides (Moses ben Nahman) ile rahip Pablo (Paulus Chritianus) arasında Barselona’daki (1263) tartışmadır. Nahmanides; “Fra (kardeş) Pablo’ya, Teslis nedir? diye sordum... ve o cevapladı: Hikmet, irade ve kudret. Bunun üzerine ben; İtiraf ederim ki; Tanrı hikmetsiz değil Hakim’dir, O’nun iradesi değişmez ve O güçsüz değil Kadiri Mutlak’tır. Fakat teslis terimi açıkça yanlıştır... Çünkü O (Tanrı); O’nun hikmeti, O’nun iradesi ve O’nun kudreti birdirler. Teslis çizgisini izleyen biri, bir dördliden söz etmiş olması gerekir; çünkü Tanrı, O’nun hikmeti, O’nun iradesi ve O’nun kudreti dört eder dedim... Bunun üzerine Pablo durdu ve yine de, etrafını teslisin çevrelediği bir birliğe inandığını söyledi. O; ‘fakat bu kavranılamaz bir gizemdir’ diye söz etti” demiştir. Karşı dine hücum etmek, kendi dinini savunmak geleneği, son dönemlere kadar sürmüştür. Mesela yayımladığı konferans metninde; “Peygamberlerine perestiş eden Müslümanlar, Kur’an’ı da fevkalade yüce tutarlar.” diyen Renan’a Namık Kemal (1840–88); “Böyle bir sözü söyleyen veya inanan hiçbir Müslümanın bulunmadığını belirtmeye gerek yoktur” dedikten sonra, Batı’da her konunun en ince ayrıntısına kadar incelendiğine değinerek; “1400 yıldan beri dünyanın büyük bir bölümünü kaplamış olan bir dinin yüz binlerce eseri elde dolaşırken, bu dinin hakikati Avrupa’da bu kadar meçhul kalıyor. Bu hal gerçekten hayret verici değil midir?” diye sormaktadır (Şimşek, 2003:3). Verilen örneklerin incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, tarihte gerçekleşen dinlerarası ilişkiler, tarafların “tek hakikat” kabul ettikleri kendi dinlerini muhataba empoze etmek, muhatabı dininden caydırıp kendi dinine çevirmek veya kendi dinlerini savunmak esasına dayanırken, günümüzde diyalogun hareket noktası ve amacı değişmiştir.

Günümüzde Dinlerarası Diyalog

Dinlerarası diyalogun anlamı çok geniştir. Dinlerarası diyalog sadece bir fikir tartışmasını içermez; bununla birlikte farklı dinler arasındaki ilişkiler ve en geniş anlamında her alandaki (ahlaki, manevi, sosyal alanlardaki ve dünyada barışın sağlanması alanındaki pratik işbirliği) ilişkiler söz konusu olur. İslam-Hıristiyan ilişkileri durumunda söz konusu olan işbirliği tek bir tanrıya inanç ve aynı ahlaki ilkelere sahip olunması, insanlar ve uluslar arasında barışın sağlanması idealini gerçekleştirmek için çaba sarf etmek temeli üzerine kuruludur (Jakob, 1998:185-186).

Dinlerarası diyalog hem bir dine mensup farklı grupların hem de farklı dinlere mensup insanların, inanç ve düşüncelerini birbirlerine zorla ve etik olmayan yollarla kabul ettirme girişimlerinde bulunmaksızın, ortak meseleler etrafında hoşgörü ortamı içerisinde konuşabilmesi, tartışabilmesi ve işbirliği yapabilmesi demektir (Aydüz, 2005:14).

Diyalogun gerçekleşebilmesi için tarafların birbirini anlaması gerekir. Anlamak için tanımak, tanımak için de bilmek icap eder. Dolayısıyla diyalog; tarafların doğruluğu ve haklılığı temaları üzerine değil, karşılıklı olarak bilme, tanıma ve anlama temelleri üzerine oturmalıdır. Yani diyalog; farklılıklarımızın bariz olarak görüldüğü inanç ve değerler alanından çok, ortak noktalarımızın daha fazla belirginleştirilebileceği etik, estetik, kültürel ve entelektüel planda aranmalıdır. Doğal olarak bunun ardından inanç ve değerler alanındaki birlikteliklerimiz tezahür edecek ve ortak noktalarda buluşma imkanı doğacaktır (Karlığa, 1998:13-14).

Dinlerarası diyalog, din mensuplarının birbirleriyle diyalogu demektir. Elbette ki dinlerin birbirleriyle diyalogu, insanlar üzerinden yapılacaktır ve sonuçta istenen ve beklenen din mensuplarının birbirleriyle diyalogudur yoksa inanç ve ibadet sistemi olan dinlerin kutsal metinlerinin ve kurallarının birbirleriyle diyalogu, diğerleriyle ilgili verilen değer hükümlerinin ötesinde söz konusu değildir (Harman, 2006:55).

Dinlerarası diyalog; dinleri birleştirme veya bir potada eritip yeni bir din üretme teşebbüsü değildir. Dinlerarası diyalog; tüm farklılıkları koruyarak herhangi bir zorlamaya girmeden hoşgörü ve anlayış içinde ortak meseleleri konuşma, müzakere etme ve işbirliği yolları arama gayretidir (Aydüz, 2005:21).

Farklılığın sebebi kavga ve düşmanlık değil de hayırlı işlerde yarışmak ise o halde insanların birbirleriyle görüşmeleri, ortak ahlaki değerleri ön plana çıkararak dünyanın daha iyi olması, insanların daha da mutlu olması için çalışmaları en tabii yoldur. Dinlerarası diyalog, kendi inancımızdan vazgeçmek veya inançlarımızdan taviz vermek değildir. Diyalog, kendi doğrularımızın doğruluğuna inanmakla birlikte ortak değerlerin öne çıkarılmasına ve evrensel ahlak ilkelerinin hakim kılınmasına çalışmak olmalıdır. Dinlerarası diyalog faaliyetlerinin bir faydası da karşı tarafın haklılığını tasdikten çok onların bizimle ilgili yanlış kanaatlerinin, yanlış bilgilerinin tashihine imkan vermesidir. Bu yolla asırlardan beri çarpıtılmış İslam imajına sahip olanlara yanlışlıklarının hatırlatılması ve İslam'ın doğru tanıtımının yapılması mümkün olabilecektir (Harman, 2006:57).

Dinlerarası diyalog, dinler ve kültürlerarası çatışmanın kaçınılmaz olduğu tezine karşı farklı grupların bir ülkede ve dünyada hürriyet ve adalet içinde beraber yaşamalarının mümkün olduğunu ispat etmektir, bunu yaşayarak göstermektir. Diyalog ne tavizdir, ne de başkalarını hoşnut kılmak için değişmezleri değiştirmektir, diyalog karşılıklı olarak gayri müslimlerle iyilik ve adalet çerçevesinde ilişki kurmaktır (Karaman, 2006:114). Dinlerarası diyalog; insanlara, kültürlere, dinlere kendi kendilerini tanımlama, kendi kendilerini tanıtmaya ve bildirme olanağı sağlamaktadır (Aydın, 1998:206).

Dinlerarası diyalog; farklı dinlere mensup insanların inançlarını ve düşüncelerini birbirlerine zorla kabul ettirme yolunu seçmeksizin eşitlik, hoşgörü, doğruluk, samimiyet, sevgi, saygı ve iyi niyet içinde ortak olan veya olmayan bir meselede barış, hürriyet ve açıklık atmosferinde ötekini öğrenmek, bilmek, tanımak, dinlemek ve anlamak maksadıyla karşılıklı konuşabilmelerini, işbirliğine gidebilmelerini, birlikte yaşayabilmelerini hatta uzlaşabilmelerini sağlayan karşılaşmadır (Tümer ve Küçük, 1993:396).

Günümüz anlayışında da, her din mensubunun kendi dinini “tek gerçek din” kabul etmesi doğaldır. Zira bir şeyin ‘Din’ olabilmesi, ancak gerçeklik tezi ile mümkündür. Aksi halde o, din olamaz ve taraftar bulamaz. Bu nedenle, günümüzdeki diyalog görüşmelerinde, inancının gereği olarak bir katılımcının hak kabul ettiği kendi dine muhatabının geçmesini temenni etmesi doğaldır. Fakat görüşmeye davet amacıyla gelmesi uygun değildir. Burada asıl olan, karşı dinin yeryüzünde bir olgu, temsilcisinin

bir insan olduğunu ve dünyanın beraberce paylaşıldığını kabul etmek, dinini veya seçilen dini konuyu muhataba en iyi şekilde anlatmak, ona dinini anlatma fırsatı vermek, onu sabırla dinleyip keşfetmeye çalışmaktır. Daha önemlisi, insanlığın barış ve huzuru uğruna muhatapla ortak tavır belirleyip konsensüs sağlamak ve işbirliğine girebilmektir. Yeni anlayışın eskisinden esas farkı budur. Buna göre; “öğretmek + öğrenmek (+ işbirliği yapmak) = dinlerarası diyalog”dur (Şimşek, 2003:3).

Yani bir diyalog faaliyeti her şeyden önce bilgiye dayanır. Bilgiye ve fikre dayanmayan görüşler belki iyi niyetli olabilir ama sonuç veren bir diyalog olamaz. O halde öncelikle tarafların birbirlerine olabildiğince sağlam bilgi vermeleri gerekir. Yani biz seni bilelim, sen bizi bil ve sonunda bilişelim ki o bilişme anlaşma olsun ve o anlaşma bizi ortak bir projeye doğru, ortak bir eyleme ve sonunda ortak bir başarıya götürsün. Bunun için öncelikle tarafların dürüst olması gerekir. Diyalog son derece ahlaki bir faaliyettir. Taraflar kendi dinlerini terk etmek için değil, kendisini anlatmak için, öğrenmek için, tanışmak için ve bilişmek için diyalog faaliyetine girmektedirler (Aydın, 1998:205).

Farklı kültür ve din mensupları arasında diyalog kurmak istendiğinde bilgi, duygu ve davranış düzeyinde üç aşamalı bir diyalogdan söz edilebilir. Bilgi düzeyinde diyalog; diyalogun en temel amaçlarından biri öğrenmek olmalıdır. Böyle bir diyalogun bize kazandıracığı en önemli hususlardan biri, bildiğimizi sandığımız konularda ne kadar az bilgiye sahip olduğumuzdur. Dinlerarası diyalogun bilgi düzeyinde bize kazandıracığı diğer önemli husus, önyargılarımızın ve önkabullerimizin farkına varmamız olacaktır. Duygu düzeyinde diyalog; diyalogun diğer bir şekli ve zor olanıdır. Çünkü dini inançların ve çeşitli önermelerin bizler için taşıdığı değer farklı olduğu için diğer din mensuplarıyla bir empati kurulabilmesi mümkün değildir. Yine de belli inançlar açısından neler hissedilebileceği tahmin edilebilir. Davranış düzeyinde diyalog; diyalogun nihai amaçlarından biri de birlikte hareket edebilmek, insanlığın ortak hedeflerine doğru birlikte ilerleyebilmek olmalıdır. Yüce Yaratıcı’ya inanmak ve yararlı işler işlemek her üç semavi dinin ortak ve temel öğretisidir. Öyleyse farklı din mensupları arasındaki diyalogu sözde bırakmayıp eyleme dönüştürmeli, dünyada barışın egemen olması, ekonomik refahın dengeli dağılımı, dünyanın neresinde olursa olsun kan ve gözyaşına sebep olan savaş ve şiddetin sona ermesi, manevi kirlenme ve yozlaşmanın yerini dinin aydınlığında herkesi kuşatan bir huzur ve mutluluğun alması

için etkili bir adım haline getirmeliyiz. Dinlerarası diyalog bu üç düzeyde gerçekleştirilebildiğinde anlam taşır. Dinlerarası diyalog, İslam açısından olduğu kadar Batı açısından da hayati bir önem taşımaktadır. Batının ısrarla savunduğu çoğulcu ve liberal çizginin evrensel bir anlamı varsa, onun başka inanç ve tecrübelerine örneğin İslam tecrübesine açık olması gerekir. İslam düşüncesi ve tecrübesi ile sağlıklı bir iletişimin kurulması, farklı din mensupları ve kültürlerarası diyalog yolunun işletilmesi dünyada demokrasi ve barışın daha kalıcı olmasına yardımcı olacaktır (Bardakoğlu, 2006:51-54).

Kısacası eski anlayışta ötekine dinini benimsetme isteği buna karşılık muhatabın da kendi dinini savunma gayreti söz konusudur. Yeni anlayışta ise bunların yerini karşılıklı anlayış ve hoşgörü, karşılıklı öğretim ve öğrenme, karşılıklı anlama ve keşfetme, problemlerde konsensüs ve işbirliğinin sağlanması almaktadır. Dinlerarası diyalog, herkes için aynı derecede insan haklarına saygıyı, ahlaka saygıyı gerektirir. İki tarafın da samimiyetini ve iyi niyetini ya da bu diyalogu diğerlerine ve onların haklarına saygı içinde başlatıp sürdürmek isteğini öngörür (Jakob, 1998:191).

Dinlerarası diyalog; dinlerin önemli yönlerinin, yani doğrudan doğruya bugünün problemleriyle ilgili yönlerinin ele alınmasını, incelemesini ve onların bir bakıma yeniden anlaşılmasını ve yorumlanmasını gerektirir (Aydın, 1998:205).

Ayrıca diyalog; inancı, değeri ne olursa olsun, kişiler arasında aranmalı ve bütün ayrılıklar “sizin dininiz, değerleriniz size, bizim değerlerimiz bize” anlayışıyla kavga sebebi yapılmadan herkesin inanç, hayat, düşünce, sağlık ve evlenip çoğalma gibi temel hak ve hürriyetlerine saygı duyarak birlikte yaşayabilme, hatta yardımlaşabilme şeklinde olmalıdır (Aydüz, 2005:18).

Jean-Claude Basset günümüzde dinlerarası diyalogu şöyle tanımlamaktadır: “Farklı dini geleneklere inanan müminlerin, eşit bir düzeyde, karşılıklı görüş alışverişinde bulunmaları ve birbirini dinleyerek işbirliği yapabilmeleridir” demektedir (Aydın, 2003:208).

John Stott’un tarifi de şöyledir: “Diyalog, hem konuya hem de muhataba karşı ciddi, dinlemeye ve öğrenmeye, aynı zamanda konuşmaya ve bilgi vermeye istekli olan tarafların bir söyleşisidir.” (Şimşek, 2003:4).

Barker'ın tarifi ise; "Dinlerarası diyalog, toplumları birbirinden farklı kılan inançları ve uygulamaları genişçe ve ciddi tartışmak için bir araya gelmiş en az iki dini cemaatin yetkili üyelerinin resmi bir sürecidir." şeklindedir (Şimşek, 2003:4).

Tanımlara dikkat edilirse, günümüzde dinlerarası diyalog kavramının, onu eskisinden farklı kılan yeni bir muhteva ile doldurulduğu görülecektir.

Bu muhtevayı rahat bir şekilde ortaya koymak için, Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Dairesi Dinlerarası Diyalog Şube Müdürü Dr. Sabit Şimşek'in hazırladığı şu çizelgeden yararlanmak mümkündür:

Dinlerarası diyalog ne değildir?	Dinlerarası diyalog nedir?
Dinlerarası diyalog, tarafların eşitsizliği ve birbirini dışlaması, kendini üstün görüp karşı tarafı küçümsemesi anlamına gelen Polemik değildir.	Dinlerarası diyalog, tarafların eşit şartlarda, biri diğerini dışlamadan ve küçümsemeden birbirleri ile iletişim kurmalarıdır.
Sadece bir tarafın konuştuğu, ötekini dinlemekle yetindiği, karşılık vermediği ya da veremediği şeklindeki monolog değildir.	Belirlenen konular etrafında, tarafların ciddi bir şekilde hazırlanarak ve medeni ölçüler içinde kalarak yaptığı bir mükalemedir.
Tarafların ilmi tarafsızlığı ve ciddiyeti bir tarafa atarak, samimi muhavere zemininin gerginliğe çevrilmesini ifade eden münakaşa değildir.	Tarafların birbirini sabırla dinleyerek, tabii davranarak ve hoşgörü içinde kalarak karşılıklı müzakere ve tartışmaya girmesidir.
Taraflardan birinin ötekini kendi dinine çevirmesi veya çevirme gayreti içinde olması demek olan misyonerlik ya da davet faaliyeti değildir.	Karşılıklı olarak, muhatapların inançları, deruni yapıları, "inanç dilleri" ve ritüellerini daha iyi anlama ve yüz yüze tanışma faaliyetidir.
Dinleri ya da bazı unsurlarını bir araya getirerek, "yeni bir din" bileşimi veya karışımı üretmek demek olan eklektisizm veya senkretizm değildir.	Tarafların, dinlerinden taviz vermeden onları olduğu gibi ortaya koyarak, "sizin dininiz size, benim dinim bana" yaklaşımı içinde olmasıdır.
Muhatapların karşı din hakkında peşin kanaatlerini ve geleneksel yaklaşımlarını sürdürerek ötekine husumetle bakmaları değildir.	"İnsan bilmediği şeye düşmandır" anlayışından kurtulup, ötekini dinini temsilcisinden doğru anlama ve dinleri karşılaştırma gayretidir.
Tarafların bir araya gelip meyvesi olmayan, boşa zaman harcanan lafu güzaf ve malayani anlamına gelebilecek bir karşılaşma değildir.	Tarafların muhatapları hakkındaki önyargıları giderici; barış, huzur ve anlayış içinde beraber yaşamayı ve işbirliğini sağlayıcı söyleşisidir.

Muhatapların karşılıklı olarak birbirini tenkit etmesine ve kulp takmasına zemin hazırlayan bir görüşme ya da görüşmeler serisi değildir.	Ötekilerden önce, tarafların kendilerini eleştirme, oto-kritik yapabilme yeteneğine sahip olarak katıldıkları görüşmelerdir.
Karşı dindeki hassas konulara öncelik vererek, o dinin temsilcilerini ürkütmek ve görüşmelerin kesilmesine neden olmak değildir.	Görüşmelerin devamını arzularak, muhatapların dininde hassas olan konuları, karşı tarafı iyice anlayıp tanıyana kadar zamana bırakmaktır.
Zaman ve zemin hazırlanmadan, dinler arasında tarihte yaşanan üzücü hadiseleri gündeme getirerek kapanan yaraları deşmek değildir.	Mevcut ve doğabilecek sıkıntıları çözmeye katkı sağlamak için, dinlerin özündeki iyilikleri devreye sokmak konusunda konsensüs sağlamaktır.
Hem diyalogcular arası hem de ülkeler arası ilişkilerde rastlanan gayr-ı medeni çifte standart anlayışına sessiz kalınan görüşmeler değildir.	Dünyadaki haksızlık, adaletsizlik ve çifte standart gibi uygulamalara, tarafların ortak tavır belirlediği ve işbirliğine girebildiği toplantılardır.

Kaynak: Şimşek, 2003:4-5.

“Dinlerarası diyalog” kavramına yüklenen manalar, bu alanda çalışan bazı birimlerin, akademisyen ve düşünürlerin teorik ve ideal anlamda düşünüp söyledikleri şeylerdir. Bu, tüm dinlerin mensuplarınca, hatta diyalogcularınca paylaşıldığı, onların taassuptan, bir takım ideolojik ve siyasi kanaatlerden tamamen kurtuldukları anlamına gelmez. Kısaca, diyalogun kendine özgü problemleri ve önünde kat etmesi gereken uzun bir yol bulunmaktadır.

Dinlerarası Diyalogun Gerekçeleri

İnsanlar bugün eskiye oranla birbirleriyle daha yakın ticari, siyasi, askeri, dini ve kültürel münasebetler içerisindedirler. Bu münasebetlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi; karşılıklı iyi niyet esaslarına bağlıdır. 21. Yüzyıl’da hemen hemen her dinin hakimiyet alanında olduğu gibi Müslümanların hakim olduğu yerlerde Hıristiyanların, Hıristiyanların hakim oldukları yerlerde Müslümanların bulunması da, karşılıklı olarak her iki tarafın birbirleriyle iyi münasebetler içerisine girmesini zorunlu kılmaktadır (Küçük, 1993:46).

Dünya hızla küçülmekte, mesafeler gitgide kısalmakta dolayısıyla insanlar eskiye göre birbirlerine daha çok yakınlaşmakta, insanlar arası ilişkiler daha da artmakta ve yaygın ifadesiyle dünya global bir köy haline gelmektedir. Diğer taraftan savaşlar, açlık ve kıtlık, temel insan hakları ihlalleri gibi bütün insanlığı ilgilendiren problemler daha çok

gündeme gelmekte, insanları bu müşterek problemlere çözüm bulma noktasında arayışlara itmektedir. İnsanlığı ilgilendiren bu problemlerin yanında herkesin bir inancının, dininin olduğu başkalarıyla ilgili kanaat ve davranışlarda inanç ve tecrübelerin önemli rol oynadığı da bilinmektedir. Dolayısıyla dünya barışının bir bakıma din mensupları arasındaki barışla mümkün olabileceği de bir gerçektir. Dinlerarası diyalog, ortak problemlere samimi olarak çözüm arama ihtiyacının bir sonucudur (Harman, 2006:56).

Globalleşen bir dünyada gerek kültürlerarası gerekse farklı din mensupları arasındaki diyalog, her geçen gün büyük önem kazanmaktadır. Günümüzde insanlığı tehdit eden açlık, savaş, terör, hoşgörüsüzlük, sömürü, ahlaki yozlaşma ve çevre kirliliği gibi tehlikeler karşısında inananların birlikte hareket etmesi ortak bir temenninin ötesinde bir zorunluluk halini almıştır. Dinlerin hem çatışmaların hem de barış ve hoşgörünün kaynağı olduğu şeklindeki itham ve görüşler göz önüne alındığında, dindarlar arasında kurulacak diyalogun insanlar arasında tesis edilecek barışın ilk adımlarından biri olacağı açıkça görülür (Bardakoğlu, 2006:51). Diyalog, hem inançlar alanında yanlış anlamaları tashih, hem de evrensel barışı yakalamak için bir ihtiyaçtır (Aydüz, 2005:215).

Öncelikle kendi ülkemizdeki farklı anlayış ve inançtaki cemaatler arasında bir diyalog kurulmalı, daha sonra da bütün diğer din ve inanç mensuplarıyla diyalog kurulup geliştirilmelidir. Dinlerarası diyalog faaliyetlerinin entelektüel bir çaba olmaktan çıkıp, yeryüzündeki kötülöklere, savaşlara, açlıklara vs. gerçekten çözüm sunulabilmesi için aktif gayret gösterilmesi gerekmektedir (Harman, 2006:60).

Müslömanlar, çoğulcu ortamlarda insanlarla diyalogu bozan değil onlarla daima diyaloga girmeye istekli olan taraf olmak zorundadırlar. Çünkü din karşıtı akımlarla mücadele etmede, İslam'a ve Müslömanlara yapılan saldırıları aşmada mutlaka diyaloga ihtiyacı vardır. Global barış ve huzurun tesisi, Müslömanları da yakından ilgilendirmektedir (Alıcı, 2001:228).

Diyalog düşüncesinin ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan insan hakları, din ve vicdan hürriyeti kavramlarının olumlu etkileri yanında; dünyada gelişen ulaşım ve haberleşme vasıtaları, turizmin değişik inançtaki insanları bir araya getirmesi, Avrupa'daki Türk işçileri örneğinde olduğu gibi çeşitli göçlerle bir araya gelen insanlar, okullardaki farklı dinlere mensup öğrencilerin birbirlerini tanıma eğilimleri, aynı

fabrikada çalışan işçilerin insani ilişkileri, farklı din mensupları arasındaki evliliklerin sayısının artması, ticari, askeri, dini ve kültürel ilişkilerin yoğunlaşması gibi sebepler diyalog düşüncesinin gelişmesine yardımcı olmaktadır (Aydüz, 2005:206-207; Güngör, 2002:68-70).

Asırlardır birbirleriyle yan yana ve iç içe yaşamak zorunluluğunda bulunan üç semavi dinin (İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık) mensupları tarih boyunca zaman zaman sıcak karşılaşmalarla yüz yüze gelmişler, zaman zaman da kısmi uzlaşma dönemleri yaşamışlardır. Günümüzde İbrahimi kökenli bu üç din arasında diyalog arayışı ilkin Hıristiyanlar tarafından dile getirilmiştir. Zira iki bin yıllık tarihi boyunca Hıristiyanlık; Yahudilik ve İslamiyet'e göre daha fazla büyük sıkıntılar ve bölünmeler yaşadığından kendi içinde bir diyaloga girme gereğini duymuştur. Özellikle geçen asırda ortaya çıkan ve Avrupa kıtasını baştan aşağı istila etme istidadı gösteren pozitivist ve materyalist akımlar karşısında direnebilmek için, Katolik kilisesi; kilise ile toplumu, kilise ile devleti, kilise ile bilim ve düşünceyi uzlaştırmaya çalışmıştır (Aydüz, 2005:205-206).

Katolik kilisesi diyalog konusunu daha iyi yürütebilmek için 1964 yılında Vatikan'da 'Hıristiyan Olmayanlar Sekreteryası' kurdu. Sekreteryaya, kendine has yapısı ve yayın organlarıyla Katolik kilisesinin resmi bir diyalog organı olarak çalışmalarına başlamıştır (Güngör, 2002:212-213). Sekreterlik, onu takip eden on yıl içerisinde fazla gelişme gösteremedi. Sekreterlik Başkanı Kardinal Pignedoli'nin 1974 yılında Suudi Arabistan'ı ve daha sonra Kahire İslami Araştırmalar Yüksek Meclisi'ni ziyaret etmesiyle ilişkiler hareketlilik kazandı. Yine diyalog konusu ile ilgili 1971 yılında merkezi Cenevre'de 'Zamanımızın inanç ve ideolojileriyle diyalog komisyonu' adıyla yeni bir birim ve buraya bağlı 'İslam alt komisyonu' kurulmuştur. 1987 ve 1988 yıllarında Ankara Üniversitesi ile Roma Pontifical Gregorian Üniversitesi arasında karşılıklı sempozyumlar düzenlendi. Vatikan bünyesinde kurulan Hıristiyanlık dışı dinler sekreterliği, 'Bulletin', 'İslamochristian' gibi dergilerle konuyu güncelleştirerek gündem oluşturmakta, aynı zamanda da 'Saint Siega Sekreterliği' veya 'Kilise Ekümenik Konseyi' gibi kuruluşların işbirliği ile diyalog çalışmaları yoğunlaştırılmaktadır. Hıristiyan Olmayanlar Sekreteryası 1988 yılından itibaren 'Papalığa Bağlı Dinlerarası Diyalog Kurumu' ismiyle faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır (Güngör, 2002:213).

Katolik Hıristiyanlar yanında Ortodoks Hıristiyanlar da 1984 yılından itibaren Müslümanlarla diyalog çalışmalarına katılmışlar ve çeşitli ülkelerde toplantılar düzenlemişlerdir (Tümer ve Küçük, 1997:405). Hıristiyanların 1964'de başlattıkları diyalogu, İslam Dini diğer dinlere bakışında göstermiştir. Bunun için 'diyalog' ismiyle olmasa da uygulamadaki örneklerle, bugün dinlerarası diyalog anlayışı diyebileceğimiz bir anlayış, İslam'ın yayıldığı döneme kadar gitmektedir. İnanan insanlar arasında diyalog, insani ve ahlaki bir davranıştır. Art niyet taşımayan, samimi ve gerçek anlamdaki bir diyalogda hiç şüphesiz Müslümanların da istifadeleri olacaktır. Çünkü diyalogda da İslami tebliğde olduğu gibi aldatma, kandırma, baskı yapma ve hileli yollara başvurma gibi esaslara yer yoktur. Açıklık, samimiyet ve doğruluk temel prensiptir (Küçük, 1993:57).

Dinlerarası diyalogda Hıristiyan din adamlarının tavırlarındaki kuşuklara rağmen, Hıristiyan yöneticilerin bu yönde olumlu adım atmaları yetersiz de olsa gelecek için umut vermektedir. Kökünde insani ve ahlaki değerler taşıdığı da hissedilmektedir. En azından dinlerarası soğukluğu giderici, aktif düşmanlık etkenlerini frenleyici olması bakımından olumlu bir adım olarak görülmektedir (Sarıkcıoğlu, 2002:463).

Eğer ortak noktalarda buluşursak bu dünyada her inaniş, her medeniyet sahibine yeterince yer var. Ama buna inanmazsak hiç kimse birilerini yok ederek bu dünyada kendisine mekan düşünmesin. Artık onun için çok geçtir, ya birlikte yaşarız, ya birlikte göçeriz, birlikte yaşamak varken niye birlikte göçmeyi hayal edelim (Aydın, 2000:41-42).

Sonuç olarak dinlerarası diyalog neticesinde şu problemlere çözümler sunulabilir: Hayatı tehdit eden her şey, terör, savaşlar, sömürü, açlık, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, soykırım, intihar, fiziki işkenceler, psikolojik zorlamalar, köleleştirme, fuhuş, insan ticareti (Aydüz, 2005:217).

1.3. Avrupa Birliği'nin Tarihçesi ve Türkiye

Avrupa ülküsü, gerçek bir siyasi projeye dönüşüp AT üyesi ülkelerin hükümet politikalarında uzun vadeli bir hedef haline gelmeden önce, sadece filozoflarla önsüzü kimselerin düşüncelerinde yaşıyordu. Daha 18. yüzyılda J. J. Rousseau, sürekli barışın

sağlanabilmesi için Avrupa'nın birleştirilmesini öngören federal bir çözüm sunmuştur (Bozkurt, 1997:46).

Ayrılıkların esas olmadığını, benzerliklerin çokluğunu ve bunların hemen hemen ayniyete vardığını gösterme eğiliminde olan ve Avrupa'da birlik olmamasının büyük bir eksiklik olduğunu belirten Leibniz de tezatlardan ziyade uyuşmaları ön plana çıkararak Avrupa'ya barış getirmeye çalışmıştır (Hazard, 1973:260-263).

'İlk sosyolog ve ilk sosyalist' olarak kabul edilen Saint Simon 1814 yılında yayınladığı bir kitabında Avrupa ülkelerinin tek bir parlamentoya sahip olduğu sadece dış politikada değil ekonomik ve sosyal konularda da söz sahibi olan federal bir çözüm teklif etmiştir. Yine ünlü filozof Kant da uluslararası uyuşmazlıkların hukuki yollardan çözüme kavuşturulabilmesi için, gerekli organlara sahip bir ülkelerarası federasyonun kurulmasını savunmuştur (Bozkurt, 1997:47).

Fransız Devrimi'nin etkisiyle Avrupa'da pozitivizm ve materyalizm akımları 19. yüzyılda hızlı bir şekilde yayılmaya başladı. Milliyetçilik akımı da bu yüzyıla damgasını vurdu. Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinde hızla yayılan milliyetçilik akımı; kültür bütünlüğünden, içtimai tesanütten, demokratik ve milli iradeden gelen bir benlik şuuru şeklinde tecelli etti (Turhan, 1989:410).

Gerek düşüncede gerek ekonomik zihniyette, gerek siyasette, hürriyetçi ve ferdiyetçi tavırlar gelişme kaydetti (Sezen, 1993:22-23).

Avrupa yüzyıllarca, sık sık yaşanan kanlı savaşlara sahne oldu. 1870–1945 yılları arasında Fransa ve Almanya üç kez savaştılar. Birçok insan yaşamını kaybetti. Bu felaketler üzerine bazı Avrupa ülkelerinin liderleri, barışın sürdürülebilmesinin tek yolunun, ülkelerinin ekonomik ve siyasi yönlerden birleşmesi olduğu fikrine vardılar. 20. yüzyılın, II. Dünya Savaşı sonrası döneme işaret eden ikinci yarısında tüm dünyada, hızlı toplumsal ve kültürel değişimlerin olduğu yeni bir süreç başladı (Günay, 2002:444). İşte Avrupa'da da ulusal uzlaşmazlıkları aşabilecek bir örgütlenme, bir birlik oluşturma düşüncesi ciddi olarak ancak Avrupa'daki ulusal devletler arasındaki çıkar çatışmaları sebebiyle çıkan savaşlardan sonra ortaya çıkmıştır (Karluk, 2003:2).

Avrupa'da bütünleşme sürecine ivme kazandıran, biri federasyon yanlısı diğeri işlevselci iki akımın başlıca savunucuları İtalyan federalist Altiero Spinelli ile 1951'de

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kurulmasına yol açan Schuman Planı'nın ilham kaynağı Jean Monnet'dir (Ülger, 2003:5-6).

Federasyon yanlısı bu yaklaşım, yerel, bölgesel, ulusal ve Avrupa ölçeğindeki güç odakları arasında diyaloga ve tamamlayıcı bir ilişki kurulmasına dayanıyordu. İşlevselci yaklaşım ise egemenliğin ulusal düzeyden topluluk düzeyine tedricen aktarılmasını savunuyordu. Bu iki görüş, günümüzde, tek pazar, para politikası, ekonomik ve sosyal kaynaşma, dış politika ve güvenlik gibi ortak eylemin devletlerin tek tek hareket etmelerinden daha etkili olduğu alanlarda, demokratik ve bağımsız Avrupa kurumlarına ulusal ve bölgesel makamlar kadar sorumluluk verilmesi gerektiği inancında iç içe geçmiştir. Sonuç olarak 1951 yılında Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) Belçika, Batı Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda'dan oluşan 6 üye ile kuruldu. Bu ülkelerdeki kömür ve çelik sanayi ile ilgili alınan kararlar, bağımsız ve devletler üstü bir kuruma (Yüksek Otorite) devredildi. Söz konusu kurumun ilk başkanı ise Jean Monnet oldu (Karluk, 2003:3-8).

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992) AB'nin hukuki temellerini meydana getirir (Ülger, 2003:6-7, 157, 199).

Topluluğun çalışmaları, başlangıçta altı kurucu üyesi (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında bir kömür ve çelik ortak pazarı kurulmasıyla sınırlıydı. Savaş ertesindeki o günlerde savaşın galip ve mağluplarını, eşitler olarak işbirliğinde bulunabilecekleri bir kurumsal yapı içinde bir araya getiren Topluluk, temelde barışı güvence altına almanın bir aracı olarak algılanıyordu. Altılar 1957'de, Fransız Ulusal Meclisi'nin Avrupa Savunma Topluluğu projesini reddetmesinden üç yıl sonra, işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Mamul mallarda gümrük vergileri planlandığı gibi 1 Temmuz 1968'de kaldırıldı; özellikle tarım ve ticaret politikaları olmak üzere ortak politikalar 1960'ların sonunda yerli yerine oturmuştu. Altıların başarısı Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda'yı Topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltti. Çetin pazarlıklar sonunda bu üç ülke 1972 yılında üyeliğe kabul edildiler. Üye devlet sayısını altıdan

dokuza yükselten ilk genişleme ile birlikte, Topluluk sosyal, bölgesel ve çevresel konularda üstlendiği sorumluluklarla yeni bir derinlik kazandı (Karluk, 2003:15-18).

Topluluk 1981’de Yunanistan’ın, 1986’da da İspanya ve Portekiz’in katılmalarıyla güneye doğru genişledi. Bu genişlemeler, Onikilerin, ekonomik gelişmeleri arasındaki farklılıkları azaltmaya yönelik yapısal programlar uygulamalarını kaçınılmaz kıldı. Bu dönemde Topluluk; Güney Akdeniz ile Afrika, Karayipler ve Pasifik (AKP) ülkeleri ile yeni anlaşmalar imzalayarak uluslararası düzeyde daha önemli bir rol oynamaya başladı; AKP ülkeleri birbirini izleyen dört Lome Sözleşmesi (1975, 1979, 1984 ve 1989) ile Toplulukla bağ kurdu. 1 Ocak 1995’te Avrupa Birliği’ne üç yeni üye katıldı. Avusturya, Finlandiya ve İsveç kendilerine özgü katkılarıyla Birliği zenginleştirmekte, Orta ve Kuzey Avrupa’da yeni açılımlar sağlamaktadırlar. 2004 yılında ise on yeni ülke Avrupa Birliği’ne üye oldu. (Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya). 1995 yılında üyelik başvuruları kabul edilen Bulgaristan ve Romanya ile 2000 yılında resmi müzakerelere başlandı (Karluk, 2003:24-28).

1987 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş olan Türkiye ise 3 Ekim 2005’te müzakere çerçeve belgesinin kabulü ile resmen müzakere sürecine başlamaya hak kazanmıştır. 2003’te adaylık başvurusunu yapmış olan Hırvatistan ile 2005’te müzakerelere başlanmıştır. 2004’te adaylık başvurusu yapan Makedonya ise Aralık 2005’te aday ülke statüsü kazanmıştır. Son olarak da Arnavutluk, Sırbistan-Karadağ, Bosna Hersek ve BM güvencesi altında korunan Kosova adaylık statüsü bekleyen ülkelerdir. Birlik, Dünyanın en büyük ticaret gücü olmasına karşın, diplomatik etkinliğini arttıracak yapıları geliştirmekte ağır davranmıştır. Avrupa siyasi işbirliğinin amacı dışişleri ve güvenlik politikası alanlarında hükümetler arasında daha derinlemesine bir eşgüdümün sağlanmasıdır. Dünyadaki durgunluk ve mali yükün paylaşımı konusundaki iç çekişmeler 1980 başlarında bir “Avrupa karamsarlığı” havasının doğmasına neden oldu. Ama 1984’ten sonra bunun yerini Topluluğun canlandırılması konusunda daha umutlu beklentiler aldı. Jacques Delors başkanlığındaki Komisyonun 1984’te hazırladığı Beyaz Kitaba dayanarak Topluluk 1 Ocak 1993’e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edindi. Avrupa Tek Senedi 17 ve 18 Şubat 1986’da imzalandı ve bu iddialı hedefle ilgili

mevzuatın kabulü konusunda yeni usuller geliştirildi. Tek Senet 1 Temmuz 1987 tarihinde yürürlüğe girdi (Bozkurt, 1997:448-449).

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 3 Kasım 1990'da iki Almanya'nın birleşmesi, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyet denetiminden kurtulmaları ve demokratikleşmeleri, Aralık 1991'de de Sovyetler Birliği'nin çözülmesi Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştirdi. Üye Devletler bağlarını güçlendirme kararlılığıyla, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Doruğu'nda kararlaştırılan yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başladılar. 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması, üye devletlerin önüne iddialı bir program koymaktadır: 1999'a kadar parasal birlik; yeni ortak politikalar, Avrupa vatandaşlığı (Karluk, 2003:344); diplomatik işbirliği; ortak savunma ve iç güvenlik (Ülger, 2003:199-201).

Artık AB'nin, bir yandan üye devletlerin kimliklerini korurken diğer yandan da karar verebilme ve uygulama yeteneği bulunan hem etkili hem de demokratik bir örgüt olma yolunda daha ileri gitmekten başka seçeneği yoktur. Yapısını güçlendirip karar mekanizmalarını rasyonalize edemezse, iyice gevşeme ya da kımıldayamaz hale gelme seçeneğiyle karşı karşıya kalacaktır. Atlas Okyanusu'ndan Urallar'a uzanan 'Büyük Avrupa' ancak tek sesle konuşup hareket eden istikrarlı bir çekirdek etrafında yapılanırsa örgütlü bir güç olarak gelişebilir. Birliğin hedefi çok üyeli yapısının yeni görevleri göğüsleyebilecek şekilde uyarlanması ve kurucularının büyük siyasi projelerinin kaynakları göz ardı edilmeden ve kapsamı kısıtlanmadan tüm kıtaya istikrar sağlanması ve yeni üyelerin katılımına yardım ve teşviktir. Yaklaşık yarım yüzyıldır Avrupa bütünleşmesi, kıtanın gelişmesi ve halkının zihniyeti üzerinde önemli etkilerde bulunmuştur; aynı zamanda güçler dengesini de değiştirmiştir. Siyasi renklerinden bağımsız olarak tüm hükümetler mutlak ulusal egemenlik çağının artık geçtiğinin farkındadır. Ancak güçlerin birleştirilmesi ve AKÇT Antlaşması'nın ifadesiyle "gelecekteki kader birliği" için harcanacak çabalar sayesinde, Avrupa'nın eski ulusları ekonomik ve sosyal gelişmelerini sürdürebilir ve dünya ölçeğindeki etkinliklerini koruyabilirler. Ulusal ve ortak çıkarların sürekli dengelenmesine, ulusal geleneklerin farklılığına saygı gösterilmesine ve farklı kimliklerin güçlendirilmesine dayalı Topluluk yaklaşımı her zaman olduğu gibi bugün de geçerlidir. Devletler arasındaki ilişkilere

damgasını vuran köklü düşmanlıkları, üstünlük saplantılarını ve savaşçı eğilimleri aşacak biçimde tasarlanan bu yaklaşım Soğuk Savaş yılları boyunca Avrupa'nın demokratik ülkelerinin özgürlüğe olan bağlılıkları çevresinde birleşmelerini sağlamıştır (Karluk, 2003:978-981).

Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri

Kendine özgü yapısı, ekonomik - sosyal hedefleri ve medeniyet tasavvuru bakımından Avrupa Birliği Süreci, Türkiye'yi doğrudan etkileyen önemli bir süreçtir. Türkiye'nin toplum yapısı incelendiğinde, Batı ile farklılaşan bir yapılaşmayı ortaya koymaktadır. Osmanlı'dan kaynaklanan bu 'ikili toplum' yapısı, ülkemizin en önemli özelliklerinden birini teşkil etmektedir. Tarihsel süreç içinde gelişen bu oluşumda, bir yanda bürokrasi ve askeri sınıftan uzak bir halk tabakası, öte yanda da yönetici aydın kadronun oluşturduğu bir örgütlenme biçimi olmak üzere düzenlenen bu 'ikili toplum' yapısı, Osmanlı'dan günümüze uzanan sosyal tortulardan birisidir (Türkdoğan, 2002:712). Türk Toplumunda, son yıllarda giderek artan modernleşme, batılılaşma tartışmaları da alt yapıdan kaynaklanan sosyo-psikolojik gerilimlerin bir patlaması olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkdoğan, 2005:407)

Avrupa Birliği, ortak amacı paylaşan ve ortak değerler etrafında toplanan ülkelerin kendi aralarında meydana getirdiği büyük bir birliktir. Bu birliğin teşekkülünde ekonomik piyasaların entegrasyonu kadar siyasi ve sosyal bütünleşme hedefi de vardır. Avrupa Birliği başlangıçta bazı sınırlı ekonomik birleşmeleri hedeflediği halde, bugün uluslararası bir yapı oluşturmakta ve büyük bir entegrasyon şeklinde uluslararası arenada yerini almaktadır. Bu devasa entegrasyonun kendine özgü yasaları, parlamentosu, kurumları, eğitimi, sosyal hayat anlayışı ve güvenlik felsefesi vardır. Avrupa Birliği ilk oluştuğu yıllarda temel vurgu olarak ekonomi ön plana çıktığı için bu entegrasyon "Ortak Pazar" olarak adlandırılıyordu. Bugün gelinen noktada ise doğrudan siyasi ve toplumsal bir birlikle karşı karşıya bulunuyoruz. Bu açıdan bakıldığında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun terk edilip önce Avrupa Topluluğu'nun kullanılması ardından da Avrupa Birliği'nin kullanılmaya başlanmasını da bu noktada değerlendirmek gerekir. Avrupa Birliği'nin amacı, üye ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi birlik içinde bütünleşmesini sağlamaktır. Ancak böylece ortaya çıkacak olan büyük bir pazarın yaratacağı imkanlardan yararlanarak, Avrupa'ya eski gücünü

kazandırmak ve Birliğe katılan ülke halklarının refah seviyesini yükseltmektir. Avrupa Birliği tarihsel ideallerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu ideallerin de merkezinde bir bütün olarak hareket eden bir Avrupa ve Dünya vatandaşlığı hedefi vardır (Keskin, 1992:39).

Türkiye, AET'ye ortaklık için ilk defa 31 Temmuz 1959'da başvurdu. 11 Eylül 1959'da toplanan AET Bakanlar Konseyi, Türkiye'nin başvurusunu kabul etti ve 28 – 30 Eylül 1959'da Avrupa Toplulukları Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk hazırlık görüşmesi yapıldı (Akman, 1995:33).

12 Eylül 1963'te Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliği'ne götürecektir ve nihai amacı tam üyelik olan ortaklığın tesisine ilişkin Ankara (Ortaklık) Antlaşması imzalandı. 1 Aralık 1964'te Türkiye ile AET arasında imzalanan Ankara Antlaşması yürürlüğe girdi. Böylece ilk dönem olan "Hazırlık dönemi" başlamış oldu (Yetkin, 2002:428).

16–17 Mayıs 1966'da Birinci Türkiye - AET Karma Parlamento Komisyonu Brüksel'de toplandı. 1 Temmuz 1968'de üye ülkeler arasında Gümrük Birliği gerçekleştirildi ve Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulanmaya başlandı. 9 Aralık 1968'de ortaklığın 22 yıl sürecek "Geçiş döneminin" gerçekleştirilme şartlarını, usullerini ve sürelerini tespit eden Katma Protokol görüşmeleri başladı (Ülger, 2003:403).

5 Temmuz 1971'de Katma Protokol TBMM'de kabul edildi. 22 Temmuz 1971'de Senato, Katma Protokolü onayladı. 1 Eylül 1971'de Katma Protokolün Topluluk üyesi ülkelerin parlamentolarında görüşülüp onaylanmasına kadar geçen süre içinde ticari hükümlerin uygulanmasını sağlayacak "Geçici Anlaşma" yürürlüğe girdi. 1 Ocak 1973'te Katma Protokol yürürlüğe girdi. Birinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumu yapıldı. 30 Haziran 1973'te son olarak katılan ülkelerin Ankara Antlaşması'na taraf olmalarını sağlayan genişleme dolayısıyla Tamamlayıcı Protokol Ankara'da imzalandı (Bulaç, 2001:28-29).

1 Ocak 1974'te Tamamlayıcı Protokol ile ilgili Geçici Anlaşma yürürlüğe girdi. 4–11 Ekim 1978'de Türkiye 4,5 yıllık plan süresince yükümlülüklerinin dondurulması talebinde bulundu. Bunun sonucunda Katma Protokol ile öngörülen Türkiye'nin yükümlülük takvimi ertelendi. 30 Haziran 1980'de Ortaklık Konseyi tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye'ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına

kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı. 1 Ocak 1986'da İspanya ve Portekiz tam üye olarak AET'ye katıldı. Bu katılımlarla birlikte Topluluk 'Onikiler' haline geldi. 16 Eylül 1986'da Türkiye AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş olan Türkiye – AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başlamış oldu (Bulaç, 2001:30).

14 Nisan 1987'de Türkiye, AT'ye Roma Antlaşması'nın 237. maddesi, AKÇT Antlaşması'nın 98. ve EURATOM Antlaşması'nın 205. maddelerine dayanarak tam üye olmak üzere müracaat etti (Akman,1995:50). 27 Nisan 1987'de Türkiye'nin tam üyelik talebi Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyona havale edildi (Keskin, 1992:39).

7 Kasım 1988'de Türkiye – AET arasındaki ticari ve iktisadi sorunların ele alınması amacıyla oluşturulan Ad-Hoc Komite, birinci toplantısını gerçekleştirdi. 20–21 Aralık 1988'de Ad-Hoc Komite ikinci kez toplandı ve Türkiye 1978 yılında askıya aldığı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, hızlandırılmış bir takvimi Topluluğa verdi ve bu takvime işlerlilik kazandırdı (Karluk, 2003:565-566).

18 Aralık 1989'da AT Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki kararında, Topluluğun kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılmadan önce ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer verdi (Yetkin, 2002:431).

6 Haziran 1990'da Topluluklar Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir işbirliği paketini hazırlayarak Konseyin olurluna sundu. 22 Ekim 1990'da Komisyon'un işbirliği programı önerileri Bakanlar Konseyi tarafından görüşölmek üzere, Daimi Temsilciler Komitesi'ne (COREPER) havale edildi ancak işbirliği programı işlerlik kazanmadı. 30 Eylül 1991'de Ortaklık Konseyi 1986 yılından sonra ilk kez toplandı. 6 Aralık1991'de Ortaklık Konseyi gibi Ortaklık Komitesi de 1986 yılından sonra ilk kez toplandı (Ülger, 2003:406).

21 Ocak 1992'de Türkiye – AT arasında bir teknik işbirliği programı imzalandı. 7 Şubat 1992'de Maastricht Antlaşması imzalandı. 1 Ocak 1993'te Tek Pazara Geçiş gerçekleştirildi. 18 Mart 1993'te Brüksel'de yapılan bir toplantıyla Türkiye'yi Gümrük

Birliği'ne hazırlamak amacıyla oluşturulan Yönlendirme Komitesi'nin görev ve çalışma usulleri tespit edildi. 1 Kasım 1993'te Maastricht Antlaşması yürürlüğe girdi (Bulaç, 2001:30-31).

6 Mart 1995'te Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyi'nin 36. dönem toplantısında kabul edildi. 30 Ekim 1995'te Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli teknik şartların yerine getirildiği sonucuna vardı. 13 Aralık 1995'te Avrupa Parlamentosu tarafından Türkiye – AB Gümrük kararı için olumlu görüş verildi ve böylece Türkiye'nin Gümrük Birliği üyeliği kabul edildi (Kongar, 2006:497).

7–15 Şubat 1996'da AT Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu Türkiye-Yunanistan arasındaki Kardak (İmnia) adası nedeni ile yaşanan sorunun barışçı yollardan çözümü çağrısında bulundu. 19 Şubat 1996'da Gümrük Birliği Ortak Komitesi 1. dönem toplantısı yapıldı (Yetkin, 2002:432).

25 Temmuz 1996'da Türkiye ile AB arasında Avrupa Kömür ve Çelik Birliği (AKÇT) ürünleri serbest ticaret antlaşması imzalandı. 1 Ağustos 1996'da Türkiye-AB AKÇT Anlaşması TCRG'de yayımlanarak yürürlüğe girdi (Ülger, 2003:408).

24 Ekim 1996'da Avrupa Parlamentosu (AP) 18 Eylül 1996'da benimsediği ilke kararı uyarınca AB bütçesinden Türkiye'ye yapılacak yardımları askıya aldı. 30 Ekim 1996'da AT Komisyonu hazırlamış olduğu raporda, Türkiye-AT Gümrük Birliği ilişkisinin son derece başarılı biçimde gerçekleşmekte olduğunu vurgulamıştır. Fakat raporda, Türkiye'nin ekonomik ve demokratik reformlar açısından aynı başarıyı gösteremediği; insan hakları ihlallerinin devam ettiği belirtilmiştir (Bulaç, 2001:32).

13-14 Aralık 1996'da Dublin'de gerçekleştirilen Avrupa Zirvesinde, AT'nin Türkiye ile ilişkilerini daha da geliştirmesinin önemine değinilmekle birlikte; insan hakları konusu ile Kıbrıs ve Ege sorunlarının da altı çizilmiştir. 29 Nisan 1997'de 38. Türkiye – AB Ortaklık Konseyi uzun bir aradan sonra toplandı. 12 – 13 Aralık 1997'de Lüksemburg Zirvesi'nde, 10 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Estonya, Slovenya, Bulgaristan, Romanya, Litvanya, Letonya ve Slovakya ile Kıbrıs

Rum Kesimi'nin 'aday' ülkeler olarak belirlenmesine rağmen, Türkiye'nin yalnızca üyeliğe ehil olduğu teyit edilerek, resmen aday statüsü verilmedi (Bulaç, 2001:32).

Lüksemburg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesi'nde kabul edilen Sonuç Bildirisinin en önemli bölümü genişleme konusuna ayrılmıştır. Bu bildiri, genelde Komisyonun Gündem 2000 raporunda yaptığı önerileri benimsemekle birlikte, ülkemiz için bunun ötesine giden bir içerik taşımıştır.

Lüksemburg Zirvesi sonrasında varılmış bulunan noktaya bakıldığında Türkiye açısından şu unsurlar göze çarpmaktadır:

- Türkiye'nin tam üyeliğe ehliyeti bir kez daha teyit edilmiştir.
- Avrupa Birliği, Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlamak için bir strateji tespitini kararlaştırmıştır. Bu stratejide, Ankara Anlaşmasında öngörölmüş bulunan imkanların geliştirilmesi, Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi, mali işbirliği ve mevzuat uyumu gibi unsurlara yer verilmesi ve gelişmelerin düzenli olarak Ankara Anlaşması'nın 28. maddesi Kopenhag kriterleri ve AB'nin 29 Nisan 1997 tarihli deklarasyonu çerçevesinde gözden geçirilmesi öngörölmüştür.
- Bunlara karşılık, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin aynı zamanda ülkemizdeki siyasi ve ekonomik reformların sürmesine, Yunanistan ile iyi ve istikrarlı ilişkilere sahip olunmasına ve Kıbrıs sorununa çözüm bulunması amacıyla BM gözetimindeki müzakerelerin desteklenmesine bağlı olduğu vurgulanmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Lüksemburg Zirvesi'nin ertesi günü 14 Aralık 1997 tarihinde yaptığı açıklamada, AB'nin Türkiye'ye yönelik yanlı ve ayırıcı tutumunu kınamış, bununla birlikte ülkemizin tam üyelik hedefini muhafaza ettiğini ve AB ile var olan ortaklık ilişkilerinin sürdürüleceğini, ancak bu ilişkilerin geliştirilmesinin AB'nin yükümlülüklerini yerine getirmesine bağlı olacağını, AB'nin mevcut zihniyet ve yaklaşımı değişmedikçe ilişkilerimizin ahdi çerçevesi dışındaki konuları AB ile ele almayacağımızı belirtmiştir. Müteakiben yapılan açıklamalarda, AB ile siyasi diyalogun, ilişkilerimizin gelişmesine engel oldukları iddia edilen, Kıbrıs sorunu, Türk ve Yunan ilişkileri ile insan hakları dahil olmak üzere Türkiye'nin iç meselelerini bundan böyle kapsamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca, ilk oturumunu 12 Mart 1998 tarihinde Londra'da yapan Avrupa Konferansı'na ülkemizin katılmayacağı, bu arada

gümrük birliğinin Ortaklık Anlaşmalarımızda öngörüldüğü şekilde sürdürüleceği, AB tarafının Lüksemburg Zirvesi'nin sonuç bildirisinde yapmayı üstlendiği, Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesine ve Ankara Anlaşması'nın sağladığı imkanların kullanılmasına yönelik tekliflerin beklendiği ifade edilmiştir. Bu suretle ilişkilerimizin içinde bulunduğu durumdan çıkış yolunun AB'nin göstereceği siyasi iradeye bağlı olduğu karşı tarafa ifade edilmiştir. Avrupa Birliği ile ilişkilerimiz Lüksemburg Zirvesi'nden sonraki dönemde yukarıda belirtilen Hükümet açıklaması çerçevesinde yürütülmüştür (Karluk, 2003:125-127).

3 Mart 1998'de AB Komisyonu, Türkiye ile GB çerçevesindeki ilişkilerin kapsamının genişletilmesi ve Ankara Antlaşması'ndan kaynaklanan olanakların tam olarak değerlendirilmesi amacıyla öneriler sunduğu "Türkiye için bir Avrupa stratejisi" adı verilen bir metni kabul etti. 22 Temmuz 1998'de Türkiye, AB Komisyonu tarafından hazırlanan "Avrupa Stratejisi"ne karşılık, AB ile ilişkilerin geliştirilmesi için öneriler içeren bir belgeyi komisyona sundu. 4 Kasım 1998'de AB Komisyonu, tüm aday ülkelerin üyelik kriterleri ve Topluluk müktesebatına uyumunu incelediği izleme raporlarını yayımladı. Türkiye ile ilgili raporda, ekonomik açıdan Türkiye'nin Pazar ekonomisi koşullarını büyük ölçüde karşıladığı, ancak siyasi alanda önemli eksiklikleri olduğu belirtildi (Ülger, 2003:410-413).

10 Aralık 1999'da Helsinki'de toplanan AB hükümet veya devlet başkanları Türkiye'ye "aday statüsü"nü vermeyi kabul ettiler ve aynı gün Helsinki'de bu statünün belgesi imzalandı. Helsinki Zirvesi, Kopenhag Kriterlerini AB-Türkiye ilişkilerinin merkezine koymuş ve AB'nin Türkiye'ye karşı yükümlülüklerine katılım ortaklığı kapsamında açıklık getirmiştir (Uğur, 2004:295).

8 Kasım 2000'de AB, Türkiye'ye Katılım Ortaklık Belgesi (KOB) verdi. 7 Aralık 2000'de Fransa'nın Nice kentinde toplanan AB devlet başkanları, Avrupa Birliği'nin yeniden yapılandırılması konusunu ele aldı. AB, KOB'u yeniledi. Bundan sonra Türkiye'nin KOB çerçevesinde "Ulusal Program" hazırlaması kararlaştırıldı (Bulaç, 2001:33-34).

Helsinki Zirvesi Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Türkiye'nin AB'ye adaylığının hukuki zeminini oluşturan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Çerçeve Yönetmelik'in 2001 yılı başlarında AB Konseyince onaylanmasının ardından Türkiye, AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı 26 Mart 2001 tarihinde Komisyona tevdi etmiştir. AB ile ilişkilerimiz bu tarihten itibaren söz konusu belgelerde kayıtlı önceliklerimiz kapsamında şekillenmeye başlamıştır. Ulusal Program, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan kısa ve orta vadeli önceliklere geniş bir şekilde cevap vermekte olup, Programın hayata geçirilmesi konusunda çalışmalar devam etmektedir. 1999 Aralık ayında yapılan Helsinki Zirvesi, AB ile Türkiye arasında imzalanmış bulunan antlaşmaların yoruma açık olan karakterini değiştirme doğrultusunda önemli bir adımdır. Yalnızca Avrupalı ehliyetini vurgulayan eski metinlerin aksine, bu zirve sonunda Türkiye'nin aday ülke statüsü resmen ilan edilmiştir. Böylece uyum reformlarının yapılması halinde Türkiye'nin üye olacağını kabul etmiştir. Yine AB, Helsinki Zirvesi'yle Türkiye'deki uyum reformlarının maliyetini belli ölçülerde paylaşmaya hazır olduğunu da göstermiştir (Uğur, 2004:297).

8 Mart 2001'de Komisyon diğer adaylara olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesini yayınlamıştır. 19 Mart 2001'de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, AB Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Ulusal Programı kabul etmiştir. Türkiye AB'nin geleceğine ilişkin olarak Dışişleri Bakanları düzeyinde gerçekleşen toplantılara davet edilmiş ve katılmıştır. 16 Haziran 2001'de Türkiye diğer adaylarla birlikte Göteborg Zirvesi'ne katılmıştır. 26 Haziran 2001'de Ortaklık Konseyi artık olağan bir şekilde toplanmaya başlamıştır. 2001 yılından itibaren Avrupa Parlamentosu çerçevesinde aday ülkelerin davetli olduğu Parlamento Başkanları, Parlamento Genel Sekreterleri ve Dış İlişkiler Komisyon Başkanları düzeyindeki toplantılara Türkiye de davet edilmiş ve katılmıştır. Türkiye, diğer adaylarla birlikte, terör konularının ağırlıklı olarak ele alındığı Gent Zirvesi'ne katılmıştır. Dışişleri Bakanının, Avrupa Konferansı – İKÖ Zirvesi yapılması yolundaki önerisi burada genel kabul görmüştür. 13 Kasım 2001'de Türkiye ile ilgili ilerleme raporunun dördüncüsü ve Strateji Belgesi yayınlanmıştır (Ülger, 2003:419-421).

15 Aralık 2001'de Laeken Zirvesi'nde ilk kez Türkiye ile üyelik müzakerelerinin başlatılmasına yaklaşıldığı mesajı verilmiştir. 14–15 Aralık 2001 tarihlerinde Brüksel /

Laeken’de gerçekleştirilen AB Laeken Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi Türkiye ile AB ilişkileri açısından olumlu geçmiş ve üyelik yolunda önemli kazanımlar sağlamıştır. Sonuç Bildirgesininin 12. paragrafında yer alan, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerininin açılmasına yönelik ifadeler çerçevesinde Türkiye’ye üyelik yolunda verilen perspektif bunların başında gelmektedir. Laeken Zirvesi’nde Türkiye’nin diğer adaylarla eşit bir biçimde Avrupa’nın geleceğine ilişkin Konvansiyon çalışmalarına katılması için karar alınmıştır (Yetkin, 2002:437).

1 Ocak 2002’de Avrupa Birliği ülkeleri ortak para birimi olan Euro’ya geçti. 19 Şubat 2002’de Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan I. Uyum Paketi (TCK, terörle mücadele ve DGM kanunlarında değişiklik getiren) yürürlüğe girmiştir. 28 Şubat 2002’de AB’nin Geleceğine İlişkin Konvansiyon, ilk toplantısını Brüksel’de gerçekleştirmiştir. 15-16 Mart 2002’de AB hükümet ve devlet başkanlarının Barselona’da gerçekleştirdiği Bahar Zirvesi’nde enerji ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi, istihdamın artırılması, esnek işgücü pazarı yaratılması, Avrupa çapında ulaşım şebekelerinin birbirine bağlanması, Ortadoğu sorunu gibi ekonomi ve dış ilişkiler konuları ele alınmıştır. Türkiye, diğer aday ülkelerle birlikte 15 Mart oturumuna katılmıştır. 9 Nisan 2002’de Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan II. Uyum Paketi (dernekler, siyasi partiler ve basın kanunları başta olmak üzere önemli yasal değişiklikler getiren) yürürlüğe girmiştir. 16 Nisan 2002’de AB-Türkiye Ortaklık Konseyi 41. toplantısını Lüksemburg’da gerçekleştirmiştir. 17–18 Haziran 2002’de Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu’nun (KPK) 49. toplantısı Brüksel’de yapılmıştır. 21–22 Haziran 2002’de Seville Zirvesi’nde devlet ve hükümet başkanları Türkiye’nin gerçekleştirdiği reformların memnuniyet verici olduğunu vurguladılar. Liderler yapılan reformların yürürlüğe sokulmasının Türkiye’nin üyelik perspektifini pekiştireceğini ifade ettiler (Ülger, 2003:421).

28 Haziran 2002’de Avrupa Birliği ile Türkiye arasında Topluluk programlarına katılımın genel ilkelerini belirlemek üzere imzalanan Çerçeve Anlaşma, 28 Haziran 2002 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 15 Temmuz 2002’de Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VI. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. 23 Temmuz 2002’de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, yürürlüğe girdiği tarihin 50. yılında sona ermiştir. 3

Ağustos 2002’de Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan III. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. TBMM’de kabul edilen yasayla, “savaş ve yakın savaş tehdidi” dışında idam cezası kaldırıldı, Kürtçe de dahil farklı anadil ve lehçede yayına izin verildi, anadilde öğrenim serbest bırakıldı, azınlık vakıflarına gayrimenkul edinme, kendi taşınmazları üzerinde tasarrufla bulunma hakkı tanındı. 3 Eylül 2002’de Türkiye, Avrupa Kolordusu’na (Eurocorps) katılmıştır. Yine aynı tarihte “Türkiye ile Avrupa Birliği arasında oluşturulan Gümrük Birliği’nin Uygulamasına ilişkin Esaslar Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” (Türkiye-AB dolaşım belgelerinin kullanım esasları ile ilgili) Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.

4 Ekim 2002’de Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi’nin 29. toplantısı Ankara’da gerçekleştirilmiştir. 9 Ekim 2002’de Avrupa Komisyonu, Türkiye’nin gerçekleştirdiği Anayasa değişiklikleri ile AB uyum paketinin Kopenhag kriterlerine doğru önemli adımlar olduğunu belirtti. 24 – 25 Ekim 2002’de Olağanüstü Brüksel Zirvesi’nde AB’ye üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları Avrupa Komisyonu’nun ilerleme raporunda belirttiği reformlardan duydukları memnuniyeti dile getirdiler ve Türkiye’nin katılım müzakerelerine yaklaştığı vurgulandı. Türkiye’nin reformlara devam etmesi gerektiğini belirten sonuç bildirgesinde, Kopenhag Zirvesi’nde, Avrupa Komisyonu’nun ilerleme raporunu esas alarak, Helsinki ve Seville Zirveleri’nin sonuç bildirgesinde belirtilen görüş ışığında, Türkiye’nin adaylığının bir sonraki aşaması konusunda karar alınacağı bildirildi (Ülger, 2003:421-422).

27–28 Kasım 2002’de Kopenhag’da toplanan Avrupa Akreditasyon Birliği (EA) Genel Kurulu’nda Türk Akreditasyon Kurumu TÜRKAK’ın üyeliği kabul edilmiştir. 11 Aralık 2002’de Kopenhag siyasi kriterleri ile Anayasa’ya uyum çerçevesinde hazırlanan ve çeşitli yasalarda değişiklik öngören yasa tasarısının, yürütme ve yürürlük maddeleri dışındaki tüm maddeleri, TBMM Genel Kurulu’nda kabul edildi. 12–13 Aralık 2002’de Kopenhag Avrupa Konseyi Zirvesi sonucunda 10 aday ülkenin 1 Mayıs 2004 itibariyle üye olmaları kararı alınmıştır. Zirve’nin Sonuç Bildirgesi’nin Türkiye bölümünde Konsey’in 2004 yılı İlerleme Raporu ve Komisyon’un görüşleri ışığında, Aralık 2004 tarihli Zirve’de Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığı kararını alması halinde müzakerelerin gecikmeksizin başlatılacağı belirtilmiştir (Uğur, 2004:295).

11 Ocak 2003'te IV. Uyum Paketi Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu paket başta Siyasi Partiler Kanunu, Basın Kanunu, Dernekler Kanunu, Dilekçe Kanunu olmak üzere toplam 16 ayrı yasada değişiklik yapmaktadır. 23 Ocak 2003'te AB'ye uyum çalışmaları çerçevesinde hazırlanan V. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. Paket, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nda AİHM kararları doğrultusunda yargılamanın iadesine gidebilme konusunda önemli değişiklikler getirmiştir. Ayrıca Beşinci Uyum Paketi ile daha önce Üçüncü Uyum Paketi'nde yer almış hükümlerin kapsamı genişletilmiştir. 31 Ocak 2003'te AB Troykası (AB Dönem Başkanı Yunanistan'ın, müteakip Dönem Başkanı İtalya'nın Dışişleri Bakanları ve AB Komisyonu'nu temsilen Genişlemeden Sorumlu Komisyon Üyesi Günter Verheugen'den oluşan) Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 1 Şubat 2003'te AB'nin tarihindeki en büyük genişlemenin yolunu açarak gerekli kurumsal yapılanmayı düzenleyen Nice Antlaşması yürürlüğe girmiştir. 5 Şubat 2003'te Daimi Temsilciler Komitesi (COREPER) 2004 yılında tam üye olacak 10 aday ülkeye ilişkin Katılım Antlaşması metnini onaylamıştır. 17 Şubat 2003'te Irak konusunda ortak bir tutum belirlenmesi amacıyla AB Dönem Başkanı Yunanistan tarafından Brüksel'de olağanüstü bir Avrupa Konseyi Zirvesi düzenlenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 03.11.2006).

20–21 Mart 2003'te Avrupa Konseyi Brüksel Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve toplantısı sonucunda Lizbon reform programına ilişkin öncelikli amaçlar ve bu amaçları gerçekleştirmek için çeşitli yönlendirmeler ve belirli önlemler üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 26 Mart 2003'te Avrupa Birliği (AB) Komisyonu Türkiye için gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi taslak metnini ve katılım öncesi mali yardıma ilişkin önerisini sunmuştur. 7–8 Nisan 2003'te Türkiye-Avrupa Birliği Karma İstişare Komitesi 15. toplantısını İstanbul'da gerçekleştirmiştir. 9 Nisan 2003'te Avrupa Parlamentosu Strazburg'da yapılan oturumda, Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde katılım müzakerelerini tamamlayan 10 aday ülkenin Birliğe katılımını onaylamıştır. 15 Nisan 2003'te Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık Konseyi'nin 42. toplantısı Lüksemburg'da yapılmıştır. Toplantıda Avrupa Birliği tarafı Türkiye'ye gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi'ni sunmuştur.

19 Nisan 2003'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde AB Komisyonu kurulmuştur. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine ilişkin gelişmeleri izlemek ve müzakere etmekle görevlendirilen söz konusu Komisyon aynı zamanda TBMM'ye sunulan kanun tasarı ve teklifler ile kanun hükmünde kararnamelerin AB mevzuatına uygunluğunu inceleyecek ve ihtisas komisyonlarına görüş sunacaktır. 12 Mayıs 2003'te Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi toplantısında, Türkiye'ye ilişkin taslak rapor üzerinde önemli değişiklikler yapılmasının ardından kabul edilmiştir. (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 03.11.2006).

19 Mayıs 2003'te Türkiye için Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı ile ilgili olarak AB Bakanlar Konseyi karar aldı. 5 Haziran 2003'te Avrupa Halk Partisi-Hıristiyan Demokrat Grup üyesi Arie Oostlander tarafından Türkiye'ye ilişkin olarak hazırlanan rapor Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. 6 Haziran 2003'te 2004 yılı Mayıs ayında AB tam üyesi olacak aday ülkelerin Avrupa Ekonomik Alanına katılımlarına ilişkin 9 Ocak 2003 tarihinde başlayan müzakereler tamamlanmıştır. 16-17 Haziran 2003'te AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu 50. toplantısını İstanbul'da gerçekleştirmiştir. Toplantıda Türkiye-AB ilişkilerinin yanı sıra Türkiye'nin AB'ye katılımının önündeki sorunlar, Türkiye için katılım öncesi stratejisinin uygulanması, Avrupa'nın geleceğine ilişkin konvansiyon çalışmaları ve Avrupa Parlamentosu ile TBMM arasındaki işbirliği görüşülmüştür. 19-20 Haziran 2003'te Avrupa Konseyi Zirvesi Selanik'te gerçekleştirilmiştir. Avrupa Birliği Dönem Başkanlığı'nın Yunanistan'dan İtalya'ya devredildiği Zirve'ye aday ülkeler gözlemci olarak katılmıştır. Zirve'de Türkiye, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül tarafından temsil edilmiştir. 21 Haziran 2003'te Avrupa Birliği - Balkan Ülkeleri Zirvesi Porto Carras'da gerçekleştirilmiştir. Zirve'de Balkan ülkelerinin üyelik kriterlerini karşılamaları halinde Birliğe tam üye olabilecekleri belirtilerek söz konusu ülkelerin üyelik perspektifi teyit edilmiştir (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 21.10.2006).

19 Temmuz 2003'te Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VI. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. 24 Temmuz 2003'te 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi ışığında güncelleştirilmiş olan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı yürürlüğe

girmiştir. 7 Ağustos 2003'te Kopenhag siyasi kriterlerine uyum amacıyla hazırlanan, çeşitli kanunlarda değişiklik öngören VII. Uyum Paketi yürürlüğe girmiştir. 4 Ekim 2003'te Hükümetlerarası Konferans, Avrupa Birliği Anayasası için Roma'da çalışmalara başlamıştır. Hükümetlerarası Konferans'ta, AB'ye üye ve aday ülkelerin hükümet ve parlamento temsilcileri ile Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu temsilcilerinin katıldığı Avrupa'nın Geleceğine İlişkin Konvansiyon tarafından hazırlanan Anayasal Antlaşma Taslağı'na son halinin verilmesi hedeflenmiştir. 8 Ekim 2003'te Avrupa Birliği'nden sağlanacak mali yardımların etkin bir şekilde kullanılabilmesi için kurulan merkezi olmayan mali yapılanma onaylanmış böylece AB mali yardımlarının yönetimi Türkiye'ye geçmiştir. 16-17 Ekim 2003'te Avrupa Birliği Brüksel Zirvesi ve 15 Birlik üyesinin yanı sıra 1 Mayıs 2004 tarihinde AB tam üyesi olacak 10 aday ülke ile Romanya, Bulgaristan ve Türkiye'nin gözlemci statüsü ile katıldığı Hükümetlerarası Konferans toplantısı gerçekleştirilmiştir. 5 Kasım 2003'te AB Komisyonu Türkiye'nin üyelik yönünde attığı adımları siyasi, ekonomik ve müktesebat uyumu kriterleri açısından değerlendiren 2003 Türkiye İlerleme Raporunu ve Strateji Belgesi'ni yayınlamıştır.

28-29 Kasım 2003'te AB Bakanlar Konseyi toplantısı Napoli'de yapılmıştır. 12-13 Aralık 2003'te Avrupa Birliği Zirve toplantısı Brüksel'de gerçekleşmiştir. Konsey, Komisyon'un raporu ve tavsiyeleri temelinde, 2004 Aralık ayında yapılacak olan Zirve'de alınacak karar ışığında Türkiye ile birlikte çalışacağı taahhüdünü vurgulamıştır. Ayrıca Konsey, tam üyelik müzakerelerine başlanabilmesi için yapılan hazırlıklar çerçevesinde kaydedilen önemli ilerlemelere dayanarak Türkiye'yi teşvik ettiğini vurgulamaktadır. 15 Aralık 2003'te Türkiye ile AB mali işbirliği çerçevesinde finanse edilen projelerin değerlendirmesinin yapıldığı Ortak İzleme Komitesi Toplantısı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nde gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de aday ülke statüsünde ilk kez yapılan toplantı sonuçları mali yardımları kullanmada bir atılım olduğunu göstermektedir. 9 Ocak 2004'te İdam cezasının kaldırılmasını öngören Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 13. protokolü Türkiye tarafından Strazburg'da imzalandı. 25-26 Mart 2004'te Avrupa Birliği Zirve toplantısı Brüksel'de gerçekleştirilmiştir. Konsey, BM Güvenlik Konseyi çözümleri ışığında Kıbrıs sorununa kalıcı bir çözüm bulunması konusunda gösterdiği desteğin altını çizmiştir. 6-7 Nisan 2004'te 52. Karma Parlamento Komisyonu toplantısı İzmir'de gerçekleşti. 15 Nisan

2004'te Türkiye ile Avrupa Komisyonu arasında Türkiye'nin AB Eğitim ve Gençlik Programlarına katılımına ilişkin Mutabakat Zaptı imzalandı. 24 Nisan 2004'te Kıbrıs'ta referandum yapılmıştır. Kıbrıs Türk halkının yüzde 64,9'u Annan Planını onaylarken Kıbrıs Rum kesiminde ise halkın yüzde 75.83'ü planı reddetti. 1 Mayıs 2004'te Avrupa Birliği'nin 10 yeni üyeyi kapsayan (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta, GKRY) Beşinci Genişleme gerçekleşmiştir. 7 Mayıs 2004'te Anayasa Reform Paketi TBMM'de kabul edildi. 17-18 Haziran 2004'te Türkiye'nin reform sürecinde gösterdiği ilerlemeleri takdirle karşıladığını belirtmiştir. 2004 yılı sonunda gerçekleşecek Zirve toplantısında, Komisyonun Türkiye için hazırladığı ilerleme raporu ve tavsiye kararlarına dayanarak, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar vermesi durumunda, Türkiye ile katılım müzakerelerine gecikmeden başlanacağı teyit edilmiştir (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 21.10.2006).

Eylül 2004'te üyeleri arasında AB Komisyonu üyesi Hans Van Den Broek'un da bulunduğu Bağımsız Türkiye Komisyonu'nun raporu açıklanmıştır. Raporda Türkiye'nin tam üyeliği AB çıkarları için hayati ve önemli bir tarihi fırsat olarak tanımlanmıştır (Laçiner, Özcan ve Bal; 2004:128).

Yine Komisyonun raporunda "Türkiye'nin AB'ye katılımı gerek Türkiye'ye gerekse AB'ye önemli faydalar sağlayacaktır. AB açısından bakıldığında Türkiye'nin; Balkanların, geniş ortadoğunun, Güney Kafkasya'nın, Orta Asya ve ötesinin kesişme noktasındaki eşsiz jeostratejik konumu, Avrupa'nın enerji kaynaklarının güvenliği açısından önemi ve siyasi, ekonomik ve askeri ağırlığı büyük değerler olacaktır" tespiti yapılmıştır (Laçiner, Özcan ve Bal; 2004:129).

6 Ekim 2004'te Avrupa Komisyonu, 2004 Türkiye İlerleme Raporu ve rapora bağlı tavsiye belgesini yayımladı. Söz konusu belgelerde Türkiye'nin siyasi kriterleri gerekli ölçüde karşıladığı belirtilerek, birliğe katılım müzakerelerinin başlatılması tavsiyesinde bulunuldu. 16-17 Aralık 2004'te AB devlet ve hükümet başkanları konseyinin Brüksel'de yapmış olduğu Zirve toplantısında Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini müzakereleri açmak için yeterli ölçüde karşıladığına karar verildi ve 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlaması öngörüldü.

Brüksel Zirvesi'nde AB'nin genişleme süreciyle ilgili şu hususlara yer verilmiştir:

AB Konseyi, Komisyon tarafından 6 Ekim 2004 tarihinde Konseye ve Avrupa Parlamentosuna sunulan Bulgaristan, Romanya ve Türkiye İlerleme Raporları, Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'a ilişkin strateji kağıdı, Türkiye'ye ilişkin Tavsiye Belgesi ve Türkiye'nin Üyeliğinin Etki Değerlendirme Çalışmasındaki öneri ve bulguları memnuniyetle karşılar. On yeni üyenin AB'ye katılımının başarıyla tamamlanmış olması üzerine AB Konseyi, aday ülkelerle mevcut sürecin devam ettirilmesi hususundaki kararlılığını dile getirir ve bunun Avrupa'nın refahı, istikrarı, güvenliği ve birliğine katkı sağlayacağını ifade eder. Bu bağlamda, Avrupa entegrasyonuna ilişkin ivme sürdürülürken, Birliğin yeni üyeleri sindirme kapasitesinin gerek Birliğin, gerek aday ülkelerin genel çıkarları açısından önemli bir mülhaza olduğuna dikkat çeker.

Brüksel Zirvesi'nin Türkiye'yi kapsayan maddeleri şunlardır:

17. AB Konseyi, Helsinki'de, Türkiye'nin diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir aday ülke olduğu üzerinde mutabık kaldığını ve bilahare Aralık 2004'teki toplantısında, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğinin Komisyon'un hazırladığı bir rapor ve tavsiyeye dayanarak kararlaştırması halinde, Avrupa Birliği'nin Türkiye'yle katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacağına ilişkin olarak Türkiye hakkında kabul ettiği geçmiş sonuç bildirimlerini göz önünde bulundurdu.

18. AB Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde kaydettiği belirleyici ilerlemeyi memnuniyetle karşıladı ve Türkiye'nin reform sürecini devam ettirmesine olan güvenini ifade etti. Konsey ayrıca, Türkiye'nin Komisyon tarafından belirlenen altı yasal düzenlemeyi yürürlüğe koyma yolundaki çabalarını etkin bir şekilde sürdürmesini bekler. Siyasi reform sürecini geriye dönülmez kılmayı ve özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına tam saygı açısından reformların tam, etkin ve kapsamlı olarak bir uygulanmasını teminat almak amacıyla, bu süreç, işkence ve kötü muameleye karşı sıfır hoşgörü politikasının uygulanması da dahil, Komisyonun 2004 rapor ve tavsiyesinde endişe kaynağı olarak belirlenen tüm noktaları ele alarak Konsey'e düzenli olarak rapor sunmayı sürdürmeye çağrılan Komisyon tarafından yakından izlenmeye devam edilecektir. Avrupa Birliği, reform sürecindeki öncelikleri ortaya koyan Katılım Ortaklığı temelinde siyasi reformlardaki ilerlemeyi yakından izlemeye devam edecektir.

19. AB Konseyi, Birliğe on yeni üye devletin katılmış olduğunu göz önünde bulundurarak, Türkiye'nin, Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına yönelik Protokolü imzalama kararını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi bu bağlamda, "Türk Hükümeti, müzakerelerin fiilen başlamasından önce ve Avrupa Birliği'nin mevcut üyeliğine dair uyarlamalar üzerinde anlaşmaya varılarak sonuçlandırıldıktan sonra, Ankara Antlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokolü imzalamaya hazırdır" şeklinde Türkiye tarafından yapılan beyandan da memnuniyet duymuştur.

20. AB Konseyi, iyi komşuluk ilişkilerine koşulsuz bağlılık ihtiyacını vurgulayarak, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerinde kaydedilen iyileşmeyi ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde yer alan anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi ilkesine uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıklarının çözümlenmesine yönelik olarak ilgili üye ülkelerle çalışmaya devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşıladı. AB Konseyi, önceki sonuçlara, özellikle bu konudaki Helsinki Sonuçlarına uygun olarak, henüz çözümlenmemiş sorunlara ilişkin durumu gözden geçirdi ve bu amaca yönelik istikşafi görüşmeleri memnuniyetle karşıladı. Konsey, bununla irtibatlı olarak, katılım süreci üzerinde yansımaları olan çözülmemiş anlaşmazlıkların gerektiği takdirde çözüm bulunması amacıyla Uluslararası Adalet Divanına getirilmesi gerektiğine dair görüşünü teyit etti. AB Konseyi, uygun gördüğü şekilde gözden geçirmek üzere, kaydedilen gelişmelerden haberdar edilecektir.

21. AB Konseyi Avrupa Parlamentosu'nun 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararını not eder.

22. AB Konseyi, Komisyon tarafından belirlenen altı Kanunun Kabul edilmesinden memnuniyet duydu. Yukarıda yazılanlar ile Komisyon raporu ve tavsiyesi ışığında, Komisyon tarafından belirlenen altı kanunu yürürlüğe koyması şartıyla, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini müzakereleri açmak için yeterli ölçüde karşıladığına karar verdi. AB Konseyi, Komisyonu, 23. paragraf temelinde Türkiye'yle müzakerelerin çerçevesi hakkında bir öneri sunmaya davet etti. 3 Ekim 2005 tarihinde müzakereleri açmak üzere, Konsey'i bu müzakere çerçevesi üzerinde anlaşma sağlamaya çağırdı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 27.11.2006).

Avrupa Birliği'nin Kurumsal Yapısı

Avrupa Birliği barışı korumak, ekonomik ve sosyal ilerlemeyi pekiştirmek amacı ile bir araya gelmiş üye devletlerden oluşmaktadır. Birliğin içinde ortak kurumları bulunan üç Topluluk yer alır. İlki 1951 tarihli Paris Antlaşması ile kurulmuş olan Avrupa Kömür ve elik Topluluğu'dur. Daha sonra 1957 tarihli Roma Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(EURATOM) kurulmuştur. Topluluklar bu sürecin sonunda üye devletlerarasındaki bütün i sınırları kaldırarak tek bir pazar kurmuşlardır. 1992'de Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile ekonomik ve parasal birlik doğrultusunda ilerleyen ve belirli alanlarda hükümetler arası işbirliğini içeren bir Avrupa Birliği kurulmuştur. Avrupa Birliği'ni benzeri ekonomik birlikler veya işbirliği yaptığı kuruluşlardan ayıran en büyük özellik kurumsal yapısıdır. Birliği yöneten kurumlar şunlardır: Demokratik yollarla seçilen Parlamento, üye devletleri temsil eden ve bakanlardan oluşan Konsey, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Doruğu, antlaşmaların koruyucusu olan Komisyon, Topluluk hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı ve Birliğin mali yönetimini izleyen Sayıştay. Ayrıca ekonomik, sosyal ve bölgesel çıkar gruplarını temsil eden çeşitli danışma kurulları vardır. Birliğin dengeli gelişimine katkıda bulunan projelerin finansmanını kolaylaştırmak amacıyla kurulmuş olan bir Avrupa Yatırım Bankası bulunmaktadır. Bunlardan başka Avrupa Para Enstitüsü, Avrupa Merkez Bankası ve denetleme kurumu ve şikayet mercii olan Ombudsman bulunmaktadır (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 12.10.2006).

BÖLÜM 2: AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

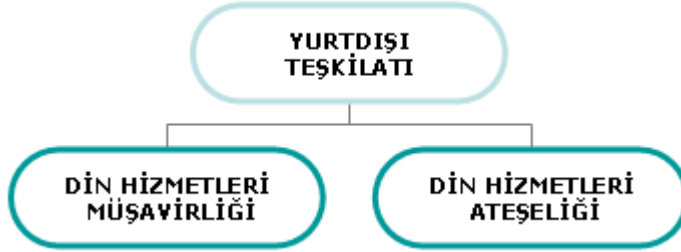
2.1. Avrupa Birliği Süreci ve Diyanet İşleri Başkanlığı

İnsanlık tarihi boyunca din, toplumsal hayatın vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Bu gerçek, günümüzde de açık bir şekilde görülmektedir. Din ve dini kurumların, kişisel ve toplumsal hayat üzerinde olumlu etkileri ve katkıları olagelmıştır. Doğruluk, adalet, dayanışma, sevgi, hoşgörü gibi her türlü insani fazilet vicdanlara yerleşmiş, insanın iç alemine nüfuz edecek bir şekilde davranışlara da yansımaları sağlanmıştır. Dinin ehliyesiz kişilere bırakıldığı; dini eğitim ve öğretime itina gösterilmediği; dini kurumlara gereken önemin verilmediği toplumlarda huzursuzluklar baş göstermektedir. Din adına yapılan yanlışlıkların doğru olarak kabullenilmesi ise önüne geçilmesi zor olan birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Dinler tarihinde bu hususta birçok örnek bulunmaktadır. Böylece din hizmetleri ve din görevlilerinin önemi ve dini bilgilerin insanlara doğru olarak ulaştırılması, Müslümanların inançlarını yaşamaları ve önündeki engellerin kaldırılması gibi hususlar üzerinde yeterince durulmasının zorunlu olduğu ortaya çıkmaktadır. Din, insanla birlikte devamlı var olan ve var olacak olan bir olgu olduğuna göre, temel mesele, bu kurumun kişisel ve toplumsal hayata olumlu ve anlamlı katkılar sağlayacağı konumunu korumaktır. Bunun yolu, bütün imkan ve vasıtaları kullanarak, dinin doğru ve sağlıklı bir şekilde öğretilmesidir. İlgili yasada “İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek ve din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” şeklinde belirtilen görevleri yerine getirmek için Diyanet İşleri Başkanlığı yurtiçinde ve yurtdışında hizmet vermektedir (Bekaroğlu, 2005:35).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışındaki din hizmetlerini Başkanlığın bünyesinde bulunan Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı yürütmektedir (Ceyhan, 1994:21).

Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Dairesi, yurtdışındaki vatandaş ve soydaşlarımıza din hizmeti götürür. Bu hizmetlerle ilgili işleri yürütür. Yurtdışına gönderilecek personelin eğitimi için kurslar ve seminerler tertipler. Yurtdışından Başkanlık hizmetleriyle ilgili konularda temas ve incelemelerde bulunmak üzere gelen kişi, heyet ve gruplara rehberlik eder (Ceyhan, 1994:21).

Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışı teşkilatı, vatandaş ve soydaşlarımızın bulunduğu ülkelerde Büyükelçiliklerimiz nezdinde Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Başkonsolosluklarımız nezdinde de Din Hizmetleri Ataşelikleri olarak teşkilatlanmıştır (Son On Yılda Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002:13).

Din Hizmetleri Müşavirlikleri; Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsveç, İsviçre, İngiltere, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Makedonya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır.

Din Hizmetleri Ataşelikleri; Almanya (Berlin, Duesseldorf, Essen, Frankfurt, Hamburg, Hannover, Köln, Karlsruhe, Münih, Nürnberg, Stuttgart, Münster ve Mainz), Avustralya (Sydney, Melburn), Hollanda (Deventer), Fransa (Lyon), Amerika Birleşik Devletleri (New-York), Suudi Arabistan (Cidde), Nahcivan, Romanya (Köstence)'da bulunmaktadır. Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşelikleri nezdinde vatandaş ve soydaşlarımıza geçici süreli din görevlileri vasıtasıyla din hizmeti sunulmaktadır. Müşavirlik ve Ataşelik birimleri bulunmayan (Kanada, Norveç, Litvanya, Ukrayna, Moğolistan ve Gürcistan) çeşitli ülkelerde de geçici din görevlileri bulunmaktadır.

Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hedefi, önce dini yönden toplumumuzun beklentilerine cevap verebilecek dini hizmet ve faaliyetleri tespit etmek, ikinci olarak da din hizmetlerini daha ileri götürmektir. Din hizmetlerini yeni yaklaşım ve yöntemlerle paylaşma açarak "ortak kültüre" de önemli katkılarda bulunmak bugünün ihtiyacı haline gelmiştir. Bu ihtiyacın karşılanması, hem küreselleşme, hem de Avrupa Birliği süreçleri açısından din hizmetlerinde bir kazanım olacaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu görevini, bugüne kadar geleneksel yaklaşım ve bilinen yöntemlerle yerine getirmeye çalışmaktadır. Bu yöntem ve yaklaşımdan güncelleştirerek, yeni yöntem ve

yaklaşımlardan da faydalanmak suretiyle, İslam'ın özellik ve güzelliklerinin ön plana çıkartılarak bütün insanlığa sunulması, İslam nimetinin insanlığın istifadesine hazır hale getirilmesi yönünde gerekli adımların atılmasına ihtiyaç vardır. Adı ne olursa olsun, değişik bir çağda ve yeni bir dünyada yaşadığımızı her an hissediyoruz. Her gün, her alanda gelişim ve değişime şahit oluyoruz. Dünyadaki başarıların, bu oluşumlarla birlikte yetişmiş insan ve ona imkan sağlayan sisteme endeksli olduğunu görüyoruz. Diyanet İşleri Başkanlığı; din hizmetlerinde kaliteyi yakalamak, etkili ve verimli hizmet yürütmek hususunda mevcut problemlerin geniş çaplı fikir alışverişinde bulunmak suretiyle çözüleceğine inanmaktadır (Bekaroğlu, 2005:35-36).

Bu bağlamda, yurtdışında yürütülen din hizmetlerinin daha sağlıklı ve verimli bir hale getirilebilmesi için, bölge ve ülkelerden kaynaklanan bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

Namaz Vakitleri Sorunu: 45. derece kuzey enlemi dışında kalan bölgelerde, yatsı ve imsak vakitlerinin belirlenmesinde birtakım farklı uygulamalar vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da içinde bulunduğu 22 – 24 Haziran 1980 tarihinde Brüksel'de düzenlenen konferansta alınan kararlarla da, bu hususta birlik sağlanamamış olup, halen farklı uygulamalar devam etmektedir. Aynı bölgelerde yaşayan Müslümanlar, doğal olarak birbirinden farklı birtakım uygulamalardan rahatsız olmaktadır.

İstihdam Sorunu: Din görevlisi istihdamı, en büyük sorunlardan birisidir. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın tamamının din hizmeti ihtiyacının devamlı Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından resmi görevli gönderilmesi suretiyle karşılanması, gerek yetişmiş eleman ve gerekse maddi açıdan büyük külfet gerektireceği için mümkün görülmemektedir. Yurtdışındaki din hizmetleri, vatandaşlarımızın organize olması sürecine göre şekillenmiş olduğundan, daha önce organize olmuş olup da cemaati az olan yerlere görevli verilmiş, sonradan organize olan daha kalabalık yerlere görevli verilememiştir. Böylece din hizmetleri sunarken, bir dengesizlik söz konusu olmuştur. Bu durum ise, hem cemaati rahatsız etmekte hem de din hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına engel olmaktadır (Bekaroğlu, 2005:36).

Temsil Edilme Sorunu: Yurtdışında kurulmuş olan DİTİB, ATİB ve Vakıflar gibi sivil toplum kuruluşları, buldukları ülkelerdeki dini kuruluşların yapısı ve işleyişini incelemeleri ve kendilerini de benzer şekilde yapılandırmaları, “Temsilci Kuruluş”

hakkını elde etmeleri için de ilgili makamlar nezdinde girişimde bulunmaları gerekmektedir.

Diğer Sorunlar:

a. Kurban bayramlarında çok sayıda kişinin aynı zamanda kurban kesmesi ve kurbanlarını kendileri kesmek istemelerinden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Bundan dolayı bazı rahatsızlıklar meydana gelmektedir.

b. Yurtdışında vefat eden vatandaşlarımızın, cenazelerini buldukları ülkede defnetmek istemeleri halinde, bazı güçlüklerle karşılaşmaktadırlar.

c. Cami ve minare yapımında, camiler bünyesinde kreş, anaokulu, huzurevi, sağlık ocağı gibi sosyal tesislerin açılmasında bürokratik engellerle karşılaşmaktadır. Ayrıca, serbestçe ezan okunamamaktadır.

d. Din görevlilerimizin hastane ve hapishane ziyaretlerinin kolaylaştırılması ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulması sağlanmalıdır (Bekaroğlu, 2005:36).

2.1.1. Din Eğitimi ve Öğretimi

Din olgusunun tanınması ve tanıtılmasında örgün ve yaygın din eğitiminde bilimsel yöntemler, küreselleşen dünyamızda bugün her zamankinden daha çok önem arz etmektedir. Eğitim bilimlerindeki son gelişmeler, iletişim alanında ulaşılan nokta, bireyin bilgi düzeyini ve çağrışım dünyasını zenginleştirmiş, yeni ihtiyaçlar ve yeni arayışlar doğurmuştur. Yasal görevi, toplumu din konusunda aydınlatmak olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din eğitimi hizmetlerinde de çok yönlü bir gelişim ve değişim kendini hissettirmektedir. Din eğitiminde dini bilgiye, dini muhtevaya işaret eden 'ne öğrenmeli?' sorusu, artık tek başına sorulmamakta; bu soru; kim, neyi, niçin, nasıl ve nerede öğrenmeli sorularıyla birlikte ele alınmaktadır (Ata, 2005:389).

Din eğitiminin etkin bir hizmet alanı olabilmesinin, hizmete sadece metin merkezli değil, hedef kitlenin ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde bakabilmekle mümkün olabileceği görülmektedir. Hayat boyu eğitimin, bir diğer deyişle beşikten mezara kadar öğrenmenin yolları araştırılmakta ve din hizmetlerinde işe koyulmaya çalışılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, halen ilgili kurum ve kuruluşlarla ve İlahiyat fakülteleriyle başlattığı işbirliği ile din eğitiminin felsefesini ve uygulamasını bilimselleştiren önemli projeler

yürütmektedir. Din görevlilerinin eğitim seviyesini yükseltme, İLİTAM (İlahiyat Lisans Tamamlama), Kur'an öğretiminde program geliştirme çalışmaları, hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimin yeniden yapılandırılması, din hizmetlerini yürüten imam-hatipler, Kur'an kursu öğreticileri, din hizmetleri uzmanları, vaizler ve müftüler için din görevliliği yeterlilikleri belirleme ve "İslam'a Giriş" ana başlığı altında farklı yaş gruplarına yönelik el kitapları hazırlama, bu çerçevede sayılabilecek bazı örneklerdir (Ata, 2005:389).

Söz konusu çalışmaların yurtiçi boyutu olduğu kadar, yurtdışı boyutunun da bulunduğu açıktır. İşte Diyanet İşleri Başkanlığı, III. Din Şurasının konusunu, "Avrupa Birliği Sürecinde Yurtdışı Din Hizmetleri ve Din Eğitimi" olarak belirlemekle, hizmet anlayışındaki bütünlüğü sağlamayı amaçlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı; kendi tarihi tecrübemizi yeniden değerlendirip, kendimize özgü ve dünyanın yeni arayışlarına çözüm sunan bir din eğitimi modeli geliştirme sürecinde, uluslararası bilimsel çalışmaların verilerinden istifade etmek durumundadır. Özellikle içinde bulunduğumuz Avrupa Birliği süreci, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın din eğitimi ve öğretiminde yeni konularla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Dini çoğulculuk, dini ve sosyal etik, uluslararası barış, uzlaşma, hoşgörü, istikrar, demokrasi kültürü oluşturma, birlikte yaşama, peşin hükümleri aşma, insan onuruna yaraşır bir hayat gibi konularda dinin ve din eğitiminin katkıları yeniden sorgulanmaktadır. Ülkemizde bu konularda bir dünya örneği oluşturabilecek nitelikte birikim ve zenginlik vardır. Dünyanın bilim ve düşünce havzasına uygun yöntem ve üslupla bu birikimi sunmak, Başkanlığın önemli bir hedefi olarak durmaktadır (Ata, 2005:389-390).

Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığınca hazırlanan 2003 yılı raporunda konuyla ilgili başlıca ve genel olarak sorun alanları şöyle tespit edilmiştir: Yurtdışındaki vatandaşlarımızın içinde yaşadıkları toplumla barış ve uyum içinde olması için eğitim ve din eğitiminin önemi, örgün ve yaygın din eğitiminin sorunları, toplumsal uyum ve entegrasyon, dil ve kimlik ilişkisi, din ve kültür ilişkisi, dini uygulamalar ve pratikte yaşanan sorunlar. Camilerde vatandaşlarımıza verilen yaygın din eğitiminin mahalli imkanlara ve tercihlere bırakılması yerine, bu konuda ilgililere kılavuzluk edecek kapsamlı bir projenin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Öte yandan, başta Almanya olmak üzere, Batı ülkelerinde soydaş ve dindaşlarımıza yönelik olarak verilmek istenen İslam Dini dersi de, gerek dil, içerik ve hedef kitle gerekse yetki ve

organizasyon olarak önemli gelişmelere açık şekilde tartışıla gelmektedir (Ata, 2005:390). Avrupa'daki Türk gençlerinin yüksek dini eğitiminin nerede ve nasıl gerçekleştirilebileceği de, henüz başlangıç aşamasında projelere ve tartışmalara konu bir husustur.

2.1.2. Sosyal Hayat ve Din

1960'lı yılların başından itibaren başta Avrupa olmak üzere yurtdışına çalışmak amacıyla giden yurttaşlarımızın, daha sonra yanlarına aldıkları aileleri ve daha sonra çoğalan nüfuslarıyla bugün milyonları bulan bir toplam haline geldikleri malumdur. Üçüncü kuşağın yetişmesiyle, artık kalıcı hale gelen bu nüfusun önemli bir kısmı buldukları ülke vatandaşlığını da elde ederek, içinde yaşadıkları toplumun aktif bir parçası olarak hayatlarını sürdürmekte, ancak karşılaştıkları sorunlar da artarak devam etmektedir. Bu sorunların başında, onların içinde yaşadıkları toplumla uyum içinde, milli ve dini kimliklerini korumaları hususu gelmektedir. Farklı sosyo-kültürel ortamlarda yabancılaşma çeken ve buna karşı doğal bir direnç göstererek belli ölçüde önlemlerini alan birinci kuşağa karşılık, orada doğup büyüyen ve eğitimi orada alan ikinci ve üçüncü kuşaklar, giderek o toplumun değerlerini benimsemekte ve bu doğrultuda bir yaşam tarzına özenmektedirler. Aileleri ile toplumda görüp yaşadıkları arasında ciddi bir ikileme düşen bu gençlerin, bir yandan içinde yaşadıkları toplumla uyum içinde olabilmeleri, diğer yandan kendi dini ve kültürel değerlerine sahip çıkabilmeleri, iyi bir din eğitimi ve verimli bir din hizmetine bağlıdır (Er, 2005:645).

Geleneksel Türk aile yapısının zayıflamasının yanı sıra, o ülkelerde ebeveynlerin çocukları üzerindeki yetkilerinin sınırlı olması da, bazı sorunlara yol açmaktadır. Ergenlik çağına kadar sağlıklı bir aile ortamında yetişmeyen ve yeterli dini, ahlaki eğitim almayan gençler arasında evlerini terk ederek olumsuz bir hayat tarzı sürdürenler oldukça fazladır. Eşleriyle ve eşlerinin aileleriyle geçinemeyen genç kadınlar, evlerini terk ederek kadın sığınma evlerine gitmekte ve buralarda uyuşturucu, kumar ve fuhuş gibi kötü alışkanlıklara kapılabilmektedirler. Yabancılarla evlilik, yurtdışındaki vatandaşlarımızın karşılaştıkları diğer önemli bir problemdir. Birinci kuşak içinden sayıları küçümsenemeyecek bir miktar Türkiye'de evli oldukları halde, gittikleri ülkelerde ya yeniden evlenerek, ya da gayrimeşru ilişkiler kurarak kendi ailelerinin dağılmasına sebep olmuşlardır. Aile içi problemler artmış ve parçalanmış aile çocukları ortaya çıkmıştır.

Din, kültür ve sosyal farklılık gibi sebeplerden dolayı uzun sürmeyen bu evliliklerin doğurduğu sorunların başında da, çocukların paylaşımı gelmektedir. Ayrılan anne ve baba çocuklara sahip olmak istemekte, mahkemeler genellikle anneyi tercih ettiklerinden, baba bunalıma girmektedir. Çocuklarını dini yönden kaybetmek endişesi taşıyan baba, kendisini, çözemediği bir problemin içinde bulmakta, bazen çocuk kaçırma gibi olaylar gündeme gelmektedir. Müslüman bir kadının yabancı bir erkekle evlenmesi ise, daha büyük sorunlara yol açmaktadır (Er, 2005:645-646).

Evlilik konusunda yaşanan önemli problemlerden birisi de, genellikle tarafların tercihi dikkate alınmadan, Türkiye'den eş getirilmesidir. Ülkesindeki yakın çevresinden kopmak istemeyen birçok aile, çocuklarını evlendirirken, özellikle akrabalarına damat veya gelin adayı seçirmektedir. Dolayısıyla, tamamen ayrı toplumsal ortamlarda yetişmiş, sadece ailelerinin arzusuyla veya müreffeh bir hayat düşüncesiyle evlenen gençlerin kurdukları aileler, sağlıklı ve uzun ömürlü olmamaktadır. Yaşanan bir başka sorun da, aynı mahallelerde büyüyen, aynı okullarda okuyan, aynı işyerlerinde çalışan Türk ve yabancı gençlerin evlilik dışı beraberlikler kurmalarıdır. Bu beraberlikten doğan çocuklar, genellikle kiliselerin bu şekildeki çocukları sahiplenmek üzere kurduğu evlere teslim edilmektedirler. Bir araştırmada, sadece Almanya'da yaşayan Türk kızlarının, yılda 2000 civarında evlilik dışı çocuk doğurduklarının tespit edilmesi, problemin boyutunu ortaya koymaktadır. Karşılaşılan önemli sorunlardan birisi de, son zamanlarda dünyada oluşturulmaya çalışılan olumsuz İslam imajı ve bu çerçevede sorulan sorulara vatandaşlarımızın cevap vermekte zorlanmalarıdır. Özellikle 11 Eylül olayından sonra sıkça gündeme gelen İslam'ın terörle ilişkilendirilmesi, şiddet dini gibi gösterilmesi ve kadın hakları başta olmak üzere insan haklarına önem vermediği gibi asılsız iddialara tatminkar cevap bulamayan vatandaşlarımız, zor durumda kalmaktadırlar. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ulaşan çok sayıda soruda bu konuların yer alması da, bunu göstermektedir. Özellikle bu ülkelerde yetişen ve dini bilgi ve kültürü yeterli olmayan kimselerin böyle ortamlarda zor durumda kaldıklarını tahmin etmek hiç de güç değildir (Er, 2005:646).

Gençliği tehdit eden uyuşturucu, kumar, içki gibi alışkanlıkların yanında, diğer yıkıcı ve bölücü grupların faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Misyonerlerin yoğun bir faaliyet yürüttükleri, vatandaşlarımıza hitap eden çok sayıda Türkçe yayın yaptıkları, ev ev gezerek propagandada buldukları bilinen bir gerçektir. Okul öncesi eğitim yerleri olan

kreş ve yuvaların büyük bir kısmı kiliselere aittir. Türk ailelerinin ve öğrencilerin kaldıkları evler, pansiyonlar ve yurtlar sık sık ziyaret edilerek, dini içerikli konuşmalar yapılmakta ve yayınlar dağıtılmaktadır. Yurtdışına çalışmak amacıyla giden birinci nesil vatandaşlarımız, bugün yaşlılık dönemini yaşamaktadırlar. Bakıma muhtaç olup, huzurevlerinde veya hastanelerde bulunan vatandaşlarımız, din görevlilerimiz tarafından ziyaret edilerek kendilerine moral destek vermeye çalışılmaktadır. Ancak, huzurevlerinin ve hastanelerin önemli bir kısmı, ya Hıristiyan din adamlarının yönetiminde bulunmakta ya da buralarda sık sık dini propagandalar, programlar yapılarak kutsal kitaptan bölümler ve ilahiler okunmaktadır. Bu programlara katılmayan vatandaşlarımız yalnız kalmakta ve rahatsızlık duymaktadırlar (Er, 2005:646).

Çeşitli suçlardan dolayı hapishanelerde yatan yurttaşlarımızın durumu da ayrı bir sorundur. Burada bulunanların çoğunun genç olması ve birçoğunun da uyuşturucu kullanmak veya satmaktan cezaevine girmiş olmaları, gençlere yönelik din eğitimi ve hizmetinin önemini bir kez daha ön plana çıkarmaktadır. Yurttaşlarımızın buldukları ülkelerde kendi kimliklerini koruyabilmeleri, birlik ve beraberliklerini sürdürebilmeleri ve anavatana olan inanç ve güvenlerini kaybetmemeleri için yapılan çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklere katılım, Türk toplumu arasında görülen bazı dini, kültürel ve siyasi ayrılıkların doğurduğu problemler nedeniyle yeterli düzeyde olmamakta, dolayısıyla beklenen sonuç elde edilememektedir. Dini ve ahlaki eğitim noktasında görülen eksiklik, her düzeyde insanımızı derinden etkilemektedir. Örneğin, birtakım ekonomik çıkarlar elde edebilmek için mahremiyle evlilik yapan, muvazaalı bir şekilde evlenip boşanan, işsizlik parası almak için gayrimeşru yollara başvuran Müslüman için, ne yazık ki hiçbir dini ve ahlaki değer önleyici olmamaktadır (Er, 2005:647).

İslam dünyasında meydana gelen ve dinin özüne uymayan birtakım gelişmeler Avrupa'da İslam'a karşı olumsuz tavırların ve düşüncelerin oluşmasına sebep olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Halbuki Kitabı ve Peygamberiyle dünyaya hidayet rehberi olan İslam Dini, kendisiyle uzlaşamayan katı bir din değildir. İslam Dini, asırlarca çeşitli milletleri ve dinleri bir arada barındırmayı ve yaşatmayı en iyi şekilde başarmıştır. İslamiyet, Müslümanların idaresinde yaşayan diğer din mensuplarına her türlü müsamahayı göstermiş, dinlerini ve kültürlerini yaşama ve yaşatma imkanlarını sağlamıştır (Çolak, 2000:294).

Müslüman Türk tarihinde, Müslümanların camilerde, Hıristiyanların kiliselerde, Yahudilerin de havralarda ibadet etme hürriyetine sahip oldukları şeklinde genel bir anlayış mevcuttur. Tarihte Müslüman toplumun içerisinde yaşayan diğer din mensuplarına geniş bir din ve vicdan hürriyeti tanınmışken, bu zamana kadar semavi din mensupları arasında arzu edilen seviyede bir diyalog kurulamamış olması üzüntü vericidir. Globalleşen dünyamızda uluslararası teşekküller marifetiyle çeşitli alanlarda etkileşimin büyük boyutlara ulaştığı çağımızda, insanlığın, kaynağı ilahi olan dinlerin ortak ve evrensel prensipleri etrafında birleşmesi ve bir araya gelmesi zaruret halini almıştır. Mutlu bir dünyada hep birlikte yaşamak, bu evrensel değerlere sahip çıkmakla mümkün olacaktır. Avrupa'da multi - kültürün olduğu bir dönemde, Müslümanların gayesi, ehli kitabın oluşturduğu bir dünyadan kopuk bir vaziyette yaşamak değil, aksine, İslam'ın bütün güzelliklerini ve ilahi dinlerin evrensel değerlerini tanımak ve iyi niyete dayalı olarak, diyaloga açık bir şekilde, dünyanın her türlü nimetinden istifade etmek, insanlara Allah'ın bir emaneti olan dünyamızda mutlu ve huzurlu olarak yaşamak olmalıdır (Çolak, 2000:294).

Bunu sağlamak için yapılacak çalışmaları şöylece özetlemek mümkündür:

1. Farklı Din mensupları arasında sağlıklı bir diyalog.
2. Sağlıklı bir din eğitimi.
3. Dini düşünce ve kültürlere saygı.
4. Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan ve Türk kültürünün temsilcisi durumunda olan Türklerin kendi kültürlerini yaşama imkanlarının daha iyi bir hale getirilmesi.
5. Din eğitiminin okul saatleri içerisinde konunun uzmanı olan kişiler tarafından verilmesinin sağlanması.
6. Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan Türklerin asimile edilmeden entegre olmalarını sağlayacak ortak çalışmaların yapılması.
7. Avrupa'daki Türklerin sosyal rehberliğini yapan din görevlilerinin bu rehberlik görevlerini daha iyi bir şekilde yapmalarını sağlamak amacıyla, ülkeler arası yapılacak müşterek bir programın hayata geçirilmesi.
8. Türk toplumu üzerinde menfi etkileri olan radikal dini grupların etkilerinin azaltılabilmesi için sosyal rehberlik görevini yerine getiren din görevlilerinin Türkiye'den gönderilmesi işleminin devam ettirilmesi (Çolak, 2000:294-295).

2.2. Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hedef ve Politikaları

Anayasamızın 136. maddesinde; “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşünüşlerin dışında kalarak ve milletçe dayanışmayı ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.” hükmü yer almaktadır (Tarhanlı, 1993:58).

633 sayılı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun”un 1. maddesi ise, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görevlerini, “İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek” olarak belirlemiştir (Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat ve Faaliyetler, 1999).

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerini düzenleyen tüzüğün bazı maddeleri doğrudan ya da dolaylı olarak dinlerarası diyalogu ilgilendirmektedir. Bu maddeler şunlardır:

11. Yurtiçinde ve yurtdışında din hizmeti sunan özel ve resmi kurum ve kuruluşların faaliyetlerini izlemek, değerlendirmek, gerektiğinde işbirliği yapmak, rehberlikte bulunmak; Türk Cumhuriyetleri, Balkan Kafkas Ülkeleri Türk ve Müslüman topluluklarındaki soydaş ve dindaşlarımızın da dini konularda aydınlatılmasına yardımcı olmak.

12. Avrupa Birliği konusunda Başkanlığı ilgilendiren faaliyetleri yürütmek, dinlerarası diyalogla ilgili dünya çapında yapılan çalışmalarını takip etmek, diğer din mensuplarıyla hoşgörü çerçevesinde iyi ilişkiler geliştirmek.

15. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatlarında açık bulunan kadrolara hizmetin özelliğine uygun nitelikte, ehliyetli elemanlar seçmek ve istihdam etmek (Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat ve Faaliyetler, 1999).

Diyanet İşleri Başkanlığı, Anayasada öngörülen çerçeve içerisinde, her türlü siyasi görüş ve düşüncenin dışında kalarak, halkımızın dini ihtiyaçlarını karşılamak, insanımıza İslam'ın evrensel ilkelerini tanıtmak, kendileri ve toplumuyla barışık bir hayat sürmelerini sağlamak için kurulduğu günden bu yana büyük gayret göstermektedir. Yurt genelinde

çok geniş alanda hizmetlerini yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı, dünyanın her yöresinde yaşayan Türk topluluklarına yönelik olarak da hizmet sunma çabası içerisinde.

Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Daire Başkanı Yusuf Kalkan, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Avrupa Birliği Sürecindeki hedefleriyle ilgili şunları söylemektedir: “Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerek yurtiçinde ve gerekse yurtdışında yürüttüğü hizmetlerin temel felsefesi, barış ve hoşgörüyü dayanan yüce dinimizin evrensel değerleriyle insanımızı buluşturup ülke ve dünya barışına katkıda bulunmaktır. Tarih boyunca beşeri ve toplumsal ilişkilerin sağlıklı temellere oturtulmaması ve ilahi dinlerin gösterdiği çizgiden uzaklaşılması neticesinde insanlık çok acı tecrübeler yaşamıştır. En önemli hedefi, toplumda barış ve huzuru temin etmek olan dinlerin, zaman zaman amaçlarından saptırılarak savaş ve kargaşanın sebebi haline getirildiği de görülmüştür. Yaşanan acı tecrübeler, insanları birlikte ve sürekli barış halinde yaşamının yollarını aramaya sevk etmiştir (Kalkan, 2000:54).

Bütün dinlerin yanı sıra ilahi dinlerin en sonuncusu olan İslam, insanlara barış halinde nasıl yaşayabileceklerinin yollarını göstermiştir. Cenab-ı Hak, Hucurat Suresinin 13. Ayetinde “Sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, birbirinizi tanıyasınız diye sizi kabilelere ayırdık.” buyurmaktadır. Burada birlikte yaşamının ipuçları ortaya konulmaktadır. Farklılıklar korunacak ve bunlar ihtilaf ve kavganın sebebi sayılmayacaktır. İnsanlık bu gerçeği en bariz bir şekilde 20. Asrın son çeyreğinde idrak edebilmiştir. İnsan Kur'an'ın ifadesiyle ‘aciz bir varlıktır’. İnsanın fert olarak tek başına yapabilecekleri de sınırlıdır. İnsanın her zaman başkalarına ihtiyacı olacağı da muhakkaktır. Çok değişik toplumsal ilişkiler, kurum ve teşekküllerin oluşması altında bu ihtiyaç yatmaktadır. İslam'ın yardımlaşma, paylaşma ve dayanışmaya ısrarla vurgu yapmasının sebebi de budur. İnsanın sahip olduğu değerleri başkalarıyla paylaşması da ayrı bir mutluluk kaynağıdır. İslam, insandaki bu duygunun gelişmesine büyük önem vermektedir. Müslüman, kendisinden daha ziyade başkasını düşünen, kendi değerlerini başkalarıyla paylaşmaktan büyük haz duyan, kendisi için istediğini başkaları için de arzu eden insandır. İslam bütün insanlığı hatta bütün varlığı bir kaynaktan meydana gelmiş bir cevher olarak kabul etmektedir. Bunun içindir ki bünyesinden, sevgisi bütün insanlığı kuşatan Mevlana ve Yunus Emre'ler gibi büyük şahsiyetler çıkartabilmiştir. Yüzyıllar boyunca çok değişik sebeplerle birbirleriyle savaşmış, kavga etmiş bölünmüş, parçalanmış Avrupa devletleri,

bunca yıllık acı tecrübelerden, sağlıklı dersler çıkararak, alt yapısını tamamıyla bilimsel temellere oturtarak bütünleşmek hareketini gerçekleştirmektedir. Burada göze çarpan en belirgin husus, bütünleşmenin aynileşmek olmadığı şeklindeki hakim anlayıştır. Bu anlayış sayesinde, Avrupa Birliği nüfus yapısı itibarıyla çok kültürlü, çok dil ve dinli bir bünye olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabiatıyla kahir ekseriyeti Müslüman olan ülkemizde bu yapılanmanın içinde yer alması istenmektedir (Kalkan, 2000:54-55).

Diyanet İşleri Başkanlığı, bu birlikteliğin ülkemiz için yararlı sonuçlar ortaya çıkaracağını düşünmektedir. En son, en mükemmel ve rasyonaliteye en fazla önem atfeden Yüce Dinimizin, hiç kimseden gizlisi saklısı yoktur. Kaynakları, tarihi, temel esasları açısından endişe edilecek bir durum da asla söz konusu değildir. Bu yeni süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hedefi, uyum çalışmalarına katkıda bulunmak, hizmet politikalarını gözden geçirerek uyumu kolaylaştıracak boyutlara ulaştırmak, bu süreçte dini yönden toplumumuzun beklentilerine cevap verebilecek hizmet ve faaliyetleri tespit etmek, görevlilerini doğan yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek hale getirmek için gerekli eğitim çalışmalarını gerçekleştirmek ve Avrupa Birliği normları ve İslami açıdan ortaya çıkabilecek muhtemel problemleri çözüme kavuşturmaktır. Diyanet İşleri Başkanlığı yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın da dini ihtiyaçlarının karşılanması ve onların içinde yaşadıkları farklı sosyo - kültürel ortama uyum sağlamaları açısından her türlü tedbiri almak gayreti içerisinde. "Dinler arası barışı temin etmeden dünya barışı hayaldir" şeklinde sloganlaştırdığı ve oldukça önem verdiği dinlerarası diyalog çalışmalarını daha da pekiştirmek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hedefleri arasındadır; ancak, diyalogdan kastedilen, bir kültürün diğer kültür içerisinde yok olması değil, kültürel farklılıkların dünya insanlığı için bir zenginlik kaynağı olduğunu ortaya koymaktır (Kalkan, 2000:55).

BÖLÜM 3: DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI VE DİNLERARASI DİYALOG

3.1. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Dinlerarası Diyaloga Bakışı

Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 13.03.1997 tarih ve 20 Sayılı Kararı'nda; "...Kurulumuz Müslüman inancı açısından, gayr-ı Müslim dünyadan tecrit edilmiş halde yaşamayı değil, bilakis İslam nimetini bütün insanların paylaşımına açmayı esas aldığı içindir ki, günümüzde dinlerarası diyalog girişimlerine müspet katkıda bulunmayı çok yerinde bir hareket olarak değerlendirmekte..." denilmiştir. Bu karar, Başkanlığın dinlerarası diyalog çalışmalarında ilk dayanak olmuştur. Dinlerarası diyalog kavramının Vatikan kaynaklı olması, burada Dinlerarası Diyalog Konseyinin bulunması; ayrıca bu terimin, bizzat bazı kilise yetkililerinin de ifade ettiği gibi misyonerliğin bir aracı olarak kullanılıyor olması ve benzeri sebepler, toplumumuzun bazı kesimlerinde diyalog hususunda tereddütler oluşturmuştur. Ancak art niyet taşımayan, samimi ve gerçek anlamdaki diyalog çalışmaları, her zaman faydalı ve gereklidir. Bu çalışmalar yapıldığı takdirde, geçmişte yaşanan yanlışlık ve olumsuzluklar tekrar etmeyecektir. Bazılarının sandıkları gibi bu diyalog, çeşitli din mensuplarının temel tezlerinden vazgeçtikleri anlamına gelmediği gibi, dinleri birleştirme çabası da değildir. Diyalog, farklılıklar içerisinde birlikte yaşama yollarını aramak, yeryüzünde haksız yere akıtılan kanları durdurmak, ıstırap ve sıkıntıları dindirmek ve insanın insanca yaşamasını sağlamak için gösterilen insani ve ahlaki çalışmalar şeklinde değerlendirilmelidir. Başka bir ifadeyle diyalog, ortak noktalarda bir araya gelerek insanlığın ortak sorunlarını, ortak geleceğini ve dünya barışı açısından nelerin yapılabileceğini konuşmak olarak algılanmalıdır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 21.04.2004).

Yaşadığımız dünyada bizim inancımızdan farklı inançlara sahip olan insanları görmezlikten gelmek, başkalarının inanç ve vicdan özgürlüğüne saygı göstermemek, farklı inanç sahiplerinin hoşgörü ve barış ortamı içinde yaşamalarına gayret etmemek, İslam inancıyla bağdaşmadığı gibi, çağdaş insan anlayışına yakışmaz. Tarihimizde cami, kilise ve havranın yan yana inşa edildiği, çeşitli dinlere mensup insanların bir arada, huzur ve barış içinde yaşadıkları göz ardı edilmemelidir. Günümüzde yoksulluk, ırkçılık, bağnazlık, başka dinden olanlara ve ibadethanelerine getirilen kısıtlamalar, çevre kirliliği, emperyalizm, savaş ve silahlanma, AIDS, aile ve toplum dokusundaki

çözümler, kadın, çocuk, fakir ve zayıf insanların haklarının korunması, zayıflara karşı uygulanan ekonomik, ticari, siyasi baskı ve benzeri sorunlara karşı, mensup oldukları dinlere bakılmaksızın bütün din adamları sorumluluk bilinciyle işbirliği yapmak zorundadırlar. Dillerin sevgi konuştuğu, gözlerin sevgiyle baktığı, gönüllerin sevgiyle dolup taşıdığı, kalemlerin sevgi yazdığı, topyekun insanların sevgi terennüm ettiği bir dünyaya, ancak bütün din mensuplarının ortak gayretleriyle ulaşılabilir. İslam Dini; kendisi ile uzlaşamayan katı bir din değildir. İlahi rahmetten feyiz almış, insanlara merhamet duyguları ile davranan, bencillikten uzak, Allah sevgisi ve Ahirette hesap verme duygusuyla yaşayan, Ahiret mutluluğunun dünyadaki adaletli davranışlarla kazanılacağına inanan, yaratılmışları Yaratan'ın hatırı için seven Müslümanların, insanlığın problemlerinin çözümünde işbirliği yapmaması düşünülemez; aksine bu konuda önder olmaları gerekir (Dere, 2006:169-170).

Bununla birlikte diyalog; İslam'ın temel ilkelerinden, tevhit inancından taviz vermek; Kur'an'ın Yahudilik ve Hıristiyanlıkla ilgili tespitlerini yok saymak anlamına gelmez. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "De ki: Ey Kitap ehli! Ancak Allah'a kulluk etmek, O'na bir şeyi eş koşmamak, Allah'ı bırakıp birbirimizi rab olarak benimsememek üzere, bizimle sizin aramızda müşterek bir söze gelin." buyrulmaktadır (Al-i İmran 3/64). Bu bağlamda, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmek, diyaloga engel teşkil etmediği gibi, diyalog sebebiyle İslam'ın peygamberlik inancından vazgeçilmesi söz konusu değildir. Özellikle ifade etmek gerekir ki, "diyalog" için "bir araya gelmek" temel şarttır. Bunun gerçekleşmesini önleyecek ya da zorlaştıracak her türlü ulusal ve uluslararası etkinlik ve icraattan kaçınmak gerekir.

Sonuç olarak, dünya barışı ve insanlığın problemlerinin çözümü için diğer din mensuplarıyla diyalog, dinimizin ön gördüğü bir faaliyet olup, İslam'ın temel ilkeleri ve tevhit inancından taviz verilmesi anlamına gelmez (Dere, 2006:170).

3.2. Libya'da Yapılan Diyalog Semineri ve Diyanet İşleri Başkanlığı

İslam - Hıristiyan Diyalogu Semineri, 1 - 6 Şubat 1976 tarihleri arasında yapılmıştır. Bu semineri Libya Arap Cumhuriyeti ile Vatikan Hükümeti müştereken düzenlemiştir (Aydın, 1984:11). ABD, Afganistan, Arjantin, Avusturya, Avustralya, Almanya, Bahreyn, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Brezilya, Cezayir, Çad, Danimarka, Filistin, Fransa, Fas, Gana, Güney Afrika, Kore, Hindistan, Hollanda, Irak, İngiltere,

İran, İspanya, İtalya, İsveç, İsviçre, Japonya, Kanada, Kenya, Libya, Lübnan, Malezya, Malta, Meksika, Mısır, Nijerya, Pakistan, Portekiz, Romanya, Senegal, Sudan, Suriye, Tunus, Ürdün ve Türkiye çok geniş bir katılımın olduğu İslam Hıristiyan Diyalogu Semineri'ne katılan ülkelerden bazılarıdır (Aydın, 1984:21-22).

Bu tarihi seminere, Libya ve Vatikan devletlerinin davetlisi olarak çeşitli ülkelere seçilen Müslüman ve Hıristiyan din alimleri, ilim ve fikir adamları ile birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı da bir heyetle katıldılar. Gözlemci olarak da altmış aşkın ülkelere mensup takriben 600 kadar İslam Dini alimleri, Katolik, Ortodoks ve Protestanlardan Hıristiyan din bilginleri, fikir ve politika adamları da katıldılar (Aydın, 1984:15).

Bu seminerde İslam heyetini oluşturan Müslüman din adamları şunlardır; Libya'dan Dr. Muhammed Ahmet eş-Şerif, Ahmet eş-Şehati, Dr. İbrahim Güveyl ve Dr. Ömer et Tumi eş-Şeybani, Birleşik Arap Emirlikleri'nden Dr. İzzettin İbrahim, Lübnan'dan Dr. Suphi Salih, Mısır'dan Dr. Mustafa Mahmut, Pakistan'dan Dr. Hurşit Ahmet, Tunus'tan Dr. Beşir et-Türki, Sudan'dan Dr. Ebu Bekr el-Kerrar, Suriye'den Dr. Abdurrahman Utbe ve Dr. İsmail el-Faruki, Cezayir'den Dr. Muhammed el-İşübi, Filistin'den Dr. Ahmed Sıtkı Deccani, Afganistan'dan Dr. Sıbgatullah el-Müceddidi, Kenya'dan da Dr. Yusuf İrac katılmışlardır (Aydın, 1984:16-17).

Türkiye'den de; o zaman ki Diyanet İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan, Din İşleri Başkan Vekili Dr. Ali Arslan Aydın, Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Doç. Dr. Mehmet Hatipoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Tetkikleri Enstitüsü öğretim üyesi Mustafa Runyun, Erzurum Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi öğretim üyesi Doç. Dr. Yusuf Ziya Kavakçı ve Kültür Bakanlığı Müşaviri Osman Saraç'tan müteşekkil 7 kişilik bir heyet katılmıştır (Karaman, 2005:28-29).

İslam - Hıristiyan Diyalogu fikri ilk olarak 1975 yılı Nisan ayında Libya Başbakanı Abdüsselam Callud'un İtalya ve Vatikan'a yaptığı resmi ziyarette ortaya atılmıştır. Libya Devrim Konseyi üyesi, Arap Sosyalist Birliği genel sekreteri ve Başbakan Abdüsselam Callud, İtalya ziyaretinde Vatikan'a da uğramış ve 30 Nisan 1975 günü Papa VI. Paul tarafından kabul edilmiştir. Bu görüşmede Papa VI. Paul, Başbakan Callud'a Vatikan'ın Libya'da diplomatik temsilcilik açma arzusunu ifade etmiş ve iki ülke (din) arasındaki ilişkilerin takviyesi lüzumunu belirtmiştir. Başbakan Callud' da bu görüşü paylaştıklarını, ancak İslamiyet ve Hıristiyanlık arasındaki bağların daha geniş

bir çerçevede tartışılmasını yararlı gördüklerini belirtmiştir. Bu ziyareti takiben, Kardinal Rossano başkanlığında bir Vatikan heyeti 2 – 5 Kasım 1975 tarihlerinde Libya'yı ziyaret etmiş ve çeşitli görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler sonunda bu seminerin yapılmasına karar verilmiştir (Aydın, 1984:19).

İslam - Hıristiyan Diyalogu Semineri'nin yapılmasının amacı, İslam Alemi ile Hıristiyan Alemi arasında karşılıklı yeni bir güven havası tesisine gayret etmektir. Bu ise çekişme, çatışma ve sömürgecilik dönemlerinden arta kalan çeşitli sorun ve problemleri izale etmeye çalışmak, bunların hakiki sebepleri üzerinde durarak müşterek bir çalışma ile engelleri ortadan kaldırmak ve çağdaş insanın karşılaştığı maddi, manevi buhranları anlamak ve onlara pratik çözümler getirmeye yardım edecek uygun bir ortam bulmaktır (Aydın, 1984).

İslam - Hıristiyan Diyalogu Semineri'nde ele alınan konular:

1. İki dinin modern dünyada bir hayat ideolojisi olma şansları.
2. İki dindeki müşterek inanç esasları ve hayatın bütün safhalarında birleştikleri noktalar.
3. Allah inancının sosyal adalete ulaşmadaki rolü.
4. İki dini her zaman karşı karşıya getiren geçmişteki yanlış hükümleri ve güvensizlikleri ortadan kaldırma metotları.

İslam – Hıristiyan Diyalogu Semineri, insanlığın geleceği ile ilgili müşterek sorumluluk duygusu ve karşılıklı güven havası içinde 1 – 6 Şubat 1976 tarihlerinde Libya Arap Cumhuriyeti'nin Başkenti Trablusgarp'ta toplandı (Karaman, 2005:29-31).

Seminerde her konunun izahını, Müslüman ve Hıristiyanlardan birer araştırmacı temsil ettikleri cihetin görüşü açısından yaptılar. Fikir hürriyeti ile birlikte, şahsi sorumluluk havası içinde cereyan eden sarahat ve açıklılığın hakim olduğu bu yapıcı seminerde her iki taraf, dinin; çağın gelişen ve değişen şartlarını ihata edebilecek bir kudrete sahip olduğunu te'kiden beyan ettiler. Taraflar, dinin bütün doktrinlerden daha üstün olduğu konusunda da görüş birliğine vardılar. Ayrıca, İslamiyet'i temsil eden taraf İslam'ın her zaman ve mekana uygun bir hayat ve toplum nizamı kurabilme kudretinde olduğunu, bunun da İslamiyet'in hayat ve kainata şümulü ve ihatalı bakışındaki asalet, ahenk ve

gerçekçilikten ileri geldiğini te'kit etti. Hıristiyan taraf da; Hıristiyanlığın birinci derecede ruhi yöne önem verdiğini; din olması hasebiyle de, doktrinlere ilham kaynağı olduğunu açıkladı. Ayrıca taraflar iki dindeki itikatla ilgili problemlerin gözden geçirilip, bazı inanç meselelerinde farklı görüşlere sahip olmakla beraber her iki dinin “bir ve tek olan Allah’a iman” konusunda birleştiklerini te'kit ederek ruhi ve manevi değerlerin, ahlaki kuralların ve insan mutluluğunun gelişmesi için müşterek çalışmalarda bulunma zarureti belirttiler. Her iki taraf da; sosyal adaletin, Allah’a imanın tabii bir meyvesi olduğu hususunda görüş birliğine vardılar ve zulmün; dinin ruhuna ve ilahi inanışlarına aykırı olduğunu vurguladılar. İslamiyet’i temsil eden taraf ayrıca; İslam’ın insani, içtimai ve iktisadi yönleriyle insanlığa en mükemmel bir “içtimai adalet nizamı” sunduğunu belirtti. Hıristiyan tarafı da; Hıristiyanlığın, sosyal adaleti öğretmek ve tatbik etmek için insanları, yaşadıkları yerlerde karşıladığını ve kilisenin, sosyal adaleti tahakkuk ettirmek amacıyla birçok teşebbüsleri olduğunu açıkladı. Geçmişte yapılan hataları unutmak hususundaki samimi ve sarif istek havası içinde, yardımlaşma ve anlayışa dayalı yeni bir çağır açma arzusu ile iki taraf; düşmanlık, şüphe ve güvensizliğe sebep olan ve İslam Alemi ile Hıristiyan Alemi’nin arasını açan birçok meseleleri gözden geçirdiler. İslam tarafı ayrıca; İkinci Vatikan Kiliseler Konsili’nde kabul edilen bir karar, özellikle Müslümanlara yeni bir anlayış tarzı ile yaklaşılmasını öngören kararın artık tarihe mal olmuş meselelerin kapanmasında güzel bir başlangıç olacağını tespit etmiştir (Aydın, 1984:197).

Seminer sonunda Müslüman ve Hıristiyan heyetler; insanlığın hayrı ve saadeti için müşterek çalışma, yardımlaşma ve saygıya dayalı yeni bir dönemin açılması hususunda görüş birliğine vardılar.

İslam – Hıristiyan Diyalogu Semineri’nde alınan karar ve tavsiyeler:

1. Her iki taraf; bir ve tek olan Allah’a imanlarını te'kit eder, dini ve ahlaki değerleri nefislerde kökleştirmek için tek bir saf halinde ve tek cephe olarak devamlı çalışma yapmayı tavsiye eder.
2. Taraflar; semavi dinlerin hepsinde adı geçen bütün peygamber ve enbiyaya ihtiramlarını bildirir, onlara dil uzatanları veya yüksek makamlarını tezyife kalkışanları takbih eder. Çünkü peygamberlere karşı yapılan bu hareket, onları irsal buyuran Cenabı Allah’ın iradesine karşı çıkmaktır (Karaman, 2005:31-32).

3. Her iki taraf; dinin cevheri itibariyle, ahlaki sorumluluğun kaynağını teşkil ettiğini, fertlerin, toplumların ve devletlerin hareket ve davranışları için temel esasların dinde bulunduğunu beyan ederler.

4. İnsanlığa, hidayet ve doğruluk yollarını gösteren dinden ayrı olarak hayatın nizamını temin etmek mümkün olmayacağı cihetle taraflar; dinin, yapılan doğru kanunların temelini teşkil ettiğini, insanın kendi başına vazettiği kanunların ise kemal mertebesine ulaşamayacağını te'kit ederler.

5. Her iki taraf; Allah'a iman etmenin, nerede olursa olsun, Hakk'la beraber olmayı, insana yardım etmeyi, insanların haysiyeti ve saadeti için çalışmayı gerektirdiğini beyan eder. Taraflar, dünyada zulmün her çeşidine karşı çıkmak ve insan hürriyetine, refahına ve mutluluğuna yardımcı olmak için bu fikirlerin, fertlerin, toplumların, millet ve devletlerin hayatında yer etmesini temine çalışan bütün hayır kuvvetlerinin gayretlerini ta'zimle yad eder.

6. İnsanın şeref ve haysiyetine destek olmak gayesiyle taraflar, Allah'ın mükerrem kıldığı insan haysiyetini zedelediği için ırk ayrımını bütün tarz ve şekilleri ile ret ve takbih ederler.

7. Taraflar; insanlığın refahını temin maksadıyla planlama, dağıtım ve devletlerarası ilişkiler bakımından beşeriyetin menfaatine olan kalkınma programlarını yürürlüğe koyulmaları için çalışmalarını birleştirme zaruretiyle ısrarla beyan ederler. Çünkü dünyada milyonlarca aç ve çıplak insanın bulunması, bütün insanlığın alnında yüz kızartıcı bir lekedir ve bunda bütün dini değerlere karşı bir saygısızlık vardır. Binaenaleyh, her iki taraf üretimin artmasıyla ilgisi olan bütün devletlere, heyetlere ve beynelmilel kuruluşlara, bu hususları birinci derecede göz önünde bulundurmalarını hatırlatır (Aydın 1984:199-200).

8. Taraflar, dini inanç hürriyetinin zaruri olduğunu, dini esaslara uyulması gerektiğini, ailelerin çocuklarını dini terbiye üzere yetiştirme hakkı bulunduğunu belirterek, dini inançtan ötürü yapılan her türlü baskıyı protesto ederler. Müslümanlara baskı yapılmasına izin veren bütün kanun ve nazariyeleri nefretle karşılarlar.

9. Her iki taraf barışın, dinin temel prensiplerinden olduğunu hatırlatır, bunun hak ve adalet esasları üzerinde gerçekleşmesini ümit ederler. Öldürücü silahlara sahip olan

devletlerden, bu tür silahların imalinden vazgeçip, insanlığın hayır ve saadetinin tahakkuku için imkanlarını barış amaçlarında seferber etmesini isterler.

10. Taraflar; dinin, hayat ve varlık alemini içine atan şümüllü bir fikir sistemi olduğuna inanır. Yine iki taraf ilmin, dinden bir cüz olduğu, ilim alanında görülen ilerlemenin, kainatı en mükemmel şekilde yaratıp, kanun ve nizamlara göre onu idare eden Allah'ın azametine deliller teşkil ettiği ve ilmin bu kanunları her gün biraz daha açıklığa kavuşturduğu kanaatini taşırlar, ilim daima dinin hizmetinde olmalı, onun değer prensiplerine sadık kalmalıdır ve insanlığın hizmetine yönelik bulunmalıdır. Ancak o zaman ilmin dine aykırı olduğu yolunda yanlış bir düşünceye sahip olan dünya gençliğini tahrip eden dinsizlik ve sapıklıktan onları korumak mümkün olur. İlim, imanı kuvvetlendirdiği zaman, gençliğin birçok problemlerini çözebilecektir (Aydın, 1984:201).

11. Geleceğin yapısında gençlerin büyük rolü olduğunu düşünen taraflar, okul ve enstitülerde eğitim programlarına ehemmiyet vermenin zaruretine inanır ve programların ana gayesinin; insanlara dini ve ahlaki değerleri aşlamayı akide ve ahlak anlayışına zarar vermeyi ve milletlerin yakınlaşmasına menfi tesir yapmamayı hedef almasını tavsiye eder.

12. Her iki taraf; ders programlarında, okul kitaplarında ve bazı alim ve müsteşriklerin eserlerinde her iki tarafın inanç esasları etrafında vaki olan hata ve fıkraları tespit edip, tarafların itikatlarına göre düzeltmek için müşterek çalışmanın zaruri olduğunu beyan eder. İslam tarafı, Hıristiyan tarafının kendisine tabi olan okullarda İslamiyet'e dair yazılacak hususlarda Müslüman alimlerin görüşünü almayı taahhüt etmesini takdirle karşılar.

13. Her iki taraf, semavi kitapların bütün dillere tercüme edilmesini teşvik eder. Dünyanın neresinde olursa olsun, bu kitapların neşrini ve okunmasını yasaklayan veya müsaderesini isteyen bütün girişimlerini takbih eder (Karaman, 2005:32).

14. Hıristiyan taraf, İslam tarafından Kitab-ı Mukaddes'le ilgili tarihi araştırma ve açıklamaları, ilmi ve doğru esaslar çerçevesinde değerlendirmeye devam etmesini temenni eder.

15. İslam tarafı da, Hıristiyan taraftan Kurtuba Camiinden kiliseyi ayırma yolundaki gayretlerini mümkün olduğu kadar kısa süre içinde gerçekleştirilmesini arzu eder.

16. Kültür ve medeniyet mirası, bütün insanlığın mülküdür. Bu mirası doğru olarak alması, insanlığın tabii hakkıdır. İslam Alemi ile Hıristiyan Alemi arasında daha evvel mevcut olan kuşku verici durumların bulunması sebebiyle her iki taraf, din ve ilahiyat üniversite ve enstitülerinde her iki dinden öğretim üyelerini davet ve misafir ettirmemeyi tavsiye ederler (Aydın, 1984:203).

17. İslam Dünyası ile Hıristiyan Dünyası arasında gerçek yardımlaşmayı temin amacıyla taraflar, Müslümanları inançlarından caydırmayı hedef alan faaliyetten Hıristiyanların vazgeçmesini veya Hıristiyanları inançlarından döndürmeyi hedef alan çalışmalardan Müslümanların vazgeçmesini tavsiye eder.

18. Müslüman ve Hıristiyanların gönüllerinde değerli bir yeri olan Lübnan, binlerce masum kişinin kurban gittiği bir fitne ile karşı karşıyadır. Gerek Lübnan'ın içinde gerekse dışındaki bazı çıkarıcılar bu kavgayı, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında cereyan eden din ve mezhep kavgası olarak göstermek istiyorlar. Bu iftira sadece Lübnan Müslüman ve Hıristiyanlarının arasını açmakla kalmayıp aynı zamanda İslam Alemi ile Hıristiyan Alemi arasındaki samimi ve ciddi yakınlaşma girişimlerini de baltalamaktadır. Bu sebeple taraflar Lübnan'da alevlenen fitneyi protesto ederler ve bunun bir dini taife kavgası şeklinde gösterilmesine karşı çıkarlar. İki taraf Lübnan'da ayrı dini inançlara sahip aileler arasında karşılıklı müsamaha sulh içinde sürdürülen güzel yaşayışı gölgelemek veya kötü göstermek amacını taşıyan her türlü girişimi takbih ederler (Aydın, 1984:203).

19. İlimde ileri gelişmiş devletlerle, gelişmekte olan devletler arasındaki uçurumu daraltmak amacıyla ve bütün milletlerin ilerleme hakkına sahip oldukları inancıyla taraflar, devletler arası eğitim, ilim ve kültür teşkilatı olan UNESCO'dan ilmi gelişme ve teknoloji alanlarındaki bütün metotlardan yararlanıp ilerleme hakkına sahip olduğunu garantileyen, Birleşmiş Milletler'in de onayladığı özellikle üçüncü dünya devletlerinin bu gibi haklardan mahrum bırakılmamasını belirten bir beyanname yayınlanmasını talep eder. Ayrıca iki taraf UNESCO'dan hammadde konusunu görüşen bütün kongrelerde, bu maddeleri üreten gelişmekte olan ülkelere teknolojik imkanlar sağlamanın gereği üzerinde durmasını isterler. Üçüncü dünya devletleri ile gelişmiş

ülkeler arasında vukuu muhtemel olan ihtilafın önlenmesi ancak bu suretle sağlanabilir (Aydın, 1984:203-204).

20. Taraflar, bütün semavi dinlere saygı ve ihtiramla bakarlar. Bu sebeple düşmanlık ve ırkçılık esaslarına dayanan, ayrıca Filistin ile bütün Orta Doğu Bölgesinin yabancıları olan, Siyonizm ile Yahudiliği birbirinden ayırırlar.

21. Hak ve adalete bağlılık, barışa verilen önem ve milletlerin kendi geleceğini kendi tayin etme ilkesine iman ve tarafların, Filistin halkının milli haklarına sahip olmaları ve ülkelerine dönmeleri gerektiği hususundaki kanaatlerini te'kit ederler. Her iki taraf, Kudüs şehrinin Araplığını inkar eden ve Kudüs'ün Yahudileşmesini, bölünmesini veya devletlerarası bir statüye sahip bir şehir haline getirilmesini hedef alan planları ve mukaddes yerlerin kutsiyetini çiğneyen girişimleri reddeder. Taraflar başta Hıristiyan ve Müslüman din adamları olmak üzere, Filistin'deki mahpusların serbest bırakılmasını ve zapt edilen bütün Filistin topraklarının iade edilmesini talep eder. İki taraf, Kudüs'teki Müslüman ve Hıristiyanlara ait olan "mukaddes yerlerin" şeklini değiştiren girişimleri inceleyip, dünya kamuoyu önünde açıklaması için bir "Daimi Komisyon" kurulmasını teklif eder (Aydın, 1984:204).

22. Filipinlerde olduğu gibi başka yerlerde zor durumları ortaya çıkması halinde taraflar adalet ve insafa dayanan münasip hal çaresini bulmak üzere müşterek ve olumlu çalışmalar yapmayı kabul ederler (Karaman, 2005:32).

23. İki taraf, adı geçen karar ve tavsiyeleri uygulamak, aynı karar ve tavsiyelerle ilgili yeni problemleri izlemek ve daha sonraki toplantıların hazırlanmasına çalışmak üzere tarafların temsilcilerinden meydana gelen müşterek bir "Daimi Komisyon"un kurulmasını kararlaştırdı.

24. Her iki taraf, bu toplantıyı himaye eden, münakaşalarına fiilen katılan ve başarıya ulaşmasında büyük tesiri olan Libya Devrim Konseyi Başkanı Ekselans Muammer Kazzafi'ye takdir ve ta'zim dolu şükranlarını sunar. İslam ve Hıristiyan taraflar seminerin mana, maksat ve kuralları üzerinde gösterdikleri anlayış neticesinde bu kararların alınması ve tavsiyelerin yapılması hususunda ittifak etmişlerdir. İki dini temsil eden muhavirler, bu seminerin gayesinin tarafların, karşılıklı olarak yekdiğerinin, dini, tarihi, medeniyeti vesair halleri hakkında bilgilerini artırmak,

düşünce ve anlayışlarını geliştirmek olduğu hususunda anlaştilar. Taraflar, bu vesile ile kendi inançlarını, sorumluluk ve şartlarını dikkate alarak, samimi bir hava içinde ve ilmi tarafsız bir metotla aralarındaki ittifak ve ihtilaf noktalarını tespit etmek fırsatını bulduklarını beyan ederler (Aydın, 1984:205).

3.3. Vatikan’da Diyanet İşleri Başkanı ve Papa Buluşması

Diyanet İşleri Başkanlığı, “Dinler arası barış olmadan dünya barışı bir hayaldir” şeklinde sloganlaştırdığı dinlerarası diyalog çalışmalarını çeşitli etkinliklerle büyük bir hızla sürdürmektedir. Ülkemizde bazı çevreler diyalog çalışmalarlarıyla ilgili birtakım endişeler ileri sürseler de; dünyada gelinen nokta diyalogu bir seçenek değil, bir zorunluluk olarak önümüze koymaktadır. Barış ve sevgi dini olan İslamiyet’in mükemmelliği ortadadır. Böylesine mükemmel bir din ve mensupları açısından karşılıklı diyalog çalışmalarının endişe edilecek bir yönü olmamalıdır. Değişen şartlar dünyamızı da değiştirmiştir. Hızla gelişen teknoloji sayesinde, birbirine uzak olan mesafeler yakın hale gelmiştir. Son zamanlarda sıkça kullanılan globalleşme tabiri ile de dünyamız büyük bir köy olarak tanımlanır olmuştur. Birbirinden uzak yaşayan topluluklar, yakınlaşma, etkileşme ve birbirlerini tanıma ortamı içerisinde yaşamaya başlamışlardır. İnsanlık takviminde iki bin yıl geride kalmış, üçüncü bir bin yıla girilmiştir. Bu yeni dönem, farklılıkların ayrışma ve kavga sebebi olarak görülmesi yerine, farklılıklarımızın dünya insanlığının bir zenginliği olduğu görüşü yerleşmeye başlamıştır.

Geçen iki bin yıl içerisinde, aslında ekonomik ve siyasi çıkar temellerine dayanan, ancak kuvvet ve taraftar bulma arayışları nedeniyle dini gayeye büründürülen çatışmalar ve savaşlar yaşanmıştır. Geçen iki bin yıla baktığımızda; iki cihan boğazlaşması ile birçok savaş yaşamış insanlığın, kan ve gözyaşıyla dolu olduğunu görürüz. Bu yaşanmış acı tecrübeler göstermiştir ki, farklılıkların kavga unsuru haline getirilmesi, insanlığın başına tarih boyunca büyük problemler açmıştır. Bundan yeterli ders alınmadığı takdirde günümüzde de gelecekte de büyük felaketleri celp edeceği kuşkusuzdur. Bunun içindir ki, bugünün insanı savaştan, çatışmadan yana değil, barıştan, uzlaşmadan ve sevgiden yanadır. Bu anlayış; barışı, adaleti ve sevgiyi öğütleyen, dinin yeniden yükselen değer haline gelmesini sağlamış ve din mensuplarını da diyalog ve karşılıklı yardımlaşma çalışmalarına yöneltmiştir.

Toplumu din konusunda aydınlatmakla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak dinlerarası diyalog çalışmalarına hız vermiştir. 1998 yılında gerçekleştirilen “İkinci Din Şurası”nın bir seksiyonunu dinlerarası diyalog konusuna ayırmış, karşılıklı ziyaretlerle bunu geliştirmeye çalışmıştır. Teşkilat bünyesinde “ Dinlerarası Diyalog Şube Müdürlüğü”nü de kuran Diyanet İşleri Başkanlığı, İki bin yılı Mayıs ayı içerisinde İstanbul’da gerçekleştirdiği “Uluslararası Avrupa Birliği Şurası” ve ülkemizdeki semavi dinlerin temsilcilerinin katılımı ile Tarsus’ta yapılan “2000 Yılı İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı” gibi faaliyetleriyle de yurtiçinde ve yurtdışında dikkatleri üzerine çekmiştir. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’ın Vatikan’a yaptığı ziyaretle de, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın diyalog çalışmaları anlamlı bir boyut kazanmıştır. Başta Vatikan Büyükelçiliği’nin müteaddit davetleri ve II. Din Şurası’na katılan Papalık Dinlerarası Diyalog Konseyi Başkanı Kardinal Francis Arinze ile Uluslararası Avrupa Birliği Şurası’na iştirak eden Vatikan temsilcilerinin ısrarlı davetleri üzerine, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, Başkan Yardımcısı Ruşen Seğmen, Dışişleri Bakanlığı Orta Avrupa ve Baltıklar Genel Müdür Yardımcılığı Daire Başkanı Nilüfer Feyizoğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Dairesi Başkanı Yusuf Kalkan, Dini Yayınlar Dairesi Başkanı Harun Özdemirci, Dinlerarası Diyalogdan Sorumlu Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı Abdullah Ayan ve Dinlerarası Diyalog Merkezinde görevli Vaiz Gazi Erdem’den oluşan bir heyet ile “Dinlerarası Diyalog” ve “Karşılıklı Yardımlaşma” çerçevesinde 14–18 Haziran 2000 tarihleri arasında Vatikan’a bir ziyarette bulunmuştur.

Ziyarette, Diyanet İşleri Başkanı ve beraberindeki heyetin Papa II. Jean Paul tarafından kabulünden başka; Papalık Dinlerarası Diyalog Konseyi Başkanı Kardinal Francis Arinze, Papalık Devletlerle İlişkiler Sekreteri (Dışişleri Bakanı) Monsenyör Jean Louis Tauran, Papalık Doğu Kiliseleri Kongregasyonu Başkanı Kardinal Achille Silvestrini, Papalık 2000 Yılı Büyük Jübile Komitesi Başkanı Kardinal Roger Etc-hegaray, Papalık Arap ve İslam Enstitüsü Rektörü Rahip Etienne Renaud, Papalık Devlet Sekreteryası Devletlerle İlişkiler Bölümü Türkiye Masası sorumlusu Monsenyör Leo Boccardi’yi ziyaret ve Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’ın Vatikan Radyosu’ndan Dr. Giovanni Peduto ile mülakat programı gerçekleştirilmiştir (Özdemirci, 2000:6-7).

Bu ziyaret programı çerçevesinde, bir milyar Katolik- Hıristiyan dünyasının lideri Papa II. Jean Paul ile de baş başa görüşen Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, bu buluşma ile bir ilki gerçekleştirmiştir.

3.3.1. Diyanet İşleri Başkanının İslam Enstitüsünü Ziyareti

Diyanet İşleri Başkanlığı Heyetinin Vatikan programının ilk durağı Roma'da faaliyetlerini sürdüren "Papalık Arap ve İslam Enstitüsü Rektörlüğü" oldu. Rektör Rahip Etienne Renaud Heyeti enstitünün girişinde karşıladı ve önce enstitüyü gezdirdi. Özellikle enstitünün kütüphanesi oldukça ilgi çekici idi. Zengin bir kütüphanesi olan enstitüde, Yüce Dinimiz İslamiyet'in temel kaynakları yanında İslam dünyasıyla ilgili birçok eser bulunuyordu. Daha sonra görüşmelere geçildi ve Rektör tarafından enstitü ve çalışmaları hakkında Diyanet İşleri Başkanına bilgi sunuldu. Enstitünün periyodik yayınları tanıtıldı. Karşılıklı yayın takası ve araştırmacı değişimi konusunda görüş birliğine varıldı. Katolik din adamlarından İslam Dini alanında uzmanlaşmak isteyenlerin yetiştirilmesi için kurulmuş olan ve Papalığa bağlı bulunan Papalık Arap ve İslam Araştırmaları Enstitüsü hakkında bazı özet bilgiler vermek istiyoruz:

Papalık Arap ve İslam Araştırmaları Enstitüsü (P.I.S.A.I.) 1926 yılında Afrika Misyonerleri Derneği tarafından İslam ülkelerinde çalışan üyelerine Arapça ve İslam Dini'ni öğretmek amacıyla Tunus'ta kurulmuştur. 1949-1950 yıllarında daha çok öğrenciye yurt ve kütüphane gibi geniş imkanlar sunmaya başlayan Enstitü, 1960'lı yıllarda beyaz Papazların öğretmen olarak çalıştığı, öğrencilerine diploma veren ve mezunları dini otorite olarak kabul edilen bir kurum haline gelmiştir. 13 Temmuz 1964'te Roma'ya taşınmış olan enstitü, II. Vatikan Konsili'nin ikinci oturumunda kurulması kararlaştırılan 'Hıristiyan Olmayanlar Sekretaryası'na bağlanarak dinlerarası diyalog konusunda çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bugün de, Müslümanlar arasında çalışan görevlilerine, karşılardaki insanları daha iyi anlayabilmeleri için, Arapça, İslam Hukuku ve o ülkelerdeki sosyal, politik ve ekonomik konularda bilgilendirmeyi bir görev olarak gören enstitüde, 1989 yılında "İslam ve Hıristiyanlık" adı altında bir de bölüm açılmıştır. Eğitimin İngilizce ve Fransızca olarak yapıldığı bu bölümde de, Hıristiyanların İslam ve bugünün Müslümanları hakkındaki düşünceleri, İslam-Hıristiyan diyalogu ve Müslümanlar karşısında Hıristiyan toplumların durumu gibi

konularda çalışmalar yapılmaktadır. Burada öğrencilere hem İslam anlatılmakta ve hem de meselelere Hıristiyanlığın verdiği cevaplar gösterilmektedir (Özdemirci, 2000:8-9).

Enstitüde üç yıllık bir eğitim programının uygulandığı, Arapça eğitiminin bu üç yıl içerisinde devamlı olarak icra edildiği, İslam İlimleri ile ilgili dalda ise, birinci yılın İslamiyet'in doğuşundan günümüze kadar olan dönemi kapsadığı ve bu döneme genel bir bakış yapıldığı; Arapça bölümünde ise, Arapçanın morfolojik ve gramer yapısı üzerinde durulduğu öğrenilmiştir. Enstitünün ikinci yılında ise, her iki dalda da genişletilmiş ve ilerletilmiş çalışmaların yer aldığı Arapça eğitiminde ise, basılı metinlerin takip edilmesinden, hadis, tefsir metinlerinin okutulmasına kadar bir eğitim programının uygulandığı, orijinal metinler üzerinden gidilerek vukuf artırma çalışmalarının yapıldığı görülmüştür. Son yıl ise, bu iki yıllık çalışma neticesinde öğrencilerin belli bir seviyeye geldiği göz önüne alınarak, on ayrı başlık altında İslam İlimleri ile ilgili çalışmaların yürütüldüğü, bunların arasında İslam Felsefesi, İslam Edebiyatı, Hadis, Tefsir ve Kelam dallarında da eğitim verildiği bilinmektedir.

Enstitüde, kendi öğretim elemanlarının yanında İtalya ve diğer ülkelerdeki üniversitelerden gelen çok sayıda misafir öğretim elemanı da görev yapmaktadır. Papalık Dinlerarası Diyalog Konseyi ile yakın ilişkisi bulunan enstitünün, halka yönelik panel ve sempozyum gibi programlar düzenlediği, İslam ülkelerinden davet edilen profesörlere de konferanslar verildiği bu çalışmaların amacının ise, Hıristiyan-Müslüman diyaloguna hizmet etme olduğu ilgililer tarafından belirtilmiştir. Enstitünün diğer bir aktivitesi de, çıkardığı periyodik yayınlarıdır. “Enstitü Etudes Arabes” (Arapça, Fransızca dillerinde üç aylık), “Encounter” (İngilizce dilinde aylık) ve “Islamochristiana” (İngilizce, Fransızca dillerinde yıllık) üç ayrı dergi yayınlanmaktadır. Bu dergilerin ülkemizde bazı İlahiyat fakültelerine de gönderildiği bilinmektedir. Ayrıca, özellikle son yıllarda Arap kültürü, müsteşriklere ait eserler ile Asya ve Afrika İslam toplumlarıyla alakalı çıkan çok sayıda dergi ve kitabın da ilavesiyle çok zenginleştirilmiş olan enstitü kütüphanesinde 25.000 cilt kitap ve 450 çeşit ilmi dergi bulunmaktadır. Genelde İslam ülkelerinde görev yapan personeline yönelik eğitim veren enstitü, ilk defa iki yıl önce iki Türk-Müslüman öğrenci kabul etmiş, bu öğrencilerimizin de burada mastır çalışması yaptıkları görülmüştür (Özdemirci, 2000:9).

Bütün bunlar bize gösteriyor ki, Papalık diğer dinlere özellikle de İslamiyet'le ilgili olarak ciddi bilimsel çalışma ve araştırmalar yapmaktadır. Türkiye olarak üç milyonu aşkın bir nüfusumuz, çoğunluğu Katolik Hıristiyan olan Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu ülkelere din görevlisi göndermektedir. Bu görevlilerin yetiştirilmesi açısından benzer bir eğitim çalışmasının ülkemizde de yapılmasının önemi ortadadır. Bunun için Enstitü ziyaretinde görüş birliğine varılan konular arasında yer alan, karşılıklı araştırmacı ve uzman değişimi programının gerçekleşmesi Diyanet İşleri Başkanlığı açısından da oldukça önemli bir faaliyet olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz Enstitüdeki görüşmeler sonrası bir değerlendirmesinde, kendinizi başkalarına anlatmanın en iyi yolunun karşı tarafı iyi tanımaktan geçtiğini, Batı dünyasının bunu çok iyi yaptığını, bizim de bu konularda bilimsel çalışmalara süratle başlamamızın gereğini vurguluyor. Bunun için gerek II. Din Şurası'nda ve gerekse Uluslararası Avrupa Birliği Şurası'nda alınan tavsiye kararları arasında yer alan "Dinlerarası Diyalog Sekreteryası" ile "Dinlerarası Diyalog Araştırmaları Merkezi"nin kurulması işlemlerinin bir an önce hayatiyet kazanmasını çok önemsendiğini ve "Dinlerarası Diyalog Şube Müdürlüğü" adı altında bir birim oluşturularak gerekli çalışmaların başlatıldığını belirtmiştir (Yılmaz, 2000:10).

3.3.2. Diyanet İşleri Başkanının Diyalog Konseyi Başkanıyla Görüşmesi

Diyanet İşleri Başkanlığı Heyeti ziyaret programının ikinci gününe Kardinal Francis Arinze'nin başkanı bulunduğu Papalık Dinlerarası Diyalog Konseyi Başkanlığı'nı ziyaretle başlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın daveti üzerine II. Din Şurası'na katılan ve birkaç kez de ülkemizi ziyaret eden Kardinal Francis Arinze, Diyanet İşleri Başkanlığı Heyetini oldukça sıcak bir şekilde karşılamıştır ve görüşme çok sıcak bir havada gerçekleştirilmiştir. Görüşmede Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz "Diyalog konusunda önemli adımlar atmak üzere Vatikan'da bulunuyoruz. Tarih boyunca zaman zaman savaşlar sebebiyle kesilmeler söz konusu olsa da, Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında iyi ilişkiler olmuştur. Bugün dünya küçülmüş, global bir köy haline gelmiştir. Askeri, siyasi ve ticari birçok ilişkiler ve birliklerle insanlığın yararına çalışmalar yapılmaktadır. Bu ortamda din mensupları neden diyalog yapamıyorlar?"

Bizim çok sayıda vatandaşımız Avrupa ülkelerinde yaşıyor. Ülkemizde de Hıristiyan azınlıklar bulunmaktadır. Yani birbirimizle iç içe yaşıyoruz.

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de Cenab-ı Allah: "Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık. Eğer Allah dileseydi, sizi bir tek ümmet yapardı. Fakat size verdikleri ile sizi sınamak istedi. O halde iyiliklere koşun; hepinizin dönüşü Allah'adır. O ayrılığa düştüğünüz şeyleri size haber verecektir." buyurmaktadır. Bundan anlaşılıyor ki, bu bir sünnettir ve muhtelif dinler bir arada yaşayacaktır. İlahi irade böyle istemiştir. Yeter ki birbirimizi ilahlaştırmayalım ve ortak bir kelimedede buluşalım. İlahi irade gereğİ bir arada yaşacak olan muhtelif din mensuplarının kardeşlik içerisinde, huzur içerisinde yaşamalarını temin etmek de devletlerin görevleridir. Dinlerarası diyalogun gerçekleştirilmesi için, Türkiye olarak elimizden gelen gayreti gösteriyoruz. Dünya barışının sağlanması için dinlerarası diyalogun önemine inanıyorum. Diyalog değişik kültür ve dinlerdeki insanların birbirlerini daha iyi anlamalarını ve tanımlarını sağlayacaktır. Küreselleşme sonucu dünya büyük bir köy haline gelmiştir. Böyle bir ortamda siyasi, askeri, ekonomik alanlarda yapıla gelen uluslararası anlaşmalara, dinlerarası anlaşmaların da katılması yerinde olacaktır. Bu bakımdan dinlerarası diyalog çalışmaları bir seçenek değil, zorunluluk haline almıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı olarak, dinlerarası diyalog konusunda çalışmalar yapmak üzere bir ünite kurmuş bulunuyoruz. Ülkemizde insanlar, kendi hür iradeleriyle dinlerini seçmektedirler. Din bir vicdan işidir. Herkes kendi özgür iradesi ile dinini seçecek, çeşitli dinlere mensup insanlar bir arada yaşayarak barışa katkı sağlayacaklardır. Diyanet olarak biz de, bu barışın tesisi için gerekli gayreti göstereceğiz.

Her din, mensuplarının sayısının artmasını ister. Ancak bu bir idealdir. Burada önemli olan bir dinin mensuplarının, başka bir dine inanan mü'minlere yönelik çalışmalar yapmamalarıdır. Buna karşı olduğumuzu ifade etmek isterim. Her ülkede inançsız, ateist ve materyalist düşünceye sahip insanlar olabilir. Bu onların tercihidir. İşte bu insanların hidayete ermeleri için din adamlarına büyük görevler düşmektedir. Dinlerarası diyalogun bu konuda yapılacak ortak çalışmalara büyük katkısının olabileceğini düşünüyorum. İstatistiki bilgilere dayanarak söylüyorum, boşlukta olan bir gençlik var. Bu boşlukta olan gençlerin büyük bir kısmı uyuşturucu müptelası oluyorlar, birtakım kötü alışkanlıklara düşüyorlar. Bu konuda da gençliği korumak için din mensuplarının

hamle yapmalarının gerektiğine inanıyorum. Uyuşturucu ve kötü alışkanlıklarla ortak mücadele etmeli, boşlukta kalan gençlerle ilgilenmeliyiz. Dinlerin kurduğu dünyada huzur, birlik, barış ve kardeşlik vardır. Diyalog, sadece din temsilcileri arasında kalmamalı, tabana yayılmalıdır. Önemli olan onu halka indirmektir. Bunun için de, dinler arasında karşılıklı olarak sağlam bilgiye ihtiyaç vardır. Bunu temin için buradan Türkiye'ye, Türkiye'den de buraya araştırma yapmak üzere uzmanlar gelmelidir. Karşılıklı olarak burslar temin edilerek öğrenci, uzman ve akademik personel değişimi teklif ediyorum. Ayrıca dinlerarası diyalogun gelişmesi için din mensuplarını rencide eden eksik, yanlış bilgilere dayanılarak kötü imajın oluşmasına neden olan hususların ders kitaplarından çıkartılması hususunda ortak çalışma yapılmasını öneriyorum. Dinlerarası diyalog çalışmaları ile birlikte bu konuların da yer alacağı karşılıklı bir protokolün yapılmasının gerektiğini düşünüyorum.” demiştir (Yılmaz, 2000:10-11).

Buna karşılık Kardinal Francis Arinze ise; “Verdiğiniz bilgilerden ötürü teşekkür ederim. Ekselanslarını burada görmekten gerçekten çok memnun olduğumuzu bir kez daha ifade etmek isterim. Din, insan hayatı için çok önemli bir unsurdur. Dinlerarası diyalog her ülke için çok önemlidir. Katolik Kilisesi için her ülke iyidir, güzeldir ve kutsaldır. Fakat Türkiye'nin başka bir özelliği var. Türkiye, ilk dönem Hıristiyan tarihi açısından önem arz ediyor. Çok büyük bir onurla ülkenizi defalarca ziyaret ettim. Söylediklerinize tamamen katılıyorum. Tarihte Türkiye'de yaşayan Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında çok büyük temaslar olmuştur. Bu güzel ilişkilerin devamını arzuluyoruz. Bugün dünya global bir köy gibidir. Bu diyalogu kurmazsak, herhangi bir bahanemiz olamaz. İnsanların özgür iradeleriyle dinlerini tatbik etmeleri gerekir. Biz de bu hususa çok önem veriyoruz. Katolik Kilisesi de insanların özgür iradesiyle dinlerini tatbik etmesi konusunda bir bildiriye bulunmuştur. Devletler insanların özgür iradeleriyle dinlerini tatbik etme ortamı sağlamalıdır. Bu, devletin görevidir. Bir ülkenin diğer dine saygı göstermesi esastır. Eğer Avrupa'da Türk Müslümanlar varsa, biz onlara saygı göstermek zorundayız. Türkiye'de de Hıristiyanlar varsa, siz de saygı göstermelisiniz. Biz biliyoruz ki, sizin ülkeniz laik bir ülkedir. Ama şu da gerçektir ki, nüfusunuzun büyük bir kısmı Müslüman'dır. Bu bizim için önemlidir. Türkiye'deki Hıristiyanların özgür iradeleriyle dinlerini tatbik edebildikleri hususunda söyledikleriniz de çok önemlidir.

Dinlerarası diyalogu yüzde yüz destekliyoruz. Zaten başında bulunduğum bu bölüm tamamen bu konu üzerinde çalışmaktadır. Diyalog çalışmalarının her ülke arasında olması yanında, her ülkede mevcut Hıristiyanlar ve Müslümanlar arasında da gerçekleşmesi gerekir. Diğer ülkeler kadar ülkeniz için de bu husus geçerlidir. Türkiye'deki Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında tam bir ahengin gerçekleşmesi arzusundayız. Bu bakımdan yayınladığımız Tarsus Deklarasyonu'nu önemsiyoruz. Ayrıca din adamları ve üniversite mensupları arasındaki diyalog çalışmalarının yanında, sokaktaki insanların da bu diyaloga dahil edilmesinin gerektiği görüşünüze de tamamen katılıyorum. Din adamları bunu teşvik etmelidirler. Karşılıklı araştırmacı ve uzman değişiminden mutluluk duyarız. Mali kaynaklarımızın elverdiği ölçüde bu kişilere burs vermeye hazırız. Ankara Üniversitesi ile Gregorian Üniversitesi ve İslam Enstitüsü arasında böyle bir çalışma yapılmaktadır. Sizin teklifiniz doğrultusunda da bir çalışma yapılabilir. Karşılıklı olarak burs temini memnuniyet verici bir girişim olacaktır. Her türlü işbirliğine açığız. Müslümanlarla Hıristiyanlar, dünya nüfusunun yüzde ellisini oluşturmaktadır. Allah bizlere bu diyalogun kurulup kurulmadığını soracaktır. Bu buluşmadan sonra artık verebileceğim bir cevabım var.” demiştir (Özdemirci, 2000:11).

Daha sonra Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz ile Papalık Dinlerarası Diyalog Konseyi Başkanı Kardinal Arinze işbirliği konusunda bir Taslak Protokol'ün Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanıp Vatikan Makamlarına iletilmesi konusunda mutabakata varmışlardır (Özdemirci, 2000:11-12).

3.3.3. Diyanet İşleri Başkanının Doğu Kiliseleri Başkanıyla Görüşmesi

Kardinal Arinze ile yapılan görüşmeden hemen sonra Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz beraberindeki heyetle birlikte Papalık Doğu Kiliseleri Kongregasyonu Başkanı Kardinal Achille Silvestrini'yi de ziyaret etmiştir. Silvestrini; Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz beraberindeki heyetin Vatikan'ı ziyaretinin kendileri için büyük bir fırsat olduğunu belirtmiştir. Bu bölümün Ortodokslarla Katolik dünyasının ilişkilerini sağlamlaştırmakla görevli olduğunu bir müddet önce Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından organize edilen toplantı sonucunda yayımlanan Tarsus Deklarasyonu'nu büyük bir memnuniyetle incelediklerini bu deklarasyonu çok önemli bir adım olarak değerlendirdiklerini zaman içerisinde iki taraf arasındaki münasebetlerin

artarak geliŖeceđine inandıklarını laikliğin ve globalleŖmenin geliŖmesiyle birlikte diyalog alıŖmalarının da hız kazanacağını ifade etmiştir.

Diyanet İŖleri BaŖkanı Mehmet Nuri Yılmaz da; “Dünyadaki geliŖmeler karşısında diyalogun kaçınılmaz hale geldiğini bu ikili iliŖkilerin geliŖtirilmesinin faydalı olacağını karşılıklı ziyaretlerin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Buna ilave olarak da Dinler arasında barıŖ olmadan, dünya barıŖının bir hayalden öteye gidemeyeceğini ifade etmiştir.

Daha sonra Silvestrini; Din hürriyetinin Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda temel haklardan biri olarak bulunmasının çok memnuniyet verici olduğunu ancak, Katolik Kilisesi’nin Türkiye’de resmen tanınmamıŖ olmasının da kendileri için bir sorun olduğunu, Kilisenin tanınarak mallarının tüzel kiŖiliđe verilmesinin kendilerini memnun edeceğini vurgulamıştır. Silvestrini, dinlerarası diyalogun önemine de değinmiŖ, bu konuda iŖbirliđi önermiŖ, öğrenci ve uzman deđiŖimi, dünyadaki fakirler yararına alıŖma gibi sosyal faaliyetlerde, Katolik kilisesi olarak her türlü yardıma açık olduklarını belirtmiştir. Dünyada eŖitli milletler ve dinlerin bulunduğunu belirten Silvestrini, globalleŖen dünyada diyalog kurulması, nefrete yer olmayan sevgi temelli olan dinlerin mesajlarını dünyaya ileterek yeni bir dünya oluŖturulması gerektiğini belirtmiştir.

Diyanet İŖleri BaŖkanı Mehmet Nuri Yılmaz da bu görüşmede; Katolik Kilisesi’nin tanınmasıyla alakalı problemin Lozan BarıŖ AntlaŖması ve buna bağlı olarak yapılan kanunlardan kaynaklandığını, meselenin siyasi giriŖim gerektirdiğini, çözüm için yardımcı olmak adına meseleyi yetkililere ileteceğini belirtmiştir. Sosyal adaletin temininden din adamlarının da mesul olduğunu belirten Yılmaz, Hz. İsa’nın Dağ Vaazı olarak bilinen konuşmasıyla Hz. Peygamberin Arafat’ta yaptığı konuşmada aynı mesajlar vardır; temelde dinler aynı mesajı veriyor; Tarsus’ta yaptığımız toplantıyı düzenleme nedenlerinden biri de budur demiştir. Ateizm ve Materyalizmin desteklenemeyeceğini, Rusya’nın bile bundan vazgeçtiğini, bunlarla mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Yılmaz, 2000:13). Son olarak Silvestrini; BaŖkanın söylediklerinin tamamına katıldığını, fikir alışveriŖinde bulunmak için daha sık bir araya gelerek, insanlığın daha ileriye götürülmesi için birlikte alıŖmak istediklerini

söylemiştir. Görüşme sonunda karşılıklı işbirliği konusunda heyetler arasında mutabakata varılmıştır (Özdemirci, 2000:12-13).

16 Haziran 2000 Cuma günü ise saat 11.00’de Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz ile Papa II. Jean Paul arasındaki görüşme gerçekleşmiştir. Birçok basın organında da tarihi buluşma olarak nitelendirilen bu görüşmenin ilk bölümü, iki din adamının baş başa görüşmesi şeklinde olmuş, ikinci bölümde de Diyanet İşleri Başkanı birlikte olduğu heyeti Papa’ya takdim etmiştir.

Papayla görüşmek için Vatikan’a girişte, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’a Vatikan’ın, ziyarete gelen Devlet Başkanları için uyguladığı resmi karşılama töreni uygulanmış, bu tutum Vatikan geleneklerini bilenler tarafından Papa’nın Türkiye’ye ve Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz’a verdiği önemin bir göstergesi olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Sağlık nedenleri ile baş başa, üst düzey görüşmelerini 15 dakika ile sınırlı tutan Papa, alışılmış uygulamaların dışında Diyanet İşleri Başkanıyla görüşmesini 25 dakika sürdürmüştür. Bu görüşmenin ardından, beş dakikalık bir süre de heyetin Papa’ya takdimine ayrılmıştır. Dolayısıyla görüşme, her iki bölümü ile birlikte 30 dakika sürmüştür. Yine alışılmış uygulamaların dışında bir uygulama da, ilk defa böyle bir görüşmede Vatikan’ın kendi kameraları ve fotoğrafçıları dışında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kamerasının da bulundurulmasına müsaade edilmiş olmasıdır (Özdemirci, 2000:13).

Görüşme sonrası Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz açıklamasında “Papa ile baş başa görüşmemiz sıcak ve yakın bir ilgi ortamında gerçekleşmiştir. Papa, 1979 yılında Türkiye’yi ziyaret ettiğini, o zaman 59 yaşında olduğunu ve genç sayıldığını, Türkiye’nin büyük bir devlet olduğunu, kendisinin orada çok sıcak karşılandığını, unutamadığı hatıralarının bulunduğunu, bunlardan birinin de Atatürk’ün kabrini ziyaret etmek olduğunu, tarihte Osmanlı’nın Polonya’nın (Lehistan’ın) bölünmemesi için sergilediği tavrı hiç unutmadıklarını, Hıristiyanların Türkiye’yi ziyaret etmelerini isteyeceğini belirtmiştir.

Bu görüşmede Papa, tarafımdan dile getirilmiş olan dinlerarası diyalog çalışmalarının geliştirilmesi, açlık, şiddet ve terörizme karşı her iki dinin de ortak mücadele vermesi hususlarında bizimle hemfikir olduğunu, bu görüşmeyi çok meyve verici bulduğunu, en kısa süre içerisinde tekrar karşılaşmak istediğini söylemiş ve Türk-Vatikan ilişkilerinin

en üst seviyede seyretmesi arzusunda olduğunu vurgulamıştır. Anadolu topraklarında bulunan Efes ve Milet'in kendileri açısından çok önemli olduğunun altını çizen Papa, bu yerlerin korunmasında Türkiye'nin gereken gayreti gösterdiğine inancının tam olduğunu da sözlerine eklemiştir." diyen Mehmet Nuri Yılmaz, bu açıklamalarının sonunda Papa ile görüşmenin yararlı geçtiği, Diyanet hizmetleri ve ülkemiz açısından önemli katkılar sağlayacağı, bu ilişkilerin devam etmesi gerektiği şeklinde değerlendirmede bulunmuştur (Yılmaz, 2000:14).

Papa buluşmasının hemen ardından Cuma namazını eda etmek üzere Avrupa'nın en büyük camii olarak kabul edilen ve ülkemiz de dahil, birçok İslam ülkesinin katkılarıyla inşa edilmiş olan Roma Camii'ne gidildi. Burada cami ve kültür merkezi yöneticileri ile de görüşen Başkanlık Heyeti, camide incelemeler yaptı.

3.3.4. Diyanet İşleri Başkanının Vatikan Dışişleri Bakanıyla Görüşmesi

Papa II. Jean Paul, Diyanet İşleri Başkanı buluşmasının ardından aynı gün saat 18.00 de Vatikan Dışişleri Bakanı ve Papalık Devletlerle İlişkiler Sekreteri Monsenyör Jean Louis Tauran ile bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşme, Dışişleri Bakanı Monsenyör Tauran'ın isteği üzerine gerçekleşmiştir. Diğer görüşmelerde olduğu gibi Tauran da Başkanlık Heyetini çok sıcak bir ilgi ile karşılamış, bu esnada, kendisinin dinlerarası diyalogdan ziyade Türkiye ile ilişkilerden sorumlu olduğunu, ancak dinlerarası diyalogun siyasi anlaşmazlıkların çözümüne de katkıda bulunacağını düşündüğünü, dinlerin çatışma nedeni olmaması gerektiğini vurgulamış, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yakın geçmişte düzenlediği Uluslararası Avrupa Birliği Şurası ile Tarsus Toplantısı'nın sonuç bildirimlerini incelediğini, bu girişimleri takdirle karşıladığını, özellikle Tarsus Deklarasyonu'nun kendisini çok etkilediğini ve bu deklarasyondan da cesaret alarak bazı konuları dile getirmek için bu görüşmeyi arzu ettiğini, Başkan Mehmet Nuri Yılmaz'ın Vatikan ziyaretinin ikili ilişkilerin gelişmesine katkı sağlayacağına inandığını belirtmiştir. Ayrıca Tauran; yıllardır çalışmakta olduğu AGİT'de Türk Delegasyonu ile din özgürlüğü konusunda işbirliği yaptıklarını, Türkiye'nin AGİT'e üye olmasının Avrupa'nın diğer ülkeleriyle aynı değerleri paylaştığının göstergesi olduğunu, diğer ülkelerdeki Katolik cemaatin sorunlarıyla da ilgilendiklerini, Türkiye'deki Katolik cemaatinin bazı sorunlarının olduğunu, bu sorunların giderilmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın katkılarının olacağını ümit ettiğini söylemiştir (Özdemirci, 2000:15).

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz da, daha önceki görüşmeler ve Papa II. Jean Paul ile buluşması hakkında bilgiler sunmuş, dinlerarası diyalog çalışmalarının, dünya barışına sağlayacağı katkılar açısından önemini dile getirmiştir. Türkiye’de yaşayan diğer din mensuplarının inanç ve ibadet özgürlüğü içerisinde olduklarını, herhangi bir müdahalenin söz konusu olmadığını, Müslümanlarla Hıristiyanların barış içerisinde yaşadıklarını, Tarsus Deklarasyonu’nun da bunun bir göstergesi olduğunu, Vatikan Büyükelçisi ile zaman zaman görüştiklerini, sorunların iletilmesi halinde onlara daima yardımcı olmaya çalıştıklarını ifade etmiştir (Yılmaz, 2000:16).

Bu görüşme sonrası Vatikan Büyükelçisi Altan Güven, ikametgahında Diyanet İşleri Başkanı ve beraberindeki heyet onuruna bir resepsiyon vermiş, bu resepsiyona, Roma Büyükelçisi, Elçilik mensupları, Roma’da yaşayan bazı vatandaşlarımız ve Vatikan temsilcileri iştirak etmiştir. 17 Haziran Cumartesi günü ise sabah saat 09.00’da Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz ile Vatikan radyosundan Dr. Giovanni Peduto bir mülakat yapmış, bu mülakatta Başkan Yılmaz Vatikan ziyareti ile ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur.

3.3.5. Diyanet İşleri Başkanının Büyük Jübile Komitesi Başkanıyla Görüşmesi

Vatikan ziyaretinin son görüşmesi, Papalık 2000 Yılı Büyük Jübile Komitesi Başkanı Kardinal Roger Etchegaray ile yapılan görüşme olmuştur. Çok samimi hava içerisinde geçen görüşmede, Kardinal Etchegaray; Diyanet İşleri Başkanı ve beraberindeki heyetin ziyaretinden çok memnun olduğunu, bu ziyarette Müslüman ve Hıristiyan Aleminin iki büyük din adamının bir araya gelmesini çok önemli bulduğunu, kendisinin de iki kez Türkiye’ye geldiğini, Müslüman Hıristiyan diyaloguna çok önem verdiğini, 1986’da Assisi’deki diyalog toplantısını düzenlemek görevini Papanın kendisine verdiğini, İstanbul’da Boğaziçi Deklarasyonu ile biten Diyalog Toplantısı’na da katıldığını söylemiştir.

Etchegaray konuşmasında; “Dünya devam ettikçe diyalog devam edecek, kafalar değişecek ve diyalog güzel neticeler verecektir. Din adamlarının diyalogu başlatması gerekiyordu başlattılar. Öğrenci değişimine önem veriyoruz. Papa’ya Mısır ziyaretinde eşlik ettim. Ezher’de Tantavi ile görüşürken de bunu dile getirdik. Evet, yollarımız farklı fakat hedefimiz birdir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde çalışan işçilere yardımcı olabilir, barışın tesisi için çalışabiliriz. Ortak faaliyetlerle insanlığa faydalı olabiliriz.

Daha önce Marsilya’da çalıştım. Orada Müslümanlar da vardı. Birlikte nasıl yaşanabileceğinin güzel örneklerini vermeye çalıştık. Seneler önce Kapadokya’yı ziyaret etmiştik. Orada birçok din mensubunun katıldığı bir ibadeti yönettim. Bunu önemli kabul ediyorum.” demiştir.

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz ise; “Ben de burada bulunmaktan ve bu görüşmeyi yapmış olmaktan dolayı çok mutluyum. Dinlerarası diyalogun önemine biz de inanıyoruz. Sadece din adamları ve akademisyenler arasında diyalogun olması yeterli değildir. İki dinin din adamları temsil ettikleri halklarla birlikte diyaloga girmelidir. Diyalog halka yayılmalı, konu halka indirilmelidir. Kardinal Arinze’ye de söylediğim gibi uzman, araştırmacı ve akademik personel değişimine gitmeliyiz. Benim buraya gelmiş olmam da buna bir başlangıçtır. Bir de dinlerin ortak noktaları vardır. Mesela Allah’ın birliği üzerinde bütün dinler bir araya gelmelidir. Bütün farklılıkları ortadan kaldırmak ve dinleri birleştirmek mümkün değildir. Gerekli de değildir. Bunu tarihte deneyenler olmuş, fakat başarılı olamamışlardır. Bunlar hayatın gerçekleridir. İlahi iradenin takdiridir. Sünnetullah böyle tecelli etmiştir. Bir kez daha belirtmek gerekirse, halka inmeyen diyalog olmaz. Dinlerarası diyalog olmadan da barışın tesisi mümkün olamaz. Sosyal faaliyetler de oldukça önemlidir. Karşılıklı ziyaretlerde bulunmalıyız. Bugün artık dünya büyük bir köy haline gelmiştir. Savaş ve zorla sınırların değiştirildiği dönemler bitmiştir. Tarihte yapılmış en büyük savaşlardan olan Haçlı savaşlarında bile birtakım vesilelerle kültür alışverişi ve etkileşim olmuştur. Bugün sosyal faaliyet olarak yapılan karşılıklı ziyaretlerle inanç turizmi faaliyetleri hiç şüphesiz ki diyaloga, dolayısıyla dünya barışına katkı sağlayacaktır. Kardinal Arinze ile dinlerarası diyalog konusunda yapacağımız faaliyetleri içeren bir protokol hazırlanması için anlaşmış bulunuyoruz. Bu faaliyetlerle insanlığa hizmet etmek istiyoruz (Yılmaz, 2000:16-17).

Türkiye’de şu an, kısıtlı imkanlara rağmen bütçeden ayrılan ödeneklerle, Hıristiyanlarca önemli sayılan bazı tarihi mekanlar ve kiliseler onarılmaktadır. Türkiye medeniyetlerin beşiğidir. İslam, Hıristiyan, Yahudi ve tarih öncesi kültürlerin izlerini orada bulmak mümkündür. 2000 Yılı ile alakalı olarak biz Tarsus’ta diğer din temsilcileriyle bir toplantı yaptık. Tarsus Deklarasyonu’nu yayınladık. Ayrıca İzmir’de bir sempozyum daha yapacağız. Kutsal kitaplarda ortak olan birtakım mesajları bir araya getirerek kitapçık ve broşürler hazırlayıp, halka dağıtacağız. Diğer bir faaliyet olarak da 10 Yıl

Türkiye’de yaşayan, kendi el yazısı ile “Türkler iyi insanlardır” şeklinde yazdığını gördüğüm, cemaatine Türkçe konuşan ve Türkçe öğrenmelerini onlara tavsiye eden Papa Roncelli için 3 Eylül’de yapılacak olan törene Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan bir temsilci göndereceğiz. 2000 Yılı kutlamaları dolayısıyla istediğiniz bir yardım varsa yapmaya hazırız.” demiştir (Yılmaz, 2000:16-17).

Kardinal Etchegaray son olarak; “Türkiye’ye ziyaret bizim için duygusaldır. Orada birçok kutsal mekan vardır. Ayrıca bu ziyaret son derece yararlı olmuştur. Gerçekten bana dinamizm kazandırdınız. Söylediklerinizi şimdiden düşünmeye başladım. Tek başıma büromda otursaydım bunları düşünemeye bilirdim. Bundan sonra size kardeşim diyeceğim. Kardeşime duyduğum sevgiyi aynen size de duyuyorum. Her türlü yardımı yapmaya hazırım.” şeklinde konuşmuştur.

Vatikan ziyareti sonrasında Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz bir basın toplantısı düzenlemiş, basın mensuplarına ziyaretiyle ilgili geniş bilgiler vermiş ve gerçekleştirdiği görüşmelerle ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. Vatikan ziyaretinin başarılı geçtiğini, planlanan ve hedeflenen sonuçlara ulaştığını vurgulayan Yılmaz, bu tür ziyaretlerin ilişkilerin geliştirilmesine büyük katkılar sağladığını, bu ziyaretin dinlerarası diyalog çalışmalarına yönelik atılmış önemli bir adım olduğunu, ziyaret programı boyunca yaptığı görüşmelerde de yakın ve sıcak bir ilgi gördüğünü, görüşmeler esnasında mutabakata varılan konularda çalışmaların başlatılacağını ifade etmiştir. Ziyarete Diyanet İşleri Başkanlığı’nın diyalogla ilgili düşünceleri, başta Papa II. Jean Paul olmak üzere, Vatikan yetkililerine anlatılmış, işbirliği yapılabilecek konular üzerinde durulmuştur (Özdemirci, 2000:17).

3.4. Diyanet İşleri Başkanlığı’nda Dinlerarası Diyalog Şube Müdürlüğü

Son yıllarda dünya dinlerine mensup dini liderler arasında diyalog ve işbirliği çalışmaları hızlanmış, dünyada hoşgörü ve barışın tesisi için dinlerin olumlu etkilerinden yararlanılması düşüncesi geniş taraftar bulmaya başlamıştır. Küreselleşen ve teknolojinin de süratle yaygınlaştığı dünyada bu çalışmaların gelecekte daha da önem kazanacağı göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. II. Avrasya İslam Şurası’nda alınan karar gereğince Diyanet İşleri Başkanlığı merkezinde “Dinlerarası Diyalog ve Araştırma Merkezi” kurulmuştur. Bu merkezin aldığı karar gereği, Hıristiyan dünyasından ülkemize gelen turistlerin ziyaret edecekleri bölgelerde görev yapan din görevlilerinin

geleneksel Türk misafirperverliğini ve dinimizin hoşgörü prensibini ortaya koyacak faaliyetlere öncülük yapmaları konusunda çalışmalar hemen başlatılmıştır.

Buna paralel olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dinlerarası diyalog çalışmaları çerçevesinde gerekli tedbirleri zamanında alabilmesi, çalışmaların bir tertip ve düzen içinde yürütülebilmesi için eksikliklerin tespit edilip giderilerek daha iyi hizmet verebilmesi amacıyla kurum içinde istenilen yapının oluşturulmasının gerekli olduğu düşünülerek dinlerarası konular üzerinde çalışma, inceleme ve araştırmalar yapılması; bu konularda Diyanet İşleri Başkanlığı dışında oluşturulan görüşlerin bilimsel araştırma ve işbirliği ortamı içinde değerlendirilmesi, yeni fikir ve görüşlerin oluşturulmasına imkan verilmesi yurtdışında İslam Dini ve diğer dinlerle ilgili olarak yapılan çalışmalar hakkında bilgi toplanması ve değerlendirilmesi diğer taraftan ülkemizin milli birlik ve beraberliğine yönelik olarak yapılan olumsuz dini faaliyetlerin takip edilmesi, değerlendirilmesi ve bunların önlenmesi için neler yapılabileceği konusunda etkin ve tutarlı görüşlerin ortaya konulması; çeşitli din mensupları arasında ilişkilerin geliştirilerek barış ve hoşgörünün yaygınlaştırılması, ulusal veya uluslararası düzeyde sempozyum ve konferanslar düzenlenmesi, bugüne kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çeşitli birimleri tarafından bu alanda yapılan çalışmalarının bir bütünlük içinde yürütülmesi amacıyla; Bakanlar Kurulunun 12.02.1999 tarih ve 99/12431 sayılı kararıyla Diyanet İşleri Başkanlığı merkez teşkilatında Dış İlişkiler Daire Başkanlığı bünyesinde Şube Müdürlüğü kurulması kararlaştırılmış, 10.11.1999 tarih ve 23872 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla da şube müdürlüğü kadrosu tahsis edilmiş ve bu müdürlük "Dinlerarası Diyalog Şube Müdürlüğü" adıyla çalışmalarına başlamıştır (Son On Yılda Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002:140).

3.5. Diyanet'in Dinlerarası Diyalogla İlgili Yaptığı Uluslararası Toplantılar

1. 1993 - I. Din Şurası,
2. 1998 - II. Din Şurası,
3. 1995 - I. Avrasya İslam Şurası,
4. 1996 - II. Avrasya İslam Şurası,
5. 1998 - III. Avrasya İslam Şurası,

6. 2000 - IV. Avrasya İslam Şurası,
7. 2000 - Uluslararası Avrupa Birliği Şurası,
8. 2000 - İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı,
9. 2001 - Hacı Adaylarının Eğitimine Yönelik Türkiye ve Orta Asya Bölgesel Çalışma Konferansı,
10. 2002 - V. Avrasya İslam Şurası,
11. 2002 - Kuşadası'nda İnanç Turizmi Günleri,
12. 16–18 Nisan 2004 - Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) ile ortaklaşa İzmir'de düzenlenen “İnanç Turizmi Günleri”,
13. 20–24 Eylül 2004 - Ankara'da gerçekleştirilen III. Din Şurası (Bu şura, “Yurtdışı Din Hizmetleri ve Din Eğitimi” konusuna hasredilmiştir. Şurada; “AB Sürecinde Dinin Yeri ve Din Hizmetleri”, “AB Sürecinde Din Eğitimi”, “AB Sürecinde Sosyal Hayat ve Din” konulu oturumlar düzenlenmiştir).

3.5.1. II. Din Şurası

II. Din Şurası 23–27 Kasım 1998 tarihleri arasında Ankara Hilton Oteli'nde toplandı. Şuraya yurtiçinden 173, yurtdışından da 37 bilim ve din adamı katıldı (Hizmetli, 1999:26). Şura'nın açılış konuşmasını Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz yaptı. II. Din Şurası'nın gerçekleşmesinde gerekli imkan ve kolaylığı sağlayan yetkililere teşekkür ederek konuşmasına başlayan Yılmaz özetle şunları söyledi;

“Süratli bir değişim geçirmekte olduğumuz bu dönemde; din-toplum ilişkileri, dini mesajın kitlelere ulaştırılması, ilahi vahyin önderliğine duyulan ihtiyaç, din-bilim ilişkileri ve çeşitli dinlerin bilginleri ve müntesipleri arasındaki ilişkiler ve diyalog, dini özgürlükler, Hz. Muhammed'in Peygamberliği konusunda Batı dünyasındaki yeni yönelişler, hakikate ulaşmak konusunda; akıl, zihin, duygusal zeka, sezginin yeri, post-modernizmin bireysel gerçekler konusundaki yaklaşımı, din olgusunun önemi ve benzeri konular son yıllarda gündeme yoğun olarak gelmiş ve önemli gelişmeler göstermiş olan ana temalardır. Biz, dini benimseyip kabul etmede bile, kişinin hür irade ve tercihlerini esas alan bir dinin müminleriyiz. Dinimiz semavi kökenli diğer dinlere de

aynı toleransı gösterdiği gibi, bu ulvi dinin sosyal hayata ilişkin düzenlemeleri de kendi müntesipleri arasındaki farklılıkları tolere etmeye fevkalade müsait bir istidat göstermektedir. Hatta bunları yani, iç yorum farklılıklarını, zenginlik olarak telakki etmektedir. Yeter ki, ulaştığımız sonuçlar, dinin temel değer ve sabiteleri ile çelişmesin, bir haramı helal, ya da bir mübahı haram hale getirmesin. II. Din Şurası'na diğer semavi din temsilcilerinin katılmaları, bizleri fevkalade mutlu etmiştir. Bu durumun, ortaklaşa paylaştığımız dünyada, birbirimizi, daha yakından tanımaya ve yakınlaşmaya vesile olacağı gibi, ortak paydalarımızın tespitinde de büyük yarar sağlayacağı kuşkusuzdur.

İslam Dini; kendisi ile uzlaşılabilen katı bir din değildir. Günümüzde inanan insanlar arasındaki diyalog çalışmalarını faydalı ve gerekli buluyoruz. Bu, insani ve ahlaki bir davranıştır. Art niyet taşımayan, samimi ve gerçek anlamdaki bir diyalogda herkes için sayısız faydalar vardır. En azından bu yolla geçmişteki yanlışlıklar ve olumsuzluklar tekrar yaşanmayacaktır. Bazılarının sandıkları gibi bu diyalog, çeşitli din mensuplarının temel tezlerinden vazgeçtikleri anlamına gelmediği gibi, dinleri birleştirme çabası olarak da değerlendirilmemelidir.

Diyalog, farklılıklar içerisinde birlikte yaşama yollarını aramak, ne adına olursa olsun yeryüzünde haksız yere akıtılan kanları durdurmak, ızdırıp ve sıkıntıları dindirmek ve insanın insanca yaşamasını sağlamak için gösterilen insani ve ahlaki davranıştan başka bir şey değildir. Unutulmamalıdır ki, dinler arasında bir barış sağlanmadıkça, dünya barışı bir hayaldir. Bizler din adamları olarak; Devletimizin kurucusu, büyük devlet adamı Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesinin hem ülkemizde dini barışın tesisine, hem de dünyada dinlerarası barışa katkı sağlayacağına inanıyoruz (Yılmaz, 2002)."

Konuşmalardan sonra şura çalışmalarına başlandı. Üç komisyon halinde yürütülen çalışmalara "Dini Konularda Toplumun Aydınlatılması ve Dinin Farklı Yorumlanmasından Kaynaklanan Problemler ve Çözüm Yolları", "Dinlerarası Diyalog" ve "Din Eğitimi" konuları tartışıldı. Şurada 90 tebliğ sunuldu ve bu tebliğlerin müzakereleri yapıldı (Hizmetli, 1999:26-27).

Küreselleşen dünyada yüksek teknolojiye rağmen bir türlü mutluluğu yakalayamayan günümüz insanı, dine daha fazla yönelmektedir. Bu durum dinin yorumlanması bakımından da ciddi bir hareketlilik doğurmuştur. Neticede, yaklaşım biçimlerine ve

kültürel birikimlerine göre farklı yorumların ortaya çıktığına şahit olunmakta ve bu da bünyesinde önemli bazı sorunlar taşımaktadır. Bunun için, gelişen ve hızla değişen dünyamızda, ülkemiz insanının bilgi ve kültür düzeyinin çağdaş bilim ve metotlar kullanılarak geliştirilmesi önemli bir husustur. Bu bağlamda, halkımızı dini konularda aydınlatma ve bilgilendirme vazifesini yüklenen Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin, hizmet içi kurslar ve lisansüstü öğretim yoluyla daha yeterli ve üretken hale getirilmesi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın amacıdır (Tetik, Yıldırım ve Aslan; 1999:22).

Dine yönelişlerin bütün dünyada arttığı ve İslamiyet'le ilgili tartışmaların yoğunluk kazandığı günümüzde her kademedeki Diyanet çalışanlarının 4 yıllık dini yüksek öğrenim görmelerinin sağlanması hayati önem taşımaktadır. 1000 yıllık tarihimizde halkımız arasında birtakım batıl inanç ve hurafelerin ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı bir vakıadır. Bu durumda, halkımıza dini konularda rehberlik eden müftü ve vaizlerin Kur'an ve Hz. Peygamber'in Sünnetine uygun din anlayışını yerleştirmeleri milli ve dini kültürümüz açısından önem arz etmektedir. Özellikle, yurtdışındaki vatandaşlarımız ve çocukları ile geçen 7 yıl içinde bağımsızlıklarına kavuşmuş Türk Cumhuriyetleri'ndeki soydaş ve dindaşlarımızın milli ve dini kimliğinin muhafazası amacıyla, yetişmiş ve seçkin, gideceği ülkenin dilini ve kültürünü bilen elemanlara olan ihtiyaç, bugün daha da artmış bulunmaktadır. Diğer taraftan, her geçen gün küçülen dünyamızda, dinler ve kültürlerarası diyalog ihtiyacı kendini hissettirmektedir. Bu doğrultuda farklı din mensupları, dünya barışına katkı sağlayacak ortak inanç ve düşünceleri geliştirmek, dinlerarası diyalog çalışmalarına hız vermek, din ve milliyet farkı gözetilmeden insan haklarına gereken saygıyı göstererek, özellikle de din ve vicdan hürriyeti konusundaki haksızlıklarla mücadele etmek zorundadır. Semavi dinlerin dünü, bugünü ve geleceğiyle ilgili toplantılar düzenlemek, farklı din mensuplarının birbirlerinin dinleri hakkında doğru bilgi edinmelerini sağlamak, dini çoğulculuk ve bir arada yaşama anlayışını geliştirmek ihtiyacı doğmuştur. Bu maksatla, Şura gündemine "Dinlerarası Diyalog" konusu da dahil edilmiştir (Tetik, Yıldırım ve Aslan; 1999:22).

Onun içindir ki, bilimsel yeterlilikleri ve dini hizmetleri ile tanınmış olan bilim ve din adamlarının katılımıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülen faaliyetlerin

geliştirilmesi konusunda görüş oluşturmak amacıyla toplanan II. Din Şurası'nda alınan kararların en önemlileri şunlardır:

1. İnsanların dini anlama ve yorumlamada farklı şekillerde düşünmeleri ve buna dayalı olarak farklı çözümler üretmeleri doğal karşılanmalıdır. Bu sebeple, hayatın içinden kaynaklanan problemlerin hayatın seyrine paralel olarak anlaşılması gerekmektedir. Problemlerin çözümünde Kur'an ve Hz. Peygamber'in Sünneti esas olarak alınmalı, ancak Kur'an ve Hz. Peygamber'in Sünneti'nin anlaşılmasında akıl ön planda tutulmalıdır. Ayrıca, Kur'an nasslarının yanında Hz. Peygamber'in Sünneti'nin konumu iyi tespit edilerek tarihsel bütünlük içerisinde değerlendirilmesi durumunda akıl ile naklin çatışması söz konusu olmayacaktır. Bu anlayış çerçevesinde çalışmalar yapmak ve bunları kısa sürede sonuçlandırarak kamuoyuna sunmak, devletin Anayasal Kurumlarından olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncelikli görevi olmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu husustaki çalışmaları, istismarcı zümrelerin ortaya çıkmasını ve halkımızın yanlış yönlendirilmesini önleyecektir. Ayrıca doğru dini bilgilerin halkımıza sunulması, dinin özüne ulaşmamızı engelleyen her türlü batıl inanışlardan, hurafelerden ve adeta kutsallaştırılmış bidatlerden dinin arındırılmasını da sağlayacaktır.

2. Din-devlet arasındaki ilişkilerin insanlık tarihi boyunca çok olumlu ve yumuşak olduğu söylenemez. Özellikle Avrupa'da Kilise ile yöneticilerin çekişme ve çatışmaları sonunda laik rejimler doğmuştur. Buna göre sosyo - politik ve pozitif hukukun kabul ettiği evrensel nitelik taşıyan bir değer hükmündeki laiklik, uygulamada dinlerin yerini alacak yeni bir dogmalar sistemi, ideolojik bir dayatma aracı, vatandaşlar içinde kabulü zorunlu bir 'iman' olmamalıdır. Esasen egemenliğin kaynağının beşeri irade oluşunu ifade eden laiklik, kesinlikle dinsizlik demek olmadığı gibi din ve vicdan hürriyetinin de güvencesidir. Bu nedenle laiklik, kişilerin din ve vicdan hürriyetlerinin gereği olan tutum ve davranışlarına baskı aracı olarak kullanılmamalıdır. Kaldı ki, laiklik bir amaç değil, toplumun birlikte ve uzlaşma içinde yaşama yöntemi olan bir araçtır. Zaman içinde ve toplumun şartlarına göre çeşitlenen evrensel ve mahalli boyutlarının belirlenebilmesi ve içeriğinin tespiti için ilahiyat, hukuk, sosyoloji, siyaset, tarih ve ilgili bilim dalı uzmanlarının bir araya gelerek ortak çalışmalarda bulunması ve bu işin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca koordine edilmesi isabetli olacaktır.

3. Halkımızın dini konularda aydınlatılması konusunda İlahiyat Fakülteleri ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü ile yapılan ortak çalışmaların devam ettirilmesi ve kurulan komisyonların verimli çalışmalar ortaya koyabilmeleri için gerekli titizlik gösterilmelidir (Hizmetli, 1999:27).

4. Bağımsız ve Muhtar Türk Cumhuriyetleri, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye dışındaki Müslüman topluluklara irşad hizmetlerinin daha etkili yapılabilmesi için bu ülkelerde yeterli sayıda kurs, okul ve ilahiyat fakülteleri açılmalıdır. Ayrıca türlü yaş ve seviyelerdeki insanlara hitap eden yazılı ve görsel yayınların, bu ülkelerde yapılacak alan çalışmalarından sonra hazırlanması uygun olacaktır. Bunun yanında, bu ülkelere gönderilecek olan din görevlilerinin, o ülkelerin din görevlileri ve insanıyla uzlaşmacı bir tutum içerisinde bulunmasında zaruret vardır. Bu husus, Diyanet İşleri Başkanlığı'na mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

5. Gelişen yeni teknolojinin, özellikle sesli ve görüntülü yayınların uluslararası boyutlarda yapılabilmesinin yüksek maliyetleri gerektirdiği bilinen bir husustur. Bu nedenle, yayın hizmetlerinde yararlanılan mevcut imkanların yanında, yeni kaynakların oluşturulması için, Diyanet İşleri Başkanlığı'na yeni idari ve hukuki düzenlemelerin yapılması yerinde olacaktır.

6. Halkımıza etkili ve verimli din hizmeti sunmanın güçlükleri ortadadır. Din hizmetinin yürütülmesinde, bölgesel şartlar ile halkımızın örf ve adetleri dikkate alınarak yürütülmesinde zaruret vardır. Bu itibarla, günümüzün teknik imkanlarından da istifade edilerek gerekli alan taramaları ve tespit çalışmaları yapılmak suretiyle, önce halkımızın din adamlarından neler beklediği, sonra da din görevlilerimizin bu beklentilere ne ölçüde cevap verip veremediği tespit edilmeli ve bu çalışma sonucu ortaya çıkacak rapora göre Diyanet İşleri Başkanlığı'na yapılan hizmetiçi eğitim kurslarının yurtiçi ve yurtdışı için müfredat programları ile hizmetin etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesine dair teklifler hazırlanmalı ve alınacak tedbirler tespit edilip mümkün olan en kısa sürede uygulamaya konulmalıdır.

7. "Uluslararası Bilim Adamları Konseyi" kurulması hususundaki çalışmalara hız verilmelidir (Tetik, Yıldırım ve Aslan; 1999:23-24).

8. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tüm hizmetleri en az dini yüksek öğrenime dayalı hale getirilmeli; bu prensip çerçevesinde halen Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışan her kademedeki din görevlilerinin, bütün imkanlar kullanılarak 4 yıllık dini yüksek öğrenim görmeleri mutlaka sağlanmalı, bu ilkedan taviz verilmemelidir. Bunun ilk adımı olarak 1998 – 1999 öğretim yılında başlatılan ilahiyat önlisans programı teşvik edilerek bütün din görevlilerinin bu programı bitirmeleri mutlaka sağlanmalıdır (Hizmetli, 1999:27).
9. İlahiyat meslek yüksek okulları 4 yıla çıkartılmalı, bu okula alınacak öğrenciler özel yetenek sınavı ile tespit edilmelidir.
10. Yapılacak bir düzenleme ile ilköğretimin 5. sınıfından sonra isteyenlerin Kur'an kursuna gitmelerine ve hafızlık müessesesinin yaşatılmasına imkan sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır.
11. İlköğretimin 6. 7. ve 8. sınıflarına isteğe bağlı olarak Kur'an-ı Kerim ve Meali dersleri konulmalıdır.
12. İlahiyat Fakültesi mezunlarının, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda da istihdam edildikleri dikkate alınarak ilahiyat bölümlerinin programları bu amaca uygun olarak geliştirilmelidir
13. Okullarımızda okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin müfredat ve programları gelinen nokta itibarı ile tekrar gözden geçirilerek öğrencilerin yaş ve kültür düzeylerine göre kitaplar yeniden yazılmalıdır.
14. Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görevli personel üniversitenin çeşitli dallarında akademik unvan kazanmaya teşvik edilmelidir.
15. İhtisas kursları başta olmak üzere, Hizmetiçi Eğitim Kursları'nda müfredat ve çalışma esasları yeniden gözden geçirilip geliştirilmeli, bu çerçevede İlahiyat fakültelerinden yararlanılmalı, ihtisas eğitim merkezi kursiyerlerinin yüksek lisans ve doktora yapmaları teşvik edilmelidir.
16. Nüfusumuzun yarısından fazlasını teşkil eden hanımlarımızın dini yönden aydınlatılmaları konusuna ayrı bir önem verilmeli ve bu hizmeti yerine getirecek hanım görevliler de yetiştirmek üzere özel tedbir alınmalıdır.

17. Müezzinlerin güzel ezan okumaları için hizmetiçi eğitim kursları yaygınlaştırılmalıdır.
18. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın ve çocuklarının milli ve dini kimliklerinin muhafazası için irşad ve dini eğitimlerine önem verilmeli, buralara gönderilecek görevliler özel eğitime tabi tutulmalıdır.
19. Din hizmetlerinin sağlıklı biçimde ve toplumun her kesimini kapsayacak düzeyde yürütülebilmesi için din görevlileri, mesleği ile ilgili bilgileri, bilgisayar başta olmak üzere çağdaş teknolojiyen öğrenebilecek duruma getirilmelidir.
20. Yüksek öğretime geçişte İmam-Hatip Lisesi mezunlarına fırsat eşitliği prensibini zedeleyecek şekilde sınırlamalar getirilmemelidir (Hizmetli, 1999:27-28).
21. Yukarıda belirtilen konularda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yetki alanı dışında kalanlar için. Başkanlıkça ilgili kurumlar nezdinde gerekli çalışmalar yapılmalıdır (Tetik, Yıldırım ve Aslan; 1999:24-25).
22. Farklı din mensupları, dünya barışına katkı sağlayabilecek ortak inanç ve düşünceleri geliştirip yaygınlaştırmak için çalışmalıdır (Hizmetli, 1999:28).
23. Dinlerarası diyalog çalışmaları, herhangi bir dinin propagandası görünümünden kurtarılmalıdır. Diyaloglarda gizli, siyasi ve başka gayeler güdülmemesi için gerekli titizlik gösterilmeli ve bu tutum eğitim çalışmalarına yansıtılmalıdır.
24. Farklı din mensupları; kendi dinleri dışındaki dinleri taassuptan ve ön yargıdan uzak olarak tanımaya çalışmalı ve bu yönde gayret sarf etmelidir ve kendi görevlilerine diğer dinler konusunda sağlıklı bilgiler verecek eğitim programları düzenleyerek bu konuda karşılıklı yardımlaşma yoluna gitmelidir.
25. Her din mensubu, uyuşturucu ve terörizmle mücadelede birbirleriyle yardımlaşmalıdırlar.
26. Din ve milliyet farkı gözetilmeden, insan hakları özellikle de din ve vicdan hürriyeti konusunda, haksızlığa uğrayan milletlerin ve toplulukların yanında yer alınmalı ve bu konuda ortak girişimlerde bulunulmalıdır.

27. Farklı din mensuplarının özellikle eğitim kurumlarındaki derslerde ve ders kitaplarında, ayrıca bilgi iletişim araçlarında dinler hakkında açık ve sağlam bilgiler verilmelidir.
28. Dini yaşayışta tarihi tecrübeden yararlanarak bu konudaki olumlu örneklerin hayata geçirilmesine çalışılarak tarihi tecrübeler ortaya konulmalıdır.
29. Yaşayan dinler ve özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlık konusunda, bu dinlerin kaynak dillerini bilen elemanlar yetiştirilmesi ve bu amaçla ilgili kurumlardan karşılıklı ihtisas burslarının sağlanması için Diyanet İşleri Başkanlığı gerekli girişimlerde bulunmalıdır.
30. İlahi dinlerdeki tebliğ ve irşad hizmetleri, dini çoğulculuk ve bir arada yaşama anlayışı içinde yeniden gözden geçirilmelidir.
31. Dinler arasındaki diyalogun, sadece bilim adamları düzeyinde değil, daha geniş tabanlara yayılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
32. Önümüzdeki yıllarda Türkiye’de İbrahimi dinlerin dünü, bugünü ve geleceği ile ilgili bir toplantı düzenlenmelidir ve T.C. Turizm Bakanlığı’nın yürütmekte olduğu “İnanç Turizmi” projesine ilgili dinler hakkında sağlam bilgiler verilmek suretiyle katkıda bulunulmalıdır.
33. Dinlerarası diyalog çalışmalarının daha etkin şekilde yürütülebilmesi için T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde “Dinlerarası Diyalog Genel Sekreterliği” kurulmalıdır. Bu sekreteryaya bağlı olarak “Dünya Dinleri Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi” oluşturulmalıdır ve bu merkez, dünyadaki benzer kurumlarla ortak çalışma projeleri geliştirerek araştırmalar yapılmasına ve bu araştırmaların yayınlanmasına imkan vermelidir.
34. Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı elemanları, özellikle müftü, vaiz ve imamlar yurtiçinde ve yurtdışında diğer dinler konusunda hizmetiçi kurslarına tabi tutulmalı ve bu konuda seminerler düzenlenmelidir. (Tetik, Yıldırım ve Aslan; 1999:25).

3.5.2. Uluslararası Avrupa Birliği Şurası

Uluslararası Avrupa Birliği Şurası, 3 Mayıs 2000 tarihinde İstanbul'da Avrupa Birliği Tũrkiye Temsilciliği adına Sayın Neiall Leonard ve Diyanet İŞleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın konuŐmalarıyla çalışmalarına başlamış ve dŔrt ayrı komisyon kurulmuştur.

Komisyonların alıŐma yaptığı konular ve hazırladığı raporların başlıkları sırasıyla Őyledir:

1. Avrupa Birliği Sũrecinde Diyanet İŞleri Başkanlığı'nın Hedef ve Politikaları,
2. Őçũncũ Bin Yıla Girerken Dini Arayışlar ve Dinin Anlatım Metodu,
3. Din ve Siyaset İlişkileri,
4. AB ve Tũrkiye İlişkilerinin Dini Alanda Doğurabileceği Problemler ve Kazanımlar.

Şura alıŐmaları 6 Mayıs 2000 Cumartesi gũnũ yapılan Genel Kurul'da bu dŔrt komisyonun hazırladığı sŔz konusu raporların tek tek gŔrũŐũlmesi, tũm katılımcı ũyelerin değişiklik ũnerilerini ayrı ayrı dikkate alıp, yine madde madde oylanması ve karara bağlanmasıyla son bulmuştur (Tetik, 2000:26). SŔz konusu dŔrt ayrı komisyonun hazırladığı ve Şura Genel Kurulu'nda karara bağlanan konular aŐađıda sunulmuŐtur:

a. AB Sũrecinde Diyanet İŞleri Başkanlığı'nın Hedef ve Politikaları

1. Diyanet İŞleri Başkanlığı'nın yurtiçi ve yurtdışı gŔrevlerini gereği gibi ifa edebilmesi için, ũncelikle Kurumun iŐleyiŐ ve gŔrevlerini belirleyen yasal dũzenlemelerin gũnũmũz ihtiyaçları doğrultusunda yapılması gerekmektedir.
2. Diyanet İŞleri Başkanlığı, Avrupa Birliği ũlkelerinin dini iŐleyiŐlerini, çalışma yŔntemlerini, kurumlarını, yasal konumlarını ve ilgili mevzuatını, Tũrkiye'ye ve İŐlam Dini'ne bakıŐlarını, yapılan bilimsel araŐtırmalarla tespit ederek, bu ũlkelere yŔnelik politika ve hedeflerini geliştirip tayin edecek bir birim oluşturmalıdır.
3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin din ve inançlarla ilgili karar ve dũzenlemeleri anılan birimce iyi izlenmelidir.

4. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yurtdışına gönderilen din görevlilerine uygulanan vize engellerinin kaldırılması ve yeterli sayıda kadro tahsis edilmesi hizmetlerin tam yürütülmesi için elzemdir.
5. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın dini bayramlarda izinli sayılabilmeleri için gerekli yasal yolların araştırılması yararlı olacaktır.
6. Avrupa Birliği'ne üye olma sürecindeki Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin hizmet içi eğitimi, çağımızın değişen şartları karşısında yeni bir içerik kazanmalıdır. Bu eğitimde mesleki bilgiler kadar toplumun sosyal yapısı, psikolojisi ve beklentileri dikkate alınmalıdır. Bu konuda üniversitelerimizin ve sahasında uzman kişilerin bilimsel desteği sağlanmalıdır.
7. Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde serbest dolaşım gündeme gelecektir. Bu durumda, hedef kitlede değişiklik kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı, hedef kitledeki değişikliği dikkate alan yabancı dil ağırlıklı yazılı ve görsel yayınlar için gerekli altyapıyı oluşturmalıdır.
8. Avrupa'daki vatandaşlarımızın beklentilerinin başında din öğretiminin kaliteli ve ihtiyaçlara cevap veren bir şekilde gerçekleşmesi gelmektedir. Bu problemlerin çözümünde yetişkinlere yönelik faaliyetler kadar çocuklara, gençlere, ev hanımlarına yönelik Türkçe ve din eğitimi vermek büyük önem arz etmektedir. Din eğitimi ile ilgili problemlere ilmi zeminde çözüm aranması ve uygun programlar geliştirilmesi gereklidir. Bunun için konu ile ilgili ilmi çalışmalara destek olunması, öğretmenlik formasyonuna sahip din görevlilerinden yararlanılması düşünülmelidir.
9. Avrupa Birliği Sürecinde yurtdışına gönderilecek olan din görevlileri özel olarak yetiştirilmelidir. Bu elemanlar uzun süreli bir dil kursundan geçirilmeli, bir Avrupa Birliği ülkesinin diline hakim olacak şekilde yetiştirilmelidir. Ayrıca, gidilecek ülkenin sosyal ve kültürel ortamı, insan yapısı, eğitim sistemi, kültürü, dini kurumları ve dini hayat gibi konularda yeterli bilgi verilmelidir. Buna yönelik gelecek yıllarla ilgili projeksiyonlar yapılmalıdır.
10. Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde dil bilen, mesleğinde yeterli din görevlisi yetiştirilmesi için ilgili kuruluşlarla görüşülerek İlahiyat Fakültelerinde yukarıda

zikredilen ihtiyaçları karşılamaya yönelik yeni bir bölüm oluşturulması yönünde çaba harcanmalıdır.

11. Avrupa Birliği ülkelerinin din ve moral ile ilgilenen kurumların ve Brüksel’de çalışan Avrupa Toplulukları Piskoposlar Komisyonu (COMECE)’un etkinliklerinden ve bilimsel birikiminden yararlanmak üzere anılan yapılanmayla gerekli çalışmanın yapılması yararlı olacaktır.

12. Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı kendisine düşen görevleri yerine getirirken yeniden yapılanma, mevcut altyapısını güçlendirme, eğitim yoluyla personelini hazırlama, istihdam sorununu çözme, gerekli bina-araç ve gereçlerini temin etme, halkı din konusunda yeterince aydınlatma, İslam Dini’nin gerçeğini hem kendi vatandaşlarına öğretme, hem de Avrupa ülkelerine doğru tanıtma gibi ağır yükler altına girecektir. Diyanet İşleri Başkanlığı bütün bu hedeflere ulaşmak için ilgili kurumlarla yurtiçinde ve yurtdışında Avrupa Birliği ülkelerinin ilgili resmi ve sivil kurumlarıyla işbirliği yapmaya özen gösterecektir. Bu yolda yeni yönetim tekniklerinden yararlanılması uygun görülmektedir.

13. İslam Dini’nin temsilcisi olarak tanınacak kurumun tespitinde Diyanet İşleri Başkanlığı’na ve Avrupa Birliği ülkelerindeki derneklerin oluşturdukları üst kuruluşlara DİTİB ve Diyanet Vakıflarına önemli görevler düşmektedir. İslam’da kilise benzeri bir kurumlaşma olmadığı, İslam Dini’nin öğretim muhtevası ve metotlarının İslam bilginlerince belirlendiği, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kendi ülkesindeki kanunlarla ve ilgili mevzuata göre çalışan bir kurum olduğu ilgililere açık bir dille anlatılmalıdır.

14. II. Din Şurası’nda öngörüldüğü gibi DİB bünyesinde “Dinler ve Kültürlerarası İlişkiler Sekreteryası” kurulmalıdır. Bu birimin bir de akademik danışma kurulu olmalıdır. Avrupa ve diğer ülkelerdeki Türklerin problemleri ile ilgilenen, araştırmalar yapan ve projeler geliştiren “alt birimler” oluşturulmalıdır.

15. Yurtdışındaki ve özellikle AB ülkelerindeki Türk vatandaşlarının karşılaştıkları dini problemler çeşitli boyutlarıyla araştırılarak çözüm önerileri geliştirilmelidir.

16. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yeni çağa ve beraberinde gelen sosyal ve kültürel gerçeklere uzun vadeli projeksiyonlarla bakması bir zorunluluktur. Bunun için yeni görev ve vizyon oluşturarak toplam kalite yönetimi felsefesinin sunduğu imkanlardan

yararlanılmalıdır. Topluma sunulan hizmetlerde daha başarılı olabilmek için bu yaklaşım gerekli görülmektedir (Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II, 2000:679-682).

b. Üçüncü Bin Yıla Girerken Dini Arayışlar ve Dinin Anlatım Metodu

1. Toplumumuzun geçmişinde hakim olan uzlaşmacı ve rasyonel İslam anlayışının daha da geliştirilmesi hem iç barışın pekiştirilmesini, hem de diğer kültür ve dinlerle olumlu ilişkilerin kurulmasını sağlayacaktır.

2. Tarihsel süreçte oluşan dini düşünce ve anlayışın arka planındaki toplumsal şartları da göz önünde bulundurarak eleştirel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Böyle bir yaklaşım, günümüzde dinin anlaşılmasına ve dinle ilişkili problemlerin çözülmesine büyük katkı sağlayacaktır.

3. Özellikle son iki yüzyılda İslam dünyasında yaşanan köklü değişimleri, din alanında yaşanan yeni yönelişleri ve zihniyet dünyasında önemli değişiklikleri gündeme getirmiştir. Bu değişim sürecinde dinin doğrudan veya dolaylı ilgi alanlarının ve tarzının belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu yönde yapılacak çalışmalar dinin ürettiği değerlerin toplumda genel kabul görmesi ve dolayısıyla toplumsal bütünlüğü sağlaması açısından fonksiyonel bir önem taşıyacaktır.

4. Dinin ana metinlerini anlama ve yorumlamada yeni yöntem ve bakış açılarının geliştirilememiş olması, İslam dünyasında özellikle temel hak ve hürriyetler alanında önemli problemlerin doğmasına sebep olmaktadır. Bu yönde atılacak adımlar toplumda İslam Dini'ne saygıyı arttıracak gibi ülkemizin Avrupa Birliği'ne katılım sürecini kolaylaştıracak ve Avrupa Birliği bünyesinde meydana gelecek dini oluşumlarda İslam Dini'nin aktif biçimde yer almasına imkan hazırlayacaktır.

5. İslam Dini'nin doğru anlaşılması, Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinde ayrıştırıcı olmaktan ziyade bütünleştirici bir işlev üstlenecek, tarafların karşılıklı olumsuz ve önyargılı tavırlardan uzaklaşmasına yardımcı olacaktır. Bu süreçte dini olduğu kadar tarihi ve kültürel farklılıkların da bir zenginlik kabul edilmesi; bunların karşı karşıya getirilmemesi gerekmektedir.

6. Avrupa'daki Türk çocuklarının ana dillerini yeteri düzeyde öğrenebilmeleri için çeşitli girişimlere ihtiyaç vardır. Ayrıca bu çocuklara din derslerinin okullarda Türkçe olarak ve Diyanet İşleri Başkanlığı'yla koordineli bir biçimde verilmesinde büyük yarar vardır.

7. Ülkemizde reaksiyoner ve radikal yeni oluşumlar olarak gözlenen sözde dini grupların ortaya çıkmasında diğer birçok etkenin yanı sıra moral değerlerdeki çöküntünün, toplum yapısındaki değişimin ve dinin rolünde gözlenen değişimlerin önemli payı vardır. Ülkemizde gerek dış dinamiklerin, gerekse iç bünyede yaşanan hızlı değişimlerin etkisiyle ortaya çıktığı ve yoğunluk kazandığı gözlemlenen çeşitli dini oluşumların bilimsel metotlarla incelemeye alınması, bu konuda alan araştırmalarının yapılması Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilgili kamu kuruluşlarıyla işbirliği yaparak bu yönde öncülük etmesi ve yaygın din eğitiminde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın daha etkin olması gerekmektedir. Din hizmetlerinin, sivil oluşumlar olarak gösterilmeye çalışılan çeşitli cemaatlere bırakılması, toplumsal barışın ve dinin bütünleştirici özelliğinin zedelenmesine yol açabilecektir. Bu bakımdan, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın daha etkin ve verimli hizmet sunmasını sağlamak amacıyla özerk bir yapıya kavuşturulabilmesi için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması yerinde olacaktır.

8. Toplumun önemli bir yapıtaşı olan ailenin satanizm gibi çeşitli menfi akımlara karşı bilinçlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı'na olduğu kadar eğitim kurumlarına ve kitle iletişim araçlarına da önemli görevler düşmektedir.

9. Avrupa'da Türkler arasında görülen ve ülkemizi de doğrudan etkileyen çeşitli dini arayış ve cereyanların sağlıklı bir biçimde anlaşılabilmesi ve makul çözümlere gidilebilmesi için, bu akım ve cereyanların ortaya çıkmasına imkan veren maddi - fikri kaynakların alan araştırmalarının ve ampirik çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır. Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışı teşkilatlarının bu yöndeki çalışmalara imkan hazırlaması ve katkıda bulunması elzem görülmektedir.

10. Yaygın din eğitiminin hedefi, kapsamı, zamanı gibi konularda uzmanlara çalışmalar yaptırılmalı, ayrıca din eğitimi konusunda alan araştırmaları yapılarak ihtiyaç ve problemler tespit edilmeli ve bu doğrultuda kısa ve uzun vadeli programlar hazırlanmalı, halkımız aydınlatılmalıdır.

11. Düzgün, sade ve anlaşılabilir bir Türkçenin vaaz ve irşat hizmetlerinde kaçınılmaz olduğu açıktır. Bu sebeple, vaiz ve hatiplere yönelik olarak Türkçeyi güzel kullanma ve diksiyon kursları sürdürülmelidir.

12. Günümüz problemlerinin çözümlenmesinde, bir içtihat şurası fonksiyonu görmesi gereken Din İşleri Yüksek Kurulu'na yeterli sayıda Kurul Uzmanlığı kadrosu tahsis edilmeli, ayrıca gerekli görülen diğer ilim dallarında uzmanlaşmış kişilerin sözleşmeli olarak bu kurulda istihdamına imkan verilecek her türlü alt yapının oluşturulması, diğer taraftan anılan kurul bünyesinde bulunan ARGED'in teknik donanım ve nitelikte personel bakımından teçhiz edilmesi ve yeterli bir kütüphanenin oluşturulması gerekmektedir.

13. Halkımızı dini konularda aydınlatmak ve her türlü zararlı ideolojiler ve sözde dini akımlar konusunda bilgilendirmek amacıyla uzmanlara el kitapları hazırlattırılmalı ve halkımıza ulaştırılmalıdır.

14. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncülüğünde İslam ülkeleri arasında bir yayın konseyinin oluşturulmasına, yayın araçları ve faaliyetleri hakkında sık sık bilgi alışverişi sağlayıcı toplantıların düzenlenmesine ihtiyaç vardır.

15. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayın faaliyetlerinin başta ilahiyat fakülteleri olmak üzere, üniversitelerin öğretim elemanları tarafından yazı, makale ve proje bazında desteklenmesi amacıyla, Dini Yayınlar ve Koordinasyon Kurulu oluşturulmalıdır.

16. Avrupa Birliği ülkelerindeki gelişmelerin yakinen gözlenebilmesi ve bu gelişmelere uyumun sağlanabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Brüksel'de uluslararası ilişkilerde deneyimli kişilerden oluşan bir temsilcilik kurulmalıdır.

17. TRT 4'te yayınlanmakta olan "Diyanet Saati" programının daha çok izlenen bir kanalda, uygun bir zaman diliminde yayınlanması, ayrıca bu programın içerik bakımından da zenginleştirilerek cazip hale getirilmesi sağlanmalıdır. Bunun yanında, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bir TV kanalı tahsis edilebilmesi için yasal düzenlemelerin başlatılması konusunda gerekli girişimlerde bulunulmalıdır (Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II, 2000:682-684).

c. Din - Siyaset İlişkisi

1. Türkiye'nin AB'ye aday ülke statüsü elde ettiği bir dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Uluslararası AB Şurası tertip etmiş olması isabetli ve yararlı olmuştur.
2. Türkiye'nin tarihi tecrübesi ve kültürel dinamikleri onun çok uluslu ve çok kültürlü birliklere entegrasyonunda olumlu katkılar sağlayacak niteliktedir.
3. Türkiye, bu süreçte, sadece AB'ye karşı kendi içindeki yanlış anlamaları düzeltme gayretiyle yetinmeyip; aynı şekilde AB'ye dahil olan yönetimlerin ve halkların İslam'a ve Müslümanlara karşı olan olumsuz önyargılarının giderilmesine de gayret sarf etmelidir.
4. Avrupa Birliği Devletleri, Kopenhag Kriterleri doğrultusunda diğer alanlarda olduğu gibi, bu ülkelerin okullarındaki din öğretimi alanında da resmi organlardan çok, devletin resmi organı olmayan kuruluşları muhatap aldıklarından Türkiye o ülkelerdeki Türk vatandaşlarına hizmet götürürken buna göre bir yapılanmaya imkan hazırlanmalıdır.
5. Türkiye, jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla laik ve demokratik sistemi benimsemiş olmasından ötürü Avrupa Birliği devletleri ile Müslüman ülkeler arasında birleştirici ve yaklaşımcı bir köprü fonksiyonu icra edebilecektir.
6. Türkiye, geçmişte olduğu gibi insan haklarına saygıyı bugün de en iyi şekilde tatbik etmeli ve uluslararası toplumun bu konudaki iddialarından kurtulmalıdır.
7. Toplumumuzdaki din, siyaset ve laiklik tartışmalarının sağlıklı bir zemine oturtulabilmesi için gerek laiklik, gerekse İslam konusunu dogmatizmden, günübürlük siyasi değerlendirme ve ideolojik yaklaşımlardan uzak, eleştirel bir anlayışla ve bilimsel bilgiye dayanarak ele almak gerekir.
8. Herhangi bir yönetim şekli önermeyen İslam Dini hürriyet, eşitlik, adalet ve birlikte karar vermek gibi ilkelerle, insanın temel ve vazgeçilmez haklarının her durumda korunmasına vurgu yapmıştır ki, bunlar, çağdaş dünyada, temsili demokrasilerde hayat bulabilecek ilkelerdir.
9. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi başta olmak üzere çok sayıda milletlerarası antlaşmalarla desteklenen ve garanti altına alınan insan temel hak ve hürriyetlerinin,

İslam Dini'nce de önce benimsendiği ve bu yönde tavsiyelerde bulunduğu açık olduğundan, bunların korunması ve geliştirilmesi önem arz etmektedir.

10. Bazı İslam ülkelerinde ortaya çıkan münferit terör ve şiddet olaylarının, İslami değerler açısından kabul edilemez olduğu ve bütün Müslümanlara teşmil edilemeyeceği vurgulanmalıdır.

11. İslam Dini'nin kendi iç yapısı, başka düşünce ve kanaatlerin de bulunup gelişmesine engel değildir. Ancak, o her türlü yanlış düşünce ve görüşlerin iyileştirilmesine ve geliştirilmesine gayret eder.

12. Din ve vicdan hürriyeti; inanma, öğrenme, ibadet etme, yaşama, yayma ve teşkilatlanma gibi açılımları gerektirdiğinden, bu hususların korunup gözetilmesine ve geliştirilmesine özen gösterilmelidir (Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II, 2000:684-685).

d. AB-Türkiye İlişkilerinin Dini Alanda Doğurabileceği Problemler ve Kazanımlar

1. Avrupa Birliği'ne aday olan Türkiye'de, bu sürece katkıda bulunacak anlayışın geliştirilmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na önemli sorumlulukların düştüğü kanaati tespit edilmiştir.

2. Daha mutlu ve daha insancıl bir dünya için Avrupa Birliği'ne girme mücadelesinden asla vazgeçmemek, ancak ilişkilerimizde teslimiyetçi ve sürekli norm kabul eden bir konumda değil, tarihin derinliklerinden günümüze taşıdığımız ve bize ait olan öz değerlerimizi de anlatmaktan çekinmememiz hususunda fikir birliğine ulaşılmıştır.

3. Dinler ve kültürlerarası daha sıkı ve doğrudan ilişkilerin kurulduğu bir çağda, insanların bir arada ve barış içinde yaşamaları ve dünya barışına katkıda bulunmaları açısından dinlerarası diyaloga büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, gerçek diyalog için herkes kendi dininin sınırları içinde kalmalı, geçmişte yaşanan olumsuzluklarla ilgili olarak din mensuplarının hangisinin daha haklı veya haksız olduğunu belirleme arzusundan vazgeçilmelidir.

4. Tarihin derinliklerine dayanan önyargıların ortadan kaldırılabilmesi için, Türkiye ve AB üyesi ülkeler kendi kendilerini eleştirme cesaretini gösterebilmelidir. Karşılıklı samimi düşünceler, dinlerin birbirlerine karşı olan güvenini sağlamada ilke olmalıdır.

5. İslam Dini'nin bütün AB ülkelerinde layık olduğu yere oturtulması temenni edilmektedir.
6. Avrupa Birliği bir Hıristiyan topluluğu olarak görülmemelidir. Birlik üyesi ülkeler de bu tür düşüncelerin oluşmasına neden olacak tavırlardan sakınmalıdırlar.
7. İnsanlık tarihinin ortak değerleri olan dinlerin özünü oluşturan erdemler üzerinde birlik fikri işlenmeli, bu husus devletlerce de desteklenmeli; ayrıca çoğulculuk bir erdem kabul edilmelidir.
8. Türkiye, kendi tarihi ve toplumsal yapısına ve bilgi çağının şartlarına uygun bir din eğitimi sistemi geliştirmelidir.
9. Yurtdışına gönderilecek görevlilerin yetiştirilmesinde Diyanet İşleri Başkanlığı ile İlahiyat Fakülteleri arasında daha sıkı bir işbirliğine gidilmelidir. Yurtdışındaki nüfusumuzun önemli bir bölümü artık yerleşik hale gelmiştir. Yurtdışında bulunan veya kesin dönüş yapmış ailelerin çocukları için Eğitim, Fen-edebiyat ve İlahiyat Fakültelerine YÖK tarafından kontenjanlar ayrılarak meslek sahibi yapılmaları ve dışarıda istihdam edilmeleri sağlanmalıdır. Bu şekilde insan unsurunun yerinde değerlendirilmesi ve hizmetin miktar ve kalitesinin artışı sağlanabilir ve uyum kolaylaşabilir. Başkanlık, Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi Avrupa'da da İlahiyat Fakültesi açılması için gerekli girişimde bulunmalıdır.
10. Yurtdışına gönderilecek veya gönderilmiş olan görevliler için farklı düzeylerde hizmetin gerektirdiği eğitim seminerleri geliştirilerek sürdürülmelidir.
11. Yurtdışındaki Türk çocukları için uzman kişilerce İslam'ın evrensel ilkelerine yer veren Türkçe ve ihtiyaç duyulan yabancı dillerde her türlü yayın ve programlar hazırlanmalıdır. Yurtdışında görevli personelin vereceği hizmetin kalite ve miktarını arttırmak için hizmetin mobilize edilmesinin faydaları göz önünde bulundurularak vatandaşın ayağına gidilmelidir.
12. Avrupa ülkelerinde Türklerin dini ihtiyaç ve eğitimlerinin gerçekleştirilmesinde Türk topluluklarının aktif belirleyiciliklerinin temini yolunda gerekli çabalar gösterilmelidir.

13. Bazı Avrupa ülkelerinde yabancılara karşı uygulanan şiddete, etnik ve dini ayrımcılığa karşı tedbirler alınması için girişimde bulunulmalıdır.
14. Almanya'daki Türk çocuklarının din eğitimlerinin sağlanmasında karşılaşılan güçlüklerin giderilmesi ve bu yolda Diyanet İşleri Türk İslam Birliği'nin (DİTİB) daha etkin bir rol üstlenmesi temenni edilmiştir.
15. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın dini ihtiyaçlarının karşılanması ve eğitimlerinin sağlanması yolunda her türlü imkanın araştırılması, geliştirilmesi ve duruma göre uygulamaya konulması vurgulanmıştır.
16. Din görevlilerinin daha iyi yetiştirilmeleri ve problemlerinin çözümü için gerektiğinde uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliğine gidilmelidir.
17. Osmanlı "millet sistemi" içerisinde çok sayıda farklı etnik kökene mensup topluluklar dil ve dinlerini koruyarak asırlar boyunca birlikte yaşama becerisini göstermişlerdir. Bu tecrübe birikimi, milletimizin bugün olduğu gibi gelecekte de başka topluluklarla birlikte yaşama örnekleri verebileceğinin kanıtıdır. Tarihi, kültürel zenginlikleri yanında çeşitli toplumlarla bir arada yaşama konusunda engin deneyime sahip olan Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinin gerçekleşmesi, Türkiye için olduğu kadar Avrupa Birliği'ne üye ülkeler için de büyük bir kazanım olacaktır.
18. AB Sürecinde, yurtiçi ve yurtdışında dini hayatın (bilgi, itikat, ibadet, zihniyet ve sosyal hayata yönelik) çeşitli boyutlarını araştırarak din eğitimi ve din hizmeti politikalarını geliştirmeye imkan sağlayacak bir "Araştırma Merkezi" kurulmasının önemine dikkat çekilmiştir.
19. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik gerçekleştirilen dini faaliyetlerde kadınlara ve genç nesillere özellikle önem verilmelidir.
20. Dinin çok yönlü bir olgu olduğu dikkate alınarak din hizmetlerinin geliştirilmesinde din sosyolojisi, din psikolojisi, antropoloji vb. diğer disiplinlerden faydalanılmalıdır.
21. Yurtdışında yaşayan vatandaşlarımızın önemli bir bölümünün dil sorunlarının olduğu bilinmektedir. İlgililer bu önemli soruna da çözüm yolları aramalıdır (Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II, 2000:685-687).

3.5.3. İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinlerarası Diyalog Toplantısı

Diyanet İşleri Başkanlığı “2000 Yılı İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler” toplantılarının ilki medeniyetlerin beşiği İçel’in Tarsus ilçesinde gerçekleştirildi. Türkiye ve dünya basını tarafından ilgi ile takip edilen toplantıya Avrupa ve ülkemizdeki semavi dinlerin temsilcileri, dini sahada otorite sahibi bilim adamları ile çok sayıda Tarsuslu katıldı (Yıldırım, 2000:32). Toplantı süresince semavi dinlerin temsilcileri ile katılımcılar, dinlerarası diyalogun dünya barışına katkısı, Avrupa ve Türkiye’de inanç ve hoşgörü konularını ele aldılar. Karşılıklı anlayış ve iyi niyet içerisinde geçen toplantıda konuşmacılar konu ile ilgili dilek, temenni ve görüşlerini dile getirdiler (İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinlerarası Diyalog Toplantısı, 2002).

Avrupa Bir Ortak Miras Kampanyası Proje Koordinatörü Nuria Sanz da programdaki konuşmasında şunları kaydetti: “İnsanlığın bazı değerlerini kaybettiği toplumumuzda, böyle bir toplantının yapılmasını Türkiye ve dünya barışı açısından son derece önemli buluyorum. Umarım ki bu toplantı ülkeler arasında sağlık, ulaşım ve din kültürüne doğru iyiliksever ve anıtlar projesine yönelik bir çalışma olur. Bu projeye emeği geçen herkese teşekkür ediyorum. Farklı dinleri özellikle kiliselerin temsilciliklerine bu konuda hassas davranıp dinlerarası diyalog ve dünya barışına katkıda bulunmak için burada oldukları için çok teşekkür ederim. Aynı zamanda din kültürüyle ve tarihi birleşimlerle bu hoşgörü için kültürel bir birleşim sağlamak için ve kültürlerarası etkileşimde görev alan herkese teşekkür ediyorum (Sanz, 2002:123-124).”

Fener Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos da yaptığı konuşmada: “Bu toplantı dinlerarası hoşgörünün en güzel örneğini sembolize etmektedir. Din adamları olarak hiç bir zaman çıkar çatışmalarında taraf olmamalıyız. Bunu göstermek için burada toplanmış bulunuyoruz. Göz yöneldiği yeri görür. Yönelmeyi yapan ise kalp ve zihindir. Her kim diğer insanlar için istemediği mutluluğu kendisi için isterse bu tanrısal armoniye aykırı düşer. Dilerim tüm umut ve beklentilerimiz gerçek olur.” ifadelerine yer verdi (Bartholomeos, 2002:68-75).

Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob Mutafyan da: “Bütün dinlerin geleneğinde hoşgörü bulunmaktadır. Dinin sömürülmesine engel olunması ve dinin doğru yaşanılması gerekmektedir.” görüşünü dile getirdi (Mutafyan, 2002:39-41).

İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinlerarası Diyalog Toplantısı Tarsus Deklarasyonu

İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı başlığı altında; birçok kültüre ve dine beşiklik yapmış Anadolu'nun; yine bazı Peygamberlere, başta Aziz Pavlus olmak üzere birçok Hıristiyan inanç önderine ve İslam Dini'nin önde gelen şahsiyetlerine yurt olmuş müstesna bir merkezi olan Tarsus'ta, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın önderliğinde 10–11 Mayıs 2000 tarihleri arasında yapılan toplantının başta ülkemiz insanları olmak üzere, dünya insanlığının barışına katkı sağlayacak evrensel bir adım olduğunu ifade etmek isteriz. Din, insan hayatını ciddi bir biçimde etkileyen belirgin tarihi bir gerçekliktir. Başka bir anlatımla dini inanış sosyal değişkenliğin en önemli nedenlerinden biridir.

Birçok tarihi tecrübenin yaşandığı, değişik kökenli ve farklı dinlere mensup insanların bir arada barış ve huzur içerisinde bulunduğu bu vatan toprağımızda dün olduğu gibi bugün de muhtelif dinlerin mensupları olarak barış ve huzur içerisinde yaşadığımızı bir kez daha dünya kamuoyuna duyurmak isteriz. Bunu ifade ederken hiçbir problem olmadığını da söylemek istemiyoruz. Dünyanın her yerinde din ve vicdan, inanç özgürlüğü ile ilgili, eğitim kültür ve ibadet açısından bazı sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar aşılamaz da değildir. Demokratikleşme sürecinde önemli açılımlar olmaktadır. Bu açılımların sonuçlarını ancak sabır ve hoşgörüyle aşmak mümkündür. Aşılma sürecinde ülkemizdeki din temsilcilerinin işbirliği içerisinde olma arzuları hepimizde memnuniyet yaratmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerek 3–7 Mayıs 2000 tarihlerinde İstanbul'da düzenlediği Avrupa Birliği Şurası ve gerekse 10–11 Mayıs 2000 tarihleri arasında Tarsus'ta gerçekleştirilen İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı bu bağlamdaki iyi niyetin açık bir göstergesidir. Tarih, farklı din ve fikirlerin bir arada huzur içerisinde yaşadıklarının örnekleri ile doludur. Bununla birlikte tarihte dinlerarası kavga ve savaşların vuku bulduğu hususu da bir gerçektir. Hatta aynı dinin müntesipleri arasında bile sıkıntı ve rahatsızlıkların olduğu bilinmektedir. Ancak, aramızdaki kavgalara sebep olan ve birbirimizi düşmanlığa sürükleyen dini inançlarımız değil; kendi dinlerini doğru anlamayan, gönlünü taassuba kaptıran veya çıkarları için dinlerini alet eden insanlardır. Ayrıca diğer dinler ile ilgili eksik ve yanlış bilgiler de bu kavgalara sebep olmaktadır. Bütün bunların çözüm yolu her dinin doğru anlatılması yanında, diğer dinlerin de objektif öğretilmesinden geçmektedir. Biz dini temsilciler olarak bu alanda üzerimize görevlerin düştüğü bilinci içerisinde yanlışlıkların

giderilmesi için müşterek çaba harcama kararlılığında olduğumuzu vurgulamak isteriz. Dinlerarası diyalog; dinleri birleştirme veya bir potada eritme faaliyeti değil, tüm farklılıkları koruyarak herhangi bir zorlamaya gitmeden hoşgörü ve anlayış içinde ortak meseleleri konuşma, müzakere etme ve işbirliği yolları arama gayretidir. Bu arayış sürecinde farklılıklardan ziyade ortak noktaların vurgulanması gerekmektedir. Dolayısıyla bu süreçte din adamlarına önemli görevler düşmektedir. Esasında mensubu bulunduğumuz İbrahimi dinlerin insanları barışa ve sevgiye davet ettiği bilinen bir husustur. Dünya insanlığının barışa ve sevgiye her şeyden çok ihtiyaç duyduğu günümüzde tüm din adamları sevgi ve barışı anlatmalıdır. Ayrıca din mensupları; ateizm, uyuşturucu, açlık, savaş, şiddet, terörizm ve yabancı düşmanlığı gibi sevgiyi yok eden ve hiç bir dinin kabul etmediği olumsuzluklar karşısında ortak mücadele vermelidir. Bu inanç ve kararlılıkla burada müşterek attığımız adımın, insanlık barışı için sürdürülmesi arzumuzu kamuoyuna saygıyla sunarız (İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinlerarası Diyalog Toplantısı, 2002:159-163).

Mehmet Nuri YILMAZ

Diyanet İşleri Başkanı

Bartholomeos I

İstanbul Rum Patriği Temsilcisi

Mesrob II

Türkiye Ermenileri Patriği

Ishak HALEVA

Türkiye Hahambaşı Vekili

Metropolit Filüksinos Yusuf ÇETİN

Süryani Ortodoks Cemaati Patrik Vekili

Louis PELATRE

İstanbul Latin Cemaati Ruhani Reisi

Kostantin KOSTOF

Bulgar Ortodoks Kilisesi Rahibi

Yusuf SAG

Süryani Katolik Cemaati Patrik Vekili

François YAKAN

Abraham FIRATYAN

Keldani Cemaati Ruhani Reis Vekili

Katolik Cemaati Ruhani Reis Yardımcısı

3.5.4. İstanbul Toplantısı (Boğaziçi Deklarasyonu)

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın başkanlığında ülkemizdeki semavi din temsilcileri İstanbul'da toplandılar. 11.04.2002 tarihinde İstanbul Müftülüğü'nde gerçekleşen toplantıda bir de bildiri yayınlandı.

Ülkemizdeki semavi din temsilcileri bu toplantıyla ilgili bildiriye, son günlerde barış ortamının bozulmasına yönelik dünyada yaşanan gelişmeler ile özellikle Ortadoğu'daki son durum üzerine Türkiye'de yaşayan üç semavi dinin temsilcileri olarak bir araya geldiklerini ve yaptıkları değerlendirmelerin sonucunu kamuoyuyla paylaşmayı kararlaştırdıklarını ifade etmişlerdir (İstanbul Çağrısı, 2002:70).

Bu toplantı sonucunda alınan önemli kararlar şunlardır:

1. Dünyada süregelen savaşların kökenini, din ve mezhep farklılıklarına dayandıranlar olabilir. Oysa savaşların arkasında yatan gerçek, politik mülahazalar ve ekonomik çıkarlardır. Dünyada güç hegemonyasını sürdürüp pekiştirmek isteyenler savaşları körüklemektedirler. Öte yandan silah tacirleri ve doğal kaynakları silaha dönüştürmek arzusu içinde olanlar da savaş gerilimini zirveye çıkarmaktadırlar. Onların kötü ihtirasları masum insanların ölümüyle sonuçlanmakta, kan ve gözyaşı selleri tüm insanlığı felakete sürüklemektedir. Bu vahşet, mensubu olduğumuz tek tanrılı dinler açısından kabul edilemez bir durumdur.
2. Biz tek tanrılı dinlerin mensupları olarak, ahlaki ve insani değerler açısından aynı ilkeleri paylaşmaktayız. Bu ilkeler barıştan, özgürlükten, ahlaktan, sevgiden ve adaletli bir düzenden yanadır.
3. Tüm evrenden kaosun uzaklaştırılması, onun yerine esenliğin hakim olması, hepimizin ortak hedefidir. Yüce Allah'ın iradesi, barış ve uyumun insanlar tarafından gerçekleştirilmesinden yanadır. Barış ve uyumu gerçekleştirmek, dünya dediğimiz bu fani evrende bize verilen bir görevdir. İnsanın Allah karşısındaki sınavı, barış ve uyumu sağlama

bağlamındadır. Yüce Yaratıcı'nın buyurduğu değerlere uymadığımız, ahlak, erdem ve dürüstlüğü unuttuğumuz takdirde, dünya sınavında başarısız oluruz. Bunun sorumluluğunu ve bedelini Ahirette öderiz.

4. Savaşı ve terörü körüklemek, günümüz dünyasını cehenneme çevireceği gibi, gelecek nesiller arasında da kin ve nefret tohumları ekecek, husumet sonsuza dek devam edecektir.

5. Savaşlar, insan haklarının ihlaline yol açar. Kan, gözyaşı ve ıstırap üzerine ihkakı hak edinmek, hiç kimseye yarar sağlamaz. Mensubu olduğumuz tek tanrılı üç dinin kutsal kitapları, savaşa ve şiddete asla cevaz vermemektedir.

6. Biz, Türkiye'de yaşayan tek tanrılı üç dinin temsilcileri olarak, öncelikle Ortadoğu ve daha sonra tüm dünyada süregelen savaşları, şiddet ve terör eylemlerini şiddetle kınıyoruz. Bu bağlamda ülke, din, dil ve ırk gözetmeksizin sürdürülen anlamsız savaşlara son verilmesini, Ortadoğu'da cereyan eden çatışmaların sona erdirilerek bir an önce barışın sağlanmasını ve adil bir çözüme ulaşılmasını, bilhassa dini, tarihi ve kültürel mirasa yapılan saldırıların durdurulmasını istiyoruz.

Sonuç olarak insanları ve devletleri sevginin, barışın, aklın dostluğun, yüksek değerlerin ve sağduyunun sesine davet ediyoruz. Bu çağrımıza kulakların tıkalı kalması, dünyayı cehenneme çevirme ve insanlığın yok olma sürecine itilmesi anlamına gelir. İnsanların Yüce Yaratıcı'nın çağrısına kulak tıkamaları mümkün değildir (İstanbul Çağrısı, 2002:70-71). Yüce Allah, insanlığı kavga psikozu ve savaş aymazlığından korusun. Dualarımız inananlar ve tüm insanlık içindir.

Mehmet Nuri YILMAZ

Diyanet İşleri Başkanı

Bartholomeos I

İstanbul Rum Patriği Temsilcisi

Mesrob II

Türkiye Ermenileri Patriği

Ishak HALEVA

Türkiye Hahambaşı Vekili

Metropolit Filüksinos Yusuf ÇETİN

Yohannes ÇOLAKYAN

Süryani Ortodoks Cemaati Patrik Vekili

Ermeni Katolik Cemaati Ruhani Vekili

Kostantin KOSTOF

Yusuf SAG

Bulgar Ortodoks Kilisesi Rahibi

Süryani Katolik Cemaati Patrik Vekili

3.5.5. İnanç Turizmi Günleri Toplantıları

Diyanet İşleri Başkanlığı ve TÜRSAB'ın ortaklaşa düzenlediği İnanç Turizmi Günleri Toplantısı'nın ikincisi 16–17 Nisan 2004 tarihlerinde İzmir'de gerçekleştirildi (İnanç Turizmi Günleri II, 2004).

Ülkemizin sahip olduğu tarihi miras ve bu mirasın dünya turizmi açısından taşıdığı önem göz önünde bulundurularak, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB) işbirliği ile inanç turizmi alanında çeşitli etkinlikler yapmak amacıyla düzenlenen İnanç Turizmi Günleri Toplantıları'nın ilki 2002 yılında Kuşadası'nda gerçekleştirildi (İnanç Turizmi Günleri I, 2002).

Türkiye'deki dini cemaat temsilcileri ile çeşitli fakültelerden ilim adamları, seçkin turizmciler ile tur operatörlerinin katıldığı toplantıda, inanç turizmi yönünden Türkiye'nin potansiyeli değerlendirildi. Bir yandan dinlerarası diyalog ve uzlaşma zeminine örneklik teşkil eden toplantı, diğer taraftan da Türkiye'nin turizm potansiyeline yeni açılımlar getirdi.

Birinci gün yapılan açılış ve protokol konuşmalarının ardından oturumlara geçildi. Katılımcıları dini cemaat temsilcilerinden oluşan “Medeniyetlerin buluşma noktası Anadolu'da kültürler ve dinlerarası etkileşimin toplumsal barışa katkıları” konulu birinci oturumu Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu yönetti.

Başkanlığını Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. M. Şevki Aydın'ın yaptığı ikinci oturumda “İlahi Dinler ve inanç turizmi”, “Evliya ve azizlere atfedilen kutsal mekanlardaki etkinliklerin psiko-sosyal fonksiyonları”, “Dinlerarası diyalog”, “Dinsel şiddet ve çatışmanın giderilmesinde inanç turizminin katkısı”, “Mekan olarak kutsal

mimarinin ortaya çıkışı ve bunun psiko-sosyal işlevi”, “Modern hac fenomeni olarak turizm” konuları değerlendirildi.

Başkanlığını Vasco Turizm ve Seyahat Acentası’ndan Dr. Yusuf Örnek’in yaptığı üçüncü oturumda ise ‘İnanç turizmi ve Ege’de işbirliği olanakları’, ‘İzmir ve çevresinin inanç turizmi açısından önemi’, ‘Ege Bölgesinde tarihsel evreleri ile inanç turizmi’, ‘Konya ve çevresinin inanç turizmi açısından önemi’, ‘Profesyonel turizm rehberliği açısından ülkemizde inanç turizmi’ konulu tebliğler sunuldu ve müzakere edildi (İnanç Turizmi Günleri II, 2004).

3.5.6. III. Din Şurası

Türk toplumunu din konusunda aydınlatmakla görevli Diyanet İşleri Başkanlığı, yasaların kendisine verdiği görev ve sorumluluğun gereği olan hizmetlerini gelişen ve değişen şartlar ile mahalli ihtiyaçları göz önünde bulundurarak gerçekleştirilmeye, yurtiçi ve yurtdışında vatandaşlarımıza sunulan din hizmetlerinin verimliliğini ve etkinliğini azami derecede artırmaya ayrı bir özen göstermektedir. Bunun için de Diyanet İşleri Başkanlığı, ilgili bütün şahıs, kurum ve bilim merkezleriyle işbirliğine, kendi alanının uzmanı bilim adamlarıyla istişareye büyük önem vermekte olup bunun bir parçası olarak, yurtiçi ve yurtdışından seçkin ilim ve fikir adamlarının katılımıyla 1–5 Kasım 1993 tarihleri arasında I. Din Şurası’nı, 23–27 Kasım 1998 tarihleri arasında da II. Din Şurası’nı gerçekleştirmiştir (II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 1999).

20–24 Eylül 2004 tarihleri arasında Ankara’da bilimsel yeterlilikleri, yurtdışındaki dini hizmetleri ve bu alandaki çalışmaları ile tanınmış yaklaşık 250 civarındaki bilim ve din adamının katılımıyla III. Din Şurası toplanıp, bu şurada Avrupa Birliği ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya’da Diyanet İşleri Başkanlığı’nca yürütülen din hizmetleri ve din eğitiminin mevcut durumu, bu alandaki çağdaş gelişmeler ve ülkemizin Avrupa Birliği üyeliği süreci de göz önüne alınarak tartışılmış bununla birlikte yeni hedef ve hizmet politikaları da belirlenmeye çalışılmıştır.

Yurtdışı din hizmetlerinin geniş bir perspektiften değerlendirildiği III. Din Şurası’nda; Avrupa Birliği’ne katılım sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı hizmet politikalarının Avrupa Birliği müktesebatına uyumlu hale getirilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yurtdışı din hizmetlerinin ve eğitim politikalarının verimlilik, etkinlik ve uygunluk

açısından gözden geçirilmesi ve planlaması, Avrupa Birliği Sürecinde cami eksenli din hizmetlerinde karşılaşılan sorunlar ve bunlara ilişkin çözüm önerileri, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamakta olan vatandaş ve soydaşlarımızın çocuklarının örgün ve yaygın din eğitimine ilişkin sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşamakta olan vatandaş ve soydaşlarımızın dini, kültürel, sosyal ve eğitsel alanlarda karşılaştıkları problemler ile bunlara ilişkin çözüm önerileri müzakere edilmiştir.

Şura boyunca dile getirilen düşünce ve önerilerin, AB Sürecinde önemli bir aşama kaydeden ülkemizin yurtdışı din hizmetleri politikalarına yeni bir açılım kazandıracağı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmetlerini Avrupa'da, AB normları çerçevesinde nasıl sürdürüp geliştireceğine ışık tutacağı, diğer taraftan çok kültürlülüğün kaçınılmaz olduğu yeni dünyamızda dinler ve kültürlerarası ilişkilerin geliştirilmesini mümkün kılacak politikaların oluşturulmasına da büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

III. Din Şurası Kararları

Avrupa Birliği'ne giriş sürecini yaşamakta olduğumuz bugünlerde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yurtdışında yürütülen hizmetlerin, dünyanın yüz yüze kaldığı yeni sorunlar, değişen sosyal ve kültürel şartlar, iletişim imkanlarındaki gelişmeler ve benzeri durumlar dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu amaçla ve ilgili mevzuat gereği 20–24 Eylül 2004 tarihleri arasında düzenlenen “AB Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yurtdışı Din Hizmetleri ve Din Eğitimi” konulu III. Din Şurası (III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 2005); üç komisyon halinde çalışarak, “AB Sürecinde Dinin Yeri ve Din Hizmetleri, Din Eğitimi ile Sosyal Hayat ve Din” konularını tartışmış, aşağıdaki görüş ve kararları almıştır:

Tarih boyunca din, insan hayatının ayrılmaz bir parçası olarak var olmuştur. İslam Dini, inanç ve öğretileriyle 14 asırdır insanlığı aydınlatan bir ışık kaynağıdır. İslam güzel ahlak, kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma, eşitlik, paylaşım ve özveri gibi yüksek insani değerler üzerine kurulu bir dindir. Bu değerlerden hareketle İslam; tarih içinde bir bilgi, sevgi, barış ve huzur medeniyeti meydana getirmiştir. Bu medeniyet bilim ve sanattan felsefeye kadar pek çok alanda büyük başarılar gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla İslam, bugün insanlığın ulaştığı evrensel değerlerin oluşumuna inkar edilemez bir katkı sağlamıştır. Bununla birlikte özellikle son dönemlerde İslam'ın, yanlış anlaşılan ve

anlatılan bir din haline geldiğini görmek son derece üzücüdür. Günümüzde dünya genelinde yaşanan ve insanlığın en temel haklarını tehdit edecek boyutlara ulaşan şiddet ve terör, temelde siyasal, ekonomik, etnik, tarihsel vb. birçok nedene dayanmakla birlikte, zaman zaman, yanlış dini inanç ve algılamalardan da beslenmektedir. Bu yanlış anlamanın bir ürünü olarak kimi kişi, grup ve mihraklar başvurdukları şiddet eylemlerini Yüce İslam Dini ile ilişkilendirmektedir. İnsanın hayatına son vermeyi bütün insanlığa karşı işlenmiş bir suç olarak gören, fitne ve fesadın ortadan kaldırılmasını hedefleyen İslam'ın, şiddete mesnet ve konu kılınması asla kabul edilemez. Her şeyden önce bu, İslam'a, Müslümanlara ve insanlığa yapılacak en büyük haksızlıktır. Bu yüce dinin en aziz bildiği çocukların, yaşlıların ve ailelerin; mesken ve ibadethanelerin, eğitim kurumlarının, dini, tarihi ve kültürel mirasın şiddetin hedefi kılınması tel'in edilir. Aynı şekilde İslam ve terörü yan yana zikrederek insanların zihninde İslam hakkında olumsuz kanaatlerin ortaya çıkmasına neden olmak da bir o kadar haksızlıktır. Küresel bir sorun olan terörün dini ve milliyeti yoktur; nereden gelirse gelsin, kime yönelirse yönelsin ve gerekçesi ne olursa olsun, terör büyük bir günah ve insanlık suçudur. Bununla birlikte şiddet ve terörle mücadele, dini özgürlükler ve diğer temel insan hakları konusunda herhangi bir kısıtlama ve ayrımcılığa da gerekçe teşkil etmemelidir. İnsanlığın gündeminde cinsiyet, sınıf ve ırk ayrımcılığı, gelir dağılımındaki adaletsizlik, ahlaki yozlaşma, suç oranlarındaki artış, kültürel asimilasyon gibi daha pek çok sorun vardır. Bu sorunların aşılmasında dini ve ahlaki değerler önemli rol oynamaktadır. Laik ve demokratik yapısıyla Türkiye, evrensel boyutta insanlığı tehdit eden bu sorunların çözülmesine katkıda bulunacak bilgi, deneyim ve birikime sahiptir. Bu çerçevede, yasaların gereği olarak, yurtiçi ve yurtdışında yaşayan vatandaş ve soydaşlarımızı din konusunda aydınlatmakla görevli olan Diyanet İşleri Başkanlığı, temel kaynaklarından hareketle İslam'ın doğru anlaşılıp anlatılması ve halkımızın din hizmeti ihtiyacının karşılanması konusunda önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Ayrıca yurtiçi ve yurtdışındaki vatandaş ve soydaşlarımızın kimliklerinin korunmasına ve onların farklı inanç kesimleriyle barış ve uyum içinde yaşamasına katkıda bulunmaktadır (III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 2005:1008-1009).

a. Avrupa Birliği ve Din

1. AB ülkelerinin her birinde devletin din ile ilişkileri farklı olduğundan Diyanet İşleri Başkanlığı ilgili ülkelerdeki vatandaşlarımıza yönelik din hizmetlerini yürütürken bu hususu göz önünde bulundurmalı, bu amaçla AB nezdinde konuyla ilgili gelişmeleri izleyecek ve gerekli temasları sağlayacak bir büro oluşturmalıdır.
2. AB ülkelerinde din dersleri ile ilgili yasal durum ve prosedür konusunda o ülkede yaşayan vatandaşlarımız bilgilendirilmeli ve yasalar çerçevesinde düzenli bir din eğitimi almaları konusunda kendilerine yardımcı olunmalıdır. İslam'da kilise benzeri bir kurumlaşma olmadığından, bu ülkelerde kurumsal olarak dini temsil edecek cemaat kavramı yorumlanırken, İslam eğitiminin içeriğini dinin ana kaynaklarına dayalı sağlıklı dini bilginin ve onun üreticisi olan din bilginlerinin belirlediği ve bunun bir uzmanlık işi olduğuna göz önüne alınmalıdır.
3. Avrupa Birliği'nde yaşayan vatandaşlarımızın dini sorunlarının çözömlenmesinde, kurumsal olarak temsil edilebilen bir din mensubu olmaları önemlidir. Bu maksatla, DİTİB, ATİB ve benzeri sivil toplum kuruluşlarının, faaliyette buldukları ülkelerde resmi makamlarca muhatap kabul edilebilmeleri için gerekli yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi teşvik edilmelidir.
4. AB ülkelerinde vatandaşlarımız tarafından özellikle dini-sosyal hizmet amacıyla kurulan sivil toplum örgütlerinin işbirliği ve uyum içinde hizmet vermeleri teşvik edilmelidir.
5. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın din ile ilgili sorunlarının çözüme kavuşturulmasında, ilgili ülkenin resmi ve dini organları, diğer İslam ülkelerinin kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği imkanları aranmalı ve geliştirilmelidir.
6. Diyanet İşleri Başkanlığı, diğer din ve inanç mensuplarıyla diyalog ve işbirliğine açıktır; ancak kişilerin maddi, manevi ve psikolojik zaaflarından yararlanarak onlara başka bir din, mezhep veya inancın empoze edilmesi yönündeki faaliyetleri tasvip etmez.
7. Yurtdışında yaşayan vatandaş ve soydaşlarımızın, buldukları toplumlara özgün kimlikleriyle uyum sağlayabilmeleri için onlara yönelik bir eğitim ve kültür

politikasının ivedilikle geliştirilmesi, uygulanması ve takibi amacıyla daimi bir komisyon oluşturulmalıdır. Bu komisyonda, özellikle Dışişleri, Milli Eğitim, Kültür ve Turizm, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıkları, Yüksek Öğretim Kurulu ve Diyanet İşleri Başkanlığı temsilcileri ile İlahiyat ve Eğitim Fakültelerinden konu ile ilgili uzmanlar yer almalıdır.

8. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Avrupa Birliği Sürecinde ortaya çıkan gelişmeler doğrultusunda yükümlülüklerini yerine getirebilecek şekilde yapısal gelişimi için çalışmalar yapılmalıdır (III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 2005:1009-1010).

b. AB Sürecinde Din Hizmetleri

1. Yurtdışı din hizmetlerinin uyumlu yürütülmesi ve verimliliğinin artırılması için önce ülkeler bazında ihtiyaçlar belirlenmeli, daha sonra bunların özel olarak ele alınıp çözüme kavuşturulmasını sağlamak üzere, belli zaman aralıklarıyla düzenli toplantılar yapılmalıdır.

2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca veya Türkiye Diyanet Vakfı tarafından yurtdışı din hizmetleri konusunda bilgi üretecek, üretilen bilginin akışını sağlayacak, İslam Dini'nin doğru tanıtımını yapacak, Avrupa'da yaşayan Müslümanların dini, kültürel ve sosyal sorunlarını araştırıp çözümler üretecek, bunların yanında ihtiyaç duyulan alan araştırmalarını gerçekleştirecek bir araştırma merkezi kurulmalı ve bu merkezin ilahiyat fakülteleri ile koordineli çalışması sağlanmalıdır.

3. Yurtdışında gelişen yeni şartlar ve artan din hizmeti ihtiyacını karşılamak üzere din görevlisi kontenjanları artırılmalı, her konsolosluk bölgesinde oranın dilini bilen ve o ülke hakkında yeterli bilgisi olan bir rehber din görevlisi istihdam edilmelidir.

4. Yurtdışında yaşayan kadın vatandaşlarımızın ihtiyacı da dikkate alınarak, onlara din hizmeti sunmak, rehberlik yapmak ve sosyal etkinliklere daha fazla katılımlarını sağlamak amacıyla kadın din görevlilerinin sayısı artırılmalı, kadınların karşılaştıkları dini problemlerin çözümünde kadın perspektifinin daha etkin kılınması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca kadınların her türlü ibadet ve dini aktiviteye katılmaları teşvik edilmeli ve bu amaçla gerekli ortamlar hazırlanmalıdır.

5. Yurtdışı din görevlilerinin sosyal haklarının iyileştirilmesi, kendilerinin ve ailelerinin sağlık sigortalarının yaptırılması ve oturma izinlerinin diğer devlet memurlarına uygulanan yöntemle alınması sağlanmalıdır.

6. Dini bayramların kutlanmasında birliği sağlamak ve ibadet vakitlerinin tam olarak oluşmadığı bölgelerdeki uygulamayı tespit etmek üzere, uluslararası bir toplantı düzenlenmelidir.

7. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın dini bayramları topluca idrak edebilmelerinin sağlanması için, bayram günlerinin tatil sayılması konusunda gerekli girişimlerde bulunulmalıdır.

8. Yurtdışı din hizmetleri, her kademede öz denetime tabi tutulmalıdır (III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 2005:1010-1011).

c. AB Sürecinde Din Eğitimi ve Öğretimi

1. Türkiye din eğitim ve öğretimi konusunda önemli tecrübeye sahiptir. Bu tecrübenin dış ülkelerle paylaşımını geliştirecek ve destekleyecek tedbirler alınmalıdır.

2. Bireyin hak, sorumluluk ve beklentilerine günümüzde her zamankinden daha çok vurgu yapılmaktadır. Avrupa Birliği müktesebatının düşünce, vicdan ve din hürriyetini garanti altına alan lafız ve ruhu, Müslüman çocukların, kendi dinlerini öğrenme hakkını öngörmektedir. Dolayısıyla vatandaşlarımızın, İslam din dersleri konusunda okul ve ilgili kurumlar nezdinde duyarlı olmaları sağlanmalı, sahip oldukları yasal haklar konusunda bilgilendirilmelidir.

3. Dış ülkelerde din eğitimi konusundaki yasal düzenlemelerin farklılık göstermesi sebebiyle İslam dersi her ülke ve eyalette ayrı ele alınarak, mevcut imkanlar ve sorunlar bilimsel düzeyde irdelenmeli ve çözüm önerileri geliştirilmelidir.

4. Yurtdışında görevlendirilecek personel, temel yeterlikleri belirlenerek, gerek bilgi donanımı, gerekse muhataplarının akıl ve gönlüne hitap edebilme açısından kendilerini daha nitelikli hale getirecek, görev yapacakları ülkenin dilini öğrenip kültürünü ve hukuk yapısını tanıyacak düzeyde bir eğitime tabi tutulmalıdır. Bunun için mevcut eğitim merkezlerinden yararlanılmasının yanında, özel bir eğitim merkezi kurularak hizmetiçi eğitim programları, kurslar ve seminerler düzenlenmeli, ayrıca geliştirilen

uzaktan eğitim projeleri gibi yollarla, görevlilerin eğitim düzeylerinin yükseltilmesi sağlanmalıdır.

5. Öğretim etkinliklerinin, hayatla ilişkilendirilmesine özen gösterilmelidir. Çocuk en temel kazanımlarını ailede edindiğinden, yurtdışındaki ailelerin eğitimine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

6. Eğitimde bütüncül yaklaşıma uygun olarak; din derslerinde, zihinsel, duygusal ve bedensel yetenekler harekete geçirilmelidir. Aklın ve bilimin ışığında, çocuğun duygusal gelişimini dikkate alan bir program uygulanmalı ve ibadet ortamları ile tanışması sağlanmalıdır.

7. Ayrılıkları değil, birliktelikleri önceleyen bir İslam dersi modeli desteklenmelidir. Bu ders Kur'an ve Sünnet merkezli, tüm dini anlayış ve yaşayışlara duyarlı, bireyi ve toplum hayatını dikkate alan, bilimsel yaklaşımı benimseyen, disiplinler arası çalışmalarla desteklenen bir niteliğe sahip olmalıdır.

8. Yurtdışındaki İslam din derslerinin dili ile ilgili tercih, duygusal ve politik değil, bilimsel bir zeminde ele alınmalıdır. Cami merkezli din eğitiminde, Türkçenin kullanılmasına özen gösterilmelidir. Okul ortamında yapılan eğitimde ise, tamamen Türk çocuklarının katıldığı din derslerinin, mümkün olduğu ölçüde, Türkçe olmasına gayret edilmelidir. Eğitim dili Türkçe olmadığı takdirde İslami kavramların tam olarak aktarılabilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır.

9. Yurtdışındaki okullarda program dışı verilen Türkçe ve Türk kültürü dersleri içinde İslam dersine mutlaka yer verilmeli, bu ders için uygun bir öğretim programı hazırlanmalıdır.

10. Yurtdışındaki din hizmetleri için yetişmiş elemanlara acil ihtiyaç duyulduğu bilinmektedir. Yurtiçindeki ihtiyaç da dikkate alındığında mevcut ilahiyat fakültelerimizin imkanları geliştirilmeli, fakültelerde yurtiçi ve yurtdışı için din dersi öğretmeni ve din hizmetleri personeli yetiştirmeye yönelik lisans ve yüksek lisans düzeyinde programlar açılmalıdır. Bu çerçevede yurtdışında orta öğrenimini tamamlamış Türk gençleri için İlahiyat Fakültelerinde kontenjanlar ayrılması ve buralardan mezun olanların yurtdışında istihdamı için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır (III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 2005:1011-1013).

d. AB Sürecinde Dini Yayınlar

1. Yurtdışına yönelik televizyon programlarının süresi ve sayısı artırılmalı, ayrıca kültür kazandırıcı yayınlara da ağırlık verilmelidir.
2. Diyanet İşleri Başkanlığı yurtdışı temsilciliklerinin, mahallinde dini ve kültürel yayınlar yapması teşvik edilmeli, Başkanlığın tecrübe birikimi ile ilahiyat alanındaki akademik bilgi birikiminin yurtdışı entelektüel çevrelere sunulması için çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev alanı ile ilgili olarak yurtdışında yapılan bilimsel çalışmalar, gönderilen rapor ve dokümanlar araştırmacıların istifadesine sunulmalıdır.
3. Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, muhtelif dini kitapların batı dillerine çevrilmesi, çeşitli dillerde yazılı ve görsel yayın, interaktif CD, VCD, DVD, bilgisayar programları ve çocuklara yönelik bilgisayar oyunlarının hazırlanması için bir merkez kurulmalıdır.
4. Batı toplumu içinde Müslümanların muhatap olduğu hukukçu, tabip, güvenlik görevlisi, öğretmen gibi kesimlerin İslam ve Müslümanlar hakkında bilgilendirilmesi için gerekli yayın ve faaliyetler gerçekleştirilmelidir.
5. Diyanet İşleri Başkanlığı, İslam ve Türk tarihi ile kurumları hakkında kitleleri doğru bilgilendirmek amacıyla kısa-uzun metrajlı filmler, çizgi filmleri, edebi yapıtlar, dini musiki ve diğer sanat eserlerinin hazırlanması hususunda, çalışmalar yapmalıdır. Bu çerçevede edebiyat, sanat ve müzik çevreleriyle işbirliği yolları aranmalıdır.
6. Vatandaşlarımızın manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında Ahmet Yesevi, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre gibi örnek şahsiyetlerin dini ve ahlaki rehberliklerinden yararlanılmalı ve bu alandaki klasik birikimin insanlarımıza kazandırılması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır (III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 2005:1013).

e. AB Sürecinde Sosyal ve Kültürel Hizmetler

1. Yurtdışındaki vatandaşlarımızın, yerel imkanlardan daha etkin yararlanmalarını sağlamak amacıyla, eğitim, sağlık ve bakım ihtiyaçlarını karşılamak üzere, ana okulu, kreş, huzur evi, özürülere yönelik rehabilitasyon merkezleri gibi kurumlar ve bu hizmetlere yönelik danışma birimleri oluşturulmasına öncülük edilmelidir.

2. Yurtdışı temsilcilikleri, evliliğin teşviki ve aile içinde yaşanan problemlerin çözümü için, sivil toplum kuruluşlarınca, aile hayatı ile ilgili eğitim ve rehberlik kursları düzenlenmesine önderlik etmeli, bu çerçevede aile danışma birimleri kurulmalıdır.
3. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yurtdışındaki vatandaşlarımız ile Türkiye ve İslam Dini hakkında bilgi almak isteyenlere yönelik inanç turizmi benzeri programlar düzenlenmeli, turizm rehberlerinin bu konuda eğitilmesi için teşebbüslerde bulunulmalıdır.
4. Dini, kültürel, sosyal ve benzeri ihtiyaçları karşılayacak, cami merkezli fiziksel ortamlar oluşturulmalı, bu konuda gerekli mimari ve estetik özen gösterilmelidir.
5. Yurtdışında ibadetlerin, özellikle Cuma ve Bayram namazlarının edasında ve mezarlık temininde karşılaşılan sorunların giderilebilmesi için gerekli girişimlerde bulunulmalıdır (III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, 2005:1013-1014).

3.6. Diyanet'in Katıldığı Diyalogla İlgili Uluslararası Toplantılar ve Zirveler

1. 1993 - Vicdana Çağrı Konferansı.
2. 1995 - Uluslararası Hoşgörü Sempozyumu.
3. 13–16 Nisan 1997 - İsrail, Dinlerarası Hoşgörü Sempozyumu.
4. 16–19 Mayıs 2000 - Ankara, Müslüman Hıristiyan Diyalogu.
5. 24–26 Eylül 2000 - Portekiz (Lizbon), Barış Okyanusu Dinler ve Kùltürler Diyalogu.
6. 31 Mayıs – 03 Haziran 2001 - Mısır (Kahire), 13'üncüsü yapılan İslam İşleri Yüksek Konseyi'nin düzenlediği "İslam Düşüncesinde Yenilik" konulu toplantı.
7. 24 Ocak 2002 - İtalya (Assisi), Barış İçin Dua Toplantısı.
8. 20 – 23 Mayıs 2002 - Mısır (Kahire), 14'üncüsü yapılan İslam İşleri Yüksek Konseyi'nin düzenlediği "Değişen Dünyada İslam Gerçeği" konulu toplantı.
9. 17 – 23 Temmuz 2002 - Gürcistan (Tiflis), Kafkaslarda Dinlerarası Diyalog Konferansı.

10. 10 – 11 Ekim 2002 - Azerbaycan (Bakü), “Din ve Akidenin Demokratik Cemiyetteki Rolü” konulu toplantı.
11. 28 – 30 Ekim 2002 - Bahreyn, 10. Müslüman-Hıristiyan Diyalogu.
12. 11–12 Kasım 2002 - Norveç (Oslo), Avrupa Dini Liderler Toplantısı.
13. 09–17 Nisan 2003 - İzmir Birinci Uluslararası Din ve Hayat Sempozyumu.
14. 05–10 Temmuz 2003 - Avusturya (Graz), Paylaşım ve Karşılıklı Anlayış Toplantısı.
15. 09–12 Temmuz 2003 - Malezya Hükümeti’nce Putrajaya’da düzenlenen “İslam Araştırmacıları Dünya Konferansı”.
16. 07–09 Eylül 2003 - Almanya’nın Aachen kentinde Sant Egidio Cemiyeti’nce düzenlenen “Savaş-Barış: Kültürlerin ve İnançların Birlikteliği” konulu sempozyum.
17. 28 Eylül–01 Ekim 2003 - Avrupa Dini Liderler Konseyi’nce Saraybosna’da düzenlenen “Avrupa Dini Liderler Konseyi”nin ikinci toplantısı.
18. 23 Ekim 2003 - Goethe Enstitüsü, Konrad Adanauer Vakfı, İstanbul Bilgi Üniversitesi, UNESCO Ulusal Komitesi’nce ortaklaşa İstanbul’da düzenlenen “Türkiye ve Avrupa’da Din, Devlet ve Toplum-Dinlerarası Barışçı Bir Ortak Yaşam için Olanaklar ve Engeller” konulu toplantıya “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yapısı ve Görevleri” başlıklı bir konuşma yapmak üzere Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu katılmıştır.
19. 08 Nisan 2004 - Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı’nın öncülüğünde Brüksel’de yapılan Türkiye’nin tanıtımına yönelik toplantı.
20. 20–25 Nisan 2004 - Mısır-Kahire Üniversitesi’ne bağlı Darul Ulum Fakültesi tarafından Kahire’de düzenlenen “İslami İlimlerde Yenilenme Sempozyumu”.
21. 28 Nisan – 01 Mayıs 2004 - Mısır Evkaf Bakanlığı tarafından geleneksel hale getirilen ve Kahire’de 16’ncısı düzenlenen “İslam Medeniyetinde Hoşgörü” konulu uluslararası sempozyuma Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu “Diyalog ve Hoşgörü” ve Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Mehmet Görmez “Osmanlı Döneminde, Münhasıran Fatih Sultan Mehmet Döneminde Dini Hoşgörü” başlıklı tebliğlerle katılmışlardır.

22. 12–16 Mayıs 2004 - İstanbul ve Mardin’de düzenlenen “Hz. İbrahim’in Aydınlığında Dinler ve Barış” konulu sempozyum.
23. 16–19 Mayıs 2004 - Malta’nın başkenti Valetta’da düzenlenen “Din ve Eğitim: Dini Gerçeklerin Öğretilmesi Vasıtasıyla Toleransın Geliştirme İmkani” konulu Seminer.
24. 18 – 23 Mayıs 2004 - Diyanet İşleri Başkanlığı’nca Kırgızistan’da sunulan din hizmetlerini yerinde görmek, Osh şehrinde Türkiye Diyanet Vakfı tarafından Osh Devlet Üniversitesi’ne bağlı olarak açılan İlahiyat Fakültesi’nin sorunlarıyla ilgili olarak yetkililerle görüşmelerde bulunmak, Kırgızistan’daki dini hayat ve din hizmetleri konusunda dini kurumlarla işbirliği imkanlarını araştırmak ve Osh şehrinde düzenlenen “Orta Asya’da İslam” konulu sempozyuma katılmak üzere, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, beraberinde üniversiteden öğretim üyelerinin de bulunduğu bir heyetle anılan ülkeye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaret esnasında Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’nin Dini Liderleri ile bir dizi görüşme yapmıştır.
25. 24 Mayıs 2004 - UNESCO Milli Komitesi tarafından İstanbul’da düzenlenen “Altın Köprüde Birlikte Yaşamak” konulu toplantıya Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu katılarak “Barış İçinde Birlikte Yaşamak” başlıklı bir konuşma yapmıştır.
26. 27–29 Mayıs 2004 - Katar Üniversitesi tarafından Doha’da düzenlenen “Müslüman - Hıristiyan Diyalogu” konulu konferans.
27. 15–17 Haziran 2004 - Romanya-Bükreş’te düzenlenen “Dini Kurumlar ve Avrupa Ülkelerinde Kamuoyu” konulu toplantı.
28. 18 – 22 Haziran 2004 - Almanya’da düzenlenen “Avrupa ile Dini Diyalog-Kalıcı Bir Barışın Temeli” konulu konferansa katılmak ve çeşitli kurum ve kuruluş yetkilileri ile görüşmelerde bulunmak üzere Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu beraberinde bir heyetle anılan ülkeye resmi bir seyahat gerçekleştirmiştir. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu konferansta “Ortak Değerlerde Buluşmanın İmkani” başlıklı bir tebliğ sunmuştur.
29. 3 Temmuz 2004 - Almanya’da düzenlenen “Türk ve Alman Perspektifinde Din ve Modern Toplum” konulu sempozyuma Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu

tarafından “Türkiye ve Almanya’da Devlet ile Dinin Örgütlenmesi” konulu oturuma “İslam ve Din Hürriyeti: Türkiye Deneyimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Vizyonu” başlıklı bir tebliğ gönderilmiştir.

30. 05–07 Eylül 2004 – İslam-Hıristiyan Çalışma Grubu’nun düzenlediği “Din Özgürlüğü” konulu etkinlikler. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ve beraberindeki heyet, Berlin Katolik Akademisi ve Berlin Protestan Akademisi tarafından Berlin’de düzenlenen “Hıristiyanlık ve İslamiyet’te Din Özgürlüğü” konulu toplantıya katılmıştır. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu toplantıda “Din ile Özgürleşme: Türkiye Tecrübesi” başlıklı bir bildiri sunmuştur.

31. 12–17 Eylül 2004 British Association for the Study of Religions tarafından İngiltere’nin Oxford kentinde düzenlenen “The Study of Religions: Mapping the Field” adlı uluslararası sempozyum.

32. 08 – 10 Kasım 2004 - Brüksel’de düzenlenen “Avrupa Dini Liderler Konferansı”na Diyanet İşleri Başkanlığı’nı temsilen Doç. Dr. Mehmet Görmez katılmıştır.

33. 22 Kasım 2004 - Konrad Adanauer Vakfı tarafından İstanbul’da düzenlenen “Türkiye’de İslam ve Modern Toplum” konulu uluslararası konferansa Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu katılarak “Dini Yenileşme ve Modern Hayat” konulu bir konuşma yapmıştır.

34. 03 Aralık 2004 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu; İslami İlimler Araştırma Vakfı tarafından İstanbul’da düzenlenen uluslararası tartışmalı ilmi toplantıya katılmışlardır.

35. 08 Aralık 2004 - Hz. Mevlana’nın 731. Vuslat yıldönümü münasebetiyle Konya’da düzenlenen uluslararası anma törenine Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu başkan yardımcıları ile birlikte katılmışlardır.

36. 08 – 10 Mart 2005 - Konrad Adenauer Vakfı’nca Berlin’de düzenlenen, “Din ve Modern Toplum-Türkiye’de Din Özgürlüğü” konulu konferansa Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu beraberinde bir heyetle katılmışlardır.

37. 11 – 15 Nisan 2005 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu; Saint Louis Üniversitesi, Washington Üniversitesi ve Chicago Üniversitesi’nin davetlisi olarak

konferanslar vermek ve temaslarda bulunmak üzere ABD'ye gitmiştir. Bardakoğlu; bazı resmi ve sivil toplum kuruluşlarını ziyaret etmiş, çeşitli görüşme ve temaslara gerçekleştirmiş, 11 Nisan 2005 tarihinde Saint Louis Üniversitesi'nde; "İslam and Demokrasi in Turkey-Türkiye'de İslam ve Demokrasi" konulu bir konferans vermiş, 12 Nisan 2005'te Washington Üniversitesi'nde öğretim üyeleri ve lisansüstü öğrencilerden oluşan katılımcılara "Religion and State: The Turkish Experience-Din ve Devlet: Türkiye Tecrübesi", 13 Nisan 2005 tarihinde de Chicago Üniversitesi'nde "State and Religion in Turkey-Türkiye'de Devlet ve Din" konulu birer konuşma yapmıştır.

38. 17-20 Nisan 2005 – Mısır Evkaf Bakanlığı tarafından geleneksel olarak her yıl düzenlenen ve "İslam Medeniyeti'nin İnsani Boyutu" konusyla bu yıl 17.'si gerçekleştirilen uluslararası sempozyuma katılan Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu "Dini Çoğulculuk ve Farklılıklarla Birlikte Yaşama" konulu bir tebliğ sunmuştur.

Uluslararası Ziyaretler

Çağdaş dünyanın son yıllarda yaşadığı hızlı değişim, globalleşme, özellikle ABD'deki 11 Eylül terör olayları, ülkemizin AB Süreci, İslam ülkeleriyle yeni diyalog arayışları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtiçi ve yurtdışı ziyaret trafiğinde büyük bir artış ve açılım meydana getirmiştir.

Bu çerçevede; Balkanlar, Kafkaslar, Türk Dünyası, İslam Ülkeleri, Avrupa ve ABD'den çeşitli heyetler gelmiş ve birçok ziyarete iade-i ziyaret yapılmıştır. Yurtdışından ve yurtdışından birçok heyet Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret etmiş ve fikir alışverişinde bulunulmuştur. Gerçekleştirilen bazı ziyaretler ve görüşmeler şunlardır:

1. 19 Haziran 2003 - Federal Almanya SPD Milletvekili Lale Akgün Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmede bulunmuştur.
2. 21 Haziran 2003 - Dünya Kiliseler Birliği Genel Sekreteri Dr. Tarek Mitri başkanlığında bir heyet, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ve diğer üst düzey yetkililerle görüşmelerde bulunmuştur.

4. 02 Temmuz 2003 - Almanya Türk Dernekler Koordinasyon Kurulu Genel Koordinatörü Tahsin Bayar ve beraberindeki heyet, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmede bulunmuştur.
5. 13 Ağustos 2003 - Almanya'nın Ankara Büyükelçiliği'ne atanan Dr. Wolf Ruthart Born Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmede bulunmuştur.
6. 14-17 Eylül 2003 - Almanya-Duesseldorf Başkonsolosluğu çalışma bölgesinde kubbeli ve minareli olarak inşa edilen DİTİB Wültraft Fatih Camii'nin resmi açılışına katılmak üzere Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu bu ülkeye ziyarette bulunmuşlardır.
7. 01-06 Ekim 2003 - İsveç Umea Üniversitesi İlahiyat Bölümü'nde görevli Prof. Jorgen Straarup'un beraberinde 8 kişiden oluşan heyet, dini ve kültürel alanlarda temaslarda bulunmak üzere ülkemize gelmiş ve İstanbul Müftülüğü'nce misafir edilmiştir.
8. 01-08 Ekim 2003 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Almanya, Hollanda, Belçika ve Danimarka'da düzenlenen bazı açılış ve toplantılara iştirak etmişlerdir.
9. 07 Ekim 2003 - Papaz Christion Trirol başkanlığında Alman papazlar, eğitimciler ve akademisyenlerden oluşan 20 kişilik bir heyet, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek bilgi alışverişinde bulunmuştur.
11. 13 Ekim 2003 - Almanya Federal Meclis Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) Milletvekili Ruprecht Polenz, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği ile Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde demokratik reformlar, Türkiye'nin dış güvenlik politikası, Türkiye-Almanya ilişkileri, ekonomi ve medya politikası konularında Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmelerde bulunmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret etmiştir.
12. 20 Ekim 2003 - Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob II, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nu makamında ziyaret etmiştir.

13. 21 Ekim 2003 - Ülkemizin AB üyelik sürecine bakışı ve gerçekleştirilen reformlar hakkında görüşmelerde bulunmak üzere “First Step Forum” isimli sivil toplum örgütünün İcra Direktörü Johan Candelin beraberinde bir heyetle Diyanet İşleri Başkanlığı’nı ziyaret etmişlerdir.

14. 08 Nisan 2004 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu; iki ülke arasındaki dini ve kültürel ilişkileri geliştirmek amacıyla, Tataristan’a, bir ziyarette bulunmuştur. İlk Müslüman Türk Devleti olan İdil-Bulgar Hanlığı mirası üzerinde oturan Tatar halkı için, tarihi ve anlamlı olan bu ziyarette, Diyanet İşleri Başkanı Tarihi Mercani Camii’nde Cuma hutbesi okumuştur. Ziyaret, Tataristan ve Rusya genelinde yayın yapan televizyon kanallarında geniş yankı bulmuştur.

15. 21–23 Nisan 2004 - Fransa’da yaşayan Müslümanları bir araya getirmek ve toplum bünyesinde İslam Dini’ni ve ülkedeki Müslümanları temsil etmek üzere kurulmuş bulunan Fransız İslam Konseyi’nin çalışmaları ve Paris Diyanet İşleri Türk İslam Birliği’nin (DİTİB) faaliyetleri konusunda görüşmelerde bulunmak üzere, Konsey Başkanı Dr. Dalil Boubakeur ile Konsey Genel Sekreteri ve aynı zamanda Paris Diyanet İşleri Türk İslam Birliği’nin yönetim kurulunda görevli Haydar Demiryürek, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın davetlisi olarak ülkemize gelmiştir.

16. 23–25 Nisan 2004 - Avusturya’da yaşayan Türk Toplumuna, Diyanet İşleri Başkanlığı’nca sunulan dini, sosyal ve kültürel hizmetleri desteklemek amacıyla 1991 yılında kurulmuş bulunan Avusturya Türk-İslam Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Birliği’nin (ATİB) 24.04.2004 tarihinde yapılan olağanüstü genel kurul toplantısına katılmak ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nca Avusturya’daki vatandaşlarımıza sunulan hizmetleri yerinde görmek üzere, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, beraberinde bir heyetle, anılan ülkeyi ziyaret etmişlerdir.

18. 07–11 Haziran 2004 - Arnavutluk, Kosova ve Makedonya’da yaşayan soydaş ve dindaşlarımızdan gelen yoğun davet talepleri ile Arnavutluk’un başkenti Tiran’da bir cami yaptırılması ve İlahiyat Fakültesi açılması, Kosova’da Sultan I. Murat Hüdavendigâr Türbesi’nin restorasyonu için mahalli yetkililerle protokol imzalanması ve Makedonya’nın başkenti Üsküp’te Mustafa Paşa Camii’nin restorasyonu vb. konuların yerinde incelenmesi, ayrıca her üç ülkenin Dini İdare Başkanları ve diğer yetkililerle bu ülkelere bugüne kadar götürülen ve bundan sonra götürülecek hizmetler

konusunda görüşmelerde bulunmak üzere, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu beraberinde bir heyetle anılan ülkelere resmi bir ziyaret programı gerçekleştirmişlerdir.

19. 18 – 22 Haziran 2004 - Berlin Avrupa Türkler İnisiyatifi (BATİ) Başkanı Prof. Dr. Faruk Durbin tarafından İslam Dini'ni Alman kamuoyuna anlatmak için düzenlenen etkinliğe katılmak, Federal Alman Meclis Başkanı Wolfgang Thierse ve Alman Federal İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Ute Vogt ile görüşmeler yapmak, Almanya'da yaşayan vatandaşlarımızın kültür ve eğitim ağırlıklı çeşitli problemleri hakkında bilgi edinmek, Türk milletvekilleri ile görüş alışverişinde bulunmak, bölge başkonsoloslukları ile bir toplantı yapmak ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yurtdışında yürütülen hizmetleri yerinde görmek ve değerlendirmek, din hizmetleri müşavirleri, ataşeleri, ataşe yardımcıları ve din görevlileri ile toplantılar yapmak üzere, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, beraberindeki bir heyetle anılan ülkeye resmi bir ziyaret programı gerçekleştirmiştir.

20. 22 Haziran 2004 - Almanya Federal Cumhuriyeti Federal Parlamentosu İçişleri Komitesi üyelerinden oluşan bir heyet Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.

21. 27 Haziran 2004 - ABD Başkanı George W. Bush; ülkemize gerçekleştirdiği ziyarette, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ve İstanbul Müftüsü Prof. Dr. Mustafa Çağrıcı ile İstanbul Hilton Otelinde görüşmede bulunmuşlardır.

22. 30 Haziran 2004 - Rusya Federasyonu Adıgey Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı Yemiç Nurbiy, Başkanlığı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.

23. 06 Temmuz 2004 - Bosna-Hersek Cumhuriyeti Reis-ül Uleması (Diyanet İşleri Başkanı) Doç. Dr. Mustafa Cheric, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.

24. 11 Ağustos 2004 - UNİCEF Türkiye Temsilcisi Edmond McLoughney Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.

25. 18 Kasım 2004 - Singapur Cumhuriyeti Kıdemli Bakanı Goh Chok Tong başkanlığında bir heyet, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
26. 02 Aralık 2004 - ABD Büyükelçisi Eric Edelman Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
27. 08 Aralık 2004 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu Antalya Belek'te oluşturulan 'Dinlerarası Hoşgörü Merkezi – Dinler Bahçesi'nin açılış törenine katılmışlardır
28. 14 Aralık 2004 - Amerikan – İsrail Dostluk Grubu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı ile görüşmüştür.
29. 14 Aralık 2004 - Irak Dostluk Grubu, Dr. Adnan Muhammed Selman el Uleymi başkanlığında bir heyetle Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nu ziyaret etmiştir.
30. 18 – 23 Aralık 2004 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Kafkas Müslümanları Dini İdaresi Başkanı Allahşükür Paşazade'nin daveti üzerine, iki ülke dini teşkilatları arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini sağlamak ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nca Azerbaycan'a götürülen hizmetleri yerinde görmek amacıyla, anılan ülkeyi ziyaret ederek çeşitli temaslarda bulunmuştur.
31. 05–10 Şubat 2005 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu, Güneydoğu Asya Ülkeleri'nde meydana gelen deprem ve tsunami felaketinden zarar gören felaketzedelere, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca toplanan yardımları ulaştırmak üzere, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a refakatle Endonezya, Malezya, Tayland, Sri Lanka ve Maldivler'e gitmiştir.
32. 23 Şubat 2004 - Kazakistan Dini İdare Başkanı (Avrasya İslam Şurası Başkan Yardımcısı) Prof. Dr. Abdussettar Derbisali Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
33. 23 Şubat 2005 - Makedonya İslam Birliği Başkanı (Avrasya İslam Şurası Başkan Yardımcısı) Hafız Arif Efendi Emmini Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.

34. 24 Şubat 2005 - Kırım Özerk Cumhuriyeti Müftüsü Emir Ali Ablayev Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
35. 08 Mart 2005 - Rusya Federasyonu Karaçay-Çerkezya Özerk Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı ve Ebu Hanife İslam Enstitüsü Rektörü İsmail Bostanov, Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
36. 8-10 Mart 2005 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu Konrad-Adenauer Vakfı'nın daveti üzerine Berlin'e gitmiştir. Seyahat esnasında "Almanlar ve Türkler: İslam – Entegrasyona Köprü" konulu foruma katılmış; "Din, Değişim ve Modern Hayat" konulu bir konferans vermiş ve Berlin Büyükelçisi Mehmet Ali İrtemçelik, Berlin Eyaleti Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Klaus Böger ve Berlin Eyaleti Eski Başbakanı ve Konrad-Adenauer Vakfı Başkanı Prof. Dr. Bernhard Vogel ile görüşmelerde bulunmuştur.
37. 17 Mart 2005 - Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Başkanı Hans Jorg Kretschmer Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
38. 17 Mart 2005 - Malezya Büyükelçisi Dato Ahmad Mokhtar Selat Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
39. 17 Mart 2005 - Fransa'nın Ankara Büyükelçisi Paul Paudade Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.
40. 21–23 Mart 2005 - Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu Almanya Duisburg-Polman Diyanet Merkez Camii'nin temel atma töreni için Almanya'ya gitmiştir. Törene Almanya yetkililerinden de üst seviyede katılım olmuştur.
41. 24 Mart 2005 - Karadağ Diyanet İşleri Başkanı Rifat Feyziç Diyanet İşleri Başkanlığı'nı ziyaret ederek, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu ile görüşmüşlerdir.

42. 27 Nisan 2005 - Irak Sünni Ulema Konseyi Heyeti Başkanı Dr. Haris Selman el Dari ve beraberindeki heyet, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nu ziyaret etmişlerdir.

43. 23 Mayıs 2005 - Avrupa Dini Liderler Konseyi Yönetim kurulu üyelerinden oluşan sekiz kişilik bir heyet, Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nu ziyaret etmişlerdir.

3.7. Papa Temsilcisinin Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Ziyareti

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz, Kardinal Sergio Sebastiani ve beraberindeki heyeti makamında kabul ederek bir süre görüştü (Arslan ve Yıldırım, 2001:70).

Kardinal Sebastiani kabulde; Başkan Yılmaz'a iade-i ziyarette bulunduğunu ve Papa'nın Başkan Yılmaz'a ve Türk milletine selam ve saygılarını getirdiğini belirtti. Kardinal Sebastiani; Papa'nın bazı Müslüman ülkeleri ziyaret ettiğini, kaynağı aynı olan üç ilahi din mensuplarının kardeşçe yaşamaları gerektiğini ve bu düşüncenin Katolik Kilisesinin bir programı olduğunu, Müslümanların hıristiyanlaştırılması gibi bir düşüncelerinin kesinlikle bulunmadığını, karşılıklı saygı içerisinde yaşamının gerekliliği konuları üzerinde durduğunu söyledi.

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz da ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirerek, Kardinal Sebastiani'nin Kardinal Eterina Cemiyeti tarafından Tarsus'ta yapılacak olan Aziz Paul Sempozyumu nedeniyle ülkemizde bulunduğunu, kendisinin de yurtdışı programı sebebi ile bu sempozyuma iştirak edemeyeceğini belirtti. Başkan Mehmet Nuri Yılmaz özetle şöyle dedi: "Vatikan ile bir Daimi Diyalog Karma Komitesi oluşturmak istiyoruz. Bununla ilgili bir taslak metin hazırladık, bu metni Kardinal Sebastiani'nin de incelemesini arzuluyoruz." dedi.

Dinlerarası diyalogun önemine de değinen Başkan Yılmaz; "Türkiye'de ve dışarıda dinlerarası diyalog çalışmaları aleyhine olan gruplar mevcuttur. Bu konuda çok şeyler yazılıp söylenmektedir. Diyalog çalışmalarının toplumlara birçok faydası olması gerekir. Din adına insanlar öldürülmemeli, bilakis sevilmelidir. Ermeni iddialarına cevap verilmeli, Makedonya'da ve diğer yerlerdeki camilerin yıkılmasına sessiz

kalınmamalıdır. Bir din savaşı görüntüsü verilmemelidir.” dedi (Yıldırım ve Arslan, 2001:70).

3.8. Ermeni Patriğın Diyalogla İlgili Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nı Ziyareti

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob Mutafyan'ı makamında kabul ederek bir süre görüştü (Arslan, 2001:74).

Patrik Mutafyan ziyarette, Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'la iyi bir dostluklarının olduğunu ve göreve geldiğinden bu yana özellikle dinlerarası diyalog konusunda yaptıkları çalışmalarının takdirle karşıladıklarını belirterek şöyle dedi: “Devlet büyüklerimizi ziyaret etmek için Ankara'da bulunuyorum. Ankara'da Cumhurbaşkanı'nı, Meclis Başkanı'nı, Genel Kurmay Başkanı'nı ziyaret ettim. Diyanet İşleri Başkanına nezaket ziyaretinde bulunmak amacıyla Ankara'da kaldım. Başkanı, Diyanet İşleri Başkanı olarak değil, Türkiye'de yaşayan diğer cemaatlerin de bir dostu olarak biliyoruz. Özellikle yurdumuzda son zamanlarda düzenlenen dinlerarası diyalog çalışmaları, Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkelerde de çok olumlu bir hava meydana getirdi. Ancak dinlerarası diyalog her şeyden önce bizim hakkımız. Çünkü Anadolu dinlerin, medeniyetlerin ve uygarlıkların beşiğidir. Yüzyıllar boyu değişik dinlere mensup insanlar bir arada yaşamışlar, bir arada sevinmişler, üzülmüşler. Bazen yabancıların kışkırtmalarıyla ülkemizde bazı huzursuzluklar ve anlaşmazlıklar olmuştur. Ancak dini ve ruhani reislerin görevi de insanlara çalışmalarıyla, temaslarıyla örnek olmaktır. Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın göreve başladığından beri çok olumlu ve yararlı atılımlar yaptığına müşahit oluyoruz. Bunun için de kendisini çok seviyor ve destekliyoruz. Ankara'ya gelmişken kendisini ziyaret etmeden olmazdı. Onun için geldik ve bizi kabul ettiği için kendilerine teşekkür ediyorum (Arslan, 2001:75).”

Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz da kabulde yaptığı konuşmada ziyaretlerinden dolayı Mutafyan'a teşekkür ederek şöyle dedi: “Değerli Patrik Mutafyan'ın teşriflerinden dolayı memnuniyetimi ifade ediyorum. Kendilerinin de ifade ettiği gibi dostluğumuz bugüne kadar iyi bir çizgide devam etti. Bundan sonra da devam edecektir. Son zamanlarda Fransa Parlamentosunda kabul edilen sözde Ermeni soykırımını iddiaları üzerine yaptığı açıklamalar ve gösterdiği tepkileri, haklı haykırıışları, isyanları bizi son derece mutlu ve memnun etti. Bundan dolayı kendilerine teşekkür

ediyorum. Tarihte bir takım olaylar vuku bulmuştur. Bunlar tarihte kalmıştır. Önemli olan bugün iyi ilişkiler içinde, diyalog kurarak hayatı sürdürmektir. Bugün azınlıklarla aramızda herhangi bir problem yaşanmamaktadır. Biz tarih boyunca hoşgörü ve müsamaha içerisinde diğer din mensuplarını sinemize basmışız. Onlarla hoş geçinmişizdir. Tarih bunun şahididir. Eğer Osmanlı bazında meseleyi ele alırsak, soykırım gerçekleşmiş olsaydı bugün dünya üzerinde 25 devlet mevcut olmazdı. Çok uluslu, çok dinli insanları sinemizde barındırdık. Bundan sonrada bu hoşgörü devam edecektir. Bilhassa Ermeni Cemaati ile iyi münasebetlerimiz olmuştur. Tarihe baktığımızda Ermeni Cemaati diğer cemaatlere göre daha imtiyazlı bir durumdadır. Osmanlı içerisinde Bakanlık seviyesine kadar yükselmiş insanlar vardır. Tarihimize 'Milleti sadıka', millete ve devlete bağlı bir topluluk olarak geçmiştir. Mesrob Mutafyan'ın da ifade ettiği gibi, yabancıların tahrikiyle bir takım nahos durumlar meydana gelmiştir. Bugün de aynı tahrikler devam etmektedir. Ancak gerekli cevaplarını da almaktadırlar. Hakikat saklanabilir ama yok edilemez. Yerin altına gömülse bile bir gün kürre-i arzı bile patlatır çıkar (Arslan, 2001:75).”

3.9. Diyaloga Zarar Veren Gelişmeler

3.9.1. Karikatür Krizi ve Diyanet İşleri Başkanlığı

Danimarka'da yayınlanan Morganevisen Jyllands – Posten gazetesi 30 Eylül 2005 tarihinde Hz. Muhammed'e (Sav.) hakaret edici ve İslam Peygamberi'ni terörist olarak betimleyen karikatürler yayınladı, Müslümanlar da buna tepki göstermiş fakat sonrasında ortalık yatışmıştı. Danimarka gazetesine destek vermek amacıyla 2006 yılı Şubat ayı başlarında Fransa'da France Soir ve Le Monde, Almanya'da Die Welt, İspanya'da El Periodico ile El Mundo ve İtalya'da La Stampa gazeteleri bu karikatürlere sayfalarında yer verince Müslümanlar çok daha şiddetli ve dalga dalga tüm dünyaya yayılan tepkiler gösterdiler. Başta Türkiye Büyükelçiliği olmak üzere Danimarka'daki Müslüman ülke diplomatları söz konusu karikatürlerin etnik ve dini gruplar arası ilişkilere hizmet etmeyeceğini, son derece tehlikeli bir süreci başlatabileceğini açıkladı. Tüm İslam Alemi karikatürlerin hakaret içerdiğini, tüm Müslümanları terörist göstererek halklar arası önyargıları arttırdığını savundu. Buna karşın gazete ve Danimarka yönetimi ifade özgürlüğünü gerekçe göstererek herhangi bir önlem almayı

reddetti ve özür dilemeyince de olay uluslararası bir kriz haline geldi (Vatan, 03.02.2006; Türkiye, 14.02.2006).

İslam Alemini ayağa kaldıran Hz. Muhammed karikatürlerini ilk yayınlayan Danimarka gazetesi Jyllands-Posten, “Sonuçlarının böyle olacağını bilselerdi bu karikatürleri yayımlamayacaklarını” açıklayarak pişmanlığını dile getirdi. Gazetenin başyazısında, “Bunun, ölüm tehditleriyle sonuçlanacağını ve Danimarkalıların yaşamlarını gerçekten riske atacağını bilseydik, doğal olarak karikatürleri yayınlamazdık” ifadesi kullanıldı (Milliyet, 04.02.2006).

Danimarka Başbakanı Anders Fogh Rasmussen, Batı ile İslam dünyasını karşı karşıya getiren Hz. Muhammed karikatürleriyle ilgili resmi görüşünü aktarmak için 3 Şubat 2006 günü Kopenhag’da görev yapan, aralarında Türkiye Büyükelçisi Mehmet Akat’ın da bulunduğu 75 ülkenin büyükelçisiyle bir araya geldi. Rasmussen, görüşmenin ardından “Danimarka hükümeti, özgür ve bağımsız bir gazete adına asla özür sunamaz” açıklamasını yaptı. Rasmussen, ifade özgürlüğünü ülkenin ekonomik çıkarlarının üstünde tutup tutmadığı yönündeki soruya da, “Tabii ki ifade özgürlüğü, bizim için en önemli ilke. Bu, bir numaralı ilkemiz” diye yanıt verdi. Rasmussen’in, toplantıda da büyükelçilere hitaben, “Sokaklardaki huzursuzluk ve gösteriler devam ederse, üstesinden gelemeyeceğimiz olaylar çıkar. Bunun için krizin çözülmesi ortak çıkarımızdır” dedi (Milliyet, 04.02.2006).

Başta İran, Fas, Moritanya, Mısır, Pakistan, Filistin, Irak, Endonezya, Malezya, Suriye ve Afganistan olmak üzere tüm İslam ülkelerinde, karikatür krizini protesto etmek amacıyla çeşitli gösteriler yapıldı. Devlet Başkanlıkları nezdinde ve çeşitli sivil toplum örgütlerince kınama mesajları yayınlandı. Ülkemizde ise karikatür krizine gösterilen tepkiler diğer İslam ülkelerine göre daha bilinçli ve daha organize olarak gerçekleşti. Karikatür krizi ile ilgili olarak yaptığı açıklamada Başbakan Recep Tayyip Erdoğan “Bunu manevi değerlerimize saldırı olarak görüyoruz” sözüyle eleştirdi. Erdoğan, “Basın özgürlüğünün sınırı olmalı. Medeniyetler ittifakını sağlamak için çaba gösterdiğimiz bir zamanda, bu tür yaklaşımlar çatışma kültürüne hizmet eder. Bunu kabul edilemez buluyoruz” diye konuştu (Radikal, 03.02.2006).

Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, önce Danimarka’da daha sonra diğer bazı ülkelerde yayınlanan Hz. Muhammed karikatürleri için “sorumsuz ve provoke edici” tanımlaması

yaptı. Gül, son günlerde büyük olaylara neden olan Hz. Muhammed karikatürleri ile ilgili olarak, medeniyetler ittifakı ve dinlerarası diyalog gibi girişimlerin olduğu böyle bir dönemde yapılan bu tür girişimleri sorumsuzluk olarak nitelendirdi. Söz konusu karikatürlerin “bilinçli ya da bilinçsiz provokasyonlar” olduğunu belirten Gül, tarihte bu tür girişimlerin örnekleri olduğunu, yazılan romanlar yüzünden pek çok canın yandığını ifade etti (Palavar ve Ersinadım; 2006:12).

Dışişleri Bakanlığı da karikatürleri ‘talihsizlik’ diye niteleyip tahrikten kaçınılması uyarısı yaptı. Dışişleri Sözcüsü Namık Tan, Türkiye’nin rahatsızlığını şu sözlerle aktardı: “Kültürlerarası diyalogun öneminin arttığı bu dönemde bütün Avrupa ülkelerinin uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemesini bekleriz. Bu konuda basına da görev düşüyor. Basının tahrik yerine suhuletle davranması gerekir.” (Radikal, 03.02.2006).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, karikatür tartışmalarıyla tırmanan gerilimin sona erdirilmesi amacıyla BM, NATO, İKÖ üyesi ülkeler ile Türkiye’nin büyükelçiliklerinin bulunduğu ülke liderlerine mektup gönderdi (Zaman, 10.02.2006).

İslam dünyasını rahatsız eden karikatür tartışmaları ekseninde gelişen bir dizi olay üzerine, küresel barış ve istikrarı tehdit eden tehlikeli mevcut tırmanışı engellemek amacıyla bu mektubu yazdığını ve kanaatlerini paylaşma gereği duyduğunu kaydeden Erdoğan, mektupta şunları kaydetti: “Son olayların altında yatan nedenleri anlamaya çalışmalıyız. Müslümanlar, kural olarak tüm peygamberlere gerekli saygıyı gösterirler. Ayrıca, Hz. Muhammed’e karşı duydukları derin saygı ve İslami öğretilere olan imanlarına karşın iyi niyetli eleştirilere tahammül gösterebilirler. Ancak, Hz. Muhammed’in, açıkça eleştiri sınırlarını aşan bir hakarete maruz bırakılmasını mazur görmeleri beklenemez. Görülmektedir ki, kimi yayın kuruluşları, bu müessif olayları ifade özgürlüğünün test edilmesi gibi algılamışlardır. İslam dünyasının özgürlük anlayışını ve sabrını test etme niyetinin sergilendiğini de gözlemlemek mümkündür. Hiçbir kültürün diğer kültürlerin hassasiyetlerine hakaret etme hakkı yoktur. Uyum içinde birlikte var olmanın asgari ön şartı, farklı medeniyetler ve geleneklerin karşılıklı olarak birbirlerinin kültürel farklılıklarına saygı duymasıdır.” (Zaman, 10.02.2006).

Şiddet ve çatışma kültürünü esas alan “Medeniyetler Çatışması” tezinin yerine “Medeniyetler arası İttifak” tezinin koyulmadığı sürece hep birlikte bir felakete doğru sürüklenileceğini bugüne kadar her zeminde ifade ettiğini hatırlatan Başbakan Erdoğan,

mektubunu şöyle sürdürdü: “Yaşanan son olaylar da ne yazık ki bizi haklı çıkarmıştır. İfade ve basın özgürlüğü ile bunun mümkün olan her kanalla kullanılması, elbette demokrasinin vazgeçilmez ilkelerinin başında gelir. Fakat hiçbir özgürlük, inançların, değerlerin ve kutsal imgelerin aşağılanması, hakarete tabi tutulması istikametinde kullanılamaz. Bununla birlikte, hayal kırıklığı içinde şiddete başvuranlar ve şiddeti tahrik ve teşvik edenler, kendi davalarına zarar vermekte ve haklılıklarını kaybetmektedirler. İslam barış dinidir ve İslam ülkelerinde yaşayan herkesin canı, malı ve onurunun korunması çağrısını içerir. İslam’ın ve Müslümanların savunulması, İslami öğretilere aykırı yöntemlerle yapılamaz. Türkiye, zenginleştirilmiş diyalog, uzlaşma ve entegrasyona yönelik tüm hakiki çabaları desteklemektedir. Attığımız adımların nihai amacı, insanlığın ‘Çokluk içinde birlikte yaşama’ idealine özgün katkımızı sağlamaktır.” Erdoğan, mektupta, “İslamofobianın Batı toplumlarında daha fazla kök salmasına sebep olacak politikalardan özenle kaçınmak mecburiyetindeyiz. Bu kritik noktada, sağduyu ile ve daha ileri bir sorumluluk duygusuyla hareket etmemiz, azami öneme haizdir. Ortak tarihi tecrübelerimiz ve değerlerimiz bize izlenmesi gereken yolu göstermektedir. Yalnızca ortak irade göstermekle yetinmeyerek, mevcut gerilimi ortadan kaldırmak için elimizdeki mevcut tüm yöntem ve mekanizmaları kullandığımızdan emin olmalıyız” ifadelerini de kullandı (Zaman, 10.02.2006).

TBMM Başkanı Bülent Arınç, karikatür krizi ile ilgili olarak AB üyesi bütün ülkelere ve karikatürün yayımlandığı Ürdün ve Yeni Zelanda’nın Parlamento Başkanları’na bir mektup gönderdi. Arınç, yabancı düşmanlığı, İslam karşıtlığı yerine, diyalog, hoşgörü ve işbirliği önerdiği mektubunda, algılama ve anlayış eksikliklerinin bazı kişi ve akımlarca olumsuz şekilde kullanılabildiğine dikkat çekti. Müslümanların inançlarına karşı saygısız davranışta bulunan bir takım basın haberlerini kınadığını ifade eden Meclis Başkanı, ifade özgürlüğünün inançlara ve kutsal değerlere saygısızlık etme hakkı vermediğini belirtti. Din adına terörist eylemlerde bulunulmasını, tepkilerin abartılmasını, şiddete dönüşmesini, bu çerçevede bazı ülke büyükelçiliklerinin saldırıya maruz kalmalarını da kınadığını ifade eden Arınç, zengin bir tarih tecrübesine sahip ülkemizin, geçmişten beri insanlığın huzur ve barışı için her türlü katkıyı sağlamaya büyük özen gösterdiğini bildirdi (Yeni Şafak, 09.02.2006).

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve İspanya Başbakanı Jose Luis Rodriguez Zapatero, İslam dünyasını rahatsız eden karikatürler konusunda 'sükunet ve saygı' çağrısında bulundu (Yeni Şafak, 07.02.2006).

Erdoğan ve Zapatero'nun imzasıyla kaleme alınan ortak makale, International Herald Tribune gazetesinde yayınlandı. "Müslümanları derin bir biçimde rahatsız eden karikatürlerin tahrikiyle ortaya çıkan gerginliğin, giderek artan bir endişeyle izlendiği" belirtilen makalede, "İki tarafta da sadece güvensizlik ve anlayışsızlık izi bırakacak bu durumu derhal etkisiz hale getirmediğimiz takdirde kaybeden hepimiz oluruz" denildi. Makalede, "bu yüzden, sükunet ve saygı çağrısı yapmanın ve mantığın sesine kulak vermenin gerekli olduğu" vurgulandı. Geçen yıl Türkiye ve İspanya başbakanlarının, medeniyetler ittifakı projesini başlattıkları hatırlatılan makalede, "uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden nefret dalgasını durdurmak amacıyla bu girişimi başlatma ihtiyacı duyulduğu" ifade edildi. Makalede, "Bu gördüğümüz talihsiz olaylar, şu anda sadece teşhisimizin doğruluğunu ve aynı zamanda bu konuda daha fazla destek arayışımıza yönelik taahhüdümüzü de teyit ediyor" denildi. Türkiye ve İspanya'nın tarihi olarak batı ve doğunun kesişme noktalarında olduğu kaydedilen makalede, bu yüzden iki ülkenin, farklı kültürlerin yakın temaslarının doğru kullanıldığında önemli ölçüde zenginlik yaratacağı, olumsuz kullanıldığında tehlike yaratacağının bilincinde oldukları vurgulandı. Küreselleşen dünyada, farklı medeniyetler arasındaki ilişkilerin ve değişimlerin katlanarak sürdüğü ifade edilen makalede, bir yerel olayın dünya çapında hemen yansımaları olabildiği hatırlatılarak, barışçıl bir biçimde birlikte yaşamanın ve hoşgörüsüyle saygı ilkelerinin geliştirilmesine verilen önem vurgulandı (Şen, 2006:1-16).

İfade özgürlüğünün demokratik sistemin önemli bir parçası olduğu ve hiçbir zaman vazgeçilemeyeceği hatırlatılan makalede, bununla birlikte, farklı hassasiyetlere saygı, sorumluluk olmadan da hakların olamayacağı belirtildi. Makalede, bu karikatürleri yayınlamanın belki yasal olduğu, ancak siyasi ve ahlaki açıdan buna karşı çıkılması gerektiği vurgulanarak, farklı kültürlerin yanlış anlaşılmasına ve yanlış takdim edilmelerine karşı çıkılması çağrısında bulunuldu. Makalede, daha adil bir uluslararası sistem inşa edebilmenin yolunun, karşılıklı olarak inançlara en üst düzeyde saygıdan geçtiği vurgulandı. Uluslararası hukuk normları ve uluslararası örgütleri savunmaya iki ülkenin de kararlı olduğu kaydedilen makalede, bununla birlikte dünya barışını koruma

konusunda ne uluslararası hukukun ne de uluslararası örgütlerin tek başlarına yeterli olamayacağına dikkat çekildi. Barışçıl bir biçimde birlikte yaşamının tohumlarının atılmasının gerekli olduğu kaydedilen makalede, tarafların birbirlerini anlaması ve karşılıklı saygının önemine değinildi ve bu ilkelerin Türkiye ve İspanya tarafından başlatılan medeniyetler ittifakı projesinin de en önemli hedefi ve ilkesi olduğu hatırlatıldı (Şen, 2006:1-16).

Karikatür Krizine ilk tepki gösterenlerden biri olan Devlet Bakanı Mehmet Aydın, karikatür krizi konusunda İslam dünyasının tepkisinin normal olduğunu belirterek, “Müslümanları öfkelenen kimseye faydası olmaz. Birlikte yaşamak zorundayız” dedi. Aydın, “Bütün Batı, karikatür krizinde olumsuz tavır sergilemedi. Yapılanların yanlış olduğunu yüksek sesle söyleyen Batılı devlet adamları var” diye konuştu. Müslümanları öfkelenen kimseye faydası olmayacağını anlatan Aydın, “Birlikte yaşamak zorundayız. ‘Danimarka nerede, Yemen nerede’ demem lazım. O yüzden her ülkenin sorumluluğunu bilip, kendi köktencilerine dikkat etmesi gerekir. Şimdi diyorlar, bilmem 2 karikatürden ne olacak. Sevgi Peygamberi’ni, siz kalkıp teröristle özdeşleştiriyorsunuz. İslam dünyasının bu konudaki tepkisi normaldir. Yeter ki bu tepki şiddete dönüşmesin.” diyerek karikatür krizi konusundaki tepkisini dile getirdi (Zaman, 12.02.2006).

Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu da Peygamber Efendimiz ile ilgili karikatür yayınlanmasını sadece “dine saygısızlık” değil, bir “insan hakları ihlali” olarak yorumladı. Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu BBC’ye yaptığı açıklamada “Bir defa önce Danimarka’da, daha sonra da diğer Avrupa ülkelerinde bu karikatürlerin yayınlanması bana göre çok büyük bir yanlış, çok büyük bir saygısızlık oldu. Sadece dine saygısızlık değil, insana saygısızlık, insan hakları ihlali.” diyerek tepkisini dile getirdi (Sapmaz, 2006:16-17).

Bardakoğlu, Batının söylem olarak insan haklarını çok konuştuğunu ancak uygulamaya gelince çok ciddi zaaf ve yanlışlar gösterdiğini söyleyerek “Bu yanlış oldu ama bana göre ikinci ve daha büyük yanlış, bu karikatürün, bu yanlışın, ifade özgürlüğü adına, basın özgürlüğü adına savunulması oldu.” dedi. Bu ifade özgürlüğü kapsamına giriyor mu yoksa hakaret mi size göre sorusunu ise Bardakoğlu sert tepki vererek: “İfade özgürlüğü olabilir mi? İfade özgürlüğü, düşünceyi açıklama özgürlüğü, bir başkasının

inancını, bir başkasının kutsalını, değerini aşağılama hakkı verir mi bize? Elbette vermez.” şeklinde cevapladı. Ali Bardakoğlu tavrını sorular üzerine daha da sertleştirerek: “Hele bir de, bazı Batılı düşünürlerin veya sözde düşünürlerin veya siyasetçilerin ‘Bakalım İslam dünyası bu hoşgörü sınavını geçebilecek mi’ diye küstahça tavır sergilemesi de, bana göre üçüncü yanlış oldu. Yani bir din mensubundan nasıl böyle bir konuda hoşgörü ya da tepkisiz kalmayı beklersiniz? Müslümanların en kutsal bildiği, canından çok sevdiği Hz. Peygamber’ine saygısızlık yapacaksınız ve diyeceksiniz ki, siz buna katlanın, hazmedin, tepki göstermeyin. Tepki göstermezseniz hoşgörü sınavını geçersiniz. Bu da fevkalade yanlış bir tutum oldu. Biz Diyanet İşleri Başkanlığı olarak bütün bunları kınıyoruz ve Batılı devlet adamları ve medya mensuplarının da basiretli davranmasını bekliyoruz.” dedi. Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu İslam dünyasının da haklı tepkisini, haklı, meşru, makul zeminde göstermesini şiddete bulaşmadan, haklıyken haksız duruma düşmeden ve masum insanlara yönelik cinayetler, yakmalar, yıkmalar yerine makul meşru zeminde tepkisini belli etmesini istedi (Sapmaz, 2006:16-17).

BBC’nin “Kuran-ı Kerim ya da İslam Dini, peygamberlerin resmedilmesi ya da edilmemesine ilişkin, bir hüküm, bir düzenleme içeriyor mu?” sorusuna da Ali Bardakoğlu: Bu salt bir resim olayı değil. Bizim dini geleneğimizde, resim, bilhassa peygamberlerin ve hatta dört halifenin resminin çizilmesi doğru bulunmamıştır. Bu nedenle Müslümanlar, 14 asırdır peygamberlerinin hatta bütün peygamberlerin resminin çizilmesini doğru bulmazlar.” diye cevap verdi. Diyanet İşleri Başkanı, Müslümanların tüm dinlere ve peygamberlere saygı göstermesi gerektiğini de şu şekilde dile getirdi: “Dinimiz bize bütün peygamberlere saygılı olmayı öğretir ve biz Kuran’ı Kerim’de bir ayet, ‘Allah’ın bütün peygamberleri arasında hiçbir ayırım yapmayız’ diye dua etmemizi, inanmamızı öğretir. Yani biz Hz. Adem’e, Hz. İbrahim’e, Hz. Musa’ya, Hz. İsa’ya ve Hz. Muhammed’e eşit derecede inanırız, hepsi Allah’ın güzel peygamberleri, sevgili peygamberleridir. Hepsine inanırız ve hepsine saygı duyarız. Hiçbirine kötü söz söylemeyiz. Bir insanın Hz. İsa ya da Hz. Musa’ya da kötü bir şey söylemesi, inancına ve Müslümanlığa aykırıdır.” diye cevap verdi (Sapmaz, 2006:16-17).

Diyanet İşleri Başkanlığı da Karikatür Krizi konusunda Müslümanlara, vakar (ağırbaşlı) ve itidal (ölçülü) içinde tepki gösterme çağrısında bulundu (Milliyet, 04.02.2006; Yeni Şafak, 04.02.2006).

Karikatür Krizi ile ilgili gelişmelerin derin bir üzüntü içinde izlendiği, buna karşı haklı tepkilerin şiddete dönüştürülmemesi gerektiği belirtilen ve İslam dışındaki dini kurum ve liderlerin hassasiyetlerinin takdire değer bulunduğu vurgulanan açıklamada “Son günlerde önce bir Danimarka gazetesinde, ardından bazı Batı ülkelerinin gazetelerinde yer alan ve bütün dünya kamuoyunu etkileyen Hz. Peygamber’in sözde karikatürüyle ilgili gelişmeleri derin bir üzüntüyle izlemekteyiz. Yüce Rabbimizin, “Biz peygamberler arasında ayırım yapmayız.” mesajını bir Miraç hediyesi olarak insanlığa getiren İslam Peygamberi’yle ilgili hakaret içeren karikatürler, sadece biz Müslümanları değil, inanca ve insana saygı gösteren insanlığı, barış ve huzur endişesi taşıyan sağduyulu bütün insanları derinden üzmüştür. Çağımızda toplumların barış ve huzur içinde yaşayabilmeleri için insan haklarına saygıya ve bunun ayrılmaz bir parçası olan din ve vicdan özgürlüğüne ihtiyaç vardır. Bütün inançlara ve dini değerlere saygı göstermek, din ve vicdan özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Din, vicdan ve ifade özgürlüğü ise hiçbir zaman başka inançlara hakaret etmeyi mazur kılmaz. Başka inançlara saygı, aslında insanın kendi inancına ve insanlığa saygının bir gereğidir. Yurtiçinde ve yurtdışında, gayrimüslim dini kurum ve liderlerin bu konuda yaptıkları açıklamalarla gösterdikleri hassasiyetten dolayı takdirlerimizi ifade ediyoruz. Sözde basın ve ifade özgürlüğü adına inanca, insana ve Rahmet Peygamberi’ne hakaret içeren söz konusu karikatürler konusunda hassasiyet zaafı gösteren kişi, devlet ve toplulukların büyük bir yanılğı içinde olduklarını hatırlatmayı, yerine getirilmesi gereken tarihi bir vazife addediyoruz. Bu tür yanlışları ifade ve basın özgürlüğü adına savunmak da, Müslümanların böyle bir saygısızlık karşısında tepkisiz kalmasını ve hoşgörülü davranmasını beklemek, üstelik İslam dünyasının bir hoşgörü sınavıyla karşı karşıya olduğunu ifade etmek de fevkalade üzücü ve kaygı verici tutumlardır. Batılı siyaset ve devlet adamlarına, basın mensuplarına bu safhada düşen görev, yanlışların birbirini izlemesine fırsat vermemek, gerekli basireti göstermek, gerilimi azaltıcı, ortak barışı güçlendirici adımlar atmaktır. Bu konuda haklı olarak tepki gösteren bütün dünya Müslümanlarını da Sevgili Peygamberimizin en büyük ahlaki mirası olan vakar ve itidale davet ediyoruz. Bu tür yanlışlara tepki gösterme adına şiddete başvurulması

elbette tasvip edilemez. Tepkilerin makul ve meşru sınırlar içinde kalması gerilim ve ayrışmayı hedefleyen mihraklara fırsat verilmemesi açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.” ifadelerine yer verildi (Bardakoğlu, 2006:1-2).

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Prof. Dr. İzzet Er, Kutlu Doğum Haftası'nın, 2006 yılında “Hz. Peygamberi Anma ve Peygamberlere Saygı Haftası” olarak kutlanacağını belirterek, “Bütün dünyayı saran ‘karikatür krizi’ karşısında Diyanet olarak tepkimizi bu şekilde göstermenin uygun olacağını düşünüyoruz” dedi. Prof. Dr. Er yaptığı açıklamada, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın karikatür krizi karşısında itidal ve sükunetle tepki gösterme yolunu seçtiğini vurgulayarak, “olumsuz ve tasvip edilmeyen davranışlara başvurulmaması gerektiğini her zaman söyledik” diye konuştu. Kutlu Doğum Haftası'nın 2006 yılında “Hz. Peygamberi Anma ve Peygamberlere Saygı Haftası” olarak 9-20 Nisan tarihleri arasında kutlanacağını bildiren Er, sözlerini şöyle sürdürdü: “Bütün dünyayı saran ‘karikatür krizi’ karşısında tepkimizi bu şekilde göstermenin uygun olacağını düşünüyoruz. Böylece hem gündemden kopmamış hem de toplumun beklediği ve ihtiyacı olan konuları seçmiş olacağız. Toplumsal ihtiyaçlara göre yapılan dini aydınlatma daha kalıcı oluyor.” Hz. Muhammed'e karşı, layık olmadığı tarzda bir tutum sergilendiğini ifade eden Er, “Kimi dini değerler söz konusu olunca, inansın inanmasın herkesin saygı göstermesi gerektiğine inanıyoruz ve bunu da uygulamaya çalışıyoruz. Bize göre, bütün peygamberler Allah'ın elçileridir ve saygıdeğerdir. Bu, Kur'an-ı Kerim'de de ifade edilir” diye konuştu. Prof. Dr. Er, bu konsept içinde Kutlu Doğum Haftası'nı, “Hz. Peygamberi Anma ve Peygamberlere Saygı Haftası” olarak belirlediklerini kaydetti (Zaman, 24.03.2006).

Diyanet-Sen de Hz. Muhammed'in karikatürlerinin yayımlanmasını protesto amacıyla, Danimarka ve Norveç büyükelçiliklerine siyah çelenk bıraktı. İki ülkenin büyükelçilikleri önünde ayrı ayrı basın açıklaması yapan Diyanet-Sen Genel Başkanı Ahmet Yıldız, geçen yıl Eylül ayında Danimarka'da bir gazetede, şubat ayında da Norveç'te bir dergide Hz. Muhammed'in karikatürlerinin yayınlandığını hatırlattı. İslam Dini'nin, Hz. Muhammed'in ve O'nun arkadaşlarının her ne sebeple ve her ne şekilde olursa olsun resmedilmesine ve tasvirine kesinlikle izin vermediğini belirten Yıldız, sözlerini şöyle sürdürdü: “Hele hele alaycı ve küçük düşürücü bir şekilde yapılan tasvire izin verilmesi söz konusu olamaz. Çünkü, dünyanın herhangi bir yerindeki bir

Müslüman, bu utanç verici hareketi bütünüyle rahatsız edici bir hakaret ve acı verici olarak görür.” Yıldız, “Söz konusu ülkelerde Peygamberimizin bu şekilde aşağılanması, İslam Dini’ne ve İslam Alemine yapılmış bu büyük saygısızlık, hakaret ve inançlarımıza saldırı olarak görüyoruz” dedi. Yıldız, Danimarka ve Norveç yetkililerini de Müslümanlardan özür dilemeye çağırdı (Vatan, 02.02.2006).

Vatikan da yaptığı yazılı açıklamada “Batı kültürü, özgürlüğü mutlak bir değer gibi algılama iddiasına bir sınır belirlemek zorundadır. Dinsel simgelere dokunma alışkanlığı ve düşüncesine burada da, Avrupa’da da isyan edilmelidir” dedi (Milliyet, 04.02.2006).

Türkiye’deki semavi dinlerin temsilcileri de Hz. Muhammed’in karikatürlerinin yapılmasını kınayarak tepki gösterdi. Fener Rum Patriği Bartholomeos yaptığı açıklamada “Ayıp şeyler bunlar. Hepimiz karşımızdakilerin dinine, imanına saygı duymalıyız. Barış ve beraberlik içinde yaşamalıyız. Prensibimiz, diğer kardeşlerimizin dinine saygılı olmak, onları incitmemek. Onu bekliyoruz. Onların da bunu beklemeleri haklarıdır. İnşallah bu çirkin şeyler durur ve biter.” diyerek tepkisini dile getirdi (Milliyet, 04.02.2006).

Türkiye Ermenileri Patriği Mesrob II de “Basın ya da ifade özgürlüğünün sınırları değil, ahlak sınırları aşılmıştır. Kitleler rencide edilmiş, özellikle son zamanlarda ivme kazanmaya başlayan uygarlıklar arası diyalog çalışmalarına ciddi bir darbe indirilmiştir. Birkaç yıl önce İstanbul’da bir tekstil şirketi, Hz. İsa Mesih’in tasvirlerini iç çamaşırları üzerine basarak satışa çıkarmıştı. Bu gibi densizliklerin, modernizmle ilgisi yoktur.” dedi (Milliyet, 04.02.2006).

Türkiye Hahambaşısı Rav İsak Haleva ve Türk Musevi Cemaati Başkanı Silvyo Ovadya ise yaptıkları ortak açıklamada Hz. Muhammed karikatürlerini çizen ve yayınlayanları kınadı. Yapılan açıklamada: “Dini değer ve inançlara yapılacak her türlü aşağılama, sataşma ve saldırının karşısında olduğumuzu belirtmek isteriz. Görüşümüz; hangi dine veya inanca sahip olunursa olunsun, diğer dinlere en az kendi din ve inancımıza gösterdiğimiz saygıyı göstermek zorunda olduğumuzdur. Demokrasinin insanlara sağlamakta olduğu fikir ve ifade özgürlüğünün hiçbir zaman kısıtlanmasını istemeyen bizler, bu demokratik özgürlüğün kimseye, dinlere, peygamberlere, kutsal kitap ve

değerlere sataşma hakkını vermediği görüşündeyiz.” ifadelerine yer verildi (Zaman, 03.02.2006).

Yine ABD ve bazı AB ülkeleri de karikatürleri eleştiren, uygunsuz olduğunu belirten ve kınayan mesajlar yayınladı. Hz. Muhammed karikatürlerinin bazı Avrupa gazetelerinde yayınlanması, ABD tarafından kabul edilemez bulunarak kınandı. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Kurtis Cooper konuyla ilgili yaptığı açıklamada, İslam dünyasında rahatsızlığa yol açan karikatürleri, ‘saldırganca’ diye niteledi. Sözcü Cooper, basın ve ifade özgürlüğünün önemini kabul edildiğini, ancak bunların basının sorumluluğuyla dengelenmesi gerektiğini söyledi. Kurtis Cooper, bu tür karikatürlerle dini veya etnik nefreti kışkırtmanın kabul edilemez olduğunu belirterek, “Tüm toplumlarla onların dini inanç ve uygulamalarına saygı ve hoşgörü gösterilmesi çağrısında bulunuyoruz” dedi (Milliyet, 04.02.2006).

İslam dünyasında infiale neden olan karikatür krizinin yol açtığı şiddeti ortak bir bildiri ile kınayan BM, İKÖ ve AB, tüm dünyayı sükunet ve diyaloga çağırdı. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), karikatür krizinin aşılması için sükunet ve diyalog çağrısında bulundu. BM, AB ve İKÖ’nün ortaklaşa hazırladığı bildiride, bazı Batı gazetelerinin Hz. Muhammed’e (s.a.v.) hakaret içeren karikatürler yayınlamasının neden olduğu gerginliğe karşı dünya çapında uyarıda bulundu (Güngör, 2006:1).

Türkiye-Avrupa Birliği Karma İstişare Komitesi Eşbaşkanı Jan Ollsen, Danimarkalı bir gazete tarafından yayınlanan Hz. Muhammed’e hakaret içerikli karikatürleri ‘geri zekalıcı’ sözleriyle niteleyerek, hadisenin dinler ve kültürlerarası yakınlaşmaya zarar verdiğine işaret etti. Karikatürlere yönelik yükselen tepkilerin Türkiye’nin AB için ne kadar önemli bir konumda olduğunu net bir şekilde ortaya koyduğunu söyleyen Ollsen, “Türkiye, AB ile Müslüman dünya arasında bir köprü vazifesi görebilecek konumda ve aradaki uçurum arttıkça bu köprünün ehemmiyeti de aynı şekilde artıyor. Sair Müslüman ülkelerde görülen şiddet hadiselerinin burada yaşanmaması dikkate değer.” şeklinde konuştu. Ollsen krizin, Avrupalı siyasetçilere Türkiye’nin üyeliğinin önemi hakkında iyi bir ders verdiğini söyledi (Türkmen, 2006:16).

Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Franco Frattini, Avrupa basınında yayınlanan Hz. Muhammed karikatürlerini ‘uygunsuz’ bulduğunu, ancak gösterilen tepkinin de

'kabul edilemez' olduğunu söyledi. Müslümanların, hissettiklerini anladığını ifade eden Frattini, "Ancak Avrupa'mızın temel ilkeleri arasında fikir özgürlüğü, dolayısıyla eleştiri hakkı da bulunuyor" dedi (Radikal, 03.02.2006).

AB dönem başkanı Avusturya'nın Dışişleri Bakanı Ursula Plassnik yaptığı açıklamada "Hz. Muhammed karikatürleriyle hakarete uğradıklarını düşünen Müslümanların duygularını anlıyorum. Bu karikatürlerin yayımlanması gereksiz biçimde Müslümanları tahrik etti. Herhangi bir dine hakaret içeren hareketleri açıkça kınamak AB liderlerinin sorumluluğu altındadır" dedi (Milliyet, 04.02.2006).

Fransa Başbakanı Dominique de Villepin, bütün dini inançları gereksiz biçimde inciten hareketlerden kaçınılması çağrısında bulundu. Villepin, "Saygı gerekliliği ile özgürlük gerekliliği birbirleriyle bağdaşmalı" dedi (Hürriyet, 04.02.2006).

İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw, Avrupa medyasını karikatür krizi konusundaki tutumu nedeniyle eleştirirken, ifade özgürlüğüne saygı duyulması gerektiğini, ancak kimsenin başkasının inançlarına saygısızca davranma hakkı bulunmadığını vurguladı (Hürriyet, 04.02.2006).

3.9.2. Papa 16. Benedict'in Konuşması ve Diyanet İşleri Başkanlığı

Papa 16. Benedict'in, İslam'ı bir şiddet dini gibi gösterip Hz. Muhammed aleyhindeki sözleri aktarması İslam dünyasını ayağa kaldırdı (Hürriyet, 27.12.2006).

Katoliklerin dini lideri Papa 16. Benedict, Almanya ziyareti sırasında daha önce teoloji profesörlüğü yaptığı Regensburg Üniversitesi'ndeki konuşmasında: "Yakınlarda Bizanslı bilge imparator İkinci Mihail Paleologos'un diyalogunun Prof. Theodore Khoury (Muenster) tarafından yayınlanan bölümlerini okuduğum esnada, Tanrı'nın doğasına ilişkin akıl ile düşünürken, zihnime gelenler şunlar oldu: Bu, muhtemelen bir kış mevsiminde 1391'de Ankara yakınlarında eğitilmiş bir Farisi ile Hıristiyanlık, İslam ve ikisinin geçerliliği hakkında yapılmış bir diyalogdur. Bu diyalog, bilahare 1394-1402 arasında, Konstantinopoli kuşatması sırasında, muhtemelen bizzat imparator tarafından kaleme alınmış olmalı. Kendi açıklamalarının Farisi muhatabıninkilere oranla çok ayrıntılı olması da bundan kaynaklansa gerek. Diyalog, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'da mevcut dinin yapıları üzerinde odaklanıyor. Özellikle Tanrı imajı üzerinde duruluyor. Doğal olarak, üç şeriat ya da üç hayat düzeni diye de adlandırılan Eski Ahit, Yeni Ahit

ve Kur'an arasındaki ilişkilere de değiniliyor. Bu derste benim bahsetmek istediğim konuya gelince... Ben, din ve akıl çerçevesinde, diyalogun bütünü içerisinde oldukça marjinal bir yer işgal eden tek bir konuya değineceğim. Zira bu beni çok etkiledi ve de bunu konuya ilişkin düşüncelerim için bir kalkış noktası olarak kullanacağım. Prof. Khoury'nin yayınladığı diyalogun yedinci bölümünde imparator, cihat, kutsal savaş konusuna değiniyor. İmparator, (Kur'an'daki) 2. surenin 256. ayetinde, "Din konusunda zorlama yoktur" denildiğinden elbette ki haberdardı. Uzmanlar, bunun başlangıç dönemindeki surelerden biri olduğunu söylüyorlar. O dönemde Muhammed, güçsüzdü ve de tehdit altındaydı. Ama imparator, doğal olarak, kutsal savaş konusunda müteakip dönemlerde gelişmiş ve Kur'an'da belirlenmiş diğer düzenlemelerden de haberdardı. İmparator, ayrıntılara dalmaksızın, bir Kitap sahibi olanlar ile 'kafirler' arasındaki davranış farkını izah etmek için, bizi hayrete düşüren sert bir üslupla muhatabına, genel anlamıyla din ve şiddet ilişkisi bağlamında basit bir temel soru yöneltiyor: (Hadi bana Muhammed'in yeni olarak ne getirdiğini göster! Bu konuda, kendisinin vaz ettiği dini kılıç ile yayma emri türünden kötü ve insanlık dışı şeylerden başka bir şey bulamazsın). İmparator, böylesine ağır bir ifade kullanmasının ardından, dini şiddet aracılığıyla yaymanın neden akıl dışı olduğunu ayrıntılı biçimde izah ediyor. Şiddet, Tanrının doğasına ve ruhun doğasına zıttır. İmparator diyor ki, (Tanrı kandan hoşlanmaz. Akla göre davranmamak, Tanrının doğasına zıttır. Din, beden değil, ruhun ürünüdür. Dolayısıyla birini dine çekmek isteyen kişinin, şiddet veya tehdide değil, iyi konuşmaya ve doğru bir şekilde akıl yürütmeye ihtiyacı vardır. Makul bir insanı ikna edebilmek için, ne kola ihtiyaç vardır, ne vurabilecek bir şeye, ne de bir insanı ölümle tehdit etmeye yarayacak başka bir araca!). Bu diyalogda, şiddet aracılığıyla dine çekmeye muhalefet bağlamında en önemli husus şudur: Akla göre hareket etmemek, Tanrının doğasına zıttır. Yayıncı Theodore Khoury, yorumunda diyor ki: Grek felsefesi içinde yetişmiş imparator için bu son derece net bir konudur. Ama Müslümanlık öğretisinde ise Tanrı mutlak anlamda aşkındır. Onun iradesi bizim kategorilerimizden tümüyle bağımsızdır. Buna akıllılık, makuliyet de dahildir. Khoury, bu bağlamda ünlü Fransız İslam bilimci R. Arnaldez'in bir eserine de bir atıfta bulunuyor. Buna göre İbn-i Hazm, işi, Tanrıyı kendi kelamından bağımsız olmaya kadar götürerek, O'nun bize hakikati açıklamak gibi bir zorunluluğu dahi olmadığını belirtiyor. Eğer o irade buyurmuş

olsaydı, insan putperestliğe de tabii olmak zorundaydı diyor” dedi (Hürriyet, 15.09.2006).

Papa 16. Benedict’in Almanya ziyareti sırasında daha önce teoloji profesörlüğü yaptığı Regensburg Üniversitesi’ndeki konuşmasının ardından başta Türkiye ve Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan olmak üzere tüm İslam Aleminden bunun kabul edilemez aynı zamanda haddini aşan bir konuşma olduğunu belirten ve Peygamber Efendimiz’e açıkça hakaretlerde bulunan Papa’yı kınayan açıklamalar yapıldı. Başbakan Erdoğan, “Papa bir din adamı gibi konuşmamış, alışılmış siyasetçiler gibi bir konuşma yapmış. İslam dünyasından gerekse Müslümanlardan özür dilemesi şarttır” dedi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Papa 16. Benedict’in İslam Dini ve Peygamberi Hz. Muhammed hakkındaki açıklamalarını değerlendirerek, “Papa bir din adamı gibi konuşmamış, alışılmış siyasetçiler gibi bir konuşma yapmış” dedi. Erdoğan açıklamasında “Dünyada dinlerarası diyalogun, değerler arası diyalogun, medeniyetler arası diyalogun başlatıldığı böyle bir dönemde, anlamı barış olan İslam Dini’ne karşı ve onun sevgili peygamberine karşı yapmış olduğu değerlendirmeye, yaklaşım çok ciddi bir talihsizliktir. Bunu bizlerin kabul etmesi mümkün değildir. İslam dünyasının bunu kabullenmesi mümkün değildir. Akliselim sahibi Hıristiyan dünyasının, Katolik dünyasının da kabul etmesi mümkün değildir diye düşünüyorum. Temenni ederiz ki, yapmış olduğu yanlışları süratle düzeltir ve medeniyetler arası diyalogun, dinlerarası diyalogun gelişmesi noktasında oraya bir gölge düşürmemiş olur. Biz yolumuza gerçi aynı şekilde devam edeceğiz. Zira kişilerin bu tür açıklamaları bizim bu yoldaki kararlılığımızı değiştirmeyecektir. Bu yapmış olduğu yanlış, çirkin ve talihsiz açıklamalardan geri adım atması, gerek İslam dünyasından gerekse Müslümanlardan özür dilemesi şarttır diye inanıyorum.” ifadelerine yer verdi (Yeni Şafak, 16.09.2006).

Papa’nın memleketi Almanya’da yaptığı açıklamaları “küstahlık” olarak niteleyen Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu da, kendisini derhal özür dilemeye ve sözlerini geri almaya çağırdı. Papa’nın açıklamalarını “Hem Hıristiyanlık hem de dünya barışı adına fevkalade kaygı verici bir açıklama” olarak niteleyen Bardakoğlu, “Bu sözler eleştiri değildir. Bir dinin kutsalına, peygamberine, kitabına yönelik bir dil uzatma varsa artık bu küstahlıktır, düşmanca bir ifadedir ve din kavgasını körükleyen büyük bir

talihsizliktir” dedi. Bardakoğlu, Papa'nın sözlerinin, haçlı seferleri zihniyetinin bir yansıması olduğu yorumunu yaptı (Hürriyet, 27.09.2006).

Diyanet İşleri Türk İslam Birliği Dinlerarası Diyalog Sorumlusu Bekir Alboğa DW'ye verdiği demeçte: “Dünyanın her zamankinden daha fazla diyaloga ve karşılıklı anlayış ve saygıya ihtiyacı olduğu bir dönemde Vatikan'ın liderinin Peygamberimiz hakkında böyle bir cümle sarf etmesi son derece talihsiz zaten İslam dünyasını ve Müslümanları, İslam'ı öcü gösterip onlara yapılan ve onların yaşadığı topraklara yapılan saldırıları meşru göstermeye çalışan evangelist, radikal Hıristiyan gruplar mevcut. Ümit ederim en kısa zamanda Papa gerçekten bu hatasını telafi eder.” dedi (Hürriyet, 27.09.2006).

İstanbul İl Müftüsü Mustafa Çağrııcı'nın da aralarında bulunduğu 38 Müslüman din adamı, Papa 16. Benedict'e yönelik açık mektup yayımlayarak, Papa'nın Regensburg Üniversitesi'nde yaptığı ve İslam dünyasında tepkilere yol açan konuşmasındaki hatalara dikkati çektiler (Zaman, 14.10.2006).

“Açık ve dürüst diyalog isteğinizi paylaşıyoruz” başlığıyla Alman “Frankfurter Allgemeine Zeitung” gazetesinde tam sayfa olarak yayınlanan mektupta, Papa'nın, konuşması sırasında “inançta zorlama yoktur” şeklindeki ifadenin İslamiyet öncesi dönemden çıktığını söylediği, bunun doğru olmadığı ve bu ifadenin Kuran-ı Kerim'de yer aldığı belirtildi. “Müslümanların bu ifadeyi temel inançları haline getirdikleri ve işgal edilen bölgelerde bile insanları inançlarında özgür bıraktıkları vurgulanan” mektupta ayrıca, “İslamiyet'te inançla mantık arasında bir ayrım olmadığı” kaydedildi. Mektupta, “cihat kelimesinin de mutlaka ‘savaş’ anlamına gelmediğine, ancak Hz. İsa'nın bile gerektiği takdirde şiddeti savunduğuna ve bunun İncil'de yer aldığına işaret edilerek, İslami kurallara göre savaşlarda bile masum insanların öldürülemeyeceği, insanların sadece dini inançlarından dolayı hedef alınamayacakları ve şiddet yanlısı olmadıkları takdirde Müslümanların komşularıyla barış içinde yaşamaları gerektiği” ifade edildi. “Hz. Muhammed'e hiçbir zaman İslamiyet'i zorla yayması yönünde bir vahiy gelmediği” kaydedilen mektupta, “Hz. Muhammed'in yeni bir şeyler de getirmediği, diğer peygamberler gibi sadece Allah'ın isteklerini dile getirdiği” belirtildi. Mektupta ayrıca, “Hıristiyanlarla Müslümanların dünya nüfusunun yaklaşık 5'te 1'ini oluşturduğu” ifade edilerek, “birlikte çaba harcamaları durumunda dünyadaki barışa büyük katkı sağlayabilecekleri, bu bağlamda Papa'nın diyalog isteğinin paylaşıldığı ve

Müslümanlarla ilgili olarak daha sonra yaptığı açıklamaların takdirle karşılandığı” kaydedildi. Papa’ya yönelik açık mektup bazı Avrupa, Arap, Uzak Doğu ve Afrika ülkelerindeki ve İngiltere ile ABD’deki önde gelen din adamları tarafından imzalandı (Zaman, 14.10.2006).

Hz. Muhammed’in getirdiği yeni bir şey olmadığını, “yeniliklerinin tümünün insanlık dışı ve şer dolu olduğu”nu söyleyerek İslam dünyasının tepkisini çeken Papa 16. Benedict’e bir cevap da akademisyenlerden geldi. Faslı ünlü düşünür El Cabiri, Papa’nın Hıristiyanlığı iyi bilmediği için cahilce konuştuğunu söylerken, düşünce tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla adından söz ettiren İhsan Eliaçık “Hz. Muhammed’in yaptığı en önemli devrim, dini papaların, ruhbanların tekelinden çıkarmaktı” dedi (Yıldız; 2006:12).

Harrisonburg’da bulunan James Madison Üniversitesi’nde görev yapan eski Vatikan diplomatı John Peter Pham ise söz konusu konuşmanın “Benedict’in, Papa olarak politik konumu ile teolog olarak asıl mesleği arasındaki çatışmaya” işaret ettiğini belirtti. Pham, Benedict’in Kardinal Joseph Ratzinger olduğu dönemde “Avrupa’nın, Yahudi-Hıristiyan kavramlarından ve değerlerinden müteşekkil bir bölge” olduğunu söylemekten ya da “İslam ile ilgili olarak teolojik ve sosyopolitik çekinceleri” hakkında fikir beyan etmekten çekinmediğini hatırlattı. Pham ayrıca Benedict’in geçen yıl Papalık görevini üstlenmesinden bu yana Vatikan’ın dinlerarası diyalogdan sorumlu biriminin etkinliğini azalttığını ekledi. Pham, “O artık yalnızca çok güçlü kanaatleri olan bir akademisyen değil; yeni Papa ve dolayısıyla sarf ettiği her sözün yankıları olacaktır” dedi (Washington Post, 18.09.2006).

Tepkiler üzerine yazılı bir açıklama yapan Vatikan, bu sözlerin Papa’ya değil Bizans İmparatoru II. Manuel’e ait olduğunu söyledi. Vatikan sözcüsü, Papa 16. Benedict’in Müslümanları incitmek istemediğini, İslam’a saygılı olduğunu ama dinsel şiddete karşı olduğunu vurguladı. Papa’nın Müslüman inananların duygularını incitme gibi bir niyeti olmadığı belirtilen Vatikan sözcüsü, “Papa’nın konuşmasında, Tanrı’ya değer vermemekten, kutsala hakareti, özgürlüğün parçası sayan duyarsızlıktan uzak durulması için Batı kültürüne yönelik bir uyarı söz konusudur” dedi (Hürriyet, 27.09.2006).

Amerikan The New York Times gazetesi, İslam'a hakaret içeren sözler sarf eden Papa 16. Benedict'in "derin ve ikna edici" biçimde özür dilemesi gerektiğini yazdı (New York Times, 16.09.2006).

The New York Times gazetesi'nde yayınlanan editoryal yazıda İslam'la şiddet arasında bağ kuran Papa 16. Benedict'in Müslümanlara saldırdığı ifade edildi. Gazete, Papa'nın derin ve ikna edici biçimde özür dileyerek sözlerin aynı zamanda iyileştirici etki de yaptığını göstermesi gerektiğini savundu. Papa'nın bu açıklamalarının ilk olmadığını vurgulayan N.Y Times, 2004 yılında Vatikan'ın üst düzey din bilginlerinden biriyken Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusundaki açıklamalarını hatırlattı. Joseph Alois Ratzinger (Papa 16. Benedict), Müslüman Türkiye'nin Avrupa Birliği değerleriyle 'kalıcı bir tezat' teşkil ettiğini söylemişti. Dünyanın her papanın sözlerini dikkatle dinlediğini belirten gazete, en büyük korkusu tek tip Katolik kimliğin kaybolması olan Papa 16. Benedict'in hoşgörü ve inançlar arası diyalog için en iyi seçim olmadığını savundu. N.Y Times; Papa'nın kasten ya da dikkatsizliği nedeniyle dünyaya acı yaymak yerine, derin ve ikna edici biçimde özür dileyerek sözlerin aynı zamanda iyileştirici etki de yaptığını göstermesi gerektiğini savundu (New York Times, 16.09.2006).

Papa 16. Benedict, pazar ayininde yaptığı konuşmada, Müslümanları kızdıran sözlerine gelen tepkilerden dolayı üzgün olduğunu söyledi, ancak özür dilemedi. Papa 16. Benedict, geleneksel Angelus duası için Vatikan'da toplanan binlerce kişiye yaptığı konuşmada, Müslümanların tepkisine neden olan sözleri konusunda yanlış anlaşıldığını söyledi. Papa, konuşma metninde alıntı yaptığı Bizans İmparatoru 2. Manuel Paleologos'a ait ifadelerle ilgili olarak, "Ben bir alıntı yaptım, kişisel görüşüm değildi. Tepkilerden dolayı üzgünüm" dedi (Yeni Şafak, 18.09.2006).

Papa 16. Benedict, İslam dünyasında kendisine yönelik tepkileri yatıştırabilmek amacıyla aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Müslüman ülkelerin büyükelçilerini Roma yakınlarındaki yazlık sarayında kabul etti. Görüşmede Papa, dinlerarası diyaloga büyük önem verdiğini belirtti. İnsanlık ve barış için diyalog içinde olmaları gerektiğini söyleyen Papa, "Dünya zor bir dönem geçiriyor. Saygınlığın köprüsünü kurmaya çalışıyoruz" dedi (Hürriyet, 25.09.2006).

Roma Katolik Kilisesi'nin ruhani lideri Papa 16. Benedict, yazlık ikametgahının bulunduğu Castel Gandolfo beldesindeki Papalık Sarayı'nda İslam ülkelerinin

büyükelçilerine hitaben yaptığı konuşmada, günümüz dünyasında Hıristiyanlarla Müslümanların diyalog içerisinde olmaları gerektiğini söyledi. Papa 16. Benedict, İtalya'daki Müslüman grupların temsilcilerinin de çağrıldığı bu buluşmanın, Almanya'da 12 Eylüldeki bir konuşmasının yanlış anlaşılması neticesinde yaşanan gelişmelerden kaynaklandığı imasında bulundu. Dinler ve kültürlerarası diyalogun önemine dikkat çeken Papa, "Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki diyalog, geleceğimizin de büyük oranda kendisine bağlı olduğu hayati bir gerekliliktir" dedi. 16. Benedict bu konuda, Katolik Kilisesi'nin İkinci Vatikan Konsili'nde (1962-1965) Müslümanlar hakkında kullandığı ifadelerle de dikkat çekti. İkinci Vatikan Konsili'nin Nostra Aetate adlı belgesinde, "Kilise, canlı ve sürgit mevcut olan, merhametli ve kudretli olan, yerin ve göğün yaratıcı, insanlarla konuşmuş biricik Tanrı'ya tapan Müslümanlara da saygıyla bakar" denildiğini hatırlatan 16. Benedict, kendisinin de tıpkı selefi İkinci Jean Paul gibi dinler ve kültürlerarası diyalogun sürmesinden yana olduğunu söyledi. Papa, aynı belgede, Hıristiyanlara ve Müslümanlara çağrıda bulunularak, "Yüz yıllar boyunca, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki çekişmeler ve düşmanlıklar hiç de az olmamışsa da Kutsal Konsil, herkesi, geçmişi unutmaya, karşılıklı anlayış için içtenlikle çabalamaya, tüm insanlar için sosyal adaleti, ahlaki değerleri, barış ve özgürlüğü beraberce savunmaya ve sağlamaya çağırmaktadır" denilmiş olduğuna da işaret etti. Papa'nın, konuşmasında din özgürlüğünün önemine değinmesi de dikkat çekti. Benedict, "Ancak saygı, başta din özgürlüğü olmak üzere, karşılıklılığı da gerekli kılmaktadır" diye konuştu. Roma Katolik Kilisesi'nin ruhani lideri Papa 16. Benedict, Müslüman ülkelerinin Vatikan nezdindeki büyükelçilerine ve İtalya'daki Müslüman derneklerin temsilcilerine hitaben yaptığı konuşmada, Vatikan ile İslam dünyası arasında yaşanan son gerilime ilişkin sayfanın kapatılması gerektiği imasında bulundu. Papa, Hz. Muhammed hakkında kullandığı ifadelerle yöneltilen tepkilerin bir yanlış anlaşılmadan kaynaklandığını daha önce belirttiğine işaret etti. Papa, 22 büyükelçiye ve diğer konuklara hitaben yaptığı konuşmada, "Bu buluşmanın hangi koşullardan kaynaklandığı hepimizin malumudur. Bu konuya geçen hafta içerisinde de zaten değinmiştim. Bu çerçevede, bugün itibariyle de Müslüman inananlara karşı derin bir takdir ve saygı beslediğimi bir kez daha yinelemek istiyorum" dedi. 16. Benedict, konuşması sırasında, İkinci Vatikan Konsili'ndeki (1962-1965) belgelerden biri olan Nostra Aetate Beyannamesi'nden ve selefi İkinci Jean Paul'un

konuşmalarından alıntılar yaparak, dinlerarası diyalogun önemine değindi. Papa, kendisinin de 2005 yılında Köln’de Müslüman yetkilileri kabulü sırasında yaptığı bir konuşmada, “Dinler ve kültürlerarası diyalog, anlık bir tercihe indirgenemez. Bu, geleceğimizin de büyük oranda kendisine bağlı olduğu hayati bir gerekliliktir” dediğini hatırlattı. Vatikan’ın resmi politikası doğrultusunda kendisinin de “Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki diyalogun gelişmesine büyük değer verdiğini” belirten 16. Benedict, konuklarına seslenerek, “Sizleri bugün burada kabul etmekten mutluluk duyuyorum. Bu buluşmanın, Vatikan ile dünyadaki İslam toplulukları arasındaki bağların güçlenmesine vesile olmasını diliyorum” dedi. Papa, Roma Katolik Kilisesi’nin Nostra Aetate Beyanname’sinde Müslümanlardan şu ifadelerle söz ettiğine işaret etti: “Kilise, canlı ve sürgit mevcut olan, merhametli ve kudretli olan, yerin ve göğün yaratıcı, insanlarla konuşmuş biricik Tanrı’ya tapan Müslümanlara da saygıyla bakar. İslami imanın istemlice göndermede bulunduğu İbrahim’in teslimiyet gösterdiği gibi, onlar da Tanrı’nın gizli buyruklarına tüm ruhlarıyla teslimiyet göstermeye çalışmaktadırlar.” (Hürriyet, 25.09.2006)

Papa, “Dinlerarası ve kültürlerarası diyalog, iyi niyet sahibi tüm insanlar tarafından arzu edilen barışçı ve kardeşçe bir dünyayı hep birlikte oluşturabilmek için de bir gerekliliktir” dedi. 16. Benedict, Müslümanlar ve Hıristiyanların hangi alanlarda beraberce çalışabileceklerine ilişkin görüşünü ise şu sözlerle özetledi: “Hıristiyanlar ve Müslümanlar, kendi dinsel geleneklerine sadık bir şekilde, muhtelif ortak deneyimlerde gözlenebildiği üzere, her türlü hoşgörüsüzlüğü engellemek ve her türlü şiddet göstergesine karşı çıkmak için beraberce çalışmayı öğrenmelidirler. Bizlerin de, dinsel yetkililer ve siyasi yetkililer olarak, onları bu şekilde davranmaya özendirmemiz gerekmektedir.” 16. Benedict, Nostra Aetate Beyanname’sinde de “Yüzyıllar boyunca, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki çekişmeler ve düşmanlıklar hiç de az olmamışsa da Kutsal Konsil, herkesi, geçmişi unutmaya, karşılıklı anlayış için içtenlikle çabalamaya, tüm insanlar için sosyal adaleti, ahlaki değerleri, barış ve özgürlüğü beraberce savunmaya ve sağlamaya çağırmaktadır” denildiğine de dikkat çekti. Papa 16. Benedict, İslam ülkelerinin büyükelçilerine hitaben yaptığı konuşmada, din özgürlüğünün önemine de değindi. Papa, bu konuda, selefi İkinci Jean Paul’un 1985’te Fas’ta yaptığı bir konuşmada, “Diyalog ve saygı, başta temel özgürlükler, özellikle de din özgürlüğü olmak üzere her alanda karşılıklılığı da zorunlu kılmaktadır” dediğine

işaret etti. Papa'nın, konuşmasında bu konuya da değinmesi, din özgürlüğü bağlamında, kimi İslam ülkelerine yönelik üstü kapalı bir eleştiri olarak yorumlandı. Papa, konuşmasının sonunda ise Müslümanların Ramazan ayına da atıfta bulunarak, "Müslümanların Ramazan ayı münasebetiyle manevi bir yolculuğa çıktığı şu dönemde, her şeye gücü yeten Tanrı'nın onlara esenlik ve rahatlık bahşetmesini dileyerek, herkese saygılarımı ifade ediyorum" dedi. Öte yandan, Vatikan yetkililerinin, Papa ile büyükelçilerin buluşması sırasında Ramazan faktörünü göz önüne alarak, konuklara yiyecek ve içecek ikramı yapmadığı öğrenildi. Papa, konuşmasından sonra aralarında Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisi Osman Durak'ın da bulunduğu davetlilerin elini tek tek sıkarak, kendilerine teşekkür etti (Hürriyet, 25.09.2006).

3.10. Papa 16. Benedict'in Türkiye Ziyareti ve Diyanet İşleri Başkanlığı

Vatikan Devlet Başkanı ve Katolik dünyasının ruhani lideri Papa 16. Benedict, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in resmi davetlisi olarak Türkiye'ye geldi. Papa ve beraberindeki heyeti taşıyan ve üzerinde Türkiye ve Vatikan bayrakları bulunan İtalya havayolları Alitalia'ya ait uçak, saat 13.00'te Esenboğa Havalimanı'na indi (Tokgöz, Güven ve Bulut; 2006:13).

Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in resmi davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Papa 16. Benedict'i uçaktan inişinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan karşıladı. Karşılama, 4 gün sürecek Türkiye ziyareti boyunca kendisine refakat edecek olan Devlet Bakanı Beşir Atalay, Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül, Vatikan'ın Ankara Büyükelçisi Antonio Lucibello, Türkiye'nin Vatikan Büyükelçisi Osman Durak, Ankara Valisi Kemal Önal, Ankara Garnizon Komutanı Korgeneral Saldıray Berk, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek, Ankara Emniyet Müdürü Ercüment Yılmaz da hazır bulundu (Tokgöz, Güven ve Bulut; 2006:13).

Papa 16. Benedict ile görüşen Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, "Sayın Papa'nın Türkiye'ye yaptığı bu ziyareti hem zamanlı ve hem de önemli buluyorum" dedi. Başbakan Erdoğan, "Aramızdaki farklılıkların ön plana çıkarılmaya çalışıldığı böyle bir dönemde Sayın Papa'nın nüfusunun çoğunluğu, yüzde 95'i gibi bir oranı Müslüman olan demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye'ye yaptığı bu ziyareti hem zamanlı ve hem de önemli buluyorum" dedi (Selvi ve Seven; 2006:12-13).

Papa ile Erdoğan VİP salonunda bir görüşme gerçekleştirdi. Başbakan Erdoğan görüşmede, BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın başkanlığında İspanya ile birlikte İstanbul'da düzenledikleri Medeniyetler İttifakı Toplantısı'nı Papa'ya hatırlatarak dinlerarası diyalog mesajı verdi. Erdoğan, "Sizi ve heyetinizi Türkiye'de görmekten mutluluk duyuyorum. Ziyaretinizin dinlerarası diyalogun gerçekleştiği bu döneme rastlaması önemli." dedi (Selvi ve Seven; 2006:12-13).

Papa 16. Benedict, Türkiye ziyaretine, İslam'ın barış ve hoşgörü dini olduğu yönünde olumlu mesajlar vererek başladı. Papa seçilmeden önce Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine açıkça karşı çıkan 16. Benedict, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a, "Türkiye'yi, AB'de görmek istiyoruz." dedi (Radikal, 29.11.2006).

Erdoğan, Türkiye'nin "medeniyetler arası ittifak" için önemini anlattığı görüşmede, "İslam, barış ve hoşgörü dinidir" mesajı verdi. Erdoğan, Papa'dan, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine destek isterken Benedict, Erdoğan'a, "Siyasi lider değilim; ama Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini arzu ediyorum." dedi. Başbakan'ın görüşmede Papa'ya ilk sözleri, "Öncelikle sizi Türkiye'de sizi görmekten mutluluk duyuyorum. Ziyaretiniz, kültürlerarası diyalogun arttığı bir döneme geldi." oldu (Zaman, 29.11.2006).

Papa ile görüşmesinin ardından bir basın toplantısı düzenleyen Başbakan Erdoğan, Papa'nın ziyaretinin "şiddet kültürünün giderek yaygınlaştığı, dünyanın medeniyetler çatışması gibi bir felaket senaryoları ile karşı karşıya olduğu, çeşitli kamplara ayrıldığı zor bir dönemde" gerçekleştiğine dikkat çekti. Erdoğan, "Farklı inanç ve kültürler arasında diyaloga bugün her zamandan daha fazla ihtiyaç var." diye konuştu. Birleşmiş Milletler öncülüğünde Türkiye ile İspanya'nın eş başkanlığını yaptığı "medeniyetler ittifakı" çalışması hakkında 16. Benedict'e bilgi verdiğini anlatan Erdoğan, Papa ile görüşmeleri sırasında Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin de konuşulduğunu bildirdi. Erdoğan'ın, 16.Benedict'e, "Topraklarımızda yüzyıllardır kilise ve havralar camilerle yan yana barış içinde yaşamışlardır. Bu tarihi tecrübesiyle Türkiye, medeniyetler ittifakının da aslında sembol bir ülkesidir. Bu itibarla, Türkiye'nin AB üyeliği küresel barışın mümkün olduğunu gösteren büyük bir hadise olacaktır. Sizden Türkiye'nin AB üyeliğine destek rica ediyorum." dediği öğrenildi (Zaman, 29.11.2006).

16. Benedict, Erdoğan'dan, "medeniyetler ittifakı" projesi kapsamında yayınlanan sonuç raporunu istedi. Erdoğan, "En kısa zamanda size ileticeğim." dedi. Erdoğan'ın verdiği bilgiye göre Papa, "Ben siyasetçi değilim; ama Türkiye'yi, Avrupa Birliği'nde görmeyi arzu ediyorum." dedi. Papa, medeniyetler arası ittifak çalışmalarına da destek verdi. Erdoğan'a, Papa'nın Eylül ayında Almanya'da yaptığı ve İslam dünyasında tepkilere neden olan konuşmasını gündeme getirip getirmediği soruldu. Erdoğan, "Kendilerinin bu noktada küresel barış için ve özellikle İslam'a yönelik olumlu ifadelerini duymuş olmak, benim için bugünkü görüşmenin olumlu yansımalarıdır. Hep geleceğe bakacağız. Bizler hiçbir zaman kin ve nefret üzerine geleceğimizi bina etmiyoruz." cevabını verdi (Zaman, 29.11.2006).

Papa 16. Benedict, Ankara'da ilk olarak Anıtkabir'i ziyaret etti. Papa ve beraberindekiler, Anıtkabir avlusundan, üzerinde "Papa Benedict XVI" yazan kırmızı ve beyaz karanfillerden oluşan çelenkle Atatürk'ün mozolesine geldi. Mozoleye çelenk koyan Papa, daha sonra dua etti. Anıtkabir Özel Defteri'ni imzalayan Papa, deftere şunları yazdı: "Farklı din ve kültürlerin buluştuğu, Asya ve Avrupa arasında bir köprü olan bu topraklarda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun sözlerini kendi sözlerim gibi söylemekten memnuniyet duyuyorum: "Yurtta barış, dünyada barış." (Zaman, 29.11.2006)

Anıtkabir ziyareti sırasında, Papa'ya, görevli bir subay tarafından tören ve Büyük Önder'in ebedi istirahatgahı hakkında bilgi verildi. Papa 16. Benedict, Anıtkabir ziyaretinin ardından Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile görüşmek üzere Çankaya Köşkü'ne hareket etti. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Papa'yı Cumhurbaşkanlığı Köşkü'nde kabul etti. Görüşmede Papa'nın kardinal olduğu dönemlerdeki olumsuz söylemlerinin aksine, Türkiye'nin AB üyeliğinin önemli olduğu ve üye olması gerektiğini belirttiği öğrenildi (Yeni Şafak, 29.11.2006).

Papa 16. Benedict, Ankara'da son olarak Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nu makamında ziyaret ederek bir süre görüştü. Görüşme sonrasında Papa 16. Benedict ve Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu basına ortak bir açıklama yaptı (Türkiye, 29.11.2006; Posta, 29.11.2006; Zaman, 29.11.2006; Yeni Şafak, 29.11.2006).

Bardakoğlu, Papa'nın iki ay önce sarf ettiği "İslam'ın akıl dışı ve kılıçla yayılan bir din olduğu" şeklindeki sözlerine cevap verdiği konuşmasında "Binlerce yıllık tarihinde insanlığın farklı kültürel ve dini tecrübeleri ile geleneklerini bağrında barındıran ülkemize, tüm inanç ve kültür farklılıklarının özgürlük ve karşılıklı saygı içerisinde yaşatılmasını insani bir sorumluluk olarak gören Başkanlığımıza hoş geldiniz. Gerçekten lkemizin üzerinde yer aldığı Anadolu, İlahi dinlerden Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet ile pek çok diğer kadim din, kültür ve medeniyete beşiklik etmiştir. Son 10 asırda İslam Medeniyetinin bütün güzelliklerini bağrında toplamış olan Anadolu'yu yurt edinmiş olan biz Müslümanlar, diğer dinlere ait tarihi ve kültürel mirası muhafaza etmeyi, dini ve kültürel çeşitliliği tarihte olduğu gibi bugün de korumayı hem tarihten aldığı değerlere saygının, hem de İslam'ın engin msamahasının bir icabı olarak telakki etmekteyiz. Değerli konuklarımızın, ülkemizde geçirecekleri müddet içerisinde bu emsalsiz güzellikleri müşahede edeceklerini mit ediyorum.

İlahi din, hiç şüphesiz, barış ve esenlik kaynağıdır. Din, Yüce Yaratan'ın, insanoğluna dünyada mutlu olması ve uhrevi kurtuluşa ermesi için uzattığı bir yardım eli, onu çağırdığı bir hakikat bilgisidir. Onun sayesinde biz yaratanı ve kendimizi tanırız, var oluşun nihai anlamını kavrarız, i ve dış dünyamızda barış ve huzuru yakalarız. Hz. Adem'den Hz. Nuh'a, Hz. İbrahim'den, Hz. Musa'ya, Hz. İsa'dan Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler bu barış, sevgi ve kurtuluş çağrısının elçileri ve rehberleri olmuşlardır. Bize düşen görev, Allah'ın gönderdiği ve bütün peygamberlerin insanlığa tebliğ ettiği bu kutlu mesajı en güzel şekilde gelecek nesillere aktararak insanlığın barış, kurtuluş ve huzura ermesine hizmet etmektir. Bizler, bu ulu elçilerin açtığı yolu izleyebildiğimiz ve onlardan aldığımız bu büyük emaneti samimiyet ve sadakatle taşıyabildiğimiz ölçüde dünyada mutlak hayrın ve hakikatin, kalıcı kurtuluş ve mutluluğun davetileri olabiliriz. Çağımızda dünyevileşme ile birlikte pek çok unsurun dinin ilahi çağrısına kulak tıkayarak manevi, ahlaki ve insani hayatımızda büyük bir sapma meydana getirdiğini üzülerek müşahede etmekteyiz. Bunun sonucu olarak çeşitli maddi ve manevi sorunlar içerisinde bocalayan ve bunalan, dünyevileşen ve yalnızlaşan günümüz insanının dinin kucaklayıcı davetine ihtiyaç dnden daha az değildir. Bu bunalıma karşı biz dini liderler, din bilginleri ve dini kurumların özverili gayretlerine büyük ihtiyaç vardır. Tarih boyunca ilahi hitabın sürekli vurguladığı "Adem'in çocukları olduğumuz" gerçeği ve buna dayalı kardeşlik ve sevgi ideali karşısındaki en

büyük engel, ilahi hikmet gereği, varoluşunu muhtelif ırk, din, dil, kültür ve siyasi düşüncelere mensubiyetle gerçekleştiren insanların, bu durumu bir zenginlik olarak görmek yerine, çatışma ve güvensizlik zeminine dönüştürme girişim ve eğilimleri olagelmıştır. Burada inananları gerçeğe ve iyiye yönlendirme ve onlara rehberlik etme mevkiinde bulunan biz din bilginlerine çok hassas bir görev düşmektedir. Bu görev, yalnızca temsil ettiğimiz ve mensubu olmakla onur duyduğumuz dini gelenekleri diri tutmayı değil -belki de daha önemlisi- tüm bu dini, etnik ve kültürel farklılığın ilahi sevgi, rahmet ve hikmetin bir tecellisi olduğu hakikatine uygun hareket etmeyi de gerektirmektedir. Samimi kanaatimiz o dur ki böyle bir anlayış ve bunun gereklerine bağlılık, insanlığın barış içinde yaşamasının da en büyük teminatıdır.

Yine aynı samimiyetle inanıyoruz ki, farklı din ve inanç mensupları, birbirlerinin dinlerini onaylamaya ve yargılamaya gerek duymaksızın, bir araya gelerek konuşabilmeli ve insanlığın karşı karşıya olduğu sorunların çözümünde ortaklaşa gayret gösterebilmelidir. Ayrıca hiç kimse bu ortak çabayı ve iletişim zeminini kendi dinine taraftar bulmak veya kendi din mensuplarının önünü açmak için bir araç olarak da kullanmamalıdır. Dini liderler bir araya geldiklerinde, inançlarını üstün gösterme gayretine girmeden ve dinlerin teolojisini tartışmak için vakit kaybetmeden insanlığın ortak sorunlarına çözüm arama yolunda çaba sarf etmelidir.

Adına küreselleşme denilen ve hepimizin hayatını kökünden sarsan bir dönüşümün sancılarının çekildiği ve ağır faturaların ödendiği bir dönemden geçmekteyiz. Eğitim, sağlık, güvenlik, beslenme, açlık, sefalet ve çevre sorunları, terör ve şiddet, ideolojik ve çıkar amaçlı savaşlar, sömürüye bağlı geri kalmışlık ve haksızlıklar bu sancıların sadece birkaçıdır. Esasında bu sorunların hiçbiri dinlerden kaynaklanmış değildir. Aksine ilahi dinler bu sorunların çözümüne katkı sağlayacak güçlü mesajlara sahiptir. Dini kimliklerin sosyal bir olgu olarak ayrıştırıcı özelliklerini değil, bunların tanımlayıcı ve ilahi hakikatlerin birleştirici özelliğini esas alarak bu sorunlarla mücadele etmeliyiz. Bu sorunların şiddete, baskıya, kalıcı kin ve nefrete dönüşmesini birlikte engellemeliyiz. Biz dini liderler, din bilginleri ve dini kurumlar, uluslararası siyasetin gerilimlerine alet olmayı reddederek bu sosyal sorunların çözümüne katkı sağlamak zorundayız. Bilhassa son yarım yüzyılda Ortadoğu'da barış adına dökülen kan ve akan gözyaşı, insan hakları

adıyla hiçe sayılan insan onurları, her türlü terörün, çatışmanın dini zemine kaydırılması çabaları, artık temennilerimizi fiili adımlara dönüştürmeyi zorunlu kılmaktadır.

Modern dünya ahlaki ve manevi bir krizle karşı karşıyadır. Bu kriz insan fitratını, bireysel ve toplumsal hayatı, akıl ve gönül sağlığını tahrip etmektedir. Dünyamız, aile değerlerinde hızla gerilemenin; başta uyuşturucu, fuhuş ve alkol olmak üzere zararlı alışkanlıklar ve salgın hastalıklar gibi birçok tehlikenin tehdidi altındadır. Bunlarla mücadelede, inancın ve dini terbiyenin önemli bir rolü olduğu kesindir. Aile kurumunu anlamsız kılacak her türlü düşünce ve girişimle mücadelede, kadınlarımıza karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kalkmasında, çocuklarımızın istismar edilmeden kendi gelişmelerine uygun ve sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesinde, gençlerimizin maruz kaldığı kötü alışkanlıklardan kurtulmasında dini kurumların öncülük yapması zarureti vardır.

Biz Müslümanlar, şiddet ve terörün her türüsünü, kime karşı ve kim tarafından işlenirse işlensin, kınıyoruz ve onu bir insanlık suçu olarak görüyoruz. Bizler, masum bir insanın kanını dökmeyi bütün insanları öldürme gibi ağır bir suç ve günah sayan bir dine mensubuz. Ne var ki, son dönemlerde İslam Dini'nin tarihi ve kaynaklarıyla şiddeti içerip teşvik ettiği, İslam'ın yeryüzüne kılıçla yayıldığı, Müslümanların potansiyel şiddet uygulayıcıları olduğu anlayışını ifade eden İslamofobianın giderek tırmandığını hep birlikte müşahade ediyoruz. Bilimsel ve tarihsel hiçbir araştırma ve veriye dayanmayan, adalet ve insaf ölçüleriyle de bağdaşmayan bu itham ve iddialardan, adını barıştan alan İslam'ın her mensubunun son derece müteessir ve müşteki olduğunu ilan etmek isterim. Ayrıca bu kabil iddia ve girişimlerin, dinleri istismar ederek din adına yanlış işler yapanlara en büyük destek anlamına geldiği de unutulmamalıdır. Ön yargılar, önemli ölçüde tarihsel korku ve kaygılardan beslenmektedir. Özellikle biz dini liderlerin ve dini kurumların bu korku ve kaygılara dayalı ön yargıların esiri olmaması ve sağduyulu davranması, evrensel barış ve huzurun tesisinde esastır. Bilindiği gibi her dinin farklı inanç esasları, ibadetleri ve kültür dünyası vardır. Bizim mensup olduğumuz din, kendisinden önceki ilahi dinlerin hakikatlerini kabul eder; peygamberler arasında ayırım yapmayı reddeder. İslam'ın temel esasları ve iç kategorileri, teorik ve pratik alanda akli en temel kıstas olarak belirlemiştir. İslam'da Allah inancı, her bir bireyin doğrudan Allah'a muhatap olması ve dindarlığını dinin açık bilgisi ışığında özgür

iradesiyle inşa edebilmesi, özgürlüğün ve rasyonel düşüncenin de temelini oluşturur. Böyle olduğu için de bizler, doğru bilgiyi ve iyi niyeti esas alarak, müsamaha ve karşılıklı saygı içinde herkesle iletişim yollarını açık tutmak isteriz. İçinde yaşadığımız dünyada ilahi hakikatler ve insani amaçlar yolunda mesafe alabilmede bunun son derece önemli olduğuna inanıyoruz.” dedi (Zaman, 29.11.2006).

Bardakoğlu konuşmasını “Ülkemize gerçekleştirilen bu ziyareti, farklı din, inanç, kültür ve medeniyet mensupları arasında uzlaşma kültürünün gelişmesi, karşılıklı saygı, adalet ve hakkaniyet duygularının yaygınlaşması açısından olumlu bir adım olarak görüyor, bu geleneğin canlanarak ve pratiğe yansyarak etik temeller üzerinde güçlenmesini temenni ediyorum. Sözlerime son verirken Katolik dünyasının dini lideri Papa XVI. Benedict’in şahsına sağlık ve afiyetler, temsil ettiği camiaya esenlikler diliyor, şahsım ve kurumum adına hepimize saygılar sunuyorum.” sözleriyle tamamladı (Zaman, 29.11.2006).

Daha sonra kürsüye gelen Papa 16. Benedict ise “Benim için burada bulunmak büyük memnuniyettir.” diye başladığı konuşmasında “Türk insanının yaratıcılığına şahsen tanık olmak, hem uygarlık hem de dini alanda uzun bir tarihe sahip, yeni ve antik kültürü bu denli zengin doğal güzelliklerle dolu bu toprakları ziyaret edip hayranlıkla izlemek fırsatını bulduğum için şükran duyuyorum. Türkiye’ye gelir gelmez, Sayın Cumhurbaşkanı ve Sayın Hükümet Temsilcisi tarafından nezaketle ağırlandım. Onlara hitaben, bu büyük ülkenin vatandaşlarına olan derin saygımı dile getirmekten onur duyduğumu ve çağdaş Türkiye’nin Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ü Anıtkabir’de ziyaret etmekten büyük memnunluk duyduğumu da ifade ettim. Sayın Diyanet İşleri Başkanı, sizinle buluşma sevincine nail oluyorum. Büyük sorumluluklarınızın bilincinde size hürmet duygularımı sunuyorum; özellikle Ankara ve İstanbul Müftüleri başta olmak üzere, Türkiye’deki tüm dini sorumlulara da en içten temennilerimi ulaştırmak istiyorum. Sayın Başkan, şahsınızda, Türkiye’deki bütün Müslümanları sevgi dolu hürmetle selamlıyorum. Ülkeniz Hıristiyanlar için büyük önem taşımaktadır: İlk Hıristiyan topluluklarının çoğu, havarilerin, özellikle Aziz Pavlus ve Aziz Yuhanna’nın öğretilerinden esinlenerek burada kuruldu ve gelişti. Hıristiyan Dini Geleneklerimizden günümüze varan bilgilere göre, İsa’nın Annesi Meryem, Efes’te Aziz Yuhanna’nın evinde yaşamıştır. Aynı zamanda bu asil topraklar, İslam medeniyetinin, edebiyat ve sanat dahil olmak üzere, farklı alanlarında ve kurumlarında olağanüstü bir yeşermeye

tanık oldular. Türkiye, görkemli geçmişine tanıklık eden, birçok Hıristiyan ve İslam eserine sahip. Ülkenize gelen sayısız ziyaretçinin hayranlığını kazanan bu eserlerle gurur duyup onları muhafaza etmeniz çok doğrudur.

Türkiye'ye ziyaretime, selefim Mutlu XXIII. Yuhanna'nın duygularını paylaşarak hazırladım. Kendisi Başpiskopos Giuseppe Roncalli olarak İstanbul'da Papalık Temsilcisi görevini yerine getirirken, duygularını şu sözlerle ifade etmişti: "Ben Türkleri seviyorum, Rab beni onlara gönderdi... Bu halkın doğal niteliklerini takdir ediyorum. Bu toplum da medeniyetlerin kat ettiği yollarda bir yere sahiptir". Şahsen ben de, Türk ulusunun nitelikli bir halk olduğunun altını çizmeyi arzuluyorum. Burada benden önceki selefim merhum Papa II. Jean Paul'un, 1979'daki ziyaretinde söylediği sözleri kendime mal ediyorum: "Hıristiyan ve Müslümanlar tarihte yeni bir çağa girmişken, bizi birleştiren ruhsal bağları kabul edip geliştirmek için, tüm insanların yararı doğrultusunda, 'barış, özgürlük, sosyal adalet ve ahlaki değerleri koruma ve yaymanın acil olduğu konusunda' kendimi sorguluyorum". Bu konular sonraki yıllarda da güncelliklerini devam ettirdiler. Papalık görevimin başında da belirttiğim gibi, bütün bunlar, bizleri dostlar arası, içten bir alışveriş şeklinde diyalog yapmaya itmektedir. Geçen yıl Köln'de Dünya Gençlik Günü vesilesiyle Müslüman cemaat üyeleriyle buluşma sevincini yaşamış, dinlerarası ve kültürlerarası diyalogu iyimserlik ve ümitle sürdürmemiz gereğini yinelemiştim. Aksine bu, sadece bir seçenek olamaz "hayati bir ihtiyaç olduğundan geleceğimiz büyük ölçüde buna bağlıdır". Hıristiyanlar ve Müslümanlar, dinlerini yaşarken, dikkatlerini hakikatin kutsallığına ve insan saygınlığına yöneltiyorlar. Bu bizim için, karşılıklı saygı ve itibar temelidir, ülkeler ve milletler arasında barış yolunda el ele çalışmak için temel oluşturur, aynı zamanda tüm inançlıların ve iyi niyetli insanların da en derin arzusudur. Kırk yılı aşkın bir süredir, Vatikan ve bütün dünyadaki yerel kiliseler, diğer dinlerin mensuplarıyla ilişkilerini, II. Vatikan Konsili'nden esinlenen bir yaklaşımla yapmaktadır. Konsil, Kutsal Kitabın getirdiği geleneği izleyerek, tüm insanların ortak bir kökene sahip olduğunu ve aynı kaderi paylaşacağını öğretiyor: Allah bizim Yaratamızdır ve yeryüzündeki yolculuğumuzun bitiş noktasıdır. Hıristiyanlar ve Müslümanlar, her biri kendi dini geleneklerine göre, İbrahim'e bağlı tek Allah'a inanan ailenin fertleridirler (II. Vatikan Konsili, Kilise'nin diğer dinlerle ilişkileriyle ilgili Deklarasyon Nostra Aetate, 1,3). Kökenlerimiz ve kaderimizle manevi ve insani bir birliğe sahip olan bizler, çağımızın

insanın özelliği olan temel değerler arayışında, ortak bir yol bulmaya teşvik ediliyoruz. Biz imanlı erkek ve kadınlar, sık sık adalet, gelişme, dayanışma, özgürlük, güvenlik, huzur ve barış, çevrenin ve dünyanın kaynaklarını korumayı hedef alan meydan okumalarla karşı karşıya kalıyoruz. Bunun nedeni, bizler bu dünyanın fani şeylerinin meşru özerkliliğine saygı gösterirken, bu tür ivedi sorunlara uygun çözüm sunarak özgün katkıda bulunuyoruz (Diyanet İşleri Başkanlığı, 29.11.2006).

Günümüz toplumunda açıkça ortaya çıkan, bazen önemsenmese de, her birey ve tüm insanlığı ilgilendiren, hayatın anlamı ve amacı içerikli soruya inandırıcı bir yanıt sunmalıyız. Toplumun Her şeye Kadir Allah'a verilmesi gereken yeri vermesi ve deneyüstüne (trascendent) açılması için hep birlikte çalışmaya çağırıyoruz. Hıristiyan ve Müslümanların, bu yönde ilerlemelerinin en uygun yolu, birbirlerini samimiyetle daha iyi tanıma arzusuyla, farklılıklarına saygı göstererek ve ortak yanlarını kabul ederek, gerçek bir diyalogda buluşmaları olacaktır. Bu aynı zamanda, her bireyin yaptığı sorumlu seçimlerde, özellikle temel değerlere ve kişisel dini kanılara olan gerçek anlamda saygıyı beraberinde gerektiriyor. Hıristiyan ve Müslümanların kardeşçe birlikte çalışmalarına duyulan saygıyla ilgili, 1076 yılında, yetkisi altındaki topraklarda bulunan Hıristiyanlara iyi yürekli davranışından dolayı Kuzey Afrikalı bir prence Papa VII Gregorius'un söylediklerini örnek olarak vermek hoşuma gidiyor. Papa VII Gregorius Hıristiyan ve Müslümanların birbirlerine karşı sahip olmaları gereken özel sevgiden şöyle söz ediyor: "Bizler tek bir Allah'a inandığımızı beyan ediyoruz. Farklı bir şekilde olsa da, her gün O'nu yüceltip, O'na yüzyılların Yaratanı ve bu dünyanın hakimi olarak tapıyoruz". Bireyler, topluluklar ve tüm imanlıların, özellikle muhtaç ve yoksullara gerçek hizmet verme ruhuyla, toplumu inşa etmede, dürüstçe katkıda bulunabilmeleri için, gerçek anlamda saygı gösterilen ve kurumsal güvence altında olan bir din özgürlüğü zaruridir." dedi. Papa 16. Benedict son olarak dinlerarası diyalog çağrısında bulunarak "Sayın Başkan, bize bu hayırlı buluşma fırsatını tanıyan Her şeye Kadir ve Merhametli Allah'ı yücelterek, konuşmama son vermek istiyorum. Bu buluşmanın Hıristiyan ve Müslümanların diyalogunda ortak angajmanımızın simgesi ve bu uzun yolda saygı, dostluk içinde sebat ve cesaret veren bir an olması için dua ediyorum. Birlikte ahenk, esenlik ve karşılıklı güvenle yaşama arzusuyla birbirimizi daha iyi tanıma fırsatı bulmayı ve aramızdaki sevgi bağını güçlendirmeyi temenni ediyorum. Biz imanlılar, her türlü önyargıyı aşmak ve Allah'a olan güçlü imanımızın ortak tanıklığını

sunmak için kuvveti duada buluyoruz. Yüce Allah'ın inayeti hepimizin üzerinde olsun.” sözleriyle konuşmasını tamamladı (Diyanet İşleri Başkanlığı, 29.11.2006).

Türkiye'ye ziyaretinin ikinci gününde Papa 16. Benedict İzmir'in Selçuk ilçesinde bulunan Meryemana Evi'ni ziyaret ederek “hacı” oldu. Vatikan Devlet Başkanı ve Katoliklerin ruhani lideri Papa 16. Benedict, İzmir'in Selçuk ilçesindeki Meryemana Evi'ni ziyaretinin ardından Meryemana Evi'nin yanında düzenlenen özel alanda yapılan ayine katıldı. Papa, Meryemana Evi'nin yanında bulunan alanda hazırlatılan özel bölümde düzenlenen ve yaklaşık 1,5 saat süren ayinde açılış dualarının ardından yaptığı konuşmada, Meryemana Evi'nin Hıristiyan dünyası için çok önemli bir mekan olduğunu belirterek, kendisinden önce Papa 6. Paul ile Papa 2. Jean Paul'un burayı ziyaret ettiğini ve Hıristiyan dünyasına önemli katkılar yapan Papa 23. Johanna'nın da papa seçilmeden önce Ocak 1935 - Aralık 1944 tarihleri arasında Papalık temsilcisi olarak Türkiye'de görev yaptığını hatırlattı. Papa 23. Johanna'nın Türk halkına değer verdiğini ve Türklere hayranlık duyduğunu dile getiren 16. Benedict, Johanna'nın “Ben Türkleri seviyorum, doğal niteliklerini takdir ediyorum” sözlerinden alıntı yaptı (Yeni Şafak, 30.11.2006).

Ayine katılmak için Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden ve dünyanın dört bir yanından Meryemana Evi'ne gelenlere teşekkür eden Papa, Türkiye'de bulunan Hıristiyan cemaatine de seslenerek, “İsa'nın küçük sürüsü, bu kutsal topraklardaki mevcudiyetiniz için size teşekkür ederim” diye konuştu. Meryemana Evi'nde bulunmaktan büyük mutluluk duyduğunu ifade eden Papa, “Kıtalar arası bir köprü olan bu topraklarda barış ve esenlik için bir arada yaşamak önemlidir” dedi. Konuşmasında dünyanın evrensel barışa, silahsızlanmaya ve karşılıklı anlayışa ihtiyaç duyduğunu vurgulayan Papa, evrensel esenlik prensibinin hayata geçirilebilmesi için Hıristiyanlar arasındaki anlaşma ve birleşme arzusunun giderek daha fazla ön plana çıktığını söyledi. Papa, “Birlik içinde olmak büyük önem taşıyor” diye konuştu. Ayinin tamamlanmasının ardından alandan ayrılırken, kendisine sevgi gösterisinde bulunanları uzun süre selamlayan Papa, kendisine verilen Türk Bayrağını da salladı (Zaman, 30.11.2006).

Papa 16. Benedict, Ankara ve İzmir'deki programlarını tamamladıktan sonra İstanbul'a geldi. Aya Yorgi Kilisesi'nde onuruna düzenlenen şükran ayinine katılan Papa 16. Benedict, ertesi gün de aynı kilisede Aziz Andreans için düzenlenen bayram ayinine

katıldı. Ayinin bitiminde Papa ile Patrik Bartholomeos kucaklaşıp öpüşerek aralarında düşmanlık olmadığını, aksine dost olduklarını ilan etti. Ayin sonrası heyetler arası görüşmenin ardından Papa 16. Benedict ve Patrik Bartholomeos ortak deklarasyon yayınladı. İki dini lider, deklarasyonla, dinlerarası diyalog çağrısı yaptı. Deklarasyonda, “Masum insanları ‘tanrı’ adına öldürmek tanrıya karşı suçtur. Hıristiyan kardeşlerimizin de yaşadığı Ortadoğu’da barış konusunda, barışın bu bölgede yeniden tesis edilmesi alanındaki umudumuzu dile getiriyoruz. Dinlerarası diyalogda şiddetin her türüne karşı mücadelemizi bir kez daha dile getiriyoruz. Bizler dini liderler olarak bütün çabaların desteklenmesi konusunda taahhüdümüzü dile getirdik.” denildi. Deklarasyon, “Avrupa’nın Hıristiyan kökleri, gelenek ve değerlerinin de korunması gerekli.” derken sekülerizm ve nihilizmin yükselişine dikkat çekti. Deklarasyonda ayrıca azınlık haklarına değinilerek, “AB, bütün halkları ve insan haklarını göz önünde bulundurmalıdır. Azınlıklar da bu çerçevede korunmalıdır. Dini özgürlüklere saygı duyulmalı, azınlık hakları korunmalıdır.” ifadelerine yer verildi (Zelvi, 2006:10; Zaman, 01.12.2006).

Papa 16. Benedict, Patrikhane’nin ardından İstanbul Valisi Muammer Güler eşliğinde Ayasofya Müzesi’ni gezdi. Ayasofya şeref defterini imzalayan Papa, İtalyanca şu satırları yazdı: “Farklılıklar içerisinde karşılıklı hep tek tanrılı inancı buluyoruz. Tanrı bizi aydınlatsın. Sevgi ve barışın yolunu bulmamızı sağlasın.” (Kucur; 2006:11)

Ayasofya’dan Sultanahmet Camii’ne geçen Papa, cami kapısında kendisini karşılayan İstanbul Müftüsü Mustafa Çağrıcı ile birlikte camiyi gezdi. Ayasofya’da Hıristiyanlık ritüellerine yönelik hiçbir harekette bulunmayan Papa, Sultanahmet Camii’nde tarihi bir olaya imza attı ve İstanbul Müftüsü Çağrıcı ile birlikte kibleye dönerek dua etti. Çağrıcı, caminin en kutsal yeri olan mihrab ve minberin önüne geldiğinde Papa 16. Benedict’e 30-40 saniye sürecek ‘huzur duruşu’ davetinde bulundu. Davete katılan Papa Benedict, Çağrıcı ile kibleye dönerek, ellerini bel hizasında kavuşturdu ve bir süre dua etti. Papa duadan sonra kural olmasına rağmen ‘haçını’ öpmeyi. Müftü Çağrıcı yaptığı konuşmada Papa’ya Ayasofya’nın ardından Sultanahmet’i ziyaret etmesinin iki din açısından çok önemli olduğunu söyledi. Papa’nın Türkiye gezisinde verdiği mesajlarla “inanılmaz bir sinerji” oluşturduğunu dile getiren Çağrıcı, “Yaptığımız ziyaret, dinlerarası ilişkiye yeni bir yön kazandıracaktır. Aristo’nun bir lafı vardır: “Bir kırlangıçla bahar gelmez. Ama

bunun arkasından başka kırlangıçlar gelecek, bütün dünya beraber baharı yaşayacağız” dedi. Papa ise İstanbul Müftüsü Çağrııcı'nın konuşmasından çok etkilendiğini söyledi. Huzur duruşu ile ilgili olarak da Çağrııcı “O an içtenlikle Allah'a yöneldik ve huzur-u ilahide olmanın derinliğini yaşadık” dedi (Çakkal, 2006:11; Kucur, 2006:11).

Papa, bir saat süren Ayasofya ve Sultanahmet Camii ziyaretleri sonrası Kumkapı'daki Ermeni Kilisesi'ne giderek burada Ermeni Patriği II. Mesrob'la görüştü. Papa, görüşmede “Ermeni soykırımı” ifadesini kullanmadı. Papa, yalnızca İstanbul'daki büyük cemaatlerin ruhani liderleriyle değil, Süryani Ortodoks, Süryani Katolik ve Türkiye Hahambaşı'yla da görüşerek dinlerarası diyalog adına önemli mesajlar verdi (Zaman, 01.12.2006).

Papa olduktan sonra Almanya'da yaptığı konuşmada Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed'le ilgili sözlerinden dolayı tüm İslam dünyasının tepkisini üzerine çeken 16. Benedict'in 3 günlük Türkiye ziyaretine özür niteliğindeki ‘sözleri’ ve ‘jestleri’ damgasını vurdu. Üç günlük ziyareti boyunca Türkiye'ye AB desteği veren, İslam'ın ‘barış’ dini olduğunu vurgulayan, Türkleri sevdiğini belirten, Türk bayrağı sallayan ve Sultanahmet Camii'nde İstanbul Müftüsü Mustafa Çağrııcı ile birlikte kibleye dönerek dua eden Papa dün İstanbul'dan ayrılırken kalbinin bir kısmının İstanbul'da kaldığını belirtti. Ziyareti sırasında Türkiye ve Müslümanlara yönelik sıcak mesajlar veren Papa, ayrılırken de duygusal konuştu. Atatürk Havalimanı'nda kendisini uğurlamaya gelen İstanbul Valisi Muammer Güler'e teşekkür ederken, “İstanbul'u tanımaktan çok büyük bir mutluluk duydum. Kalbimin bir kısmı İstanbul'da kalıyor.” dedi. Vali Güler de, İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti olduğunu hatırlatarak, Papa'yı ikinci kez İstanbul'u görmeye davet etti. Bunun üzerine, Papa, ‘ömrüm olursa gelmeye çalışırım.’ ifadesini kullandı. Konuşmasında Türkiye ziyaretinin, dinlerarası diyalogu güçlendirmesi temennisinde de bulunan Papa, “Dinler arasındaki diyalog benim için bir görevdir. Yolculuğum buna bir katkı sağlayacaksa çok memnun olurum.” şeklinde konuştu. Türk polisine de teşekkür eden Benedict, ziyaretinde çok güzel günler geçirdiğini ifade etti ve ekledi: “Bu büyük şehrin her şeyini görmedim. Fakat en güzel şeylerini gördüm. Sadece Ayasofya ile Camiye gittim. Onlar İstanbul'un iki kıymetli yeridir.” (Kalaycı ve Albayrak, 2006:16; Başbuğ ve Zelvi, 2006:11)

Türkiye ziyaretini tamamlayarak Roma'ya dönen Papa, uçakta Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'e, 'iyi niyet mesajı' gönderdi. 16. Benedict, Türk hava sahasında ilettiği mesajında, Sezer'e ve Türk ulusuna iyi dileklerini sunarak ziyaretten duyduğu memnuniyeti dile getirdi (Zaman, 02.12.2006).

Roma Katolik Kilisesi'nin ruhani lideri Papa 16. Benedict, Vatikan'daki Aziz Petrus Meydanı'nda genel kabul merasiminde yaptığı konuşmada, Türkiye ziyaretine ilişkin değerlendirmelerde bulundu. 16. Benedict, "Türkiye, Batı ile Doğu arasında kardeşçe işbirliği için dostluk köprüsü olmalı" dedi. Roma Katolik Kilisesinin ruhani lideri Papa 16. Benedict, Vatikan'daki Aziz Petrus Meydanında genel kabul töreninde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin çoğunluğu Müslümanlardan oluşmakla birlikte Anayasa'da laikliği benimsemiş bir ülke olduğunu söyledi. 16. Benedict, "Türkiye, halkının büyük çoğunluğu Müslümanlardan oluşmakla birlikte, devletin laikliğini belirten bir anayasaya sahip. Bu nedenle günümüzde dünya çapında gündemde olan meydan okuma açısından da simgesel bir ülke" dedi. Konuşmasında, laiklik anlayışının tüm dünyada tartışma konusu olduğunu da belirten Papa, Türkiye konusunda şunları söyledi: "Bir yandan Tanrı gerçeğini ve dinsel inancın kamusal önemini keşfetmek gerekiyor, diğer yandan da söz konusu inancın, köktendinci dejenerasyonlardan uzak ve her türlü şiddet eğilimini kesinlikle reddeden bir anlayışla özgürce yaşanacağına ilişkin güvence gerekiyor. Orada, Müslümanlar ve İslam uygarlığına ilişkin takdir duygularımı yineleme olanağı da buldum." Papa, Türkiye ziyareti sırasında Anıtkabir'i ziyaret ettiğini belirterek, "Ayrıca Başbakan, Cumhurbaşkanı ve Diyanet İşleri Başkanı'yla da görüşüm" dedi (Yeni Şafak, 06.12.2006).

Konuşmasında, Türkiye ziyaretinde Hıristiyanları ve Müslümanları barış ve adaletin tesisi için birlikte çalışmaya çağırdığını hatırlatan Papa 16. Benedict, şöyle konuştu: "Hıristiyanlar ve Müslümanlar, hep beraber insanlık, yaşam, barış ve adalet için çalışmalıdırlar. Bu çerçevede, sivil ile dinsel alanı birbirinden ayırmanın bir değer teşkil ettiğini, devletin yurttaşlara ve dinsel cemaatlere gerçek anlamda din özgürlüğü sağlaması gerektiğini de belirtmek durumundadırlar." Papa 16. Benedict, Sultanahmet Camii'ndeki dua anımıysa şöyle anlattı: "Dinlerarası diyalog çerçevesinde, takdir-i ilahi, başlangıçta planlanmamış olsa da seyahatimin son anında oldukça anlamlı bir jest yapmamı da sağladı: Sultanahmet ziyareti. O ibadet mekanında birkaç dakika duaya

durduğum anda, tüm insanlığın merhametli Baba'sı, yerin ve göğün tek Rabbine yakardım: Tüm inananların kendilerini onun tarafından yaratıldıklarını hatırlamaları, gerçek kardeşliğin tanıkları olmaları için dua ettim.” Papa 16. Benedict, konuşmasında, Türkiye ziyaretinin üç boyutlu bir nitelik taşıdığına da dikkati çekti. Ziyaretindeki amacı “iç içe geçmiş üç halka” örneğiyle açıklayan Papa, bunlarında önem sırasına göre, Türkiye'deki Katoliklere moral desteği, Katoliklik dışındaki Hıristiyan gruplarla buluşma ve aralarında Müslümanların da yer aldığı Hıristiyanlık dışında kalan tüm kesimlere seslenme biçiminde özetledi. 16. Benedict, “İlk halkada Katoliklerin imanını teyit, ortadakinde diğer Hıristiyanlar ile buluşma, en dış halkadaysa Hıristiyan olmayanlara ve tüm insanlığa seslenme söz konusuydu” diye konuştu (Yeni Şafak, 06.12.2006).

Papa, Efes'te Meryem Ana Evinde Katoliklerle yaptığı ayine değinirken ise Trabzon'daki papaz cinayetine atıfta bulunarak, şu ifadeleri kullandı: “O esenlik atmosferinde, kutsal topraklar ve tüm dünyada barış için dua ettik. Türkiye topraklarında kendi kanıyla İncil'e tanıklık etmiş Romalı papaz Andrea Santoro'yu da anma gereği hissettim.” Papa, Fener Rum Patriği Bartholomeos'la yaptığı görüşmeyi “ziyaretin zirve noktası” olarak niteledi. Papa, bu buluşmanın amacınıysa “Roma ile Ekümenik Konstantinopolis Patriği arasındaki bağları güçlendirmek” ifadesiyle özetledi. Papa 16. Benedict, Türkiye ziyareti sırasında, tıpkı selefleri 6. Paul ve II. Jean Paul gibi, Fener Rum Patrikhanesi ve İstanbul Ermeni Patrikhanesi'nin yanı sıra diğer Hıristiyan grupların temsilcileri ve Hıristiyanlık dışındaki dinlerin temsilcileriyle görüştüğünü de vurguladı. “Vatikan'a, Tanrı'ya şükran, kendileri tarafından sevdiğim ve anlaşmış bulduğum sevgili Türk ulusunun sakinlerine sevgi ve takdir duygularıyla döndüm” diyen Papa 16. Benedict, konuşmasını şu dua cümleleriyle noktaladı: “Her şeye gücü yeten ve merhametli olan Tanrı, Türk halkına, onun yöneticilerine, muhtelif dinlerin temsilcilerine, hep birlikte barışçıl bir gelecek oluşturmaları için yardımcı olsun. Türkiye, Batı ile Doğu arasında kardeşçe işbirliği için bir dostluk köprüsü olabilsin. Ayrıca, Mesih tarafından tüm halkları barış ve sevgi gerçeğinin İncil'iyle muştulasın diye kurulmuş olan Kilise'nin bu misyonunun tüm dünyada canlanması ve de bu dinsel ziyaretimizin bereketli kılınması için Meryem'e ve Kutsal Ruh'a da dua edelim.” (Yeni Şafak, 06.12.2006)

Diyanet İşleri Başkanı Ali Bardakoğlu da Papa ziyareti sonrası değerlendirmelerde bulunarak; Papa 16. Benedict'in Türkiye ziyaretinin, farklı din ve kültür mensupları arasında diyalog yönünden ne gibi bir anlam ifade edeceğini zamanın göstereceğini söyledi. Bardakoğlu, "Karşılıklı ve sağlıklı bir iletişim, güven ve diyalog ortamını kurmak uzun soluklu bir çabayı, pratiğe yansıyan samimi ve tutarlı adımları gerektirir" dedi. Bardakoğlu, yaptığı açıklamada, tüm dünya medyasının yoğun ilgi duyduğu Papa'nın ziyaretinin, Türk insanının konukseverliğini göstermesi, Türkiye imajı ve Diyanet İşleri Başkanlığı açısından oldukça olumlu geçtiğini kaydetti. İki dini liderin karşılıklı saygı içinde kendi düşüncelerini ifade ettiği ziyaretin, Türkiye'nin sahip olduğu zenginliğin ve farklılığın dünya kamuoyuna tanıtımına da katkıda bulunduğunu vurgulayan Bardakoğlu, farklı din ve kültür mensupları arasında diyalog yönünden ne gibi bir anlam ifade edeceğini ise zamanın göstereceğini belirtti. Bardakoğlu, şöyle konuştu: Bu tür görüşme ve buluşmalar akabinde genellemeci ve tüketici değerlendirmelerin yapılması doğru olmaz, çünkü karşılıklı ve sağlıklı bir iletişim, güven ve diyalog ortamını kurmak uzun soluklu bir çabayı, pratiğe yansıyan samimi ve tutarlı adımları gerektirir. Bu tür ziyaretleri normal zemininden taşıyarak ve abartarak tüm beklentileri ve sonuçları buna bağlamak doğru değildir. Şayet iki farklı din, kültür ve medeniyet mensupları arasında bir buluşma ve iletişim isteniyorsa iki tarafın da bu konuda abartıdan ve gösterişten uzak bir tavır sergileyerek, gayet yapıcı, tutarlı, etkili ve inandırıcı adımlar atması beklenir. İster aynı, ister farklı dinlere mensup olsun, dini liderlerin ve din bilginlerinin bir araya gelmesinin, birbirini ziyaret etmesinin, buluşup konuşmalarının birbirlerinin düşünce ve davranışlarını onaylaması anlamına gelmediğine dikkati çeken Bardakoğlu, insanların ortak sorunlarına çözüm için ilgili herkesle buluşulabilmesi ve ortak mesajlar verilebilmesinin, dinlerin yapıcı katkısının ortaya konmasında önemli olduğunu vurguladı (Ay; 2006:1).

Ziyaret sırasında basın önünde yaptığı konuşmada, şahısları ve kurumları değil, fikirleri ve yanlışları hedef aldığını belirten Bardakoğlu, şunları kaydetti: Katılmadığımız, yanlış bulduğumuz bir söz ve davranış varsa, onu eleştiririz. Bu yanlışın içine kim giriyorsa, dolaylı olarak o, sözün muhatabı olur. Doğrudan bir şahsı, bir din mensubunu hedef alan, hele genelleştiren konuşmalar yapmayız. Bizim yaptığımız yanlış fikir ve davranışları eleştiren, onların muhtemel olumsuz sonuçlarına dikkat çeken bir konuşmaydı. Günümüzde dini liderler ve kurumlar öteki din mensubunun kutsalına ve

inancına saygı göstermede daha özenli davranma, bu konuda daha bir duyarlı olma durumundadır. Ben, bu ziyaretin böyle bir duyarlılığı pekiştireceği, o konuda eğitici bir rol üstleneceği kanaatindeyim. Türkiye'nin asırlardır farklı dinleri bir arada yaşattığını vurgulayan Bardakoğlu, Türkiye'de ne geçmişte ne bugün, bir kimseye sırf inancı, farklı bir dine mensup olması sebebiyle tepki gösterilmesinin söz konusu olmadığını söyledi. Son bir kaç hafta içinde yabancı basının yoğun ilgisini, gerek Türkiye'deki din, toplum ve devlet ilişkisi, gerekse Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında sağlıklı bilgiler vererek karşıladıklarını belirten Bardakoğlu, yabancı basın mensuplarına Türkiye'nin özgünlüğünü ve özelliklerini, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Türkiye'deki anlamını, yapısını ve misyonunu anlattıklarını ifade etti. Türkiye'nin kendini dış dünyaya anlatmakta yetersiz kaldığına dikkati çeken Bardakoğlu, "Dünya medyasının daha çok stratejik, sosyo-politik ilişkiler bağlamında İslam ve Türkiye hakkında yarattığı imaj haliyle insanların etkiliyor. Birçok yabancı, ülkemiz ve insanımız hakkında doğru bilgiye sahip değil ve peşin yargıların etkisinde. Kendimizi daha çok anlatmaya ihtiyacımız var" diye konuştu. Bardakoğlu, yabancıların, Türkiye'yi yakından tanıdıklarında, İslam ve Hz. Peygamber'e, maneviyata bağlılık, demokrasi, laiklik, modernlik ve geleneğin ahenkli biçimde bir arada yaşatıldığını gördüklerinde yerleşik kanaatlerini yeniden gözden geçirdiklerini ifade etti (Ay; 2006:1-2).

Son zamanlarda diyalog kavramına herkesin gönlünce ve birbirinden oldukça farklı anlamlar yüklediğini, bunun için de kelimenin hayli eskidiğine işaret eden Bardakoğlu, bu tanımın "dinlerarası diyalog" olarak değil, "farklı din mensupları arasında diyalog" şeklinde kullanılmasının daha doğru olacağını kaydetti. Sağlıklı bir diyalogun, iki farklı din mensubunun kendi kimlik ve inançlarını koruyarak, yani kendileri kalarak birbiriyle konuşabilmesiyle mümkün olacağını belirten Bardakoğlu, farklı dinler arasında sağlıklı ilişkiler kurulması için ötekinin inancına, değerlerine ve kimliğine saygı gösterilmesinin yeterli olacağını vurguladı. Bardakoğlu, şunları kaydetti: Böyle bir anlayışın yerleşebilmesi için, öteki din mensubunun inancını onaylamak, onun yaptığı ibadete katılmak gibi bir beklenti elbette doğru değildir. Bu konuda belki de en anlamlı olan, herkesin kendi inancını ve çizgisini koruması, kendi ibadetini kendince yapmasıdır. Sağlıklı bir diyalog için ötekinin ibadetinin benzerini yapmayı, mesela, bir imamın hac çıkarmasını, kilisede oturup Meryem Ana önünde dua etmesini, bir papazın camide secdeye kapanmasını arar ve beklersek bu doğru olmaz. Bu tür davranışlar, imaj ve

popüler kültür açısından dikkat çekici gelse de sağlıklı bir diyalogun yolu olamaz. Çünkü dinler ve inançlar bizatihi ve tek başlarına hakikat iddiasına sahiptir ve her bir inanan, kendi dinini hakikatin ifadesi olarak gördüğü, kendi dininin gereklerine sadık kaldığı sürece doğru ve samimi bir dindarlık sergilemiş olur. Osmanlı'dan beri din özgürlüğü ve dinlerarası müsamahanın 'Müslümanı camide, Hıristiyanı kilisede, Yahudi'yi havrada görmek isteriz' denilerek sağlandığını kaydeden Ali Bardakoğlu, "Herkes kendi ibadetini kendince yapsın ve herkes buna saygılı olsun, anlamlı olan budur" dedi. Bardakoğlu, hiç kimsenin diyalogdan, farklı dinlerin buluşmasını, harmanlanmasını ve ortak bir inancın üretilmesini kastedemeyeceğini kaydederek, "Bu pratikte gayri mümkün olduğu kadar dinlerin özünü de taban tabana zıt bir yanılığa, afaki bir hevestir. Diyalog demek, herkesin kendi kalarak kendi dinine ve kimliğine sahip çıkarak ötekiyle saygı ve karşılıklı anlayış içinde konuşabilmesidir" görüşüne yer verdi. Medeniyetlerin buluşması ve insanlığın ortak yararı için din bilginlerinin de devrede olmasının ve iyi şeyler yapmasının önemine değinen Bardakoğlu, "İnsanları, toplum ve medeniyetleri kavga ettirmek kolay, buluşturmak, ortak değerle üzerinde barışı sağlamak zordur" dedi. Bardakoğlu, insanın iç dünyasındaki zaaflarının, bencillik ve hırslarıyla toplum ve ülkelerin strateji ve çıkar hesaplarının, en insani ve en temel değerleri bile çatışma kültürünün bir parçası haline getirebildiğini ifade ederek, şöyle konuştu: İnsan hakları, demokrasi, özgürlük gibi üst kavramlar ve ahlakın temel erdemleri de zaman zaman çatışmanın bir aracı ya da bahanesi yapılabiliyor; yanlış amaçlar için kötüye kullanılabilir. Biz din bilginleri ve İslam dinine inananlar, hiçbir zaman kavgadan yana olmamalıyız. Buluşmadan, görüşmeden, konuşmadan yanayız. Medeniyetler çatışması bir vaka olarak değil, bazı kesimlerce sürdürülen bir planlama ve başka amaçları kolaylaştıran bir araç olarak gündemde tutuluyor. Ancak, başkaları neyi düşünürse düşünsün, din adamları, dini liderler ve din bilginleri buluşma, bir araya gelme ve barıştan yana olmalı. Biz çatışmacı ve gerilim üretici uluslararası politikaların aktörü veya destekçisi olamayız." dedi (Ay; 2006:2).

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca çok değişik sebeplerle birbirleriyle savaşmış, kavga etmiş, bölünmüş, parçalanmış Avrupa devletleri, bunca yıllık acı tecrübelerden, sağlıklı dersler çıkararak, alt yapısını tamamıyla bilimsel temellere oturtarak bütünleşme hareketini Avrupa Birliği ile gerçekleştirmektedir. Burada göze çarpan en belirgin husus, bütünleşmenin aynileşmek olmadığı şeklindeki hakim anlayıştır. Bu anlayış sayesinde, Avrupa Birliği nüfus yapısı itibarıyla çok kültürlü, çok dil ve dinli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabiatıyla büyük çoğunluğu Müslüman olan ölkemiz, bu yapılanmanın içinde yer almak istemekte, ancak dini ve milli kimlik ve kişiliğini de muhafaza etmede ısrarlı olma iradesini açıkça ifade etmektedir.

Yine Avrupa Birliği Sürecinde en çok zorlanılacak konulardan birisinin de din olduğu, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ise mevcut kurumsal yapısı itibarıyla Avrupa Birliği Sürecinde kurumlar arası uyumu en geç ve en güç gerçekleştirecek bir kurum olduğu ileri sürölmektedir. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2000 yılında başarı ile gerçekleştirdiği Uluslararası Avrupa Birliği şurası ve diğer uluslararası faaliyetler bu düşüncelerin isabetli olmadığını ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın mevcut müktesebatıyla bu süreçte sadece etkilenen değil, aynı zamanda etkileyen ve katkıda bulunan bir kurum olacağını ortaya koymuştur.

Vatikan'ın kurumsal bağlamda başlattığı dinlerarası diyalog faaliyet ve çabalarına Diyanet İşleri Başkanlığı da kayıtsız kalmamış, dünya barışı ve geleceği için çok önemli olan dinlerarası diyalog çalışmaları Türkiye'de de başlatılmıştır.

Avrupa Birliği Sürecinde bulunan Türkiye'de dinlerarası diyalog çalışmaları Diyanet İşleri Başkanlığı'nın organize ettiği III. Avrasya İşlam şurası, II. Din şurası, Uluslararası Avrupa Birliği şurası, İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı, IV. Avrasya İşlam şurası, V. Avrasya İşlam şurası ve III. Din şurası ile gayet güzel bir seyir takip etmiştir. Diyanet İşleri Başkanı ve beraberindeki bir heyetin 2000 Yılında Vatikan'da Papayı ziyaret etmesi de bu çalışmalarda önemli bir yere sahiptir. Yine Papa 16. Benedict'in 28 Kasım–01 Aralık 2006 tarihleri arasında yaptığı Türkiye ziyaretinde Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu'nu makamında ziyaret etmesi de dinlerarası diyalog çalışmalarına önemli katkı sağlamıştır.

Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı Merkez Teşkilatında Dış ilişkiler Dairesi Başkanlığı bünyesinde; Bakanlar Kurulu'nun 12.02.1999 tarih ve 99/12431 sayılı kararıyla "Dinlerarası Diyalog Şube Müdürlüğü" kurulmasına karar verilmiş ve 10.11.1999 tarih ve 23872 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Şube Müdürü kadrosu tahsis edilerek fiilen göreve başlamış böylece diyalog çalışmaları daha da hızlandırılmıştır. Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerçekleştirdiği faaliyetlerde ve sürdürdüğü çalışmalarda İlahiyat Fakültelerindeki akademisyenlerin katkılarını da unutmamak gerekir. Yine bu süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ülkemizdeki sivil toplum örgütleriyle de uyum içinde çalıştığını da söylemek mümkündür. Gerek ortaklaşa düzenlediği organizasyonlarla gerekse çeşitli sivil toplum örgütlerinin gerçekleştirdiği toplantı ve panellere verdiği desteklerle Diyanet İşleri Başkanlığı, bu konuda da aktif bir rol üstlenmekte ve yoğun bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği Sürecindeki hareketlilikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu süreçteki faaliyetlerinin yoğunluk kazanması birbiriyle paralellik göstermektedir. Avrupa Birliği'ne tam üye olma sürecinin hız kazandığı dönemlerde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerek uyum sürecine katkıda bulunmak adına yaptığı faaliyetlerin gerekse farklı din mensupları arasındaki diyalogu geliştirip dünya barışına katkıda bulunmak adına yaptığı faaliyetlerin hız kazandığı söylenebilir. Avrupa Birliği'ne tam üye olma sürecinin hızını kaybettiği dönemlerde ise Başkanlığın faaliyetlerinin de yavaşladığını ve pek gündeme gelmediğini söylemek mümkündür.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Avrupa Birliği üyeliğinin ülkemiz için olumlu sonuçlar ortaya çıkaracağını düşünmekte ve çalışmalarını bu doğrultuda sürdürmektedir. En son, en mükemmel ve rasyonaliteye en fazla önem atfeden Yüce Dinimizin, hiç kimseden gizlisi saklısı yoktur. Kaynakları, tarihi, temel esasları açısından endişe edilecek bir durum da asla söz konusu değildir. Ayrıca kaynağı aynı olan semavi din mensuplarının aynı Avrupa Birliği ailesinde barış, huzur ve kardeşlik duyguları içinde birlikte yaşamalarının Avrupa uygarlığının güçlenmesine de büyük katkı sağlayacağı unutulmamalıdır.

Bu yeni süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hedefi, uyum çalışmalarına katkıda bulunmak, hizmet politikalarını gözden geçirerek uyumu kolaylaştıracak boyutlara ulaştırmak, bu süreçte dini yönden toplumumuzun beklentilerine cevap verebilecek

hizmet ve faaliyetleri tespit etmek, görevlilerimizi doğan yeni ihtiyaçlara cevap verebilecek hale getirmek için gerekli eğitim çalışmalarını gerçekleştirmek ve Avrupa Birliği normları ve İslami açıdan ortaya çıkabilecek muhtemel problemleri çözüme kavuşturacaktır. Yurtdışındaki vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatmak; onların milli birlik ve beraberlik ruhu içinde milli ülkülere ve vatana bağlılıklarını güçlendirmek, yabancı, zararlı ve bölücü akımlardan korumak ve yurtdışındaki Türk çocuklarının Türk kültürüne ve İslam dinine bağlılıklarının devamını sağlamak amacıyla onları nitelikli ve ehliyetli din görevlileri eliyle dini konularda eğitmek, aydınlatmak ve imkanlar ölçüsünde dini ihtiyaçlarının karşılanmasına, Türk Cumhuriyetleri, Balkan-Kafkas ülkeleri Türk ve Müslüman topluluklarındaki soydaş ve dindaşlarımızın da dini konularda aydınlatılmasına yardımcı olmak da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışı hizmet politikasını teşkil etmektedir.

Yurtiçinde olduğu gibi, yurtdışında da vatandaşlarımızı dini yönden aydınlatma görev ve sorumluluğunu taşıyan Diyanet İşleri Başkanlığı, yurtdışına gönderdiği sürekli ve geçici personel ile bu hizmeti en iyi biçimde yerine getirmeye çalışmaktadır. Vatandaşlarımızın birliği ve bütünlüğü, yaşadıkları ülkeye entegrasyonda karşılaştıkları problemlerin çözümü, ana-baba-çocuk ilişkilerine yardımcı olunması açısından, anılan hizmetlerin devamlılığı büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde otuzun üzerinde ülkede din hizmeti sunan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Batı dilleri başta olmak üzere yeterince yabancı dil bilen personel ihtiyacının karşılanmasına yönelik tedbir ve uygulamalar artarak devam etmektedir. Yurtdışında değişik ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının çok büyük bir kesimini de bayan vatandaşlarımız teşkil etmektedir. Söz konusu vatandaşlarımızı dini konularda aydınlatmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurtdışında halen bayan din görevlileri görevlerini sürdürmektedir. Bayan vatandaşlarımıza yönelik din hizmeti vermek ve onların dini, kültürel ve sosyal faaliyet olarak icra edecekleri çalışmalara rehberlik yapmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'nca bayan din görevlilerinin sayısı her geçen gün artırılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın öncelikle, ABD, Avustralya ve Avrupa ülkelerine gönderilecek her kademedeki din görevlisinin kalite standardını yükseltmeyi ve din görevlilerinin özellikle yabancı dil bilgisi yönünden yeterli seviyede olmalarını

sağlamayı hedeflemektedir. Yine Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk toplumunun buldukları ülkelerde milli birlik ve beraberlik ruhu içinde milli ülkelere, vatanımıza ve bayrağımıza bağlılıklarını güçlendirmeyi; zararlı ve bölücü akımlardan korumayı ve yurtdışındaki Türk çocuklarının Türk kültürüne ve İslam Dini'ne bağlılıklarının devamını sağlamayı amaçlamaktadır. Diğer taraftan vatandaşlarımızın, buldukları ülkelerde uyumlu, diğer din mensuplarına saygılı, beşeri ilişkilerde İslam ahlak ve faziletine sahip olarak varlıklarının devamını sağlamak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hedefleri arasındadır.

Yine “Dinlerarası barışı temin etmeden dünya barışı hayaldir” şeklinde sloganlaştırdığı ve oldukça önem verdiği dinlerarası diyalog çalışmalarını daha da pekiştirmek Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hedefleri arasındadır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dinlerarası diyalog anlayışı, bir kültürün diğer kültür içerisinde yok olması değil, kültürel farklılıkların dünya insanlığı için bir zenginlik kaynağı olduğunun ortaya konulmasıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dinlerarası diyalog çalışmalarındaki dayanağı da Din İşleri Yüksek Kurulu'nun 13.03.1997 tarih ve 20 sayılı kararında yer verdiği “...Kurulumuz Müslüman inancı açısından, gayr-ı Müslim dünyadan tecrit edilmiş halde yaşamayı değil, bilakis İslam nimetini bütün insanların paylaşımına açmayı esas aldığı içindir ki, günümüzde dinlerarası diyalog girişimlerine müspet katkıda bulunmayı çok yerinde bir hareket olarak değerlendirmekte...” şeklindeki ifadelerdir.

Artık Avrupa Birliği'ne tam üye olma süreci resmen başlamıştır. Fert, toplum ve kurumlar düzeyinde herkesin temel sorumlulukları vardır; herkes üstüne düşen hazırlıklarını yapmalıdır. Günümüzdeki modern ülkelerde dinden sorumlu makam ve kurumların otoriteleri değerlendirildiğinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çok iyi bir konumda olduğunu söylemek mümkün değildir. Oysaki bu saygınlık Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmesi halinde şahıslar değil, ülke ve dünya politikasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın otoritesi ön plana çıkarılmış olacaktır. Esasen milli menfaatlerimiz de bunu gerektirmektedir. Çünkü Diyanet İşleri Başkanlığı huzur, güven, barış, adalet, hak, hürriyet ve kardeşliğin sembolü olan İslam'ı temsil etmektedir. Avrupa Birliği Sürecinde tartışma ve polemige girmeden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın saygınlığı, otoritesi ve yetkileri desteklenerek, özerk bir konuma getirilmesine çalışılmalıdır. Zira gelişen AB Sürecinde de Diyanet İşleri Başkanlığı ve onun öncülüğündeki din

hizmetleri her dönem önemini koruyacak ve Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizin laik yapısı içerisinde önemini gittikçe artırarak devam ettirecek bununla birlikte toplumsal huzurumuz, birliğimiz, dirliğimiz için toplumsal bir mayaya olmaya devam edecektir.

Tarih boyunca dinler, toplumların barış içinde yaşamalarına katkıda bulunmuştur. Nitekim çağımızda da AB ülkeleri kendi aralarında din faktörüne büyük değer vermektedirler. İnsanlığa barış ve huzur mesajı getiren en son ve mükemmel din ise şüphesiz ki İslamiyet'tir. O halde, O'nu tanımanın ve O'na hizmet etmenin diğer bir anlamı da bütün insanlığa ve dünya barışına katkıda bulunmak demektir. Bu nedenle, Diyanet İşleri Başkanlığı semavi dinler başta olmak üzere yeryüzünde yaşayan bütün dinlerle diyalog kurmaya, gerekirse periyodik aralıklarla din şuralarında olduğu gibi bilimsel toplantı ve kongreler düzenlemek suretiyle, dünya barışına katkıda bulunma fırsatını sağlayacak tedbirleri almaya hatta öncülük yapmaya daima hazır olmalıdır. Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı gerçekleştirdiği organizasyonlara ve yaptığı ziyaretlere ara vermeden artırarak devam etmelidir.

Hz. Peygamber'in bütün insanlığı canlı bir organizmaya benzetmesi, ne kadar anlamlıdır. Çok değişik toplumsal ilişkiler, kurum ve teşekküllerin oluşmasının altında bu ihtiyaç yatmaktadır. İslam'ın yardımlaşma, paylaşma ve dayanışmaya ısrarla vurgu yapmasının sebebi de budur. İnsanın sahip olduğu değerleri başkalarıyla paylaşması da ayrı bir mutluluk kaynağıdır. İslam, insandaki bu duygunun gelişmesine büyük önem vermektedir. Müslüman, kendisinden daha ziyade başkasını düşünen, kendi değerlerini başkalarıyla paylaşmaktan büyük haz duyan, kendisi için istediğini başkaları için de arzu eden insandır. İslam bütün insanlığı hatta bütün varlığı bir kaynaktan neşet etmiş bir cevher olarak kabul etmektedir. Bunun içindir ki, bünyesinden sevgisi bütün insanlığı kuşatan Mevlana ve Yunus Emre gibi büyük şahsiyetler çıkartabilmiştir.

Dünya nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan Müslüman ve Hıristiyanların birbirleriyle tanışmak, birbirlerine öğretmek, birbirlerinden öğrenmek ve bütün bunlara paralel olarak gelişip ortaya çıkan yeni duruma uygun olarak birbirlerine karşı tutum sergilemeleri gerekir. Bunun için de Müslüman ve Hıristiyanların 'beriki' ve 'öteki' diye bir ayırımı gidip iki taraf arasına kesin sınırlar koymak yerine, teolojik olarak "Allah'tan başka kimseye kulluk etmeme ve O'ndan başka hiçbir şeye uluhiyet atfetmemeyi" ifade eden ortak kelimedeki; pratik olarak da dünya barışına hizmet etme, insan hak ve hürriyetlerini

koruma, sosyal adaleti temin, gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakma adına gayret göstermeleri gerekmektedir. Dinler arasında kavga ve çekişmelere sebep olan ve insanları düşmanlığa sürükleyen inandığımız dinler değil, kendi dinlerini doğru anlamayan, gönlünü taassuba kaptıran, çıkarları için dinlerini alet eden, dinlerinin uluslararası stratejilerin ve çıkar hesaplarının alanına çekilmesine izin veren insanlardır. Ayrıca, diğer dinlerle ilgili eksik ve yanlış bilgiler, bu düşmanlıkları körüklemektedir. Bütün bunların çözüm yolu, her dinin doğru anlatılmasının yanında, diğer dinlerin de objektif bir tarzda öğretilmesinden geçmektedir.

KAYNAKÇA

- AKMAN, Vedat (1995), Avrupa Topluluğu ve Türkiye, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ALICI, Mustafa (2001), Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim Işığında İslam-Hıristiyan Diyalogu, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- “Amerika’dan Sert Eleştiri” (2006), *Milliyet*, 4 Şubat.
- “Anıtkabir Özel Defterine ‘Yurtta Sulh Dünya’da Sulh’ Yazdı” (2006), *Zaman*, 29 Kasım, s. 16.
- ARSLAN, Ahmet (2001), “Mesrob Mutafyan’ın Diyanet İşleri Başkanlığı’nı Ziyareti”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 123, Mart, s. 74-75.
- ARSLAN, Ahmet ve Ali Yıldırım (2001), “Kardinal Sergio Sebastiani’nin Diyanet İşleri Başkanlığı’nı Ziyareti”, *Diyanet Aylık Dergi*, 128, Ağustos, s. 70.
- ATA, Ulvi (2005), “Avrupa Birliği Sürecinde Din Eğitimi Konusunda Başkanlığın Görüşü”, III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, TDV Yayınları, Ankara.
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (Euturkey İletişim Platformu), “Avrupa Birliği’nin Tarihçesi”, <http://www.abgs.gov.tr.htm>, 14.01.2006
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (Euturkey İletişim Platformu), “Avrupa Birliği’nin Kurumsal Yapısı”, <http://www.abgs.gov.tr.htm>, 10.01.2006
- “Avrupa Ülkelerinden Tepkiler” (2006), *Hürriyet*, 4 Şubat.
- AY, Eda (2006), “Başkan’ın Papa Ziyareti Sonrası Yaptığı Değerlendirmeler”, *Anadolu Ajansı*, 5 Aralık.
- “Ayasofya ve Sultanahmet’ten İzlenimler” (2006), *Zaman*, 1 Aralık, s. 16.
- AYDIN, Ali Arslan (1984), İslam – Hıristiyan Diyalogu ve İslam’ın Zaferi, İslam’a Çağrı Cemiyeti Yayınları, Ankara.
- AYDIN, Mehmet S. (2000), “Medeniyetler Çatışmasını Tartışmak”, *Medeniyetler Çatışmasından Diyaloga*, Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, İst., s. 35-42.

- AYDIN, Mehmet S. (1998), “Dinlerarası Diyalog”, Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 203-211.
- AYDIN, Mehmet (2003), “Dinlerarası Diyalog ve Hoşgörü”, Beşinci Avrasya İslam Şurası, TDV Yayınları, Ankara.
- (1989), Müslümanların Hıristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.
- AYDÜZ, Davut (2005), Tarih Boyunca Dinlerarası Diyalog, Işık Yayınları, İstanbul.
- “Ayini Türkçe Açıp Türkçe Kapadı” (2006), *Yeni Şafak*, 30 Kasım, s. 11.
- BARDAKOĞLU, Ali (2006), “Diyalog”, Editörler: KARAMAN, H., Ö. Faruk Harman ve F. Tuncer, *Polemik Değil Diyalog*, Ufuk Kitap, İstanbul, s. 51-54.
- “Bardakoğlu: İslam’a ‘Şiddet Dini’ Yakıştırmaması İnsafa Sığmaz” (2006), *Zaman*, 29 Kasım.
- BARDAKOĞLU, Ali (2004), “Diyanet 80. Yıl”, Diyanet Aylık Dergi, Sayı 159, Mart, s. 1.
- (2004), “Türkiye Tecrübesi, Diyanet’in Vizyonu ve Misyonu”, <http://www.diyamet.gov.tr.htm>, 22.12.2005.
- BARTHOLOMEOS, Dimitri (2002), “Dinlerarası Diyalogun Dünya Barışına Katkısı”, 2000 İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- BAŞBUĞ, Seda ve İsmail Zelvi (2006), “Kalbini Bırakıp Gitti”, *Yeni Şafak*, 2 Aralık, s. 11.
- BEKAROĞLU, Mehmet (2005), “Avrupa Birliği Sürecinde Dinin Yeri ve Din Hizmetleri Konusunda Başkanlığın Görüşü”, III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, TDV Yayınları, Ankara.
- BERKES, Niyazi (2002), Türkiye’de Çağdaşlaşma, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, A. Kurtkan (1977), Sosyoloji Açısından Tasavvuf ve Laiklik, Kutsun Yayınevi, İstanbul.

- BOZKURT, Veysel (1997), Avrupa Birliği ve Türkiye (Siyasal Kurumlar, ıkar Grupları, Kamuoyu ve Ortaklık Belgeleri), Alfa Yayınları, İstanbul.
- “Bu Dünyada Birlikte Yaşamak Zorundayız” (2006), *Zaman*, 12 Şubat.
- BULAÇ, Ali (2001), Avrupa Birliği ve Türkiye, Feza Yayıncılık, İstanbul.
- BULUT, Mehmet ve Gaffar Tetik (2002), “Diyanet İşleri Başkanlığı 78 Yaşında”, Diyanet Aylık Dergi, Sayı 135, Mart, s. 5-7.
- CEYHAN, Abdullah (1994), “Başkanlık Merkez Teşkilatı, Görevleri ve Yaptıkları Hizmetler”, Diyanet Aylık Dergi, Sayı 39, Mart, s. 21-22.
- ÇAKIR, Rıdvan (2000), “Avrupa Birliği Sürecinde Din-Siyaset İlişkisi ve Diyanet İşleri Başkanlığı”, Uluslararası Avrupa Birliği şurası II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ÇAKKAL, Ömer (2006), “Allah’ın Huzurunda Olmanın Lezzetini Tattık”, *Yeni şafak*, 1 Aralık, s. 11.
- ÇOLAK, Yaşar, “Avrupa Birliği – Türkiye İlişkilerinin Dini Alanda Doğurabileceği Problemler ve Kazanımlar”, Uluslararası Avrupa Birliği şurası II, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- “Danimarka Gazetesi: Pişman Olduk” (2006), *Milliyet*, 4 Şubat.
- DERE, Ali (2006), “Diyalog Taviz Değildir”, Editörler: KARAMAN, H., . Faruk Harman ve F. Tuncer, *Polemik Değil Diyalog*, Ufuk Kitap, İstanbul, s. 51-54.
- “Dışışleri: Talihsizlik” (2006), *Radikal*, 3 Şubat.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2005), III. Din şurası Tebliğ ve Müzakereleri, TDV Yayınları, Ankara.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2003), II. Din şurası Tebliğ ve Müzakereleri I-II, TDV Yayınları, Ankara.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2002), Son On Yılda Diyanet İşleri Başkanlığı ve önemli Hizmetler, TDV Yayınları, Ankara.

- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2002), Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Nuri Yılmaz'ın Konuşmaları ve Makaleleri V, TDV Yayınları, Ankara.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2002), 2000 İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı Açılış, Oturum ve Panel Konuşmaları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2000), Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri I, TDV Yayınları, Ankara.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2000), Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri II, TDV Yayınları, Ankara.
- DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (1999), Kuruluşundan Günümüze Diyanet İşleri Başkanlığı Tarihçe, Teşkilat ve Faaliyetler, TDV Yayınları, Ankara.
- “Din Adamlarından Papa’ya Mektup” (2006), *Zaman*, 14 Ekim.
- “Dinler Şiddet Barındırmaz” (2006), *Türkiye*, 29 Kasım, s. 13.
- “Diyanet: Küstahlık” (2006), *Hürriyet*, 27 Eylül.
- “Diyanet-sen’den Danimarka’ya Karikatür Protestosu” (2006), *Akşam*, 2 Şubat.
- “Diyanet’ten İtidal Çağrısı” (2006), *Yeni Şafak*, 4 Şubat.
- “Dünya Liderlerine Sağduyu Mektubu” (2006), *Zaman*, 10 Şubat.
- “Dünya Liderlerine Karikatür Mektubu” (2006), *Yeni Şafak*, 10 Şubat.
- ER, İzzet (2005), “Avrupa Birliği Sürecinde Sosyal Hayat ve Din Konusunda Başkanlığın Görüşü”, III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, TDV Yayınları, Ankara.
- GÜLER, Halit (1994), “Diyanet 70 Yaşında”, Diyanet Aylık Dergi, Sayı 39, Mart, s. 6.
- GÜNAY, Ünver (2002), Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul.
- GÜNGÖR, Ali İsra (2002), Vatikan Misyon ve Diyalog, Alperen Yayınları, Ankara.

- GÜNGÖR, Behçet (2006), “İKÖ ve AB’den Uluslararası Uyarı”, *Yeni Şafak*, 8 Şubat, s. 10.
- GÜNGÖR, Erol (1995), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- “Hahambaşılıktan Tepki” (2006), *Milliyet*, 4 Şubat.
- HARMAN, Ömer Faruk (2006), “Dinlerarası Diyalog ve Papa Benedict”, Editörler: KARAMAN, H., Ö. Faruk Harman ve F. Tuncer, *Polemik Değil Diyalog*, Ufuk Kitap, İstanbul, s. 55-64.
- HAZARD, Paul (1973), *Batı Düşüncesinde Büyük Değişme*, Çev., Erol Güngör, Başbakanlık Kültür Yayınları, İstanbul.
- HİZMETLİ, Sabri (1999), “II. Din Şurası’nın Ardından”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 97, Ocak, s. 26-28.
- “İslam Kılıçla Yayıldı İthamı Akıldışı” (2006), *Yeni Şafak*, 29 Kasım, s. 12.
- “İslam’da En Temel Kıstas Akıldır” (2006), *Zaman*, 29 Kasım, s. 16.
- “İstanbul Çağrısı” (2002), *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 113, Mayıs, s. 70-71.
- JAKOB, Xavier (1998), “Ahlak, İnsan Hakları ve Diyalog”, *Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 182-191.
- KALAYCI, Sezai ve Mükremin Albayrak (2006), “Kalbimin Yarısı İstanbul’da Kalıyor”, *Zaman*, 2 Aralık, s. 16.
- KALKAN, Yusuf (2000), “Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Hedef ve Politikaları”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- KARAMAN, Hayrettin (2005), *Dinlerarası Diyalog Nedir?, Da Yayıncılık* (Ufuk Kitap), İstanbul.
- (2006), “Papa’ya Rağmen Diyalog”, Editörler: KARAMAN, H., Ö. Faruk Harman ve F. Tuncer, *Polemik Değil Diyalog*, Ufuk Kitap, İstanbul, s. 113-120.

“Karikatür Gerilimi Tırmanıyor” (2006), *Vatan*, 3 Şubat.

“Karikatür Krizi ile İlgili Olarak AB Üyesi Ülkelerin Meclis Başkanlarına Sağduyu Mektubu” (2006), *Yeni Şafak*, 9 Şubat.

“Karikatürler Uygunsuz” (2006), *Radikal*, 3 Şubat.

“Karikatürlere Öfke Dinmiyor” (2006), *Türkiye*, 14 Şubat.

KARLIĞA, Bekir (1998), “Dinlerarası Diyalog ve Tarihi Seyri”, Kültürlerarası Diyalog Sempozyumu, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, s. 13-19.

KARLUK, S. Rıdvan (2003), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, İstanbul.

KESKİN, Abdulkaki (1992), “Türkiye – AT İlişkileri”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 13, Ocak, s. 39.

KILIÇ, Ahmet Faruk (2005), *Türkiye’de Din – Devlet İlişkilerinde Yönetici Seçkinlerin Rolü*, Değerler Eğitim Merkezi, İstanbul.

KONGAR, Emre (2006), *21. Yüzyılda Türkiye (2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı)*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

“Kriz Tırmanıyor” (2006), *Milliyet*, 3 Şubat.

KUCUR, Şamil (2006), “Ayasofya’yı Turist Gibi Gezdi”, *Yeni Şafak*, 1 Aralık, s. 11.

..... (2006), “Sultanahmet’te Tarihi Dua”, *Yeni Şafak*, 1 Aralık, s.11.

KÜÇÜK, Abdurrahman (1993), “Müslüman-Hıristiyan Diyaloguna Genel Bir Bakış”, *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul, s. 45-59.

LAÇİNER, Sedat, Mehmet Özcan ve İhsan Bal (2004), *Türkiye’nin Üyeliğinin AB’ye Olası Etkileri – Türkiyeli Avrupa*, Hayat Yayınları, İstanbul.

“Maneviyata Saldırılıyor” (2006), *Radikal*, 3 Şubat.

MUTAFYAN, Mesrob (2002), “Açılış Konuşması”, *2000 İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- “Olay Konuşma” (2006), *Hürriyet*, 15 Eylül.
- ÖZDEMİRCİ, Harun (2000), “Vatikan’da Diyanet İşleri Başkanı ve Papa Buluşması”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 115, Temmuz, s. 6-17.
- “Özür Diledi Ancak Tepkiler Çığ Gibi Büyüyor” (2006), *Milliyet*, 4 Şubat.
- PALAVAR, Murat ve Uğur Ersinadım (2006), “Bilinçli Provokasyon”, *Yeni Şafak*, 3 Şubat, s. 1.
- “Papa’dan İyi Dilek Mesajı” (2006), *Zaman*, 2 Aralık, s. 16.
- “Papa 16. Benedict’in Sözleri İslam Dünyasını Ayağa Kaldırdı” (2006), *Hürriyet*, 27 Eylül.
- “Papa 16. Benedict ve Bartholomeos’tan Dinlerarası Diyalog ve Barış Çağrısı” (2006), *Zaman*, 1 Aralık, s. 16.
- “Papa, İkna Edici Biçimde Özür Dilemeli” (2006), *New York Times*, 16 Eylül.
- “Papa’dan Türkçe Jesti” (2006), *Zaman*, 30 Kasım, s. 15.
- “Papa’dan Türkiye’ye AB Desteği” (2006), *Zaman*, 29 Kasım, s. 16.
- “Papa’nın Sözlerine Tepki Yağıyor” (2006), *Hürriyet*, 27 Eylül.
- “Papa Sezer’le Görüştü” (2006), *Yeni Şafak*, 29 Kasım, s. 16.
- “Papa’ya Kılıç Cevabı” (2006), *Posta*, 29 Kasım, s. 1.
- “Papa Müslüman Büyükelçiler Görüşmesi” (2006), *Hürriyet*, 25 Eylül.
- “Patriklerden Açıklama” (2006), *Milliyet*, 4 Şubat.
- “Peygamberlere Saygı Haftası” (2006), *Yeni Şafak*, 24 Mart.
- SANZ, Nuria (2002), “Avrupa’da ve Türkiye’de İnanç ve Hoşgörü”, İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinler Toplantısı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- SAPMAZ, İrfan (2006), “Başkan’ın BBC Röportajı”, *Hürriyet*, 8 Şubat, s. 7.

- SARIKÇIOĞLU, Ekrem (2002), Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- SEVEN, Erhan ve Abdülkadir Selvi (2006), “Barış ve Diyalog için Geldim”, *Yeni Şafak*, s. 12-13.
- SEZEN, Yümni (1993), Türk Toplumunun Laiklik Anlayışı, Mar. Üni. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul.
- (1992), Sosyoloji Açısından Din, Mar. Üni. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul.
- “Siyasetçi Gibi Konuşmuş” (2006), *Yeni Şafak*, 16 Eylül.
- “Sükunet ve Saygı Çağrısı” (2006), *Yeni Şafak*, 7 Şubat.
- ŞAFAK, Ali (2004), “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yapısı”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 164, s. 8.
- ŞEN, Erdal (2006), “Karikatür Krizine Ortak Tepki: Çözüm Kutsala Saygı”, *Zaman*, 7 Şubat, s. 16.
- ŞİMŞEK, Sabit (2003), “Dinlerarası Diyalog”, Basılmamış Ders Notu, Ankara.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr.htm>, 03.02.2006.
- TARHANLI, İftar B. (1993), Müslüman Toplum Laik Devlet Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı, Afa Yayınları, İstanbul.
- “Tepkilerden Dolayı Üzgün” (2006), *Washington Post*, 18 Eylül.
- “Tepkilere Üzülmüş” (2006), *Yeni Şafak*, 18 Eylül.
- “Tepki Yağıyor” (2006), *Hürriyet*, 4 Şubat.
- TETİK, Gaffar (2000), “Uluslar arası Avrupa Birliği Şurası”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 114, Haziran, s. 25-26.
- TETİK, G., A. Yıldırım ve A. Arslan (1999), “II. Din Şurası”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 97, Ocak, s. 22-25.

- TETİK, Gaffar (1994), “1924’ten 1994’e Diyanet İşleri Başkanları”, Diyanet Aylık Dergi, Sayı 39, Mart, s. 15.
- TOKGÖZ, Sibel; Mahmut Bulut ve Buket Güven (2006), “Papa Türkiye’ye Geldi”, *Türkiye*, 29 Kasım, s. 13.
- TUĞLACI, Pars (1985), Ansiklopedik Sözlük, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- TURHAN, Mümtaz (1989), Kültür Değişmeleri, Mar. Üni. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TÜMER, Günay ve Abdurrahman Küçük (1997), Dinler Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara.
- “Türkiye Dostluk Köprüsü Olmalı” (2006), *Yeni Şafak*, 6 Aralık, s. 10.
- “Türkiye’nin AB’ye Girmesini Arzu Ederiz” (2006), *Radikal*, 29 Kasım, s. 4.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2005), Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- (2003), Çağdaş Türk Sosyolojisi, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- (2002), Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı, Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- TÜRKMEN, İbrahim (2006), “Karikatür Krizi Gösterdi ki Türkiye AB için Çok Önemli”, *Zaman*, 10 Şubat, s. 17.
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) ve DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2002), İnanç Turizmi Günleri, Şubat Yayıncılık, Kuşadası.
- TÜRSAB (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği) ve DİB (Diyanet İşleri Başkanlığı), (2004), İnanç Turizmi Günleri II, Şubat Yayıncılık, İzmir.
- UĞUR, Mehmet (2004), Avrupa Birliği ve Türkiye – Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- ÜLGER, İrfan Kaya (2003), Avrupa Birliği El Kitabı, Seçkin Yayınları, Ankara.

“Vatikan’ın Özrü Kabahatinden Büyük” (2006), *Hürriyet*, 27 Eylül.

WACH, Joachim (1990), *Din Sosyolojisi*, Çev., Ünver Günay, Erciyes Üni. Yayınları, Kayseri.

YAVUZ, Yusuf Şevki (1993), “Cedel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt VII, İstanbul.

YETKİN, Murat (2002), *Avrupa Birliği Bekleme Odasında Türkiye*, İmge Kitabevi, Ankara.

YILDIRIM, Ali ve Ahmet Arslan (2003), “İslam – Hıristiyan Diyalog Toplantısı”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 145, Ocak, s. 71.

YILDIRIM, Ali (2000), “İnanç ve Hoşgörü Çağında Dinlerarası Diyalog Toplantısı”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 114, Haziran, s. 32.

YILDIZ, Elif (2006), “Dinde Gerçek Devrimi Hz. Muhammed Yaptı”, *Yeni Şafak*, 18 Eylül.

YILMAZ, Mehmet Nuri (2000), “Vatikan’da Papa II. Jean Paul Görüşmesi”, *Diyanet Aylık Dergi*, Sayı 115, Temmuz, s. 16-17.

ZELVİ, İsmail (2006), “Hıristiyan Alemi Güç Birliği Yaptı”, *Yeni Şafak*, 1 Aralık, s.10.

ÖZGEÇMİŞ

Orhan YILMAZ 1983 yılında Bolu’da doğdu. İlköğrenimini Kırha Köyü İlköğretim Okulu’nda (1989 – 1994), Orta ve lise tahsilini Bolu İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı (1994 – 2000). Aynı yıl Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde yüksek öğrenimine başladı. Burada bir yıl öğrenim gördükten sonra Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne yatay geçiş yaptı. Burada üç yıl daha yüksek öğrenimine devam ettikten sonra 2004 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimine başladı. Orhan YILMAZ, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalı Din Sosyolojisi Bilim dalında sürdürdüğü yüksek lisans eğitimini de 26.06.2007 tarihinde “Avrupa Birliği Sürecinde Diyanet İşleri Başkanlığı ve Dinlerarası Diyalog” konusundaki yüksek lisans tezini vererek tamamladı.